

183. Lauantaina 14 päivänä joulukuuta 1996

kello 10

Päiväjärjestys

Ilmoituksia

Ulkopuolella päiväjärjestyksen

Valtioneuvoston tiedonanto eduskunnalle suunnitelmasta rahoitusjärjestelmän tervehdyttämiseksi, tervehdyttämiseen käytettävistä keinoista ja julkisen tuen palauttamisesta valtiolle 5744

Valtioneuvoston tiedonanto 1/1996 vp
Talousvaliokunnan mietintö 26/1996 vp
Palautekeskustelu

Ensimmäinen käsittely

1) Hallituksen esitys laiksi vähittäiskaupan ja eräiden työliikkeiden liikeajasta 5799

Hallituksen esitys 51/1996 vp
Talousvaliokunnan mietintö 27/1996 vp
Lakialoite 38/1996 vp
Toivomusaloite 307/1995 vp

Kolmas käsittely

2) Hallituksen esitys laiksi osakeyhtiölain ja eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta 5827

Hallituksen esitys 89/1996 vp
Talousvaliokunnan mietintö 24/1996 vp
Lakialoite 8/1996 vp

3) Hallituksen esitys laeiksi Pääkaupunkiseudun yhteistyövaltuuskunnasta ja ulkoilulain 2 §:n muuttamisesta 5827

Hallituksen esitys 223/1996 vp
Hallintovaliokunnan mietintö 26/1996 vp

4) Hallituksen esitys laiksi sosiaalihuoltolain väliaikaisesta muuttamisesta annetun lain muuttamisesta 5828

Hallituksen esitys 220/1996 vp
Sosiaali- ja terveysvaliokunnan mietintö 40/1996 vp

Lähetekeskustelu

5) Hallituksen esitys laiksi Kuntien ta-
kauskeskuksesta annetun lain muuttami-
sesta 5829

Hallituksen esitys 245/1996 vp

Mietintöjen pöydällepano

6) Hallituksen esitys valtion talousar-
vioksi vuodelle 1997 „

Hallituksen esitys 103/1996 vp
Valtiovarainvaliokunnan mietintö 46/1996
vp
Talousarvioaloitteet 1—441/1996 vp

Puhetta johtaa puhemies Uosukainen.

Nimenhuudossa merkitään poissa oleviksi toi-
nen varapuhemies Törnqvist sekä edustajat Aal-
tonen, Aho, Ala-Nissilä, Alaranta, Andersson J.,
Aula, Backman, Enestam, Filatov, Gustafsson,

Halonen, Huotari, Huttu-Juntunen, Huuhtanen, Häkämies, Immonen, Isohookana-Asunmaa, Itälä, Jaakonsaari, Jansson, Järvilahti, Kanerva S., Karhunen, Kempainen, Kiljunen, Knaapi, Krohn, Kurola, Lahtela, Laitinen, Lamminen, Lindén, Lindroos, Lipponen, Lämsä, Malm, Markkula-Kivisilta, Mölsä, Niinistö, Nyby, Ojala R., Olin, Pekkarinen, Perho, Pietikäinen S., Ranta-Muotio, Rehula, Rinne, Roos, Räsänen, Saari, Savela, Tahvanainen, Takkula, Tennilä, Vehkaoja, Veteläinen, Vihriälä, Viitanen, Vuorensola, Wahlström ja Wierooos.

Nimenhuudon jälkeen ilmoittautuvat toinen varapuhemies Törnqvist sekä edustajat Kempainen, Pietikäinen S., Viitanen, Gustafsson, Mölsä, Karhunen, Ala-Nissilä, Järvilahti, Filatov ja Takkula.

Ilmoitusasiat:

Lomanpyynnöt

Vapautusta eduskuntatyöstä saavat tästä päivästä sairauden vuoksi edustajat Huotari ja Pekkarinen, virkatehtävien vuoksi ed. Niinistö, yksityisasioiden vuoksi edustajat Aaltonen, J. Andersson, Aula, Backman, Enestam, Filatov, Huttu-Juntunen, Huuhtanen, Häkämies, Isohookana-Asunmaa, Itälä, Jaakonsaari, Jansson, S. Kanerva, Knaapi, Kurola, Lahtela, Laitinen, Lamminen, Lindén, Lindroos, Lämsä, Malm, Nyby, R. Ojala, Olin, Perho, S. Pietikäinen, Ranta-Muotio, Rehula, Roos, Saari, Savela, Tahvanainen, Takkula, Vehkaoja ja Wahlström sekä äitiysloman vuoksi ed. Räsänen, tämän kuun 16 päivään virkatehtävien vuoksi ed. Krohn sekä yksityisasioiden vuoksi edustajat Immonen, Veteläinen, Vihriälä ja Wierooos sekä tämän kuun 21 päivään yksityisasioiden vuoksi ed. Kiljunen.

Hallituksen kertomus valtiovarain hoidosta ja tilasta vuonna 1995

Puhemies: Ilmoitetaan, että hallituksen kirjelmän ohella kuluvan joulukuun 5 päivästä on eduskunnalle saapunut hallituksen kertomus valtiovarain hoidosta ja tilasta vuonna 1995. Tämä kertomus on nyt saatettu eduskunnan tietoon jakamalla se edustajille.

Valtioneuvoston tiedonanto eduskunnalle suunnitelmasta rahoitusjärjestelmän tervehdyttämiseksi, tervehdyttämiseen käytettävistä keinoista ja julkisen tuen palauttamisesta valtiolle

Valtioneuvoston tiedonanto 1/1996 vp
Talousvaliokunnan mietintö 26/1996 vp
Palautekeskustelu

Puhemies: Ulkopuolella päiväjärjestyksen esitellään talousvaliokunnan mietintö n:o 26, joka sisältää ehdotuksen perustelluksi siirtymiseksi päiväjärjestykseen valtioneuvoston tiedonannon johdosta, joka koskee suunnitelmaa rahoitusjärjestelmän tervehdyttämiseksi, tervehdyttämiseen käytettävistä keinoista ja julkisen tuen palauttamisesta valtiolle (VNT 1/1996 vp).

Käsittelyn pohjana on talousvaliokunnan ehdottama päiväjärjestykseen siirtymisen sanamuoto, jonka lopullisesta sisällöstä eduskunnan tulee valtiopäiväjärjestyksen 36 §:n 2 momentin mukaisesti päättää. Niiden, jotka haluavat tehdä valiokunnan ehdotuksesta poikkeavia ehdotuksia päiväjärjestykseen siirtymisen sanamuodosta, on tehtävä ehdotuksensa keskustelun kuluessa. Jos halutaan tehdä työjärjestyksen 52 §:ssä tarkoitettu ehdotus päätöksenteon siirtämisestä, on ehdotus tästäkin tehtävä, ennen kuin keskustelu asiasta on julistettu päättyneeksi.

Menettelytapa hyväksytään.

Keskustelu:

Ed. Härmäläinen: Arvoisa puhemies! Eduskunta on nyt harvinaisessa tilanteessa. Keskustelua ryhdytään käymään hallituksen tiedonannosta laaditusta valiokunnan mietinnöstä. Ilmeisesti rahoitusjärjestelmän tervehdyttämistä koskeva tiedonanto koettiin niin tärkeäksi, että se poikkeuksellisesti haluttiin saattaa myös valiokuntakäsittelyyn.

Edellinen hallituksen tiedonanto pankkituesta annettiin eduskunnalle vuonna 1993 pankkikriisin kärjistyttyä ja talouslaman ollessa syvimillään. Silloin pankkikriisiä luonnehdittiin koko kansantalouden kriisiksi. Tiedonannossa käsiteltiin silloin kriisin syitä varsin kattavasti ja tuotiin esille myös pankkien piittaamaton käyttäytyminen. Edellinen tiedonanto luotti vielä viranomaisvalvonnan mahdollisuuksiin kriisien estämisessä. Se painotti vakavaraisuus- ja laillisuusvalvontaa. Varsin vähän silloin kuitenkin

tiedonannossa linjattiin uusia pankkivalvonnan suuntaviivoja.

Nyt, kun eduskunta on saanut pyytämänsä uuden tiedonannon rahoitusjärjestelmän tervehdyttämisestä, huomion kohteeksi on noussut ennen kaikkea pankkien oma riskienhallinta, moraalikadosta johtuva piittaamaton riskienotto. Hallitus luottaa nyt enemmän markkinoiden omaehtoiseen valvontaan ja haluaa tehostaa sen toimintaa. Suomen kielen ilmaisutkin, puhemies, ovat edellisen tiedonannon jälkeen selkiintyneet. Moral hazard, josta puhuttiin vielä edellisessä tiedonannossa, on nyt käännetty meidän mietinnössämme sanaksi "moraalikato". Tämä suomenkos on Suomen Pankissa harkittu.

Tiedonanto on siis selvä viite siitä, että ainakin varovaisesti hallitus viitoittaa uusia linjauksia. Epäily viranomaisvalvonnan mahdollisuuksista estää tappioiden syntyä on nyt sanottu julki, ja vastuuta halutaan nyt antaa ennen kaikkea pankkien johdolle ja omistajille.

Tiedonannon linjaus on oikean suuntainen, ja talousvaliokunta tervehti sitä mielihyvällä. Silti arviomme tiedonannosta on, että se on jäänyt vielä varsin yleisluontoiseksi ilman selviä painopistevalintoja, ilman konkreettisia ehdotuksia esimerkiksi valvontalainsäädännön muuttamisesta viitotettuun suuntaan.

Talousvaliokunta on mietinnössään tarkastellut yleistä talouden kehitystä, koska rahoitusjärjestelmän tervehtyminen riippuu olennaisesti talouden vahvistumisesta. Tarkastelemme myös pankkien tilaa ja pyrimme myös katsomaan, onko kehitys ollut sellainen kuin tiedonannossa on kuvailtu. Onhan sen kirjoittamisesta jo ehtinyt kulua jonkin aikaa.

Talousvaliokunta toteaa, että käsitys Suomen talouskasvun vahvistumisesta on saanut lisätukea tällä välin ja edellytykset rahoitusmarkkinoiden tervehtymiseen ovat siten merkittävästi paranevissa.

Viimeisimmät pankkien osavuositarkastukset puolestaan osoittavat, että koko pankkisektorin tulos on todella kääntymässä voitolliseksi ensi kertaa viimeen vuoteen. Luottotappiot ovat supistuneet, järjestämättömien luottojen määrä on alentunut ja pankkien kannattavuus parantunut. Kannattavuus on kuitenkin silti edelleen korkeintaan tyydyttävää kansainvälistä tasoa. Pohja on kuitenkin siis saavutettu ja suunta on selvästi ylöspäin.

Kilpailu rahoitusmarkkinoilla on kiristymässä kansainvälistymisen myötä. Niinpä riskeihin varautuminen ja riskien hallinta pankeissa ovat

ensisijaisen tärkeitä. Talouden ja pankkien tervehtyessä liian kattavien suojajärjestelmien ylläpitäminen on ongelmallista. Taloustieteilijöiden mukaan ja kotimaisten kokemustenkin mukaan juuri ylimitoitettut suojajärjestelmät saattavat aiheuttaa piittaamatonta riskinottoa. Omistajien, sijoittajien ja tallettajien ei ole tarvetta valvoa pankkien toimintoja, jos riski viime kädessä siirtyy yhteiskunnalle. Esimerkiksi tallettajille korkea korko on ollut vain mieluisa, vaikka sen oikeastaan tulisi olla osoitus sijoituksen riskipitoisuudesta.

Hallitus on tehnyt oikeat johtopäätökset. Jo edellisessä tiedonannossa pohdittiin kattavan talletussuojan aiheuttamia ongelmia. Nyt aika on kypsä myös toimenpiteisiin. Hallitus lupaa esityksen uudesta rajoitetusta talletussuojasta niin, että se voisi astua voimaan vuoden 1998 alusta.

Talousvaliokunta pitää kattavan talletussuojan purkua oikeana toimenpiteenä, vaikka sillä ei olekaan toistaiseksi ollut mahdollisuutta arvioida, onko kaavailtu suoja mahdollisesti vieläkin alihinnoiteltu. Erittäin tärkeää kuitenkin on, että tulevan talletussuojarahaston maksut ovat riippuvaisia myös pankkien vakavaraisuudesta.

Muodollista talletussuojaa tärkeämpi on kuitenkin tosiasiallinen talletussuoja ja sen kattavuus. Eduskunnan vuonna 1993 hyväksymällä ponnella laajennettiin suoja koskemaan kaikkia velkoja. Ponsi oli silloin välttämätön rahoitusjärjestelmän toimivuuden turvaamiseksi, mutta on myös selvästi todettava, että ponsi antaa pankeille mahdollisuuden riskinottoon ilman täyttä vastuuta sen seurauksista. Talletussuojan purkamisellakaan ei siten ole merkitystä niin kauan kuin eduskunnan pankkitukiponsi on voimassa.

Talousvaliokunta yhtyy hallituksen tiedonannossa ilmaisemaan kantaan, että pankkitukiponsin purkamisen edellytyksiä voidaan arvioida sen jälkeen, kun talletussuojan rajoitukset on saatettu voimaan. Talousvaliokunta siis yhtyy hallituksen näkemykseen siitä, missä järjestyksessä suojan purkaminen voidaan häiriöttömmin toteuttaa.

Tarkkaavaisimmat ovat jo ehtineet havaita eron talousvaliokunnan mietinnön ja valtiovainvaliokunnan lausunnon välillä. Valtiovainvaliokuntahan katsoo, että pankkitukiponsin purkamiseen voitaisiin jo ryhtyä. Selvyyden vuoksi haluan korostaa, että eduskunnan kannaksi tulee aina valiokunnan mietinnössä ilmaistu kanta, jos eduskunta siihen yhtyy. Lausunton näkemykset muodostuvat eduskunnan kan-

naksi vain, jos mietinnön kirjoittanut valiokunta on niihin yhtynyt. Pankkitukiponnen purkamisessa talousvaliokunta siis tukee hallituksen ilmoittamaa toimenpiteiden järjestystä eikä ole yhtynyt valtiovarainvaliokunnan kantaan.

Ohuimmin käsiteltävänä olevassa tiedonannossa on arvioitu lainsäädännön ja valvonnan muutostarpeita, vaikka pankkikriisin kokemukset ovat jo hahmottuneet. Talousvaliokunta haluaa korostaa pankkien johdon ja omistajien vastuuta toimintansa seurauksista, ja tätä vastuuta tulee voida lainsäädännöllä lisätä. Viittaamme muun muassa selvitystilalainsäädännön tavoitteiden ja sisällön uudelleen arviointiin. Pankkien selvitystilamenettelyn tavoitteeksihan on todettu, että kynnyksen tulisi olla mahdollisimman korkea, jotta selvitystila voitaisiin välttää. Niinpä menettely on hyvin moniportainen ja sisältää moninkertaisen harkinnan mahdollisuuden. Vastaavasti osakeyhtiölaissa selvitystilamenettely on hyvin yksinkertainen, selkeä ja nopea.

Muistutamme myös Norjan tavasta hoitaa pankkikriisinsä. Norjassahan ennen pankkituen antamista tappiollisten pankkien osakepääomat nollattiin. Suomessa nollausta ei voitu eikä uskallettu tehdä. Niinpä meillä tappiot jäävät suuremmiksi kuin Norjassa, missä valtio saa omiansa takaisin yksityistäessään tervehtyneitä pankkeja.

Osakkeiden nollausmahdollisuus tulee olla meilläkin. Omistajat eivät voi lähtökohtaisesti luottaa siihen, että tällainen toimenpide on aina pois suljettu. Britit uskalsivat antaa Barings Bankin kaatua, meillä ei ole rohjetta vastaavaan edes pienimpien säästöpankkien kohdalla. Rahoitusjärjestelmämme on saatava niin vahvaksi, että vastuut voidaan osoittaa oikeaan paikkaan ilman, että tarvitsee pelätä heijastusvaikutuksia koko rahoitusjärjestelmään ja ulkomaisten rahoittajien epäluuloja.

Mietinnössä kuvataan myös Uuden-Seelannin tapaa uudistaa rahoitusmarkkinoiden valvontaa. Uuden-Seelannin-malli korostaa pankin johdon vastuuta ja kannustaa omistajia valvontaan. Suomenkin kokemukset osoittavat, että erityisesti isännättömällä, omistajattomalla rahalla on ollut täysin piittaamattomia riskejä, kuten säästöpankkikriisi osoitti. Uuden-Seelannin-mallissa pankin johdolle asetetaan vastuu, myös tuottamuksellinen vastuu, informaation oikeellisuudesta ja sanktiot korostavat tätä vastuuta. Tällaista Uuden-Seelannin-mallia sosialistikin voi kannattaa.

Suomen pankkikriisin syvyys on yllättänyt

useimmat. Sen hoitamiseen on osoitettu varoja ja valtuuksia yli kolme kertaa enemmän kuin vielä vuonna 1992 arvioitiin tarvittavan. Pankkikriisin lopullisiksi menetyksiksi lasketaan 45—50 miljardia markkaa. Vain viime vuosisadan lopun nälkävuosina on Suomessa koettu yhtä raju bruttokansantuotteen lasku kuin menneinä lamavuosina. Kriisi on jättänyt sen kokeneille sukupolville niiden kollektiiviseen muistiin kenties pysyvän trauman. Mutta siirtyykö tämä kokemuksen tuoma viisaus siltä pojille, opimmeko kokemuksesta mitään? Taloushistoriasta voimme lukea 30-luvun lamasta, joka myös alkoi rahamarkkinoiden häiriintymisestä. Lähihistoriasta muistetaan esimerkiksi Yhdysvaltain säästöpankkikriisi. Mutta Suomi ajautui silti 90-luvun kriisiin täysin valmistautumattomana. Nyt jos koskaan on aika analysoida kokemukset, tehdä tarvittavat johtopäätökset ja ryhtyä toimiin, jotta vastaavat kriisit eivät voisi toistua.

Viime vuosina pankkisektori on ollut kovassa myllerryksessä. Huomiota on kiinnitetty kansainvälistymiseen, fuusioihin, vakuutus- ja pankkisektorin keskinäiseen lähentymiseen. Avainsanoja ovat olleet kannattavuuden lisääminen ja tulosten parantaminen.

On aika kiinnittää huomiota myös tavanomaiseen peruspankkitoimintaan. On aika korottaa ääni tavallisen pankin asiakkaan puolesta, asiakkaan, jonka palkka tai eläke tulee pankkiin ja jonka laskut maksetaan tililtä, pienyritystä, joka asioi pankissa. Tällainen tavallinen asiakas on oikeastaan karkoitettu jo ulos pankista. Hän asioi kadulla tai pihan perällä parhaimmillaan tuulikaapissa. Ainoa, joka toivottaa hänet tervetulleeksi on automaatti.

On oikein, että pankitkin opettavat meille, ettei ilmaisia palveluja ole. Me voisimme puolestaan opettaa pankeille jotain asiakkaan tasa-arvosta. Pankkien palvelupaketit rakennetaan nykyisin niin, että jos asiakkaalla on runsaasti rahaa ja paljon pankkitapahtumia, hän asioi hyvin edullisesti. Jos taas asiakkaalla on vähän rahaa, eikä paljon asioitakaan, hän maksaa kovemman hinnan palveluista. Nyt pelätään, että muiden katteiden kaventuessa palvelumaksut yhä kohoavat. Ei voi olla oikein, että asiakas joutuisi maksamaan esimerkiksi pankille lainaamiensa rahojen nostamisesta. Vaikka pankkikeskeisyys rahoitusmarkkinoilla on hieman vähentynyt, kilpailutettavia vaihtoehtoja tällä hetkellä tavalliselle perusasiakkaalle ei paljon ole.

Puhemies! Talousvaliokunta on valmistanut mietintönsä suuressa yhteisymmärryksessä,

myös nykyisen opposition rakentava panos on siinä mukana. Mietintö on yksimielinen. Talousvaliokunta ehdottaa, että eduskunta saatuaan valtioneuvoston tiedonannon suunnitelmasta rahoitusjärjestelmän tervehdyttämiseksi siirtyy päiväjärjestykseen.

Ed. Kemppainen merkitään läsnä olevaksi.

Ed. Viita mies: Arvoisa puhemies! Sosialidemokraattien mielestä eduskunnalle annettu selonteko rahoitusjärjestelmän tulevaisuudesta ja tervehdyttämiseen tähtäävistä toimista on ollut tarpeen sekä pankkien tilanteen että koko kansantalouden arvioinnin kannalta. Rahamarkkinoilla on siirrytty vapaaseen toimintaan. Euroopan talouden integraatio haastaa omalta osaltaan koko suomalaisen yritys- ja pankkimaa ilman kunnon kohennukseen.

Perustelut selonteolle eivät löydy vain tulevaisuudesta, vaan myös historiasta. Suomen pankkikriisin aineelliset ja henkiset kustannukset ovat niin mittavat, että sosialidemokraatit pitävät tarpeellisena käynnistää mahdollisimman nopeasti analyttisten selvitysten teon kriisistä. Tuloksia tulisi käyttää sellaisten johtopäätösten tekoon, että tulevaisuudessa, jos se on yleensä mahdollista, välttyttäisiin uusilta pankkikriiseiltä.

Kuluvan vuoden heinäkuun loppuun mennessä pankkitukea on myönnetty bruttomääräisesti noin 70 miljardia markkaa. Lisäksi takauspäätöksiä on tehty yhteensä runsaan 28 miljardin markan edestä. Osa maksetusta tuesta on lopullisesti menetetty, osa saadaan palautuksina takaisin. Tämän vuoden heinäkuuhun mennessä valtiolle oli palautunut pankkitukea yhteensä yli 13 miljardia markkaa. Pääomasijoitusten koronmaksun velvoitetta ja tuen takaisinmaksun velvoitetta on edelleen syytä korostaa.

Pankkikriisin kustannukset ovat kiistatta muodostuneet Suomessa selvästi kalliimmiksi kuin muissa pohjoismaissa. Suomessa maksetun tuen osuus bruttokansantuotteesta on yli 10 prosenttia. Ruotsissa vastaava luku on noin 5 prosenttia ja Norjassa se on reipas 2 prosenttia. Näin mittava ero ei selity vain Suomen syvemmällä lamalla. Myös kriisin hoitotavalla on osuutensa. Norjassa ja Ruotsissa pankkien omistajien vastuu toteutui aivan eri tavalla kuin meillä. Suomi on kaikkiaan joutunut 90-luvulla erittäin raskaaseen prosessiin, ja vaikka pahin on varmasti tällä erää jo ohi, joudutaan rahoitus-

markkinoilla varautumaan myös uusiin haasteisiin.

Arvoisa puhemies! Nyt käsitellään toista kertaa selontekoa rahoitusjärjestelmästä. Edellisen kerran eduskunta keskusteli vuonna 93, jolloin juuri kenelläkään ei ollut oikeaa käsitystä siitä, mitä tulossa oli. Silloinen eduskunta joutui tekemään päätöksiä epämääräisten uhkien edessä. Silti ainakin sosialidemokraatit esittivät myös selkeän vaihtoehdon silloisen hallituksen linjaan nähden.

Esitimme silloin, että pankkitalletusten suojaa olisi pitänyt rajoittaa ja valvonnan painopistettä olisi pitänyt siirtää pankkien sisäiseen valvontaan. Omistajille ja johdolle olisi pitänyt sälyttää enemmän aitoa vastuuta. Hyvä, luotettava ja valvottu toiminta on parasta talletussuojaa myös asiakkaan kannalta. Tuettujen pankkien osakepääomien nollaus olisi pitänyt tehdä mahdolliseksi. Edellä sanottu on edelleenkin pääosin ajankohtaista. Aikanaan oppositiosta käsin SDP ei suinkaan kyennyt vaikuttamaan riittävästi Esko Ahon hallituksen linjauksiin.

Tämän vuoden aikana Suomen taloudellinen kehitys on merkittävästi vakautunut, mikä on luonut myös rahoitusmarkkinoille aiempaa valoisammat näkymät. Pankkien kannalta tärkeä korkotaso on nyt ennen näkemättömän alhaalla ja kauan odotettu kotimarkkinoiden elpyminen on aivan selvästi käynnissä. Asuntojen hinnat ja kauppojen määrät ovat vuoden jälkipuolella kääntyneet nousuun. Kysynnän kasvu luo valoa rahoituslaitosten lähiajan näkymiin.

Pankkien yhteen laskettu liikevoitto oli tämän vuoden tammi-syyskuussa yhteensä noin 2 miljardia markkaa, kun viime vuonna vastaavana aikana tehtiin tappiota tuo 2 miljardia. Tämän vuoden tuloksiin ovat tosin vaikuttaneet eräät kertaluontoiset arvopaperikaupan tuotot. Luottotappioiden painuminen lähemmäs normaalien vuosien tasoa kertookin ehkä kaikkein selvimmän pankkikriisin siirtymisestä historiaan tällä kertaa. Tämän vuoden tammi-syyskuussa luottotappiota kertyy pankeille 2,8 miljardia markkaa. Vuotta aikaisemmin niitä oli vastaavana aikana syntynyt lähes kaksinkertainen määrä, 5 miljardia.

Rahoitusmarkkinoiden myönteiset olosuhteet on saavutettu pitkälti pääministeri Paavo Lipposen hallituksen pitkäjänteisen talouspolitiikan ansiosta. Onkin perusteltua kysyä, olisiko pankkikriisistä selvitty paremmin, pienemmin vaurioiden, jos edellinen hallitus sen aikana olisi harjoitettu yhtä määrätietoista ja johdonmukaista, yh-

teistyöhön perustuvaa talouspolitiikkaa kuin nyt ja jos kriisiä olisi pyritty hallitsemaan eräiltä keskeisiltä osin meidän esittämillämme keinoilla. Lienee selvää, että veronmaksajat olisivat päässeet huomattavasti kevyemmällä rasituksella kuin nyt on käymässä.

Arvoisa puhemies! Emun kolmannen vaiheen toteutumisen todennäköisyys on viime aikoina selvästi lisääntynyt. Vakaaseen hintatasoon ja aikanaan yhteen valuuttaan tähtäävä järjestelmä merkitsee suomalaisille pankeille kiristyvää kilpailua ja kaventuvaa bisnesaluetta. Suurilla volyymeillä toimivilla tukkurahamarkkinoilla kotimaiset pankit ovat jo menettäneet markkinaosuuttaan ulkomaisille pankeille. Sen sijaan vähittäispankkitoiminnassa koko maan kattavan konttoriverkoston avulla suomalaiset pankit ovat kyenneet säilyttämään vahvan markkinaosuuden. Tosin siinäkin kilpailu kiristyneenä, kun ulkomaiset pankit laajentavat toimintaansa Suomessa.

Kiristyvään kilpailuun kotimaiset pankit joutuvat vastaamaan hyvin vaikeassa tilanteessa. Samalla kun pankeilta edellytetään palveluiden monipuolistumista ja parantamista, kuten valio-kunnan puheenjohtaja Hämäläinen tässä edellä totesi, tulosten kohentaminen edellyttää kustannusten karsintaa, jota on vaikea tehdä ilman, että se ei näkyisi tarjottavien palveluiden tasossa. Kilpailutilanteen kiristyminen saattaa johtaa pahimmillaan tarpeettomaan riskinottoon, jonka seuraukset voivat olla jälleen tuhoisat. Uusien markkinoiden valloittamisestahan lähti aikoinaan myös säästöpankkikriisiin johtanut kehitys liikkeelle.

Mahdollisten uusien tilanteiden varalta onkin mitä pikimmin ryhdyttävä tekemään eräitä selkeitä uudistuksia rajattomaan talletussuojaan. Lisäksi valvontaan liittyvät periaatteet on täsmennettävä.

Sosialidemokraatit pitävät tärkeänä uuden ja rajatun talletussuojajärjestelmän luomista. Esitetty 150 000 markan raja on kohtuullinen ja edustaa kansainvälistä keskiarvoa. Rajattunakin suoja kattaisi 96 prosenttia kaikista talletuksista ja 40 prosenttia talletusten markkamäärästä. Hyvän periaatteena on pidettävä myös sitä, että suoja kattaa vain yhden tilin samassa pankissa tai samaan vakuusrahastoon kuuluvassa pankkiryhmässä.

Uuden järjestelmän ehdoton kulmakivi on talletussuojarahasto, jota talletussuojasta nauttivat pankit kartuttavat vuosittain. Sen tehtävänä on edistää pankkijärjestelmän vakautta ja estää pa-

niikkireaktiot tallettajien keskuudessa. Näin ollen keskeiseksi muodostuu järjestelmän turvaksi vuosittain kerättävät kannatusmaksut, joita on ehdotettu kerättävän seuraavien 10—15 vuoden aikana yhteensä noin 3,5 miljardia markkaa.

Jotta uudesta talletussuojasta tulisi todella toimiva järjestelmä ja tallettajat voisivat siihen täysin luottaa, pankkien tulee vuosittain maksaa kannatusmaksuja, jotka perustuvat kunkin pankin toiminnan omaan riskipitoisuuteen. Tässä suhteessa lainsäädännön tulee olla selkeä: Mitä suurempi on pankin riski toimintansa suhteen, sitä suurempi sen suhteellisen kannatusmaksun tulee olla. Kannatusmaksujen keräämisestä ei tule sallia poikkeuksia. Pankkikriisihän opetti kouriintuntuvalta tavalla, että ennen kriisiä kerätty kannatusmaksut olivat pankkien omista vakuusrahastoissa riittämättömiä. Kun tämä havaittiin, syntyi uutta epävarmuutta ja tällä tavoin epäluotettava järjestelmä itse asiassa vain vauhditti kriisin syntymistä.

Talletussuojan rajaamisella ei ole käytännössä suurta merkitystä, niin kauan kuin eduskunnan vuonna 93 hyväksymä pankkiponsi on voimassa. Sosialidemokraattien kanta on, että lausuma ja siitä syntyvä valtion takuu pankkitoiminnalle on purettava mahdollisimman nopeasti. Yhteiskunnan moraali puoltaa mahdollisimman nopeaa pankkitukiponnan purkamista. Lisäksi kansantalouden ja pankkien lähivuosien näkymät tukevat tällaista menettelyä.

Merkittävin ongelma tässä asiassa syntyy siitä, kuinka uusi talletussuojajärjestelmä sovitaan yhteen ponnin purun kanssa. On näet ennakoitava sekin tilanne, että talletussuojarahaston turvaa saatetaan tarvita ennen kuin sen kartuttamisessa on päästy riittävän pitkälle. Kattavan suojarahaston keräämiseen talletustyöryhmä ehdottaa 10—15 vuotta. Vasta kuntoutumassa oleva pankkisektori ei kykene nopeampaan rahaston kannatusmaksujen keräämiseen.

Tästä huolimatta sosialidemokraatit ovat sitä mieltä, että talletussuojaan tulee tehdä esitetty raja. Tämän jälkeen arvioitu pankkitukiponnan kumoaminen tulee ajankohtaiseksi. Silloin on päätettävä tavasta, jolla ponsi kumotaan ilman, että aiheutetaan tarpeetonta epävarmuutta tallettajille.

Arvoisa puhemies! Uuden talletussuojajärjestelmän luominen on kriisinhallintakyvyn kannalta tärkeä hanke. Se ei luonnollisesti yksin riitä. Jatkossa on pyrittävä kehittämään valvontajärjestelmiä. Rahoitustarkastuksen uudelleen organisoimisen jälkeen tilanne on huomattavasti

korjaantunut kriisiä edeltäneeseen järjestelmään verrattuna. Talusvaliokunta on osunut aivan oikeaan, kun se korostaa pankkivalvonnan kahden keskeistä seikkaa. Vastuu pankkien toimista on oltava omistajilla ja johtajilla. Haitalliset kannustinvaikutukset tulee valvonnalla sitten minimoida.

Sosialidemokraatit painottivat jo kriisin alkuvaiheessa toimivan valvonnan merkitystä. Rahoitusmarkkinoiden jatkuva kehittyminen ja kansainvälistyminen sekä markkinoilla käytettyjen välineiden monipuolistuminen vaativat viranomaisvalvonnaltakin entistä enemmän. Muualla yleiset finanssitavaratalot, pankkien ja vakuutusyhtiöiden entistä tiiviimpi yhteistyö, tekevät tuloaan myös Suomeen ja asettavat valvontaviranomaiset uusien haasteiden eteen.

Pankkikriisiin liittyneiden ratkaisujen jälkeen Suomen pankkitoiminta on keskittynyt kolmelle suurelle ryhmälle. Kooltaan ne ovat niin isoja, että niitä ei voi laskea kaatumaan: too big to fail. Käytännössä tämä tarkoittaa, että suurten pankkien kohdalla ehdotettu talletussuojakaan ei anna kattavaa turvaa kuin vähittäispankkitoimintaan kuuluville talletuksille. Suurta riskiä sisältävä tukkupankkitoiminta jää pitkälti pankkien oman ja viranomaisvalvonnan varaan.

Talletussuojan mahdollisista rajauksista huolimatta eräille suurille pankeille lankeaa koosta johtuva epävirallinen talletussuoja. Viime kädessä valtio joutuisi antamaan takeet vaikeuksiin joutuneen suuren pankin puolesta. Tällöin valtion tarjoamaa suojaa laajennettaisiin tallettajien ja velkojien lisäksi omistajiin.

Tästä suuruuden ongelmasta ja sen heijastumisesta pankkien käyttäytymiseen ja riskinottoon syntyy vaikeasti poistettavissa oleva ns. moraalikadon ongelma. Mahdollisten tulevien pankkikriisien torjunnan kannalta juuri tämän ongelman hallinta on kaikkein tärkeintä. Käytännössä moraalikadon hallinta merkitsee sosialidemokraattien jo vuonna 93 pankkivalvonnan esittämien ajatusten toteuttamista. Kriisien ennakoinnissa korostuu valvonnan merkitys. Lisäksi on hyväksyttävä se periaate, että mittavasti tuetun pankin osakkeiden nollauksen tulee olla mahdollista.

Arvoisa puhemies! Suomen pankkikriisi syntyi eräiden markkinavaimien epäonnistumisesta. Kriisin kustannukset kiertyivät lopulta Suomen kansalaisten maksettaviksi pankkitukena ja julkisen talouden tiukkuutena, joka näkyy ja vaikuttaa vielä pitkään. Valvontajärjestelmien puutteellisuus ja pankkien suuruusaseman hy-

väksyntä, jota rajoittamaton talletussuoja ja osakkeiden nollausmahdollisuuden puute merkitsivät, altistivat yhteiskuntamme markkinoiden vahvoille voimille. Pankkien moraalikato on lopulta vain suurten markkinavaimien ylimielisyyttä muun yhteiskunnan edessä.

Nyt rahoitusjärjestelmien valvontaa tehostetaan, pankkien talletussuojaa esitetään rajoitettavaksi, tuettujen pankkien osakkeiden nollausmahdollisuutta vaaditaan. Tässä on lopulta kyse siitä, että kansanvaltainen järjestelmämme tahtoo hallita markkinavaimia. Sosialidemokraattien kanta tässä kysymyksessä se, että me ainakin tahdomme.

Arvoisa puhemies! SDP:n ryhmä yhtyy talusvaliokunnan kantaan päiväjärjestykseen siirtymisestä.

Ed. S. Pietikäinen merkitään läsnä olevaksi.

Ed. K i v i n i e m i : Arvoisa puhemies! Hallituksen tiedonantoa rahoitusjärjestelmän tervehdyttämisestä odotettiin eduskuntaan kauan. Tiedonanto jäi kuitenkin kapeaksi ja puutteelliseksi. Keskustan eduskuntaryhmä yhtyy talusvaliokunnan mietinnön kritiikkiin tiedonannon liiallisesta yleisluontoisuudesta. Tiedonannosta puuttuivat selkeät painopisteet sekä konkreettiset lainsäädännölliset ja valvonnalliset johtopäätökset.

Valitettavasti myös eduskuntakäsittely jäi ylimalkaiseksi. Asia hautautui ruuhkaisen talusvaliokunnan muiden töiden alle, ja salikäsittely näin viimeisenä mahdollisena lauantaina vesittää eduskunnan paneutumista tiedonantoon entisestään. Eduskunnan osalta pankkikriisin tarkastelu ei kuitenkaan voi eikä saa jäädä tähän. Tulossa olevat rahoitusjärjestelmän lainsäädäntöuudistukset tarjoavat ainakin mahdollisuuden nostaa asia eduskunnassa uudelleen julkiseen keskusteluun.

Pankkikriisi on tullut Suomessa huomattavasti kalliimmaksi kuin lähes samaan aikaan kriisin kokeneissa Ruotsissa ja Norjassa. Suomi on kuitenkin panostanut mainituista maista vähiten asian selvittämiseen. Erityisen tarkkaan onkin huolehdittava siitä, että valiokunnan vaatimus analyttisen selvityksen teosta pankkikriisin syistä, hoidosta ja kokemuksista toteutuu. Tutkimus tulee teettää valtiovarainministeriön ulkopuolisen ja itsenäisen tutkimuslaitoksen toimesta, ja siinä on otettava huomioon myös pankki-

kriisin alueellinen näkökulma, sillä pankkituki on keskittynyt pääosin suuriin asutuskeskuksiin ja pääkaupunkiseudulle.

Hallituksen tiedonanto käsittelee pääsääntöisesti vain kahta ensimmäistä tiedonannon asiakokonaisuutta eli rahoitusjärjestelmän tervehdyttämistä sekä siihen käytettäviä keinoja. Julkisen tuen palauttamista valtiolle pohditaan vain vähän.

Pankkitukea on myönnetty vuodesta 91 vuoden 96 heinäkuun loppuun mennessä yhteensä lähes 70 miljardia markkaa, kun lasketaan sekä Suomen Pankin, Valtion vakuusrahaston että valtion talousarvion kautta myönnettyt tuet. Pankkitukea on puolestaan palautettu tämän vuoden heinäkuun loppuun mennessä vain vähän yli 13 miljardia markkaa, joten nettotuki pankeille nousee aina 51,5 miljardiin. Tämän lisäksi pankkitueksi on luettava pääoman laskennalliset korkomenot, jotka ovat noin 11 miljardia.

Arviot lopullisesti palautuvasta tuesta eivät ole erityisen lupaavia. Kuten valiokunnan mietinnössä todetaan, lähes 90 prosenttia tuesta on kulunut säästöpankkiryhmän ja STS-Pankin vastuiden kattamiseen, joten suurin osa tästä tuesta joudutaan kirjaamaan lopullisesti menetyksi. Palautuvien summien suuruuden ratkaisee kiinteistömarkkinoiden ja korkotason tuleva kehitys sekä Omaisuudenhoito-yhtiö Arsenal Oy:n toiminnan onnistuminen. Keskustan eduskuntaryhmä yhtyy valiokunnan vaatimukseen seurata tiiviisti Arsenal Oy:n toimintaa ja informoida säännöllisesti eduskuntaa omaisuuserien realisointitilanteesta.

Vuoteen 2000 mennessä arvioidaan tuesta palautuvan nettomääräisesti 15–20 miljardia markkaa ja saman verran sijoituksia ja takauksia olisi jäljellä. Valtaosa palautuksista olisi vapautuvia omaisuudenhoito-yhtiöiden rahoitukseen myönnettyjä valtion omavelkaisia takauksia. Lopullisia menetyksiä ja epävarmoja saatavia olisi siis arviolta noin 45–50 miljardia markkaa.

Valtiolle takaisin maksettavat summat jäävät siis alle puoleen kokonaistuesta. Tästä huolimatta tuen palautukseen pitää suhtautua tiukasti, sillä eduskunta asetti pankkituelle selkeät ehdot. Tuen vastikkeellisuusvaatimus merkitsee kirjaimellisesti sitä, että tuesta pyritään saamaan mahdollisimman paljon takaisin. Tästä kiinni pitäminen ja sen tarkka seuranta edesauttaa myös kansalaisten luottamuksen lisääntymistä pankkijärjestelmää kohtaan.

Arvoisa puhemies! Keskeisin kysymys rahoitusjärjestelmän tervehdyttämistä pohdittaessa on, miten estää uusi pankkikriisi. Kaiken kattavaa ratkaisua ongelmaan ei ole, vaan tulevaisuuden kriisit pystytään kohtaamaan aikaisempaa paremmin valmiuksin useita eri keinoja käyttäen.

Ensimmäinen edellytys on reaalitalouden pysyvästi hyvä kunto. Pankkikriisin keskeisin syy oli kokonaistaloudellisessa kehityksessä ja toteutetun talous- ja rahapolitiikan virheissä 1980-luvun loppupuolella. Talouden tilanne kyllä Suomessa nähtiin jo 80-luvun lopulla. Valitettavasti tuolloin ei varoituksista huolimatta tehty talouspolitiikkaa korjaavia toimia. Näistä virheistä kansakunta on maksanut karvaan ja kovan hinnan.

Tästä eteenpäin, kuten mietinnössäkkin korostetaan, myönteinen taloudellinen kehitys on ratkaisevassa asemassa rahoitusjärjestelmän tervehdyttämisen ja pankkituen palauttamisen kannalta. Vaikka viime kuukausina talouden kasvusta on saatu aikaisempaa lohdullisempia näkymiä, on työttömyys pysynyt sietämättömän korkealla. Kuitenkin juuri työttömyyden radikaali alentaminen on ratkaiseva tekijä taloutemme tilan kuntoon saattamisessa ja sitä kautta myös pankkien kannattavuuden vahvistamisessa.

Ed. Viitames puheenvuorossaan kyseli hyvin spekulatiivisesti, olisiko Lipposen hallituksen politiikka johtanut parempiin tuloksiin ja pienempiin menetyksiin, jos se olisi pankkikriisin aikana ollut vallassa. Kyllähän meidän, jotka emme olleet tekemässä päätöksiä tuolloin, on helppo esittää tällaisia kysymyksiä. Tällaiseen jälkiviisauteen pystyy kuka tahansa. Jos taas katsotaan sitä, että Ahon hallitus loi viime vaalikaudella perustan talouden hyvälle kunnolle, niin Lipposen hallitus ei ole pystynyt täysimääräisesti tuota talouden hyvää perustaa hyödyntämään.

Keskusta on tehnyt oman tarjouksensa työttömyyden alaspainamiseksi. Työreformi sisältää kokonaisuutensa suurtyöttömyyden, valtion velkaantumisen ja korkean verotuksen kierteen katkaisemiseksi. On pikaisesti päästävä liikkeelle yrittäjyyden kynnyksen alentamiseksi ja työllistämisen edellytysten parantamiseksi. Keskeistä on päästä ripeästi eteenpäin työelämän rakenteellisessa uudistamisessa ja yritysten välillisten työvoimakustannusten alentamisessa.

Kokemamme pankkikriisin yksi keskeinen taustatekijä oli se, että yrityksillämme ei ollut riittävästi omia pääomia, jolloin puuttuvia pääomia suuressa mittakaavassa lainattiin pankeil-

ta. Suomalaisilla yrityksillä, erityisesti pk-sektorin yrityksillä, on edelleen liian heikko rahoitus-rakenne ajatellen tulevia integroituvia rahatalouden oloja ja yritysten työllistämismahdollisuuksia. Siksi yritysten omien pääomien kerryttämismahdollisuuksia on nopeasti parannettava. Kaiken kaikkiaan Suomessa on muihin EU-maihin verrattuna aivan liian vähän yrityksiä. Tarvitsemme kymmeniätuhansia uusia yrityksiä.

Mietinnössä arvioidaan varsin suppeasti mahdollisen Emu-jäsenyyden vaikutuksia rahoitusmarkkinoihin. Keskustan eduskuntaryhmä edellyttää, että hallitus antaa pikaisesti eduskunnalle selvityksen siitä, mihin toimenpiteisiin se on ryhtynyt valmistauduttaessa integroituihin rahatalouden oloihin.

Esimerkiksi Suomen kaltaista leimaverojärjestelmää ei ole käytössä muissa Euroopan unionin jäsenmaissa. Nykyinen leimaverokäytäntö asettaa erityisesti yritysrahoituksessa suomalaispankit eriarvoiseen asemaan vastaavia rahoituspalveluita tarjoavien ulkomaisten luottolaitosten kanssa. Leimavero rajoittaa kotimaassa myös pankkien asiakkaiden valintamahdollisuuksia ja pankkien kilpailuttamista, kun luottoa ei voi siirtää pankista toiseen ilman leimaveron kertaantumista. Talousvaliokunnan mietinnössä perustellusti vaaditaan saamistodisteiden perimisestä luopumista.

Pankkituen ehdoissa lähtökohta on ollut, että pankki ja omistajat pitävät asiat kunnossa. Heidän on huolehdittava siitä, että pankkien vakavaraisuus kestää toimintaympäristön talouden muutokset ja pankin toimintastrategia on oikea resurssieihin nähden.

Rahoitustoiminnan tervehdyttäminen on valtiovalan ja pankkien omilla toimenpiteillä edennyt aste asteelta. Pankkien kannattavuutta ja vakavaraisuutta ei kuitenkaan vielä voida pitää riittävänä. Keskustan eduskuntaryhmä yhtyy mietinnön linjaukseen, että eduskunnan hyväksymän pankkitukiponnon purkamisen edellytysten täyttymistä voidaan arvioida sen jälkeen, kun talletussuojaa on rajoitettu.

Täydellisen talletussuojajärjestelmän purkamista on selvittänyt talletussuojatyöryhmä, joka ehdottaa suojan enimmäisrajaksi 150 000 markkaa. Talletusten lukumäärästä tämä kattaisi 96 prosenttia. Työryhmän työ on hyvä pohja asian käsittelylle. Talouden ja pankkien tervehtyessä on perusteltua luopua 100 prosentin talletussuojasta. Silti talletussuojan purkamisessa on edettävä harkitusti. Talletussuojan enimmäisraja on arvioitava myös suomalaisten pankkien kilpailu-

aseman näkökulmasta suhteessa Ruotsin ja muiden Pohjoismaiden talletussuojan enimmäisrajaan.

Tallettajien saamisten turvaamiseksi ehdotetaan perustettavaksi talletussuojarahasto, johon talletuspankin on kuuluttava. Työryhmä ehdottaa myös, että nykyiset pankkiryhmäkohtaiset vakuusrahastot olisivat edelleenkin lakisääteisiä, mutta niihin kuuluminen olisi pankeille vapaaehtoista. Erityisesti paikallispankkien vakuusrahastojen rooli on ollut merkittävä talletuspankkien vakaan toiminnan turvaamisessa. Jos työryhmän ehdotus toteutuu ehdotetussa muodossaan, on yksittäisen pankin joutuminen selvitystilaan mahdollista siksi, ettei sen turvana ole oman pankkiryhmän vakuusrahastosuojaa. Tällainen tilanne voisi heijastua kielteisesti maamme koko rahoitusjärjestelmään. Hallituksen onkin syytä ennen lopullisen esityksen antamista tarkkaan harkita, tulisiko pankkiryhmäkohtaiseen vakuusrahastoon kuuluminen tehdä pakolliseksi.

Valiokunnan mietinnössä kiinnitetään oikeutetusti huomiota pankkien Suomessa nauttimaan implisiittiseen eli ns. too big to fail -suojaan. Se laajentaa tosiasiallisen suojan piiriä tallettajien ja muiden velkojien lisäksi myös omistajiin. Silloin vaarana on pankin ja sen omistajien vastuuntunnon väheneminen. Tämän moral hazard -ongelman vaikutusten selvittäminen ja huomioon ottaminen onkin jatkossa äärimmäisen tärkeää.

Valiokunta arvostelee aivan oikein tiedonantoa sangen epämääräisistä valvonnan kehittämisen suuntaviivoista. Uuden pankkikriisin estämiseksi rahoitusmarkkinoiden valvonnan nopea tehostaminen on kuitenkin välttämätöntä. Ratkaisevassa asemassa on pankkien oman riskinhallinnan ja sisäisen valvonnan toimivuus. Tämän lisäksi tärkeää on sisäisen valvonnan ja ulkoisen tilintarkastuksen yhteistyö. Pankkien on myös tiedotettava tilanteestaan avoimesti, joten tilinpäätös- ja osavuosi-informaatiota on parannettava.

Julkisen valvonnan tehtävä on huolehtia paitsi pankkien toimintaa koskevan lainsäädännön noudattamisesta myös siitä, että riskeistä aiheutuvan taloudellisen vastuun kantavat pankin omistajat ja johto. Viranomaisten on tarvittaessa voitava puuttua pankkien toimintaan ja strategialintoihin. Yhteiskunnallisen valvonnan heikkous pankkitukeen sijoitettujen miljardien käytössä on siis ollut ja on edelleen ongelma. Pankkituen myöntämisen ehtona oli myös tuen

läpinäkyvyys, joten tuen kohdentumista on jatkuvasti seurattava.

Omaisuuksienhoito-yhtiöissä on jopa noin 50 miljardin markan omaisuus sekä tuhansien yritysten ja ihmisten asiat hoidettavana ja kyse on valtion talousarvion ulkopuolella kulkevasta valtion omaisuudesta. Lisäksi omaisuudenhoito-yhtiöiden käytännön toiminnassa on ilmennyt monia ongelmia niiden asiakkaiden ja myös yleiseltä kannalta. On hämmästyttävää, ettei hallitus ole pystynyt luomaan omaisuudenhoito-osake-yhtiöille eduskunnan kontrollissa olevaa hallintoa, joka pystyisi valvomaan ja ohjaamaan toimintaa muuttuneessa ja laajentuneessa tilanteessa. Vakuusrahan valtuusto ei ole riittävä eikä toimiva valvontaelin. Perusteltu malli olisi omaisuudenhoito-yhtiöiden yhteinen hallintoneuvosto, joka muodostuisi sekä yhteiskunnallisesta että alan parhaasta erityisosaamisesta koostuvasta edustuksesta.

Ministeri Arja Alho esitteli loppusyksystä talousvaliokunnan ryhmävastaaville tarkastusvaliokuntamallia, jolla eduskunta saisi edes jonkinlaista valvontavaltaa tähän valtion omaisuuteen. Mutta miksi hallitus ja ministeri Alho eivät ole panneet täytäntöön edes tätä eduskunnan kontrollin minimimallia? Pidetäänkö eduskuntaa nyt tarkoituksella pimennossa kymmenien miljardien markkojen valtion omaisuuden hoidosta?

Valtiovarainvaliokunnan lausunnossa kiinnitetään huomiota valiokunnan saamiin tietoihin Ekan ja Elannon säästökassojen lopullisista tappioista. Aikaisemmin on selvitetty, että näiden säästökassojen tallettajien varojen turvaamisesta ei valtiolle aiheutuisi juuri lainkaan lopullisia kustannuksia. Kuitenkin tuoreen selvityksen mukaan valtiolle aiheutuu huomattavia tappioita säästökassojen varojen turvaamisesta. Osuusliike Elannon osalta valtion tappio on arvion mukaan jopa yli 200 miljoonaa markkaa. Valiokunta arvostelee valtiovarainministeriötä puutteellisesta informaatiosta. Lausunnossa todetaan, että asian käsittelyssä näkyvät mitä ilmeisimmin valtiovarainministeriön valvontatoiminnassa havaitut puutteet.

Edellä kuultu on kovaa tekstiä. Ministeri Alholta odotetaan vastausta, mistä johtuu ministeriön puutteellinen kassojen valvonta.

Arvoisa puhemies! Laman ja pankkikriisin jälkilaskua arvioitaessa voidaan todeta, että paitsi tavallisten ihmisten omaisuutta myös suuri osa inhimillisyyttä ja oikeudenmukaisuutta on joutunut vasaran alle. Onhan huomattava osa maksumattomien lainojen laskuista kaatunut laino-

jen takaajien, tavallisten suomalaisten ihmisten, niskaan. Ja tämä kaikki samalla, kun yhteiskunta on joutunut kuittaamaan holtittomasti luotettuja hämäräkohteita, joissa ei ole pidetty huolta riittävästä vakuuksista. Inhimillisestä näkökulmasta tarkasteltuna tapahtumien kulku hirvittää.

Nyt ovatkin tarpeen kaikki pankkijärjestelmää kohtaan luottamusta lisäävät toimet. Edellä kertomani lisäksi viime vuosina pankkien toimet kustannusten karsimiseksi ovat herättäneet paljon ärtymystä. Avoimempi ja parempi tiedottaminen lisääisivät paitsi asiakkaiden luottamusta pankkeihin myös uskoa siihen, ettei pankkikriisi enää toistu. Lisäksi pankkien perustoimintoihin ja asiakaspalveluun panostaminen olisivat nyt omiaan vähentämään syntyneitä epäluuloja.

Kansalaisilla on siis pankkikriisin jäljiltä edelleen varsin huono käsitys pankkien toiminnasta ja moraalista. Luottamusta pankkien ja kansalaisten välillä pitäisikin eri toimenpitein vahvistaa. Valitettavasti asiaa eivät paranna viimeaikaiset tiedot eri pankkiryhmittymien suunnittelemissa ja käyttöön otettavista uusista palvelumaksuista, jotka kohdistuvat erityisesti pienasiakkaisiin. Tässä olisi pankeilla uuden pohdinnan paikka. Nykyisessä tilanteessa olisi syytä käyttää suurta harkintaa palvelumaksujen mitoituksessa ja kohdentamisessa.

Edustajat Viitanen ja Gustafsson merkitään läsnä oleviksi.

Ed. S a s i : Arvoisa puhemies! Pankkikriisi on ravistellut yhteiskuntaamme hyvin syvältä. Se on järkyttänyt monia aikaisemmin vakaiksi luultuja linnoituksia ja vaikuttanut voimakkaasti koko kansantalouden kehitykseen. Monet suomalaiset ovat joutuneet tämän muutoksen jalkoihin ja samalla henkilökohtaisesti vaikeaan taloudelliseen asemaan. Useita suuria pankkeja on kadonnut Suomesta ja tämän murroksen jälkiselvitykset ovat yhä kesken. Se on kaikille suomalaisille kalliiksi käynyt talouskurssi, jonka läksystä on vakavasti syytä ottaa opiksi.

Pankkikriisi on maksanut suomalaisille veronmaksajille jo yli 50 miljardia markkaa, mikä on kohtuuttoman korkea hinta. Se on enemmän kuin muissa pankkikriisin kokeneissa Pohjoismaissa. Vaikka osa maksetusta pankkituesta ja annetuista sitoumuksista palautuukin takaisin,

en valitettavasti usko lopullisenkaan laskun painuvan juuri alle 50 miljardin markan.

Tilanteen nyt vakiinnuttua on vakavasti pyrittävä parantamaan suomalaista pankkijärjestelmää ja rahoitusmarkkinoiden toimintaa. Tähän perustuu myös hallituksen tiedonanto, jossa on hyvää syiden ja ongelmien pohdiskelua. Tiedonannossa on kuitenkin vain vähän konkreettisia keinoja välttää tulevaisuudessa uusi pankkikriisi. Eduskunnan onkin omalla toiminnallaan varmistettava ennaltaehkäisevän politiikan harjoittaminen.

Eduskunta hyväksyi hallituksen esityksestä Vakuusrahastosta annetun lain hyväksymisen yhteydessä yksimielisesti lausuman, jonka mukaan Suomen valtio takaa suomalaisten pankkien sitoumukset kaikissa olosuhteissa. Tämä ns. pankkitukiponsi on taannut sen, että eduskunta on myöntänyt hallitukselle riittävät määrärahat ja valtuudet näiden sitoumusten täyttämiseksi.

Pankkikriisin vyöryessä Suomen päälle ponnen hyväksyminen oli välttämätön ratkaisu, vaikka siihen liittyykin monia ongelmia. Se vahvisti pankkien asemaa kansainvälisillä rahamarkkinoilla ja varmisti niiden toimintaedellytykset.

Hallitus on tiedonannossaan pitänyt ponnen kumoamista mahdollisena, kun pankkikriisi on lopullisesti ohi. Selonteon mukaan tämä tarkoittaa, että pankkien kannattavuuden on oltava parantunut, vakavaraisuuden on oltava riittävän vahva ja pankkikriisin aikaisiin saamiin liittyviä merkittäviä ongelmia ei enää ole. Pankkisektori on parantanut huomattavasti tulostaan ja ulkomaisen rahoituksen saatavuus on tällä hetkellä varmaa. Akuutti pankkikriisi on tosiasiallisesti ohi. Hallituksen onkin arvioitava, missä määrin edellytykset pankkitukiponnen poistamiselle ovat nyt täyttyneet.

Osana tätä muutosprosessia ja pankkisektorin tervehtymistä talletussuojatyöryhmä on esittänyt siirtymistä rajoitettuun talletussuojaan. Suomi on tähän mennessä ollut eräs harvoista maista, jossa on pysynyt talletussuoja ilman rajoituksia. Nyt meillä olisi työryhmän mukaan perustellut syyt osana muutosta luopua tästä täydestä talletussuojasta ja samalla pienentää valtion vastuuta.

Olemme tällä hetkellä ainoa EU-jäsenmaa, jossa talletussuoja ei ole millään tavalla rajattu. EU:n talletussuojadirektiivin mukaan tallettajalle korvattavan enimmäissumman on oltava vähintään 20 000 ecua eli noin 115 000 markkaa.

Kokoomuksen eduskuntaryhmä kannattaa

talletussuojajärjestelmän uudistamista ja talletussuojan rajaamista. Tulevaisuudessa ei enää ole perusteltua ylläpitää rajatonta talletussuojaa, mutta suojajärjestelmä sinänsä on tarpeellinen. Tallettajien varojen turvaaminen lainsäädännöllä, vaikka rajoitettunakin, on tärkeää myös tulevaisuudessa.

Talletussuojatyöryhmä on esittänyt enimmäisrajaksi 150 000 markkaa, joka kattaisi lukumääräisesti 96 prosenttia ja markkamääräisesti 40 prosenttia yleisötalletusten enimmäismäärästä. Tämä on direktiivin edellyttämää tasoa korkeampi ja sijoittuu normaalille EU-maiden tasolle. Lisäksi työryhmän esityksen mukaan 150 000 markan korvaukseen olisivat oikeutettuja ne tallettajat, joilla on maksukyvyttömäksi tullessa enimmäismäärää suurempia talletuksia. Tämä linja on oikea.

Suurten pankkien asemaa on syytä tarkastella vielä erikseen. Tällä hetkellä ne nauttivat valtion antamien sitoumusten ansiosta implisiittistä suojaa eli ns. too big to fail -suoja, joka laajentaa tosiasiallisen suojan tallettajien ja muiden velkojien lisäksi myös omistajiin. Tämä tilanne tarkoittaa omistajien sijoitusriskin selvää pienemistä, mikä johtaa omistajien ja pankkien johdon riskinottohalukkuuden kasvamiseen.

On arvioitu, että omistajien ja johdon täyden vastuun puuttuminen johtaa valvonnan ja sääntelyn moraalikatoon. Esimerkkejä tällaisesta holtittomuudesta on ollut viime vuosina liikaa. Lainsäädännöllä on saatava aikaan paremmat kannustimet normien noudattamiseen. Tehokas kannustin on varmasti omistajien ja pankin toimivan johdon taloudellisen ja oikeudellisen vastuun kasvattaminen.

Eräs pankkikriisin syy on riittämätön valvonta. Tämä ei tarkoita ainoastaan viranomaisvalvonnan ongelmia, vaan mitä suurimmassa määrin myös pankkien sisäisen valvonnan epäonnistumista. Näiden puutteiden korjaamiseen on kiinnitettävä korostetusti huomiota.

Viranomaisvalvonnan päätehtävänä pysyy jatkossakin pankkien ja rahoituslaitosten toiminnan lainmukaisuuden varmistaminen. Tämän tehtävän suorittamisessa se ei kykene etukäteen valvomaan pankkien toimintaan. Rahoitustarkastuksen valtuudet ja voimavarat on kuitenkin pidettävä sellaisella tasolla, että se selviää sille säädetyistä tehtävistä yhä nopeammin liikuvien pääomien talousmaailmassa.

Rahoitustarkastuksen tehtävänä ei ole ollut eikä voi olla tulevaisuudessakaan estää taloudellisten päätösten tekemistä tai riskien ottamista.

Tämä vastuu kuuluu pankkien johdolle ja omistajille. On selvää, että valvonnan painopiste siirtyy riskien lisääntymisen myötä yhä selvemmin omistajille.

On perusteltua parantaa Omaisuudenhoito-yhtiö Arsenal Oy:n valvontaa. Pidänkin tervetulleena ajatuksena sitä, että Arsenalille perustettaisiin sen toimintaa valvova tarkastusvaliokunta. Tämän toimielimen rooli on kuitenkin määriteltävä täsmällisesti.

Suomalaisten rahoituslaitosten ja niiden omistajien holtittomuus johti Suomessa ennennäkemättömään pankkikriisiin, jonka suuria kustannuksia maksamme pitkään. Suomalaisilla veronmaksajilla on perustellut syyt olla pettyneitä myös julkisen viranomaisen toimintaan. Tehtyjä virheitä ei kuitenkaan enää saa tekemättömiksi, vaan niistä on otettava opiksi.

Pankkien johtohenkilöiden toimet ja mahdolliset väärinkäytökset on selvitettävä tasapuolisesti. Tässä suhteessa eri pankkien johtajat eivät saa olla eriarvoisessa asemassa, vaan kaikki väärinkäytökset on selvitettävä.

Pankkioikeudenkäynneissä vastuukysymysten periaatelinjaukset on jo saatu selvitettyä. Tämä antaa nykyistä suuremmat mahdollisuudet pyrkiä sopimaan korvausvelvollisten kanssa korvausten määristä ja niiden suorittamisesta. Vakuusrahaston tulisikin harkita nykyistä kattavampaa sopimiskäytäntöä niissä tapauksissa, joissa vastuukysymykset voidaan objektiivisesti selvittää ja asianomainen tunnustaa korvausvastuunsa. Sopimisen olennaisena osana tulee olla se, että korvausvelvollinen myös tosiasiallisesti suorittaa vahingonkorvauksensa.

Kokoomus paheksuu niitä liikemiehiä, jotka kätkevät rahansa ja kaikin keinoin välttävät vahingonkorvauksen suorittamisvelvollisuutta. Emme pidä hyväksyttävänä sitä, että henkilö voi ohjata Suomessa tekemästään työstä saamansa tulot ulkomaisille pankkitileille tai että hän pitää miinussaldoista luotollista shekkitiliä kotimaassa, jolloin ulosmittausmahdollisuus estyy. On kohtuutonta, että suurituloiset ketkuilijat voivat välttyä korvausvelvollisuudelta, kun pienituloisen talonpoikaissäntä joutuu luopumaan elinkeinostaan eli maatilastaan.

Pidämme myönteisenä sitä, että Vakuusrahasto on ottanut selvästi aiempaa tiukemman linjan asianajajapalkkioiden maksamisessa. Oikeudenkäynnit, jotka maksavat miljoonia markkoja, vaarantavat kansalaisen oikeusturvan. Pankkikriisi ei saa olla rahastusmahdollisuus millekään ammattiryhmälle.

Hallituksen on tutkittava ja selvitettävä pankkikriisin syyt perusteellisesti. Näiden selvitysten avulla on luotava taloudellista kriisivalmiutta ja tuntemusta, jotta uuden kriisin uhatessa toimintasuunnitelma olisi jo valmiina. Hallituksen on valmisteltava mahdollisimman nopealla aikataululla tarpeelliset muutokset lainsäädäntöön, jotta veronmaksajien riski pieneneisi ja omistajien puolestaan kasvaisi. Samalla on varmistettava, että viranomaisilla ja eduskunnalla on tulevaisuudessa mahdollisuus kattavaan valvontaan.

Ed. Mölsä merkitään läsnä olevaksi.

Ed. M. Korhonen: Arvoisa rouva puhemies! Valiokunnan mietinnön keskeinen ajatus ja sisältö rakentuu sille pohjalle, että on yritetty hahmottaa sitä tulevaisuutta ja toimintatapoja, miten tulevaisuudessa vältettäisiin pankkikriisiä. Mielestäni ja koko vasemmistoliiton mielestä tämä päämäärä on se, johon pitää panostaa kaikki voimavarat.

Mikäli halutaan tulevaisuuteen vaikuttavia päätöksiä ja toimenpiteitä, pitää silloin myös panostaa riittävästi menneisyyden tutkintaan. Suomi on käyttänyt eniten resursseja pankkikriisin hoitamiseen ja vähiten resursseja sen syiden tutkimiseen. Onko se oire jostakin vai mitä se osoittaa, ettei panosteta syiden hakemiseen, vaikka hoito maksaa tai tulee hyvin todennäköisesti maksamaan kumminkin kymmeniä miljardeja? Toivoisin, että tähän mietittäisiin vastausta riittävällä vakavuudella, onko moraalikato-ongelman oire myös se, ettei haeta syitä.

Valiokunnan mietintö on vastaus tiedonantoon. Tiedonanto oli ja on liian yleisellä tasolla liikkuva asiakirja tämän suurusluokan ongelmien sisällön osalta. Samoin kävi osaksi ikävä kyllä myös valiokunnan mietinnön johtuen monesta syystä, ja pienin syy ei ole aikataulu, missä tätä jouduttiin loppujen lopuksi sitten käsittelemään.

Arvoisa puhemies! Yritän hahmottaa ongelmia muutaman pääotsikon alla, mutta olennainen ja ehdottomasti tärkein osa tästä tehtäväalueesta ja tehtäväkentästä jää hallitukselle. Sen pitää ehdottomasti ja nopeasti alkaa hakea konkreettisia toimenpiteitä siten, että ne nojaavat näiden järkyttävien virheiden torjumiseen, joita pankkikriisin hoidossa tapahtui ja jonka vuoksi se tuli Suomessa maksamaan huomatta-

vasti enempi kuin muissa Pohjoismaissa esimerkiksi.

On paradoksaalista, että pankkikriisissä omistajan vastuu toteutui selvimmin säästöpankeissa, joissa itse asiassa ei ollut omistajia sanan tavanomaisessa merkityksessä. Mutta lasku tuli kalliiksi.

Sen sijaan eduskunnan hyväksymä pankkitukiponsi ja valtion pääomasijoitukset turvasivat omistajat ja tallettajien lisäksi myös muut velkojat kaikissa vaikeuksiin joutuneissa pankeissa, vaikka pankkitukiponnen varsinaisena tarkoituksena oli koko rahoitusjärjestelmän turvaaminen. Liikepankkien omistajat ovat kärsineet lähinnä vain omistamiensa osakkeiden arvon alenemisesta ja saamatta jääneinä osinkoina. Toisin kuin esimerkiksi Norjassa, julkisen tuen ehtona ei ole ollut omistuksen nollaus tai leikkaus. Talousvaliokunta huomauttaakin tässä yhteydessä, että valvonnan ja sääntelyn moraalikatona ilmenevien haittavaikutusten keskeinen syy on siinä, että pankin johto ja omistajat eivät kannata täyttä vastuuta toimiansa seurauksista.

Ei ainoastaan pankkitukiponsi ole ongelmallinen. Myös se tosiasiallinen tilanne, että suuren pankin turvaa käytännössä se, että tällainen pankki on aivan liian iso kaatumaan, pakottaa selkeyttämään omistajan vastuun toteuttamista. Ongelma on erityisen merkittävä, kun Suomessa pankkitoiminta on keskittynyt yhä vain suurempiin kokonaisuuksiin.

Sivuhuomautuksena tästä keskittymisestä voi jopa sanoa, että nyt olisi markkinarako tavallisen palkansaajan pankin toiminnalle. Pankit ajavat pankkiasiakkaan — korostan nyt tässä nimenomaan tavallisen pankkiasiakkaan näkökulmaa ja asiakassuhdetta — aivan kohtuuttomaan tilanteeseen. Kohta kai pankkiin päästäkseen joutuu maksamaan narikkamaksua. Asiakkaan näkökulmasta on tilanne menossa epätoivoisen huonoon suuntaan, suorastaan umpikujaan, kun todellisia vaihtoehtoja ei ole. Kun EU puuttui Keskon kauppoihin, niin alkaa yhä syvemmin toivoa sitä, että tänne meillekin tulisi myös todellista kilpailua pankkisektorilla tavallisen asiakkaan näkökulmasta myös. Käytettävissä oleva aika ei kuitenkaan nyt anna mahdollisuutta mennä tässä suhteessa pidemmälle, mutta palkansaajan kannalta paikkakunnalta kadonneen pankin konttorin voisi kohta korvata kyläkauppa aivan hyvin.

Mutta palataanpa takaisin omistajan vastuuseen. Meillä on otettava käyttöön norjalainen tai muu vastaava menettely, jotta omistajien kiin-

nostus pankkinsa toiminnan valvomiseen ja siihen liittyvään toimintaan lisääntyisi. Samalla johdolle on myös säädettävä tiukka vastuu niin omasta toiminnastaan kuin myös sekä omistajille, viranomaisille että julkisuuteenkin toimitettujen tietojen oikeellisuudesta. Meneillään olevat KOP-oikeudenkäynnit osoittavat, että tämä ongelma on aito, vaikka tosiasiallisesti ko. tapaus liittyikin osakeantiin.

Samalla, kun edellytetään omistajien vastuun lisäämistä, on kuitenkin myös kiinnitettävä huomiota siihen seikkaan, että riskien hallinta, johdon raportointi hallintoelimille, sisäinen tarkastus ja tilintarkastus osoittautuivat pankkikriisin puhjettua heikoiksi. Jotta omistajat tai heidän edustajansa voisivat aidosti valvoa pankkia, tulisi edellytyksiä siihen parantaa. Johdon tulisi nykyistä suuremmin vastata antamansa informaation oikeellisuudesta. Edelleen tilintarkastus näyttää käytännössä palvelleen pikemminkin pankkien johtoa kuin omistajia tai heidän hallituksessa istuvia edustajiaan. Myönnän toki sen, että yhtiön kriittinen arviointi saattaisi myös lisätä vaikeuksiin ajautuneen yhtiön ongelmia.

Valtiovarainvaliokunnan lausunnossa on toivottu, että säästöpankkien luottamushenkilöiden kohdalla voitaisiin päästä sovintoon ilman oikeudenkäyntiä. Inhimillisyyssnäkökulmasta tähän varmasti olisi perusteita. Talousvaliokunta ei kuitenkaan yhtynyt valtiovarainvaliokunnan toivomukseen. Hallitusten ja hallintoneuvostojen jäsenten vastuun vesittäminen lisäisi merkittävästi myös tulevaisuuden riskejä. Nykyinen käytäntö muistuttaa ainakin vastaisen varalle siitä seikasta, että asianomaisen on itsensä kyettävä arvioimaan tehtävän vastaanottaessaan, onko hänellä edellytyksiä hoitaa tehtävää. Asianomaisen on myös tehtävän hoitamisen aikana huolehdittava siitä, että hän täyttää valvontatehtävänsä. Ei kai vain tilanne ole ollut siten sellainen, että säästöpankeissa luottamushenkilö ymmärrettiin henkilöksi, joka nauttii johdon luottamusta? Eipä silti, tämä tilanne tuntuu olleen vallalla myös Kansallispankissa.

Pankkikriisi, vakuutusyhtiöiden kriisit sekä osuuskauppojen säästökassojen kriisit pakottavat arvioimaan kriittisesti julkisen valvonnan todellisia mahdollisuuksia estää tällaisten kriisien syntymistä. Valiokunta onkin joutunut pohtimaan sitä, onko julkinen valvonta nykyiseen tapaan miellettyä toimiva vai aiheuttiko se pikemminkin moraalikatoa, kun omistajat ja velkojat unohtivat seurata, mitä oikein on tapahtumassa.

On painotettava erityisesti sitä, että valvonnan tehtävänä on ennen kaikkea huolehtia siitä, että omistajat ja johto kantavat vastuun ja että pankkitoiminnassa noudatetaan lakeja ja aseuksia. Julkinen valvonta ei siis suinkaan saa tuudittaa omistajia ja johtoa ja suuria velkoja väärään turvallisuuden tunteeseen tai vielä vähemmän olla väline heidän riskinsä siirtämiseksi yhteiskunnalle.

Julkinen valvonta ei siis voi ottaa arvioitavakseen sitä, millaisia riskejä pankin on mahdollista ottaa, vaan sen on varmistettava, että omistajat kantavat taloudellisen vastuun. Niin että, hyvät edustajatoverit, kyllä minä sen verran sosialisti olen, että tappioiden sosialisoinnista vastustan.

Tällä hetkellä talletusten suoja on rajaton. Lisäksi eduskunnan vuonna 93 hyväksymä ponsilausuma takaa myös pankkien muiden velkojien aseman. Tämä merkitsee sitä, että pankkitalletus on riskitön sellaisellekin, jolla miljoonatalletusten vuoksi on kuitenkin katsottava olevan velvollisuus seurata pankin toimintaa ja jolla siihen on myös käytännössä edellytyksiä. Samaten pankkien muilla velkojilla on katsottava olevan sekä velvollisuus että edellytykset pankin toiminnan arvioimiseen ja ongelmatapauksissa vastuun kantamiseen ilman yhteiskunnan takuuta.

Talousvaliokunta tukee ja vasemmistoliitto tukee talletussuojan rajoittamista. Pankkitukiponnen purku pitää tehdä mahdollisimman nopeasti, kun siihen on edellytykset. Ponnen riski on se, että se lisää moraalikadon mahdollisuutta, mitä pitempään se on voimassa. Sammalla valiokunta on kuitenkin arvioinut, ettei välittömästi nyt ole edellytyksiä pankkitukiponnen purkamiseen, vaan tähän päästään vasta, kun talletussuojan rajoittamisesta on ensin säädetty.

Arvoisa puhemies! Vasemmistoliiton eduskuntaryhmä kiirehtii lainsäädäntömuutoksia, jotka koskevat koko pankkilainsäädäntöä. Liian paljon tällä hetkellä on säädöksiä ja jopa osa toimista pohjautuu eduskunnan ponsiin, jotka on tehty silloin, kun pankkikriisi oli pahimmillaan päällä. Ne vastaavat jollakin lailla kysymyksen sen ongelman hoidosta, mikä oli sillä hetkellä, mutta eivät ehkäisystä, joka tässä kyseessä olevassa tapauksessa on päällimmäinen ongelma ja joka on ensiarvoisen tärkeä mahdollisen tulevan pankkikriisin estoon, niin että se pystytään todella myös yhteiskunnan toimesta estämään.

Omistajan vastuun peruskysymys pankkikriisin estämisen keinoista. Se pitää toteuttaa kunnolla. Samalla pidämme tärkeänä, että vastaavasti omistajien valvontamahdollisuuksia pa-

rannetaan. Informaation on oltava läpinäkyvää, ei pelkästään näennäisinformaatiota. Toisaalta pitää olla valmius pohtia sitä, toimiiko loppujen lopuksi markkinakuri sitten paremmin kuin sääntely. Lopuksi on myös mietittävä sanktioiden painopisteet ja siihen liittyvät realiteetit, ovatko ne kohdallaan, mikä niiden vaikutus on esimerkiksi tiedon antamisen osalla.

Kysymyksiä on erittäin paljon, ja ne ovat erittäin monimutkaisia. Perusteltuja, tietoon pohjautuvia vastauksia on vähän. Siksi nyt on aika toimia, jotta tietoa löytyy. Nyt on aika tehdä ratkaisuja. Pankkitoiminta on tällä hetkellä menossa kohti normaaliaikoja. Riskihalukkuus kasvaa taas jossakin vaiheessa. Keinottelu palaa taas pankkitoimintaan. Pörssikeinottelu lähtee väistämättä liikkeelle. Kohta tulee tapahtumaan niin, että mustamaalajiksi ja pahan ilman linnuiksi panetellaan niitä, jotka varoittavat, ettei keinottelulla ja rahan pelaamisella rakenneta kestävää tulevaisuutta. Nyt on tehtävä ratkaisut, jottei lähimenneisyys toistu, kun kaikki muistavat vielä tällä hetkellä, että lasku ylettömien riskien purkautumisesta tuli kansalaisten maksettavaksi järkyttävässä muodossa.

Arvoisa puhemies! Vasemmistoliitto yhtyy talousvaliokunnan ponteen siirtymisestä päiväjärjestykseen.

Ed. Karhunen merkitään läsnä olevaksi.

Ed. Rosendahl: Arvoisa rouva puhemies, värderade fru talman! I en internationell jämförelse har Finland under 1990-talet drabbats av ett mycket högt bankstöd i relation till bnp. Bankstödet uppgår till över 10 procent av bnp medan det i Sverige bara blev hälften så dyrt. Vårt land har också drabbats av den högsta arbetslösheten i Norden som en följd av konkursvågen under den djupa recessionen. Den för stora skuldsättningen, kreditförlusterna i samband med konkurser och privat skuldsanering ledde till bankkrisen. Konsekvenserna av risktagningen under slutet av 1980-talet drabbade hela banksektorn samtidigt på ett ödesdigert sätt.

Bankernas andel av företagsfinansieringen, av lånen till hushållen och borgen för krediter svara för en exceptionellt stor del av finansieringsmarknaden. I förening med ett alldeles för litet eget kapital i företagen blev risktagningen alltför stor. Mot den bakgrunden inser man att krisen skakat hela finansieringssystemet. Vi måste där-

för fråga oss hur man kan sanera och övervaka en finansieringsverksamhet som krävt statsstöd på över 50 miljarder mark.

Arvoisa rouva puhemies! Pankkikriisi on ravistellut koko rahoitusjärjestelmää. Tämän vuoksi joutuukin kysymään, miten voidaan tervehdyttää ja valvoa yli 50 miljardia markkaa valtion tukea vaatinutta rahoitustoimintaa. Rahoitussektorin romahduksen vuoksi joutuu lisäksi kysymään, pitääkö pankkitoiminnalla ja talletuksilla olla valtion takaus ja mikä vaikutus sataprosenttisella takauksella on toimijoiden moraalisiin.

Ruotsalaisen eduskuntaryhmän mielestä tulevaisuuden kannalta järjestelmän valvonnan perustavanlaatuiset puutteet ja tehottomuus on korjattava. Valtion vakuusrahastosta annetun lain nojalla pankeissa nyt toimitettujen erityistilintarkastusten tavoitteena tuleekin olla sen selvittäminen, onko pankkien johdon ja työntekijöiden piirissä syöllistetty moitittavaan menettelyyn. Arvion tulee koskea myös valvontaa varten annettuja tietoja. Valvonnan ja asiakkaiden vastuu on selvitettävä.

Pyrkimys pankkituen takaisin saamiseen ei saa kuitenkaan johtaa sellaisiin henkilöihin kohdistuviin noitavainoihin, joilla ei ole todellisia mahdollisuuksia miljardien takaisin maksamiseen tai joilla ei ole varaa kalliiseen puolustukseen. Vaatimusten tulee tämän vuoksi olla realistisia. Ylisuuret, varmuuden vuoksi asetetut vaatimukset voivat vahingoittaa Suomen mainetta kansainvälisillä rahoitusmarkkinoilla.

Sopuratkaisuihin onkin pyrittävä viimeistään alioikeuden päätöksen jälkeen. Vahingonkorvauskysymystä on ajettava eduskunnan antamien ohjeiden suuntaviivojen mukaisesti. Koska lainsäädäntö ei vahingonkorvaussyytteissä tee eroa ammattijohtajien ja maallikoista koostuvien hallitusten välillä, luottamushenkilöiden asema on vaikea. Tuomioistuimet antavat ratkaisunsa syytteiden pysymisestä ja ratkaisevat vastuukysymykset.

Ruotsalainen eduskuntaryhmä yhtyy vaatimukseen pankkikriisiin johtaneiden syiden ja sen hoidosta saatujen kokemusten selvittämisestä, jotta vastaavanlaiselta katastrofilta voitaisiin välttyä tulevaisuudessa.

Ryhmä kannattaa myös talletussuojan rajoittamista vaiheessa, jolloin pankit voivat jälleen saavuttaa sellaisen vakauden, että eduskunnan pankkitoiminnan takaamista koskeva ponsi voidaan purkaa. Ajankohta on tietysti arvioitava

hallituksessa siten, että huomioon otetaan pää-töksen merkitys rahoitusmarkkinoille. Tällöin on myös selvitettävä, millä tavalla talletussuojaa voidaan todellisuudessa rajoittaa sellaisissa suurpankeissa, joiden yhteiskunta ei voi antaa kaatua. Toimiluvan peruuttaminen ja pankkiosakkeiden nimellisarvon alentaminen voi tulla kysymykseen. Tämä pitää suorittaa tasapuolisesti vilkuilematta tämän vaikutuksiin suuromistajien taseisiin.

Yhteiskunta ei voi yleisesti vastata yksittäisten rahoitusmarkkinoiden toimijoiden riskinotosta, vaan riskit on rajoitettava etukäteen. Edellyttäme, että yleisiä määräyksiä noudatetaan ja että omistajat asettavat selvät rajat toimihenkilöiden valtuuksille riskikapasiteetin rajoissa.

Talman! För att undvika en alltför stark bankcentrering bör olika finansieringssystem införas för låntagning direkt av allmänheten. Svenska riksdagsgruppen betonar därvid att placering och sparare bör ges tillräcklig information om placeringsriskerna. Klara stadganden och sanktioner behövs som hjälp för att reglerna efterföljs.

Bankkrisen medförde att en närmast monopoliserande affärsbank bildades med en balansomsättning på cirka 300 miljarder mark. Det är då viktigt att saneringen av bankväsendet och behövliga skyddsåtgärder i finansieringssektorn inte leder till ett försvagat konkurrensläge för återstående lokalbanker som överlevt bankkrisen i det närmaste utan bankstöd.

Puhemies! Nykyisin Postipankin kautta hoidettava valtion maksuliikenne kunnille sekä esimerkiksi kansaneläkkeet ja veronpalautukset tulee nyt, kun Postipankki lakkautetaan useimmilla haja-asutusalueiden paikkakunnilla, kanavoida kunkin paikkakunnan pankkiin. Tämä on välttämätöntä pankkiryhmien oikeudenmukaisen kilpailutilanteen huomioon ottamiseksi.

On hyvä, että hallitus haluaa tiukentaa luottamuslaitosten valvontaa. Omaisuudenhoitoyhtiöiden valvontaa tulisi samanaikaisesti tehostaa, koska näillä on hallussaan ja realisoitavana arvokasta yhteiskunnan omaisuutta. Arvostelua omaisuudenhoitoyhtiöiden alueellista vuokraus- ja myyntitoimintaa ja liiketapoja kohtaan on esitetty useissa eduskuntakyselyissä ilman, että nämä olisivat johtaneet toimenpiteisiin. Arvostelu viittaa siihen, että hyvästä liike-etiikasta poikkeavia liiketapoja on esiintynyt.

Valtiontilintarkastajilla on kokonaisvastuu eduskunnan informoituna pitämisestä Vakuus-

rahaston toiminnasta, kuten valtiovarain hoidosta yleensä.

Ruotsalainen eduskuntaryhmä yhtyy talousvaliokunnan käsitykseen julkisen valvonnan rajallisista mahdollisuuksista valvoa riskinottoa pääomamarkkinoilla avoimessa kansainvälisessä kilpailutilanteessa. Tämän vuoksi painopiste on pantava luottolaitosten omaan riskinhallintakykyyn. Tämä on välttämätöntä varsinkin, kun otetaan huomioon kansainvälisen kilpailun lisääntyminen, johon Emu mahdollisesti johtaa.

Puhemies! Ruotsalaisen eduskuntaryhmän mielestä eräs pankkikriisin tärkeimmistä johtopäätelmistä on yritysten oman pääoman osuuden lisääminen. On opittava, etteivät ylivelkaiset yritykset voi menestyä.

Talman! Svenska riksdagsgruppen anser att en av de viktigaste slutsatserna av bankkrisen är att öka andelen eget kapital i företagen. Vi måste lära oss att överskuldssatta företag inte kan bedrivas med framgång.

Svenska riksdagsgruppen förenar sig med ekonomiutskottets förslag om enkel övergång till dagordningen.

Ed. N i k u l a : Arvoisa puhemies! Talousvaliokunnan mietinnössä puhutaan 1990-luvun alun pankkikriisistä. Sana "kriisi" on kuitenkin liian vaatimaton kuvaamaan sitä, mitä Suomessa on tapahtunut pankkijärjestelmälle syksystä 1991 alkaen. Ilman massiivista julkista tukea koko pankkijärjestelmä olisi romahtanut puolesatoista vuodessa.

Pankkitukeen johtivat monet ja usealla taholla tehdyt raskaat virheet. Niiden hinnaksi on nyt vahvistumassa 40–50 miljardia markkaa. Pankit alkoivat myöntää lainoja harkitsematta asiakkaan maksukykyä ja vakuuksien riittävyyttä. Työn ja tuottavuuden sekä säästämisen sijasta pankit suosivat keinottelua. Erään talouselämän piiristä tulevan kriitikon mukaan pankit jakoivat ulos rahaa ikään kuin se olisi mennyt pois muodista.

Pankkituen vaihtoehtona olisi ollut yhden tai useamman pankin asettaminen konkurssiin. Tämä olisi mitä ilmeisimmin johtanut kaikkien konkurssipankkien antamien luottojen välittömään irtisanomiseen ja lainojen vakuuksien, asuntojen ja yritysarallisuuden summittaiseen realisoimiseen ja sitä tietä varallisuuden syvästi epäoikeudenmukaiseen uusjakoon. Ahdinkoa olisi lisännyt raskaasti ulkomaille velkaantuneen valtion korkomenojen nousu ennestäänkin hui-

malta tasolta. Pankkeja ei siten ole ollut syytä tukea niiden itsensä vaan niiltä luottoa ottaneiden asiakkaiden takia.

Tämä tosiasia oli vihreän eduskuntaryhmän lähtökohtana määritellessämme kantaamme pankkitukeen. Korostamme myös, että pankkituki oli ja edelleen on keskeinen syy valtiontalouden heikkenemiseen. Syy valtiontalouden vaikeaan tilanteeseen ei siten esimerkiksi ole sosiaaliturva tai yhteiskunnan järjestämät koulutus- ja kulttuuripalvelut. Julkisen talouden pahimmat ongelmat ovat syntyneet siitä syystä, että valtion maksaman pankkituen seurauksena pankeista on tullut julkisen sektorin suurin rasitus. Pankkituki painaa kansakunnan hartioita vielä pitkälle tulevaisuuteen.

Vihreät pitävät välttämättömänä asettaa pankkituelle hyvin tiukat käyttöehdot. Teimme edellisen eduskuntakauden aikana rinnakkaisaloitteen, jonka mukaan tukea saavan pankin olisi oma-aloitteisesti helpotettava velkaantuneiden kotitalouksien ja yritysten asemaa noudattaen niitä periaatteita vakuuksien myyntikielloista ja velkapääoman rajoittamisesta sekä muista velallisen asemaa vahvistavista järjestelyistä, jotka on vahvistettu velka- ja yrityssaneerauslain säädännössä. Tällä tavoin pankkituki olisi pankkien kautta tullut nimenomaan niiden ilman omaa syytään vaikeuksiin joutuneiden asiakkaiden, kotitalouksien ja yritysten hyväksi.

Tällainen ehto lisättiin talousvaliokunnassa Vakuusrahastoa koskeneeseen lakiehdotukseen, mutta lakiehdotus ei valitettavasti saavuttanut tarvittavaa määräenemmistöä. Sama ehto kuitenkin sisällytettiin talousarvioon, jossa pankkitukimäärärahaa taas kerran korotettiin.

Hallituksen tiedonannossa enempiä kuin talousvaliokunnan mietinnössäkään ei ole lähemmin paneuduttu siihen, miten pankkituen käyttöehtoa kotitalouksien ja yritysten vapaaehtoisesta velkasaneerauksesta on käytännössä noudatettu. Ryhmällämme on tietoa, että näitä tapauksia on ollut ilmeisesti merkittävässäkin määrin. Mutta oman selvityksensä aihe varmasti on, mitä todella käytännössä on tarkkaan ottaen tapahtunut.

Talousvaliokunta lausuu mietinnössään, että kotitalouksien suhteellinen osuus pankkituen järjestämättömistä luotoista vuonna 1992 oli noin viidennes ja tämän vuoden, 1996, puolivälissä yli kolmannes. Valiokunta ei näy lähemmin pohtineen syitä tähän mielestämme merkittävään muutokseen. Näyttää ilmeiseltä, että pankit ovat vapauttaneet itsensä yritysten järjestämät-

tömistä luotoista, siis huonoista yritysasiakkaisista, siirtämällä niitä pankkituettuun roskapankkiin suhteellisesti enemmän kuin kotitalouksien saman tyyppisiä luottoja tai lainoja. Sen sijaan arvailujen varaan jää, sovelletaanko ja missä määrin kotitalouksiin pankkituen ehtona olevia saneerausperiaatteita. Vihreä eduskuntaryhmä painottaa, että tämä pankkituen ehto on edelleen voimassa ja että sitä on käytännössä myös noudatettava.

Talousvaliokunta käsittelee mielestämme hyvin aiheellisesti pankkien moraalikatkoa, joka ilmeni piittaamattomana riskikäyttäytymisenä. Mielestämme on syytä paneutua asiaan myös siitä näkökulmasta, että nyt pankeissa joillakin tahoilla haikaillaan osingonjaon toteuttamiseen, vaikka julkinen tuki on vielä suurelta osin maksamatta takaisin. Saattaa olla, että pankeissa moraalii omistajien tukemisen osingoilla jo näin pian sen jälkeen, kun heidät on veronmaksajien rahoilla pelastettu. Mutta ainakaan vihreät eivät pidä tällaista menettelyä oikeudenmukaisena. Pankkien pitää aina tietää, että ne on pelastettu koko kansakunnan tuella ja että kiitollisuus on osoitettava yhtä laajasti yhteiskuntaan eikä vain siihen ohueen kerrokseen, josta pankkien osakkeenomistajat löytyvät.

Eduskunta käsittelee parhaillaan työeläkevakuumuusyhtiöiden hallinnonuudistusta. Vakuumuksenottajat ja vakuutetut hyväksytään eläkeyhtiöiden varallisuuden kartuttajiksi siinä kuin omistajatkin. Voidaan kysyä, millä tavoin tilanne pankeissa poikkeaa tästä. Pankkien varallisuus karttuu talletusten varassa tehdyillä liiketoimilla ja varallisuus on turvattu verovarosta maksetulla pankkituella. Vihreä eduskuntaryhmä ei toki ole ainakaan näillä näkymin vaatimassa muutoksia pankkien hallintorakenteisiin, mutta sitäkin painokkaammin edellyttämme pankeilta yhteiskunnallista vastuuta myös siinä suhteessa, minkälaisia hankkeita ne rahoittavat esimerkiksi ympäristönsuojelun tai yhdyskuntarakenteen säilyttämisen kannalta. Huonoja käytännön esimerkkejä ovat muun muassa supermarketit, joiden pystyttämisessä pankkien rahoitustuki on ollut usein ratkaiseva ja joiden rakentaminen on tuhonnut monta hyvää kaupunkirakennetta maassamme päivittäistavarapalveluiden osalta.

Talousvaliokunta esittää, että "hallitus seuraa tiiviisti Omaisuudenhoito-yhtiö Arsenal Oy:n toimintaa ja informoi säännöllisesti eduskuntaa omaisuuserien realisointitilanteesta". Tämä on todellakin oikein ja perusteltua. Muistutamme

kuitenkin, että eduskunnan enemmistö hylkäsi aikoinaan ehdotuksen, jota muun muassa vihreät tukivat ja jonka mukaan Vakuusrahaston olisi tullut antaa vuosittain kertomus eduskunnalle. Tällä vähemmistöön jääneellä ehdotuksella pyrittiin samaan tavoitteeseen, jota talousvaliokunta nyt yksimielisesti pitää tärkeänä.

Arvoisa puhemies! Pankkituen jälkiselvittelyihin kuuluu myös arvioida perusteellisesti, kuinka onnistunut oli säästöpankkien pilkkominen. Suomen Säästöpankki Osakeyhtiö myytiin runsaat kolme vuotta sitten neljälle kilpailijalle 5,7:n, enintään 7 miljardin markan kauppahinnasta. Vihreät epäilivät tuolloin, että hinta oli aivan liian halpa. Tähän päivään mennessä ei ole saatu selvitystä siitä, vallitsiko kauppahinnasta erimielisyys tai mihin määrään oli yksimielisyyttä hallituksen ja Suomen Pankin kesken. Meillä vihreillä on tästä omat epäilyksemme, joihin myös on jonkin verran näyttöä. Vielä vähemmän on tutkittu sitä, menivätkö säästöpankkien konttorit ja asiakkaat pilkkahinnasta kilpailijoille. Eräät arviot oikeasta kauppahinnasta nousevat aina 15 miljardiin markkaan saakka.

Talousvaliokunta esittää joukon keinoja ja toimia, joilla rahalaitosten suojajärjestelmiä kehitetään. Menemättä niihin yksityiskohtaisemmin voidaan todeta, että ne ovat perusteltuja, mutta yhtä hyvin on aihetta kysyä riittävätkö ne. Kysymys on perimmiltään siitä, onko pankeissa otettu riittävästi opiksi kuluneiden viiden vuoden raskaista kokemuksista. Talousvaliokunta kirjoittaa, että pankkien kannattavuuden pysyvä paraneminen onkin suurelta osin kiinni siitä, miten hyvin ne onnistuvat karsimaan kustannuksiaan. Jos tällä tarkoitetaan henkilöstön irtisanomistahdin kiihdyttämistä, niin vihreän eduskuntaryhmän mielestä ollaan väärällä tiellä. Jokainen pankissa käynyt voi todeta, millaisessa paineessa asiakaspalvelussa työskennellään. Viitataan siihen, mitä talousvaliokunnan puheenjohtaja ed. Hämäläinen omassa esittelypuheenvuorossaan tältä osin erittäin osuvasti lausui.

Kustannuksia voidaan vihreiden mielestä hylitä pidättäytymällä edelleen osingonjaosta ja pankkien palkkahaitarikin voi yläosastaan joutaa. Pankkien suuria kustannuseriä ovat tallettajille maksettavat korot. Tältäkin suunnalta nähdäksemme ei karsimisen varaa löydy, niin alhaisiksi talletuskorot on jo nyt painettu.

Talousvaliokunta ehdottaa, että saamistodisteiden 1,5 prosentin leimaverosta tulee luopua. Tämä on varmaan perusteltua, tosin valtio samalla menettää satojen miljoonien verotulot,

niin kuin valiokunta huomauttaa. Näin muodostuisi uusi pankkitukierä eli tulonsiirto veronmaksajilta pankeille. Osaksi kompensatiota saataneen pääomatodistusten kasvavista korkotuloista samoin kuin pääomasijoitusten takaisinmaksuista, mihin valtiovarainvaliokunta lausunnossaan viittaa.

Vihreän eduskuntaryhmän mielestä on myös maltettava realisoida Arsenalin omaisuutta taloudellisesti mahdollisimman edullisesti. Tämä tarkoittaa, että torjutaan yritykset kiihdyttää realisointia, koska nopeat kaupat pitävät Arsenalin omaisuuden myyntihinnat alhaisina ja näin suosivat yksipuolisesti ostajatahoja.

Talousvaliokunta tarkastelee pankkien tilannetta myös kansainvälisen kehityksen kannalta erityisesti ”mentäessä kohti Emua”, niin kuin valiokunnan mietinnön yhdessä otsikossa lausutaan. Valiokunnan mielestä pankkien on parannettava ja monipuolistettava palveluitaan, mutta myös tehostettava riskienhallintaansa. Vihreä eduskuntaryhmä tähdentää, että pankkien peruspalvelu on ihmisten ja yritysten talletusten vaaliminen, maksusuoritusten välittäminen samoin kuin vakuuksilla turvattujen luottojen myöntäminen ihmisten perustarpeiden edellyttämiin suuriin hankintoihin sekä työntekoon perustuvaan taloudellisesti kannattavaan tuotantoon.

Talousvaliokunta mainitsee valuuttakaupan todennäköisesti vähenevän, vaikka se on, niin kuin valiokunta kirjoittaa, ”ajoittain ollut suomalaisille pankeille varsin tuottoisaa.” Valuuttakauppaa tarkastellaan tuoreessa kansalaisen vuosikirjassa, missä Heikki Hiilamo kirjoittaa, että valuuttamarkkinoilla tehdään myös sijoituksia yksinomaan keinottelumielessä. Hiilamo toteaa, että näitä sijoituksia on moninkertainen määrä verrattuna ulkomaankaupan vuoksi tehtyihin valuutan vaihtoihin.

Vihreät ovat toistuvasti tukeneet niitä ehdotuksia, joita taloustieteilijät ovat esittäneet kansainvälisen veron perimiseksi valuuttakaupoista. Tiedämme, että ehdotusten toteutumisen tiellä on monia käytännöllisiä ja myös periaatteellisia vaikeuksia. Mutta kun toisaalta on selvää, että valuuttakeinottelussa spekulantit hyötyvät ja vain tappiot ovat yhteisiä, on vaikeuksista huolimatta jatkuvasti ponnisteltava sopivien keinojen löytämiseksi. Viittaamme myös siihen, että Kansainvälinen valuuttarahasto on pohtinut samoja kysymyksiä lähtien siitä, että täysin vapaat valuuttamarkkinat eivät hyödytä keitään muita kuin keinottelijoita, jotka eivät oikeata työtä ha-

lua tehdä rikastuakseen. Näin ollen valuuttamarkkinoiden tervehdyttämiseksi on ponnisteltava kaikilla tasoilla, myös hallitusten ja kansainvälisten järjestöjen puolella.

Arvoisa puhemies! Eduskunnan vuonna 1993 hyväksymän ponnien mukaan Suomen valtio takaa sen, että suomalaiset pankit pystyvät hoitamaan sitoumuksensa ajallaan kaikissa oloissa. Sekä talousvaliokunta että valtiovarainvaliokunta ovat ottaneet kantaa ponnien kumoamiseen. Talousvaliokunta pitää ponnien kumoamisen edellytyksenä muun muassa talletussuojan rajoittamista ja viittaa ehdotukseen 150 000 markan suojan enimmäisrajasta. Valtiovarainvaliokunta puolestaan katsoo, että edellytykset pankkitukiponnien poistamiselle ovat tällä hetkellä jo olemassa. Vihreä eduskuntaryhmä asettuu samalle kannalle kuin tiedonannosta mietinnön antanut valiokunta, joten ponnien kumoaminen tulisi hallituksen suunnitteleman aikataulun mukaan ajankohtaiseksi vuoden 1998 alussa.

Arvoisa puhemies! Vihreä eduskuntaryhmä kannattaa talousvaliokunnan yksimielistä ehdotusta päiväjärjestykseen siirtymisestä.

Ed. S m e d s : Arvoisa puhemies! Edellinen eduskunta yhtenä viimeisimmistä päätöksistään edellytti hallituksen antavan tiedonannon rahoitusjärjestelmän tervehdyttämistä edistävistä toimenpiteistä. Tiedonantomenettelyn valitseminen osoittaa eduskunnan arvioivan tämän asiakokonaisuuden erityisen merkittäväksi, sillä mahdollistaahan tiedonanto periaatteessa hallituksen luottamuksen mittaamisen, mitä esimerkiksi selontekomenettely ei suo. Suomalaisen pankkijärjestelmän rakenteiden rajun muutoksen, kansalaisten ja yritysten mittavien maksuvaikeuksien ja veronmaksajille koituneen yli 50 miljardin markan pankkitukilaskun jälkeen tiedonantomenettelyn valitseminen tuntuu kuitenkin luonnolliselta.

Tiedonannon yleispiirteinen luonne ja talousvaliokunnan maltillinen mietintö viestittävät pankkikriisin akuutin tunnelman jo lieentyneen. Toivottavasti se ei merkitse uutta sinisilmäisyyttä pankkisektorin kehityksestä ja siihen sisältyvistä riskeistä. Tästäkin voi perustellusti olla huolissaan, sillä pankkikriisin syiden syvälinen analysointi on Suomessa jäänyt varsin vähäiseksi. Lainsäätäjät, Suomen Pankki ja pankkien keskeinen johto ovat pallotelleet vastuuta toisilleen ja mikään tahoista ei tunnu juuri näkevän merkittäviä virheitä omissa toiminnoissaan.

Pääministeri Lipposen hallitusta ei voi laittaa

tilille pankkikriisin syntymisestä, vaikka Osuusliike Elannon säästökassatalletusten lunastamisesta aiheutuukin valtiolle merkittäviä tappioita, kuten valtiovarainvaliokunnan lausunnossa on esitetty. Tämä asia tulee puida erikseen.

Haluan, arvoisa puhemies, kuitenkin huomauttaa, että siinä yhteydessä, kun talousvaliokunta ja eduskunta käsitteli Osuusliike Elannon säästökassatalletusten lunastamista, kristillisen liiton eduskuntaryhmä on esittänyt mallin, jolla Elannon säästökassatalletusten lunastamiseen sisältynyt riski olisi voitu rajata minimiin. Talousvaliokunnan vastalauseesta, joka on nimelläni jätetty ja johon edustajat Rehn, Salo ja Kääriäinen aikoinaan yhtyivät, käy ilmi, että jo tuolloin hahmotin Osuusliike Elannon säästökassatalletusten lunastamisen riskiksi noin 200 miljoonaa markkaa. Kun nyt on julkisuudessa esiintynyt tieto, että tämä riski olisi realisoitumassa, voin toisaalta valittaen, toisaalta sisäistä tyytyväisyyttä tuntien todeta, että eduskunnalla oli vaihtoehto. Ymmärrän kyllä sen, että talousvaliokunnan jäsenten keskuudessa silloisen ministeri Viinasen vakuuttelut tuntuivat varmasti perustellummilta kuin pienen oppositiopuolueen ensimmäisen kauden kansanedustajan, vaikkakin asia-argumentoinnista lähtevät näkökulmat.

Nyt istuvan hallituksen tehtävä on osaltaan luoda rahoitusmarkkinoille kestäviä pelisääntöjä. Pankkitukitiedonanto onkin osoittautunut tarpeelliseksi, jos lainsäätäjät nyt ovat vakavissaan kyselleet tykönään sitä, mitä pankkikriisin syistä ja seurauksista on voitu oppia ja jos nämä pohdiskelut heijastuvat myös käytännön toimenpiteiksi.

Arvoisa puhemies! Asiantunteva yhteiskunnan rahoitusvalvonta on välttämätöntä, jotta voidaan turvata rahoitusmarkkinoiden tervehtymisen jatkuminen. Kuitenkin parhain ja tehokkain julkinen valvonta on väistämättä jälkikäteisvalvontaa, koska valvontavastuuta ja yrityksen operatiivista johtamista ei voitane sekoittaa. Siksi pankkien kriisien tai voittojen todelliset ratkaisut tehdään pitkälle siellä, missä päätökset yksittäisistä rahoitussovimuksistakin tehdään. Pankin asiakasvastuullisen johtajan käsitys rahoitussovimusten riskeistä, asiakkaansa liiketalouden kehittymisestä ja hänen näkemyksensä rahoituksen pitkän aikavälin kannattavuudesta on tässä avainasemassa.

Pankkikentän yhä jatkuvassa murroksessa olisikin hyvin arvokasta, jos arvostusta osattaisiin antaa laadukkaalle yritystutkimukselle ja oikealla tavalla itsenäiselle pankin sisäiselle tarkas-

tukselle. 80-luvun vauhtivuosina nämä ikävä kylä koettiin usein vain tuloksenteon esteeksi. Toimivien riskinhallintajärjestelmien ylläpitäminen ja kehittäminen on keskeistä juuri nyt, kun pankkitoiminta on siirtymässä ja osin jo siirtynyt normaalin myyntikulttuurin aikakaudelle.

Koko pankkitoimialan yleinen kuva on syvällä aallonpohjassa. Näinhän se on; niin makaat kuin petaat. Luottamus pankkeja kohtaan voi palautua pitkälle vain pankkien omin toimin.

Tämän yleisen kuvan taakse jää silti mittava joukko pankinjohtajia, jotka onnistuivat tehtävissään. Heistä ei paljon puhuta. He pidättyivät kasinopeleistä ja hukkainvestointien rahoittamisesta. He arvostivat omarahoitusosuutta luoton saannin ehtona. Heitä ei taidettu palkita lyhyen tähtäimen tulostavoitteiden saavuttamisesta. He ovat aika hiljaista porukkaa, mutta myönteisesti, rakentavalla tavalla he ovat vaikuttaneet paikkakuntansa kehitykseen. Tämän kaltaisia johtajia maamme rahoitusmarkkinoilla tarvitaan.

Arvoisa puhemies! Valiokunnan mietinnöstä suuri osa käsittelee yhteiskunnan tarjoaman pankkien suojajärjestelmän moraalikatoa. Täydellisen talletussuojan ja pankkitukiponnan arvellaan lisäävän vastuutonta käyttäytymistä rahamarkkinoilla, jossa vastuu tehtyjen huonojen päätösten seurauksesta siirtyy viime kädessä yhteiskunnalle ja veronmaksajille.

Kristillisen liiton eduskuntaryhmän mielestä on paikallaan, että kannustavuutta tältä osin lisätään. Toisaalta merkkejä holtittomasta luotonannosta tai epäterveestä hinnoittelusta on tällä hetkellä suhteellisen vähän. Hyvä näin. Eduskuntaryhmämme mielestä talletussuojan rajaaminen koskemaan alle 150 000 markan talletuksia on hyvä ratkaisu, vaikka emme näekään mitään sen kaltaisia ongelmia, että asiassa olisi erityisesti kiirehdittävä. Mielestämme on myös tärkeää, että tulevassa ratkaisussa kaikkia pankkia kohdellaan tasapuolisesti samoin periaattein.

Pankkitukiponnan osalta valtiovarainvaliokunta toteaa lausunnossaan yksiselitteisesti, että edellytykset pankkitukiponnan poistamiselle ovat tällä hetkellä jo olemassa. Toivottavasti näin olisi. Varsinaisen tiedonannon varovaisempi muotoilu vaikuttaisi kuitenkin perustellumalta. Johtopäätös pankkisektorin riittävästä tervehtymisestä voidaan tehdä vasta sitten, kun pankit ovat pystyneet esittämään edes parilta kolmelta vuodelta selkeän voitolliset tulokset. Talousvaliokunta perustellusti toteaaakin mietinnössään, että pankkien nykyistä kannattavuus-

tasoa voi kuitenkin pitää korkeintaan tyydyttävänä.

Arvoisa puhemies! On mielenkiintoista, että yhteiskunnan pankeille tarjoaman suojajärjestelmän kattavuutta kritisoidaan nimenomaisesti moraalikadon näkökulmasta, kuten tiedonanto ja mietintö tekevät. Samalla voi kysyä, kuinka suurelta osin moraalikato laajemmaltikin ymmärrettynä vaikutti pankkikriisin syntyyn ja mikä rooli terveellä moraalilla olisi tulevaisuuden kriisien välttämässä. Vaikutus on mielestäni täysin selvä. Kasinokeinottelijoiden saaliinhiimo, valtapelistä nousseet omistusjärjestelyt ja vastuuton ylivelkaantuminen kertovat kansakuntamme eettisen perusrakenteen 1980-luvun rapautumisesta.

Kunnat ja yritykset ovat laman seurauksena joutuneet pohtimaan omia arvojaan yhdessä henkilökuntansa ja sidosryhmiensä kanssa. Tätä voi tervehtiä ilolla. Tulevaisuuden pankkikriisit olisivat pitkän harppauksen loitompana, jos yrittäjien herrasmiesopimukseen voisi taas luottaa, jos säästäväisyydelle annetaan uutta kunnioitusta ja jos pankissa on aina ystävää.

Veronmaksajien rahaa pankkikriisin laskuihin on kulunut runsaat 51 miljardia markkaa, kuten mietinnössä ja tässä keskustelussa on todettu. Säästöpankkiryhmän ja STS-Pankin osuus tästä summasta on lähes 90 prosenttia eli noin 45 miljardia markkaa. Jäljelle jääneet, nyt toimivat pankit selvisivät paremmin maltillisemmän riskipolitiikkansa, vahvemman taseensa ja omistajiensa toteuttamien lisäpanostusten ansiosta. Veronmaksajille myönteinen näky on siinä, että nämä pankit näyttäisivät täyttävän valtion tekemien pääomasijoitusten ehdot sopimuksen mukaisina ja julkinen tuki tältä 10 prosentin osalta palautuisi.

Arvoisa puhemies! Euroopan rahaliiton kolmannen vaiheen mahdollinen toteuttaminen muuttaa pankkien toimintaympäristöä melkoisesti. Tuotteiden kirjo saattaa vähentyä ja standardoituminen yleistyä. Markkinapaikat ja pörssi keskittyvät, maksuliikennejärjestelmät muuttuvat, ja elektroniselle rahajärjestelmälle syntyy uutta elintilaa. Pankkien omistusjärjestelytkin saisivat uutta vauhtia. Rahaliiton kaikkia seurauksia ei varmasti edes kyetä näkemään, saatikka luotettavasti ennustamaan.

Suomalaisille pankeille Rahaliiton nopea toteuttaminen pian pankkikriisin jälkeen olisi kova haaste. Tuotot pienenisivät ainakin lyhyellä tähtämellä ja investointimenot lisääntyisivät. Taseiltaan heikot ja kannattavuudeltaan vain tyy-

dyttävät suomalaispankit eivät voi huolettomina valmistautua Emu-olosuhteisiin. Pankit ja Pankkiyhdistys ovat ilmoittaneet, että ne kykenevät vastaamaan Emu-jäsenyyden tuomaan tuottorakenteen muutokseen. Tähän ilmoitukseen tietyksi voisi tyytyä, mutta liian hyvässä muistissa on samojen tahojen pettävät vakuuttelut pankkien kyvystä vastata rahamarkkinoiden vapauttamiseen. Emu-projekti on hyvinkin verrattavissa tähän rahamarkkinoiden suurmuutokseen.

Kristillisen liiton eduskuntaryhmän mielestä olisi tärkeää, että hallituksen Emu-selvitysten yhteydessä otettaisiinkin kantaa suomalaisten pankkien todelliseen kykyyn vastata Emu-haasteeseen. 50 miljardin menneen veromarkan jälkeen se on mielestäni verraten kohtuullinen esitys.

Talousvaliokunnan mietinnössä kiinnitetään huomiota luottojen leimaverotuksen kansalliseen käytäntöön ja esitetään siitä luopumista. Eurooppalaisessa mittakaavassa 1,5 prosentin suuruinen leimavero onkin poikkeuksellinen veromuoto, joka tosin on ollut valtiolle kohtuullisen tuottoisa ja ehkä perusteltukin vielä nykyisissä olosuhteissa. Jos luottojen leimavero poistettaisiin vetoamalla nimenomaisesti mahdolliseen Emu-jäsenyyteen, olisi samalla hyvin luonnollista, että tämä tuottomenetyks myös huomioitaisiin Emun hyötyjä ja haittoja ylipäättänsäkin arvioitaessa.

Arvoisa puhemies! Pankkisektori nousee lammasta hyvin erinäköisenä, kuin se sinne muutama vuosi sitten syöksyi. Tulevaisuutta on vaikea nähdä. Varmuudella siellä on mahdollisuuksia ja uusia valintatilanteita. Kansalaisten ja pankkien välillä vuosikymmeniä vallinneen hyvän luottamuksen romahtaminen koettuun pankkikriisiin tulee vaikuttamaan pankkien toimintaan pitkälle tulevaisuuteen. Luottamus on toki mahdollista palauttaa uudestaan. Jos on totta, että yksi pettynyt asiakas tuottaa yritykselle enemmän haittaa kuin kymmenen tyytyväistä asiakasta hyötyä yhteensä, tulee luottamuksen palauttamisen kyllä viemään rapiasti aikaa. Pankkien on tämä tie vain käytävä.

Ed. T a r k k a : Rouva puhemies! Suomi koh-tasi pankkikriisin oikeastaan täysin valmistautumattomana ja joutui turvautumaan hätäaputoimiin, jotka olivat lähinnä improvisoituja. Siksi pankkituesta tuli äärimmäisen sekava ja tarpeettoman kallis vyyhti. Tavoitteeksi otettiin ehkä tarpeettomankin yksiniitisesti isojen ruumiiden synnyn estäminen. Tämä epäonnistui. Ruumiita

tuli ja yksi hyvin rumakin ruumis. Siinä mielessä tavoite kuitenkin saavutettiin osittain, että meillä on edelleen toimintakykyinen pankkilaitos, vaikka se on kriisin jäljiltä rakenteeltaan vaarallisen vino. Mutta juuri muuta pankkituella ei sitten saatukaan aikaan ja se maksoi paljon enemmän kuin kukaan osasi kuvitella tuen tielle lähdeittäessä.

Nyt näyttää siltä, että pankkilaitos on palautumassa kriisiä edeltäneeseen elämään melkein kuin mitään merkittävää ei tässä välillä olisi tapahtunutkaan. On kuitenkin tapahtunut paljon ja paljon muutakin kuin se, että veronmaksajien rahaa on palanut röykkiöittäin.

Valtio on panostanut niin rajusti pankkien pelastamiseen, että se on henkisesti niiden sisäisen intressiryhmä lähes tästä ikuisuuteen. Asetelma on erittäin epäterve, mutta väistämätön. Valtion velvollisuus on valvoa veronmaksajien saatavia, vaikka tiedetään, että valtaosa niistä on ikuisesti menetettyä rahaa, ja vaikka tiedetään, että silloin, kun valtio vahtii yritystoimintaa sisältä käsin, ollaan yhteiskunnallisen säädyllisyysrajan väärällä puolella.

Pääomasijoitukset ovat ilmeisesti ainoa pankkituen muoto, jonka takaisin saaminen on edes jossain määrin todennäköistä. Niiden korkojahan jo maksetaan, ja talousvaliokunta esittää tässä suhteessa melko optimistisen arvion. Hitaasti normalisoituva tilanne panee pankit kuitenkin kovaan eettiseen testiin. Niiden johdolla näyttää olevan hyvä halu ruveta maksamaan edes symbolisia osinkoja omistajille, ja omistajat vaativat palkkioita vaikeina aikoina osoitetusta uskollisuudesta, mikä on kylläkin pakkotilanteessa syntyneen ratkaisun jälkikäteistä kaunistelua. Niillä, jotka viime vuosikymmenen huomassa ostivat hullunvarmoina sijoituksina pidettyjä pankkiosakkeita, ei kriisin aikana ollut minkäänlaista mahdollisuutta päästä niistä eroon, vaikka halua olisi ollutkin. Se oli pakkouskolliisuutta.

On vaikea hyväksyä pankkien osingonjakoa, ennen kuin pääomasijoitusten takaisin maksu on saatu varmaan, tasaiseen ja nopeaan hoitoon. Suomi hehkuttaa vieläkin mainettaan maana, joka maksaa aina velkansa, olivat olosuhteet mitkä tahansa. Pankit ovat kehittäneet raudanlujan järjestelmän, jolla ne varmistavat, että myös sen velalliset maksavat aina. Nyt pankit ovat valtiolle velkaa ja paljon sekä rahassa että kiitollisuudessa. Minkäänlainen viivyttely ja lepuilu ei tule kysymykseen näiden rahavelvoitteiden hoitamisessa.

Valtio on massiivisella panostuksellaan pelastanut nimenomaan pankkien osakkaat, mikä ehkä oli virhe. Kriisi olisi ehkä ollut hoidettavissa vähemmin vaurioin nollaamalla pankkien omistus ja siirtämällä pankit väliaikaisesti suoraan valtion haltuun, kuten Norjassa meneteltiin. Osakkeen omistaminen yrityksessä ja siis pankisakin on riskisijoitus, joka palkitaan osuudella yrityksen tuotosta. Mutta riskisijoitus tarkoittaa sitä, että se on sijoituksen lisäksi todella myös riski. Jos riski realisoituu, sijoittaja osallistuu sijoituksensa määrällä syntyviin tappioihin.

Valtio pelasti nyt jäljellä olevien pankkien osakkaat tältä kohtalolta. Heidän kyseenalaisena onnenaan on nyt omistaa edelleen pankki, ja heidän tulevaisuuden näkymänään on se, että joskus omistus alkaa taas tuottaa jotakin. Mutta tätä iloa heidän on odotettava, kunnes pankit ovat hoitaneet välit kuntoon pelastajansa valtion kanssa. He joutuvat odottamaan sijoitustensa uutta tuottoa kauemmin kuin ehkä luulivat. Mutta heille pankkikriisissä realisoitunut riski ei siis ollutkaan sijoitetun pääoman menetys, mikä olisi ollut normaalia ja oikein, vaan se oli osinkojen tyrehtyminen pitkäksi aikaa. Kun katsotaan, mitä kaikkea pankkikriisin eri vaiheissa tuhoutui ja hassattiin, pankkien osakkeenomistajat ovat itse asiassa etuoikeutettu kansanosa.

Talousvaliokunnan mietintö pohdiskelee ansiokkaasti toteutumassa olevan talletussuojan aiheuttamaa moraalikatoa, jolla tarkoitetaan sitä, että vuorenvarmasti taatussa tilanteessa pankkien johto ja omistajat eivät ehkä motivoitu kantamaan toiminnastaan täyttä vastuuta loppuun asti. Moraalikato perustuu kahteen tekijään: ensinnäkin siihen, että eduskunta joutui hätätilanteessa takaamaan pankkien kaikki sitoumukset, ja toiseksi ns. too big to fail -ilmiöön, siis siihen, että suurimpia pankkeja ei yksinkertaisesti voi päästää kaatumaan missään tilanteessa. Jos pankki on kovin iso, se voi tuodittautua siihen uskoon, että tapahtuipa melkein mitä tahansa, sille ei voi tapahtua kovin kauheita, vaikka veronmaksajien rahoille kylläkin.

Pankkien toimintamoraali ryhdistäytyy jonkin verran jo siitä, että eduskunnan pankkitukiponsi voidaan ilmeisesti lähiaikoina purkaa, ja siinä ei pidä viivyttellä ollenkaan. Mutta moraalikato on ajankohtainen kysymys vielä pankkitukiponnen purkamisen jälkeenkin, ja tämä johtuu talletussuojadirektiivin toimeenpanosta Suomessa. Kun valtio takaa 150 000:ta markkaa pienemmät talletukset, vuorenvarmaa sijoituskohdetta haluava voi melko yksinkertaisilla tempuil-

la tallettaa huomattaviakin pääomia eri pankkeihin, jos niiden maksama korko tekee sellaisen vaihtoehdon taas mielenkiintoiseksi.

Valiokunta on oikeassa, kun se korostaa, että lainsäädännöllä pitäisi myös luoda kannustimia niin, että pankkien johto ja omistajat toimivat lainsäätäjän toivomalla tavalla ja yhteiskunnallisesti oikein. Siihen ei riitä pelkkä säätely ja valvonta.

Massiivinen pankkituki on leimannut hyvin negatiivisella tavalla yhden elinkeinon kokonaisuudessaan. Se on ymmärrettävää, mutta kovin summittaista. Yli 80 prosenttia pankkituesta on uponnut yhden pankkiryhmän raunioihin eikä palaudu siltä koskaan. Suurimmat pankit nostivat kriisin aikana pienimmät tuet ja pystyivät ilmeisesti myös parhaiten hoitamaan velvoitteensa. Eri pankkien syntyisyysaste on kovin erilainen, ja kaikkein syntisimmät ovat jo kuolleet. Ehkä pankkikeskustelussa jatkossa kannattaisi ottaa myös tästä olosuhteesta johtuva suhteellisuus huomioon.

Rouva puhemies! Talousvaliokunta on mietinnössään pureutunut melko hyvin pankkikriisin ytimeen. Mietintö on enemmän analyttinen kuin kriittinen. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että pankkituki olisi nyt loppuun käsitelty tapaus. Näiden kauheuksien jälkeen jälkivalvonta on hoidettava päättäväisesti katkeraan loppuun asti.

Ed. Ala-Nissilä merkitään läsnä olevaksi.

Puhetta on ryhtynyt johtamaan ensimmäinen varapuhemies Pesälä.

Ed. Teniä: Herra puhemies! 1980-luvun loppupuolella pankkitoiminnan sääntelyn purkamista ylistettiin ja sen piti tuottaman hyvää kaikille. Meitä sääntelyn yhtäkkisen purkamisen vastustajia pilkattiin tässäkin salissa vanhanakaisiksi jääriksi, jotka eivät ymmärrä uusien tuulten myönteisiä merkityksiä.

Valtavien rahamassojen liikkeelle työntäminen johti sitten siihen, mihin sen vääjäämättä täytyi johtaa: pankkikriisiin ja syvään lamaan. Nyt etsitään syyllisiä ja sitä etsintää täytyykin jatkaa ja siinä mennä loppuun saakka, mikä tässä tarkoittaa, että ihan ylös saakka.

Pankkikriisin koko kaameuden käytyä selväksi eduskunnalla ei ollut muuta mahdollisuutta kuin turvata pankkijärjestelmän olemassaolo

valtion rahoilla. On kuitenkin muistettava, että me olimme erimielisiä siitä, miten se tulee tehdä. Me vasemmalla olimme ns. Norjan mallin kannalla eli esitimme pankkien tervehtyttämistä valtion omistuksessa. Ei sitä sosialisointia erityisesti haluttu, mutta se oli siinä tilanteessa meistä kuitenkin parempi ratkaisu kuin tämä, joka meillä valittiin, eli tässä meidän mallisammehan turvattiin pankkien omistajien eli osakkeenomistajien edut valtion veromarkoilla.

Pankkikriisin kaikki laskut eivät valitettavasti vielä ole ohi. Pankkituki rasittaa edelleen valtiontaloutta muun muassa korkomenoina ja menetettyinä korkotuloina. Hallituksen tiedonannon tausta-aineistosta käy selville, että valtio on jo menettänyt korkotuloja pankkeihin tehdyistä pääomasijoituksista noin 1,4 miljardia markkaa. Syksyn lisäbudjetissa oli 2,8 miljardin markan uusi määräraha, jolla Suomen Pankin vastuulla olleita pankkitukimenoja siirrettiin valtion vastuulle. Aikaisemmin tänä vuonna valtio sai valtuudet käyttää 5,8 miljardia markkaa Sponda Oy:n osakkeiden ja omaisuuden hankkimiseen Suomen Pankilta.

Herra puhemies! Suurimpien pankkien Meritan, Postipankin ja Oko-ryhmän tulokset ovat kääntymässä voitollisiksi. Tämän vuoden tammi-syyskuussa Meritan, Osuuspankkiryhmän ja Postipankin yhteenlaskettu liikevoitto oli 1,9 miljardia markkaa. En näekään perusteluja sille, että pankeille annettujen pääomasijoitusten takaisinperintää siirrettäisiin alkamaan joskus hammais-tulevaisuudessa. Valtiovarainvaliokunta mietiskelee omassa lausunnossaan talousvaliokunnalle, että perintä voitaisiin aloittaa vuonna 98, mutta talousvaliokunta ei edes tähän ole valmis yhtymään, vaan pyörittelee asiaa.

Lehmää ei kyllä pidä tappaa lypsämällä se kuiviin, mutta kyllä sitä pitää sen verran lypsää, että ajoissa saadaan pois se, mikä sille on syötetty.

Nyt siis ollaan tilanteessa, jossa pankit tuottavat voittoa ja täyttävät erinomaisen hyvin vakavaraisuusvaatimukset. Pienistä rahoista ei ole kysymys, sillä vuoden 1992 pääomasijoituksia on pankkiryhmillä edelleen yhteensä noin 6,6 miljardia markkaa. Pankit itse eivät isommin häikäile, kun ne perivät saataviaan omilta velallisiltaan.

Kun puhutaan rahoitusjärjestelmän tervehtyttämistä, pitää lähteä liikkeelle hyvin arkisista asioista. Pankit keräävät tileilleen käytännössä kaikkien kansalaisten kaikki palkat, eläkkeet ja muut tulot. Pankit saavat pelkästään asuntolainoista useiden miljardien korkotulot. Pankeil-

ta onkin kaikki perusteet odottaa kelvollista palvelua, jota aina ei saada, ja palvelun heikentymisen näkyy muun muassa pidentyneinä jonoina.

Pankeilta puuttuu myös aluepoliittinen vastuu minun mielestäni varsin pahasti. Konttori-verkkoa harvotaan ja alkaa olla alueita, joilta ei saa minkään näköisiä pankkipalveluja, ja nämä alueet eivät ole enää edes pieniä, joilta kaikki puuttuu.

Tehtäköön tältä osin jotain uutta ja radikaalia! Pankkien pitäisi mennä yhteistyöhön, jotta edes alkeispankipalvelut koko maassa ja myös harvaan asutuilla seuduilla turvataan. Jollei tätä yhteistyötä muutoin rupea syntymään, sitä pitää edistää sopivalla tavalla valtion toimilla.

Rahoitusmarkkinoiden kehityksen suuria haasteita ovat eurointegraatio sekä pankki- ja vakuutuslaitosten yhdistyminen ja liittoutuminen ns. finanssitavarataloiksi. Suomessa, jossa merkittävä osa lakisääteisestä sosiaaliturvasta hoidetaan yksityisten vakuutusyhtiöiden kautta, tähän liittyy erityisongelmia. Sosiaaliturvaa ei saa viedä markkinavoimien pyörteisiin eikä päästää pörssipelien armoille. Näihin ongelmiin tiedonannossa ei ole läheskään tarpeeksi huomiota kiinnitetty.

Toinen ongelma on johdannaismarkkinoiden paisuminen. Suomessakin johdannaiskauppa liikkuu jo tähtitieteellisissä summissa. Johdannaismarkkinat näyttävät kelvollisilta ja hienoilta niin kauan kuin kaikki sujuu hyvin. Kun erilaisen instrumenttien valikoima kasvaa ja kun markkinoiden volyyymi paisuu, riskitkin kuitenkin samaan aikaan kasvavat. Viranomaisten valvonta- ja seurantamahdollisuudet tuntuvat taas jäävän kehityksestä jälkeen. Tämä on suuri haaste varsinkin, kun rahamarkkinoilla ei enää tunneta valtion rajoja. Myös tähän ongelmaan pitää jatkossa syventyä enemmän kuin hallituksen tiedonannossa tehdään.

Uusliberalismia on ylistetty markkinoita monopoliistavaksi ideologiaksi. Kun tätä uusliberalismia Suomessa on harjoitettu, on ajauduttu tilanteeseen, jossa yhdellä pankilla on jo 60 prosentin markkinaosuus. Meillä on nyt paikkakuntia, joissa on jo täysi monopoli eli on vain yksi pankki. Tuntuukin oudolta, että kilpailuvirasto huitoo tärkeätä kulttuurirakennetta Yleisradiota korville ja kritisoi kansalaisia hyvin palvelevaa sairaalalaitosta, mutta ummistaa silmänsä pankkitoiminnan keskittymiseltä ja siltä, että meillä, niin kuin sanottu, varsin isollakin alueella on jo syntynyt tosiasiallinen pankkimonopoli.

Herra puhemies! Niin kuin valiokunnan mie-

tinnön perusteluista käy ilmi, on tarpeen talletussuojan rajaaminen ja nimenomaan esitetyllä tavalla. Minä kannatan myös pankkiponnen kumoamista, mutta ehdotan lisäksi hyväksyttäväksi seuraavaa lausumaa:

”Kun pankit ovat alkaneet tuottaa voittoa, hallituksen tulee aloittaa pankeille myönnettyjen pääomasijoitusten takaisinperintä jo vuonna 1997.”

Ed. V i s t b a c k a : Arvoisa puhemies! Pankkituki ja muut suomalaisten pankkien tukemiseksi käytetyt toimenpiteet olivat aikanaan tarpeen kansantaloutemme pelastamiseksi täydelliseltä rahoitussektorin kriisiltä. Hallituksen nyt käsittelyssä olevan tiedonannon lähetekeskustelussa käsittelin jo yksityiskohtaisesti perussuomalaisten kantaa jaetun pankkituen muotoon, jota pidin ja pidän edelleenkin virheellisenä.

Sen sijaan, että tukea pumpattiin kaikkineen noin 70 000 miljoonaa markkaa suoraan pankkeihin, olisi mainitusta tuesta ainakin merkittävä osa tullut kierrättää samojen pankkien maksu-ongelmia kärsineiden antolainausasiakkaiden eli velallisten kautta. Kun maksuvaikeuksissa olleet, mutta vielä toimivat yritykset olisivat saaneet osan veloistaan nollattua, olisivat ne voineet konkurssin sijasta jatkaa toimintaansa ja työttömiä ei olisi tullut niin paljon kuin pahimmillaan Suomessa muutama vuosi sitten tuli. Pankeille taas ongelmaluottojen takaisin saaminen pankkituen sijasta olisi ollut yhtä hyvä, ellei peräti pankkitukea terveempi ja kunniallisempi ratkaisu. Jostain syystä tähän eduskunnassakin esitettyyn käytäntöön ei haluttu mennä eikä edes siitä asiallisesti keskustella.

Pankkikriisin syyllisiä ei ole mielestäni tähän mennessä yritetty kunnolla edes löytää. On vain hoidettu seurauksia ja kannettu kriisin hedelmiä. Talousvaliokunnan hallituksen tiedonannosta antamassa mietinnössä todetaan, että päteviä tutkijavoimia tulisi valjastaa tieteellisesti ja seikkaperäisesti selvittämään pankkikriisin syyt ja synty sekä tekemään kuuluisa johtopäätös, mitä tästä kaikesta opimme.

Perussuomalaiset ovat yhtä mieltä esitetyn tutkimuksen tarpeellisuudesta. Mielestämme kyseinen talous- ja pankkitoiminnan huippuasiantuntijoista koostuva selvitysryhmä tulee perustaa pikaisesti valtioneuvoston toimesta niin, että sen korkeintaan ensi vuoden loppuun asti kestäväna toimikautenaan tulee tehdä johtopäätösten lisäksi myös ehdotukset, kuinka vastaavalta kriisiltä jatkossa vältytään.

Pankkikriisin syyllisyyskysymys on mielestäni varsin laaja. Kuten lähetekeskustelussa totesin, syyllisiä ovat ainakin Suomen Pankki, hallitus, eduskunta ja pankkien johto sekä luonnollisesti pankkeja valvovat viranomaiset. Poliittisen vastuun osalta on eduskunnan tehtävä omat johtopäätöksensä niin, ettei nyt rahoitusmarkkinoiden liian nopean vapauttamisen kaltaisiin virheisiin enää pankki- ja talouslainsäädäntöä luotaessa sorruttaisi. Tässä talossa ja valtioneuvostossa tehtävien päätösten seurausvaikutusten tähänastista parempi etukäteisanalyysi olisi varmasti paikallaan.

Valtiontalouden makrotasolla liikuttaessa ei kokeiluihin ole varaa. Niistä on esimerkiksi pankkikriisin yhteydessä jokainen suomalainen maksanut tavalla tai toisella selkänahastaan noin 14 000 markalla. Keneltä on mennyt työpaikka, keneltä verovähennykset, keneltä indeksikorotukset jne.

Tässä yhteydessä on kuitenkin oleellisempaa tarkastella syyllisyys- ja vastuukysymystä niiltä osin kuin keskitytään pankkitoimintaan sinänsä. Kuka kantaa vastuun pankkien ja niiden toiminnasta vastaavien virheistä, yhteiskunta, asiakkaat vai omistajat?

Talous- ja valtiovarainvaliokunta ovat mietinnössään ja lausunnossaan käsitelleet samaa problematiikkaa. Ne ovat päätyneet pitkälti samaan kuin minäkin omissa pohdintoissani. Pankin omistajat ja johto on saatava vastaamaan nykyistä selkeämmin pankkien tekemisistä. Moraalikato on saatava loppumaan. Eiväthän pankit ole mitään virastoja, joissa vastuuta kantamaan ei lopulta löydy ketään ja virheiden seuraukset peritään veronmaksajilta eli virheiden kohteiksi joutuneilta. Pankit ovat liikeyrityksiä jos mitkä. Lisäksi niiden on myös toimittava liikeyritysten tapaan.

Perussuomalaisten mielestä pankkien toimintatapoja ja niiden säätelyä on useilta kohdin muutettava. Mainitsen muutamia tärkeimpiä uudistusta kaipaavia asioita.

Ensiksi myös Suomessa on siirryttävä samaan käytäntöön kuin Norjassa, jossa on säädetty normisto, joka mahdollistaa tappiollisten pankkien osakepääoman nollauksen ennen pankin ottamista SKOPin tapaan viranomaisten haltuun. Uskonpa, että Meritan osakkeenomistajat alkaisivat huomattavasti nykyistä tehokkaammin vahtia pankkiensa johtajien edesottamuksia, jos osakkeisiin tehty sijoitukset olisivat vaarassa haihtua savuna ilmaan. Tämä olisi oikeudenmukaista, sillä niinhän käy, jos mikä tahansa muu

osakeyhtiö pitää palveluksessaan johtajia, jotka vievät yrityksen nurin.

Toiseksi pankin johdon ja konttorien johtajien vastuuta on lisättävä. Pankkien johto on saatettava tekemisistään sekä taloudelliseen että oikeudelliseen vastuuseen. Pankinjohtajan työ ei saa olla mitään monopolin pelaamista, vaan totista ja vastuullista työtä ihmisten rahoilla. Kaikkihan me joudumme kantamaan työstämme vastuun, jos teemme virheitä. Me kansanedustajat taidamme tosin olla pieni poikkeus kantaessamme vain poliittisen vastuun tekemisistämme.

Kolmanneksi pankkien toiminnan valvonta olisi täysin uudistettava. Nykyinen pankkitarkastusjärjestelmä on osoittautunut täydellisen mitättömäksi. Sama koskee myös vakuutus toiminnan valvontajärjestelmää. Suomeen tulee erittäin nopealla aikataululla luoda uusi tehokas pankkitarkastus. Valtioneuvoston tulee mielestäni antaa viimeistään vuoden 1997 syysistunto-kaudella selonteko toimenpiteistään pankkivaltionnan uudistamiseksi. Tässä yhteydessä nk. Uuden-Seelannin malli lienee hyvä esimerkki, toisin kuin kokoomuksen samasta maasta kaikholla kaipaama köyhien kyykkynpano-ohjelma.

Mielestäni talousvaliokunta on nostanut mietinnössään esiin aivan oikeita seikkoja, jotka uudistetussa pankkitarkastuksessa tulee huomioida. Tietojen todenperäisyys, vastuu, lisätyt velvollisuudet ja tiedotuksen avoimuus ja todenperäisyys ovat avainsanoja suunniteltaessa toimintaa vastaisuudessa. Puutteellinen pankkitarkastus on maksanut suomalaisille jo useita kymmeniä miljardeja ja samanlainen tapahtumaketju on pienemmässäkin mittakaavassa pystyttävä valvontaa tehostamalla estämään.

Neljäntenä pankkitoimintaa koskevana muutoksena näen tarpeellisena lieventää pankkien salassapitosäännöksiä sekä anto- että otollainauksen kohdalla. Olisin valmis poistamaan salassapitomääräykset yli esitetyn 150 000 markan talletussuojarajan olevilta talletuksilta. Lainoissa vastaava salassapitoraja voisi olla esimerkiksi 500 000 markkaa.

On väärin, että nykyisten salassapitosäännösten ja liian lyhyiden talousrikosten vanhentumissäännösten vuoksi tuhannet pankeissa tehty ja pankkeja kohtaan tehnyt talousrikokset jäivät esille tulematta syyllisten päästessä kuin koira veräjältä. Nykyinen salassapito ja rikosten vanhentumissäännöstö ylläpitää selonteossa mainittua moraalivajetta pankkitoiminnassa muun moraalivajetta lisäksi.

Arvoisa puhemies! Hallituksen tiedonannossa ja talousvaliokunnan mietinnössä puututaan myös hankkeeseen poistaa täydellinen talletussuoja pankkitalletuksilta. Euroopan unionin säädöksissähän on asetettu talletussuojalle vähimmäisvaatimukseksi noin 115 000 markan raja. Hallitus on kaavailtu Suomeen 150 000 markan rajaa, jonka yli menevällä talletuksella yhdessä pankissa ei suojaa enää olisi.

Periaatteellisesti on kysymys tallettajan kannalta erittäin merkittävästä muutoksesta. Onhan Suomessa totuttu siihen, että kaikki, mikä pankkiin säästöön viedään, on yhteiskunnan erityisessä suojeluksessa. Todellisuudessa kaavailtu talletussuojan poistaminen yli 150 000 markan talletuksilta ei tässä suurten varallisuuserojen maassa koskisi kuin noin neljää prosenttia tallettajista. Sen verran on Suomessa rikkaita, joilla on rahaa merkittäviä määriä.

Perussuomalaiset tukevat mahdollisimman järkevää talletussuojarajaa. Esimerkiksi EU:n minimirajan juuri ylittävä 120 000 markan raja voisi tulla hyvin kyseeseen. Ainoa varjopuoli hankkeessa on se, jos suuret miljoonatalletukset pakenisivat osakesijoitusten ja velkakirjamarkkinoiden sijasta ulkomaille. En kuitenkaan pidä sitä merkittävänä riskinä.

Palaan takaisin varsinaiseen ydinaiheeseen eli pankkitukeen. Talousvaliokunta ja varsinkin valtiovarainvaliokunta on ottanut kohtuullisen selkeän kannan siitä, että pankeille valtion taholta annettu yleistakaus tulisi suhteellisen nopeasti purkaa moraalivajetta synnyttävänä tekijänä. Olen sitä mieltä, että eduskunnan antama sitoumus kaikissa oloissa taata pankkien maksuvalmius ja vakavaraisuus tulee purkaa jo eduskunnan keväätistuntokaudella. Viimeistään uusi tukipönnen kumoava ponsi tulee hyväksyä talletussuojan rajaamisen yhteydessä, kuten valiokunta esittää. Pankkien kannattavuus on jo merkittävästi parantunut ja ne pystyvät huolehtimaan itse itsestään. Vuoden 1998 alku on mielestäni ehdoton takaraja tälle toimenpiteelle.

Pankit ovat saaneet valtiolta tukea yhteensä noin 70 miljardia markkaa. Tästä on palautettu vasta noin 13,3 miljardia markkaa eli tukea on edelleen pankeissa noin 51,5 miljardia markkaa. Se on karkeasti ottaen 10 000 markkaa jokaista suomalaista kohden. Hallitus otaksuu tästä määrästä jäävän sille tielleen peräti 40–50 miljardia markkaa. Käytännössä tulossa olisi enää korkotuloja joskus vuosina 1998–2000.

Mielestäni näin leväperäinen takaisinperiminen on kansalaisten pettämistä. Pankit on pako-

tettava realisoimaan valtavia kiinteistö- ym. omaisuuksia ja lykkäämään osinkojen maksamista siihen saakka, kun tuki on käytännössä maksettu korkoineen takaisin. Ainoastaan SKOPin syövereihin heitetty miljardit lienee järkevää Arsenalin kiinteistöomaisuuksia lukuun ottamatta unohtaa.

Arvoisa puhemies! Tässä yhteydessä en malta olla puuttumatta siihen tapaan, jolla pankit nykyisin kohtelevat asiakkaitaan. Huolimatta siitä, että suomalaiset pakkotalkoilla pelastivat pankit tinkien monista lakisäätelisistä etuuksistaan, ne kohtelevat ihmisiä kuin teurassikoja, suoraan sanoen. Jonot pitenevät pankkisaleissa päivä päivältä, olemattomista palveluista peritään kohtuuttomia maksuja sen jälkeen, kun asiakkaat on ensin hämätty niitä muka ilmaisina käyttämään jne. Meno pankeissa on kuin villissä lännessä pankkiasiakkaiden ollessa lainsuojattomia punanahkoja. Asiakkaalla ei ole mitään turvaa, kun Rahoitustarkastus laulaa Pankkiyhdistyksen lauluja ja kuluttajansuojaviranomaisten toimintamahdollisuudet ovat puutteelliset. Yhtä kaltoin kohdellaan yrittäjiä, joilta vaaditaan jopa yli 100 prosentin vakuudet lainoilleen. Mielestäni hallituksen taholta on heti puututtava pankkien harjoittamaan hävyttömään toimintaan, tai sitten Suomessa on syytä ryhtyä aktiivisiin toimiin saadaksemme maahamme lisää ulkomaisia, mahdollisesti asiakasystävällisempiä pankeja. Nykyinen meno pankeissa ei kuitenkaan voi enää pitkään jatkua.

Arvoisa puhemies! Pankkitoiminta on välttämätöntä nyky-yhteiskunnassa. Yhtä välttämätöntä on valvoa sitä nyky-yhteiskunnan periaatteilla, menetelmillä ja tehokkuudella. Siksi pankkitarkastustoimintaa on välittömästi uudistettava. Uudistukseksi ei kelpaa näennäiskorjaus tai nimen muutos, vaan on rakennettava kokonaan uusi, tehokas ja riittävät valvonta- ja rankaisuvaltuudet ja -menetelmät omaava tarkastusjärjestelmä. Muissa maissa saadut kokemukset on otettava sitä luotaessa huomioon ja paras kansallinen asiantuntemus on valjastettava sitä suunnittelemaan.

Arvoisa puhemies! Ehdotankin, että eduskunta hyväksyisi seuraavan sisältöisen lausuman:

”Eduskunta edellyttää hallituksen asettavan asiantuntijoista koostuvan toimikunnan laatimaan ehdotuksen uudesta, nykyistä tehokkaammasta ja myös asiakkaiden oikeudet huomioon ottavasta pankkitarkastustoimintajärjestelmästä ja sen edellyttämistä lainsäädännön muutoksista siten, että hallitus voi antaa asiasta selonte-

on eduskunnalle vuoden 1997 syysistuntokaudella.”

Ed. Järvilahti merkitään läsnä olevaksi.

Ed. V i r t a n e n : Arvoisa puhemies! Kannatan ed. Vistbackan lausumaehdotusta ja itse hyvin lyhyesti lausun asiasta jotain. Ääneni on lähes mennyt ja kuulijakunta on sen verran ehkä laadullisesti korkeatasoista, mutta vähäistä, että en viitsi viimeisiä rippeitä puhua.

Koko kysymys on niin monisäikeinen ja syvä, ja voisiko sanoa, että kun luottamus ulkomailla ja muussakin suomalaisessa taloudessa on lisääntynyt valtiovarainhoidollisiin tekijöihin, niin en voi välttää siltä totuudelta, että koko suomalaisen yhteiskunnan psyykkinen ja henkinen sairastuvuus ja masentuneisuus on hyvin paljon yhteydessä juuri valtiovarain, pankkien ja vastaavaan sekasotkuun, joka lähti liikkeelle vähän aikaa sitten. Sitä ei ole hoidettu hyvin eikä se näillä eväillä vielä kansallisena henkisenä häpeätahrana tule väistymään päältämmme. Toivoisin, siinäkin edelliseen puhujaan yhtyen, että löytyisi jonkinlainen rehellinen tai todella syvälle pureutuva kansan henkisen ja muun vastaavan väsymisen kriisintutkinta- ja puhdistusjoukko, joka kertakaikkisesti näyttäisi kuinka hirvittävä, lähes rikollinen ja valheellinen suomalainen pankkisysteemi on ja miten huonosti se käyttäytyy lähes kaikessa niitä ihmisiä kohtaan, joilta rahat tulevat.

Eli kysymys on sen laatuinen ja niin syvä, etten viitsi sitä tämän enempää räpiä. Toivon vain, että yhteiskunnasta löytyisi näillä alueilla ja muistakin päätöksentekijöistä selkärankaa paineutua asiaan enemmänkin.

Ed. K u o p p a : Herra puhemies! Pankit ovat erittäin tiukkoja lainanperijöitä laina-asiakkailtaan ja moni yrittäjä on joutunut sen omakohtaisesti kokemaan. Ei ole löytynyt riittävää joustavuutta. Samoin valtio on tiukka maksamattomana olevien velkojen perijä yksityisiltä ihmisiltä, mutta pankkituen takaisinperintään ei näytä eduskunnalla olevan rohkeutta puuttua. Nythän pankit tekevät voitollisia tilinpäätöksiä ja olisi mielestäni korkea aika ryhtyä perimään vastikkeetonta pankkitukea takaisin valtiolle. Talusvaliokunta tyytyy vain suunnitelman tietoon saamiseen ja mielestäni tämä on kyllä kovasti vähän, kun muistetaan mistä miljardit on pitänyt leika-

ta. Silloin kun valtio pankkitukea maksoi, niin aina löytyi rahaa, kun pankkitukeen tarvittiin. Sen sijaan valtion velkaantumiseen vedoten leikattiin sosiaaliturvaa, joka oli pois tavallisilta ihmisiltä ja kulutuksesta ja aiheutti työttömyyttä.

Erityisesti haluan vielä korostaa sitä, että koska pankit tuottavat nyt voittoa ja niille on annettu vastikkeettomasti tukea, niin olisi korkea aika ryhtyä välittömästi tukea perimään takaisin.

Kannatan tältä pohjalta ed. Tennilän lausumaehdotusta.

Ed. M e t s ä m ä k i : Arvoisa puhemies, värderade talman! Eduskunta käsittelee nyt toista kertaa selontekoa rahoitusjärjestelmästä. Edellisen kerran tämä tapahtui vuonna 93 ja silloin ei vielä varmuudella tiedetty, mitä tuleman piti.

Vuoden 1995 talousarvion käsittelyn yhteydessä eduskunta edellytti, että hallitus antaa eduskunnalle tiedonannon suunnitelmistaan rahoitusjärjestelmän tervehdyttämiseksi. Tiedonanto, jota nyt käsitellään, tuli eduskuntaan toukokuussa alkuperäisestä suunnitelmastaan jonkin verran myöhässä, mikä osaltaan on varmasti parantanut tiedonannon sisältöä, koska näin saatiin mukaan paljon sellaista tietoa, jota ei vielä vuosi sitten syksyllä ollut käytettävissä.

Valiokunta toteaa mietinnössään, että tiedonanto on kirjoitettu erittäin yleisellä tasolla. Toteamukseen on helppo yhtyä. Tämä vaikeuttaa myös osaltaan tiedonannon sisällön arviointia. Tiedonannossa kyllä todetaan erilaisten toimenpiteiden tarpeet ja perusteet sekä kuvataan jo tehtyä valmistelua. Jää kuitenkin kaipaamaan analyttisempaa otetta ja konkreettisempaa sisältöä niin syiden ja seurausten kuin suoritettujen toimenpiteidenkin osalta. Valittu esitysmuoto lienee harkittu ja johtuneet siitä, ettei ole haluttu ylidramatisoida tilannetta ja tällä tavalla säikyttää näitä kuuluja markkinavoimia. Esitetyt toimenpiteet sinänsä eivät ole uusia eivätkä yllättäviä.

Tiedonanto painottaa valvonnan merkitystä ja sen tehostamisen tärkeyttä. Tähän konkreettiseen ja tärkeään asiaan on myös valiokunta kiinnittänyt vakavaa huomiota. Valvonta- ja tarkastuskysymykset ovat myös minun mielestäni keskeisellä sijalla, kun arvioidaan pankkikriisiin johtaneita syitä ja miten tulevaisuudessa vastaavalta voitaisiin välttää. Tämä koskee niin omistajia, pankkien sisäistä tarkastusta, tilintarkastusta kuin myös viranomaisten valvontaa ja tarkastustoimintaa. Keskeisenä kysymyksenä

nousee esille myös riskinhallintajärjestelmien kehittäminen.

Tapahtuneiden tosiasioiden valossa vaatimukset ovat ymmärrettäviä. On kuitenkin oikeastaan kohtalon ivaa, että rahoitusjärjestelmän ongelmat, jotka kulmineituvat pankkikriisiin, syntyivät 1980-luvulla rahoitusmarkkinoiden vapautumisen seurauksena. Keskeisesti tähän liittyvät pankkitarkastuksen heikot valmiudet tehokkaaseen valvontaan uudessa tilanteessa. Unohtaa ei myöskään voi pankkien ylimitoitettua riskinottoa talouden kasvunäkymien ollessa erittäin valoisat. Kaikki muistamme vielä hyvin ylioptimistiset puheet Euroopan Japanista.

Valtiontilintarkastajat puuttuivat osaltaan pankkikriisin syihin ja seurauksiin jo vuoden 1993 kertomuksessaan. Valtiontilintarkastajana olen mielihyvällä pannut merkille, että nyt käsiteltävänä olevassa tiedonannossa ja valiokunnan mietinnössä on huomioitu valtiontilintarkastajien tekemiä esityksiä niin rahoitusjärjestelmien kehittämisen, valvonnan ja tilintarkastuksen kuin talletussuojankin osalta.

Professori Yli-Olli tiivistä valtiontilintarkastajille tekemässään tutkimuksessa jo vuonna 1992 pankkijärjestelmän kriisin syyt seuraavasti:

- 1) Kansainvälisen talouden syvä taantuma ja sekavuus kansainvälisillä rahoitusmarkkinoilla.
- 2) Suomessa harjoitettu talouspolitiikka 1980-luvun lopussa ja 1990-luvun alussa.
- 3) Pankkien oma monilla sektoreilla ammattitaidoton ja varomaton toiminta.

Tiedonanto ei juuri puutu asian syihin, miten tähän jouduttiin, vaan käsittelee enemmänkin taudin oireita ja taudista paranemisen ennustetta. Rahoitusjärjestelmän ongelmiin johtaneiden syiden pohdinnan puuttuminen lieene poliittinen valinta. Syytely ei enää parantaisi asiaa. Useaan otteeseen on eduskunnassakin kuultu, että me kaikki olemme asiaan syypäitä. On kuitenkin aivan selvää, että rahoitusjärjestelmän tervehtyminen on sidoksissa sekä kansantalouden pitkän aikavälin kehitysnäkymiin että yritysten kannattavuuden kehitykseen. Valiokunta painottaa mietinnössään mielestäni aivan oikein myös kiristävän kilpailun mukanaan tuomia haasteita. Valiokunta toteaaakin, että haasteista selvittää vain palveluja kehittämällä ja kustannukset kurissa pitämällä.

Täällä on kustannuspuoleen viitaten käytetty joitakin puheenvuoroja. Esimerkiksi ed. Hämäläinen totesi, että kustannusjahti on mennyt niin pitkälle, että asiakkaat pääasiassa asioivat jo

oven ulkopuolella. Ed. Vistbacka totesi, että asiakkaita käsitellään kuin teurassikoja. Minä näkisin, että teurassikoja käsitellään kyllä huomattavasti paremmin, koska stressaantuneesta siasta tulee huonoa sianlihaa. Mutta pankkijonossa kyllä stressaantuu, kun siellä joutuu olemaan. (Ed. Puhjo: Tuleeko siellä parempaa sianlihaa?) — Toivottavasti tulee, ed. Puhjo.

Keinot pankkikriisin ratkaisemiseen etsittiin meillä kansallisella pohjalla. Tiedonannossa ei mitenkään selvitetä, kuinka hyvin tässä loppujen lopuksi onnistuttiin. Muissa Pohjoismaissa valittiin hieman erilaiset keinot, ja niissä pankkikriisistä on päästy eroon nopeammin ja halvemmalla kuin Suomessa. Tämä saattaa johtua kansantalouksien erilaisuudesta, mutta myös siitä, että rahoitusjärjestelmä esimerkiksi Ruotsissa on kehittynyt toisella tavalla kuin Suomessa. Tätä selvitystä jäin tiedonannossa kaipaamaan.

Valtiovarainvaliokunnan talousvaliokunnalle antamassa lausunnossa tähän asiaan kajotaan. Asiaa ei kuitenkaan tämän enempää analysoida, vaan todetaan ykskantaan, että pankkikriisin hoitaminen Suomessa on tullut selvästi kalliimmaksi kuin Ruotsissa ja Norjassa. Ja ero on todella huomattava. Valtiovarainvaliokunnan lausunnosta käy ilmi, että Suomessa maksettu pankkituki on noin 10 prosenttia yhden vuoden bruttokansantuotteesta, kun vastaava luku Ruotsissa on noin 5 prosenttia ja Norjassa vain vähän yli 2 prosenttia.

Verrattaessa näitä kolmea Pohjoismaata keskenään löytyy osaselitys Suomen näin korkeaan lukuun vaikeammasta taloudellisesta tilanteesta kuin naapurimaissa ja myös siitä, että meillä lama on kestänyt pidempään ja työttömyys nousut erittäin korkeaksi. Tästä huolimatta olisi hyvä analysoida asiaa tarkemmin, koska näin suuri ero saattaa johtua myös niistä keinoista tai keinojen puutteesta, joilla pankkikriisin hoitamiseen käytiin käsiksi.

Veronmaksajain kannalta olisi myös mielenkiintoista tietää, miten jo myönnetty valtava julkinen tuki, bruttomäärältään lähes 70 miljardia markkaa, palautuu ja missä aikataulussa. Usea edustaja täällä on jo todennut, ettei kannata haitailla niitten rahojen perään, että ne on suurimmaksi osaksi menetetty, ja näin varmasti onkin. Näkymät ovat myös tiedonannon mukaan huonot. Tähän mennessä on palautunut noin 13,4 miljardia, eli nettotuen määrä on reilusti yli 50 miljardia tällä hetkellä.

Jotta kokonaismenoista saisi jonkin käsityksen, tulee summiin vielä ottaa mukaan laskennal-

liset korkomenot, jotka tähän mennessä ovat jo reilusti yli 12 miljardia markkaa. Vaikka käytinkin tässä muotoa "laskennallinen korko", on tämä erä otettava huomioon, koska minun tietääkseni ilmaista rahaa ei ole olemassa. Tiedonannon mukaan pankit pystyisivät maksamaan valtion vuonna 1992 tekemiä pääomasijoituksia takaisin vuosina 1998—2000, ja tämä sillä edellytyksellä, että taloudellinen kehitys pysyy suotuisana. Takaisinmaksu olisi alkuvaiheessa joitakin satoja miljoonia markkoja. Myönnetystä pankkituesta arvioidaan palautuvan vuoteen 2000 mennessä nettomääräisesti ehkä noin 15 miljardia markkaa. Lopullisia menetyksiä ja epävarmoja saatavia on tämän arvion mukaan 45—50 miljardia, eli muutaman keski-suuren hallinnon-alan vuosibudjetin verran.

Veronmaksajain kannalta olisi myös oikeudenmukaista ja kohtuullista tietää, minne nämä rahat ovat kadonneet. Toisin sanoen, kuka rikastui meidän muiden kustannuksella? Rahahan ei katoa, se vain vaihtaa omistajaa.

Tuen palautumista on tarkasteltu muutaman sivun verran tiedonannon liitteessäkin ja asiaa käsitellään myös valtiovarainvaliokunnan antamassa lausunnossa. Molemmissa on toteamus, että kaikki riippuu talouden yleisestä kehityksestä. Tämä sama koskee myös omaisuudenhoito-yhtiöiden tilannetta. Kehitys on täysin riippuvainen myös siellä yleisestä taloudellisesta kehityksestä ja erityisesti korkotason ja kiinteistömarkkinoiden kehityksestä.

Valiokunnan mietinnössä jäin kaipaamaan jonkinlaista arviota siitä, kuinka oikeassa tai väärässä tiedonannon olettamukset tuen palautumisesta ovat.

Ed. Kiviniemi ryhmäpuheenvuorossaan totesi, että Ahon hallitus loi perustan talouden tervehtymiselle. Kyllä varmasti näin on, ed. Kiviniemi, että parhaansa Ahon hallitus tässä suhteessa yritti, mutta en voi olla toteamatta, että edellinen hallitus oli myös toimeton itse pankkikriisin hoidossa. Silloinen oppositio — sosialidemokraatit, vasemmistoliitto, vihreät ja SMP — esittivät vakuusrahastolain käsittelyn yhteydessä vuoden 1993 alussa monia toimenpiteitä pankkikriisin vaikutusten lievittämiseksi. Oppositio-ryhmät esittivät muun muassa nopeita toimenpiteitä työttömyyden vähentämiseksi ja kotimarkkinoiden elvyttämiseksi, erityisilintarkastuspykälän kirjaamista siten, että se voitaisiin ulottaa tukea saaneeseen pankkiin ja tuen kohteena olleeseen yritykseen. Lisäksi esitettiin lisäresursseja silloiselle Pankkitarkastusvirastolle ja suurem-

paa vastuuta tilintarkastajille. Hallituksen ja opposition neuvotteluissa ei edetty. Hallituksen neuvottelijat, valtiovarainministeri Viinanen ja pääministeri Aho, eivät lämmenneet opposition esitykselle. Näin jälkeensä on helppo todeta, että suurempi ymmärtämys opposition esityksiä kohtaan ja nopeammat ja voimakkaammat toimenpiteet kriisin laukaisemiseksi olisivat, sanon: olisivat, voineet säästää huomattavasti veronmaksajien rahoja.

Arvoisa puhemies! Rahoitusmarkkinoiden avautuminen ja kansainvälistyminen jatkuu. Tämä tuo mukanaan kilpailua ja uusia vaihtoehtoja. Tapahtuneen rakennerationalisoinnin jälkeen suomalainen rahoitusjärjestelmä onkin tavallisen ja rahoituksen hienouksiin perehtymättömän ihmisen kannalta harvinaisen vaihtoehdoton.

Tiedonannossa on käsitelty uusia haasteita ja muutoksen suuntaa, joista yksi on talletusten suojan rajoittaminen. Talousvaliokunta on mietinnössään ottanut kantaa asiaan lähinnä teknisenä kysymyksenä. Tarvetta olisi ollut myös tutkia asiaa siltä kannalta, millä tavalla talletussuojan rajoittaminen vaikuttaa investointien tuotto-vaatimuksiin, verovapaiden talletusten purkautumiseen ja/tai myöskin mahdolliseen pääomapakoon. Tämä ei ilmene tiedonannosta eikä myöskään valiokunnan mietinnöstä.

Tiedonannon ansio on siinä, että se pyrkii tuomaan kokonaiskuvan rahoitusjärjestelmän muuttumisesta lähivuosina. Se jättää luonnollisesti paljon avoimia kysymyksiä, mutta siinä on kuitenkin onnistuttu tuomaan esiin tärkeitä keskustelun aiheita: julkisen tuen palautuminen, rahoitusjärjestelmän muutos, pankkisektorin kehitys, rahoitusjärjestelmien monipuolistaminen, riskien hallinnan kehittäminen ja rahoitusmarkkinoiden valvonnan tehostaminen.

Arvoisa puhemies! Edellä luetellut asiat tulisi voida liittää myös kokonaisuutena kansan- ja yritystalouden kehitysnäkymiin, mikä tosin olisi vaatinut tiedonantoa laajemman tarkastelukulman. Tiedonannon pohjalta on vaikea antaa arvosanaa sille, miten tuloksellista pankkikriisin hoito on ollut. Se jättää myös vastaamatta, mikälainen vaikutus pankkituella on ollut taloutta koskeviin kysymyksiin.

Ed. L a x : Herr talman, herra puhemies! Jag skall fästa uppmärksamhet vid två saker som inte särskilt kommer fram, vare sig i regeringens redogörelse eller i ekonomiutskottets betänkande. De är två frågor av allmän betydelse, som jag tycker

att det är anledning att poängtera när vi försöker ta lärdom av det som har skett i samband med vår ekonomiska kris och i synnerhet med bankkrisen.

Den ena mycket viktiga konsekvensen, som jag tycker att vi skall dra av de här erfarenheterna, är den att vi, inte minst som lagstiftare här i riksdagen, som politiska beslutsfattare men också på andra håll inom samhället, måste inse att man inte kan bedriva företagsverksamhet med framgång vare sig det är bankverksamhet eller annan företagsverksamhet med huvudsakligen lånta medel. En förutsättning för att ett företag skall klara sig i dagens värld är att företaget har det som på fikonspråk och fackspråk heter "en stark balans", dvs. företaget skall ha mera tillgångar som är förvärvade med aktiekapital, med kapital som företaget själv har tjänat in än vad som har skaffats med lånade pengar.

Stora lån och litet eget kapital är lika riskabelt för ett företag som för ett land. Så har Finland också erfårit hur en skuldsättning kringskär rörelsemarginalen. Möjligheten att ta risker och satsa på nya produkter, nya marknader samt klara konjunktursvackor är väsentligt sämre med litet eget kapital.

Den andra frågan som jag vill fästa uppmärksamheten på har att göra med Finlands renommé, Finlands rykte som en rättsstat. Jag tycker att för mycken uppmärksamhet har ägnats frågan om att hitta syndabocker. Med det här vill jag inte säga att folk som har begått oegentligheter och gjort sig skyldiga till ekonomisk brottslighet i samband med bl.a. den här bankkrisen inte skall ställas till svars och dömas till straff. Men att man börjar inleda rättegångar om skadestånd på helt lösa boliner för säkerhets skull, det är ägnat att skada Finlands namn som en rättsstat. Det återverkar också på Finlands namn i de internationella finansieringskretsarna, någonting som staten har anledning att beakta.

Arvoisa puhemies! Kun tarkastelemme pankkikriisiä ja sen jälkihoitoa ja kun yritämme ottaa opiksi saaduista kokemuksista, haluan kiinnittää huomiota kahteen asiaan, jotka eivät käy ilmi hallituksen tiedonannosta sen paremmin kuin talousvaliokunnan mietinnöstkään.

Ensinnäkin, meidän tulee vihdoinkin mieltää, ettei mitään yritystoimintaa, ei pankki-, eikä muutakaan yritystoimintaa voi menestyksellä harjoittaa ensisijaisesti velkapääoman varassa — eikä isännättömänkään pääoman varassa, niin

kuin talousvaliokunnan puheenjohtaja Tuulikki Hämäläinen taisi ilmaista asian.

Toiseksi, kriisin jälkipyykissä on ilmennyt poliittisen noitavainon piirteitä, jotka voivat vahingoittaa Suomen mainetta oikeusvaltiona ja samalla luottamusta maatamme kohtaan kansainvälisissä rahoituspiireissä. Kuten ed. Rosendahl muistutti ruotsalaisen eduskuntaryhmän puheenvuorossa, on kaikin keinoin vahvistettava yritysten, niin pienten kuin suurtenkin, mahdollisuuksia vahvistaa tasetaan eli kartuttaa riittävästi omaa pääomaa. Vain vahvan taseen omaavat yritykset pystyvät panostamaan riittävästi tuotekehitykseen ja markkinointiin ja kantaamaan tästä johtuvia riskejä sekä selviytymään yli suhdannetaantumien.

Useassa puheenvuorossa on viitattu siihen, miten kriisiä on hoidettu muissa maissa, erityisesti muissa Pohjoismaissa, ja että kriisi siellä on tullut halvemmaksi. Tällöin on muistettava, että laajat kansainväliset kauppasuhteet ja kansainvälinen yritystoiminta ovat jo vuosikymmeniä sitten opettaneet esimerkiksi ruotsalaisille, myös pitkään maan lainsäädäntövaltaa pitäneille ruotsalaisille sosialidemokraateille, yritysten oman pääoman välttämättömyyden. Ruotsalaisten pankkien ja yritysten suomalaisia vahvemmat taseet ovat ilmiselvästi olleet omiaan helpottamaan kriisiä ja sen tuomien ongelmien hoitamista naapurimaassa. Vahvat omat pääomat ovat siellä mahdollistaneet omistajien vastuun toteutumisen suoraviivaisemmin kuin meillä, asia, johon tässä keskustelussa myös on kiinnitetty huomiota.

No, olemmeko oppineet tästä jotakin vai emme? Lipposen hallituksen ohjelmassa sanotaan, että yritysten oman pääoman kartuttamista halutaan edistää. Samassa ohjelmassa pääomaverokantaa kuitenkin päätettiin korottaa 3 prosenttiyksikköä eli peräti 12 prosenttia — 3 prosenttiyksikköä 25:stä on 12 prosenttia, melkoinen korotus.

Kun nyt vielä lakialoitteessa esitetään tämän veroruuvin kiristämistä edelleen, rohkenen epäillä, että opit ovat menneet huonosti perille. Merkki päinvastaisesta olisi epäilemättä, jos nyt, kun meilläkin on siirrytty yleiseen myyntivoittoverotukseen ja otettu käyttöön kiinteistövero, vihdoin oltaisiin valmiit poistamaan aikansa elänyt varallisuusvero.

Vaikka me olemme tottuneet pitämään ruotsalaista politiikan tekoa kovinkin tunnepitoisena, marssijärjestys ja tunnelmat ovat olleet pankkikriisin yhteydessä siellä selvästi viileämmät

kuin meillä. Ruotsin hallitus totesi heti kriisin alkuvaiheessa, että maasta puuttuivat riittävä kokemus ja riittävä valmius, jotta vahingoilta olisi voitu suojautua ennalta. Toimenpiteet muodostuivat tämän mukaisiksi. Valtion rajaton takaus maan pankkijärjestelmän tukemiseksi annettiin heti, ellen väärin muista, yksimielisen eduskunnan tuella. Myös raskaasti tappiollisen Nordbankenin pitäminen kylmäverisesti hengissä ja tervehdyttäminen kertoo erilaisista otteista. Nyt pankki tuottaa rutkasti voittoja myös Ruotsin veronmaksajien hyväksi.

Ed. Nikula esitti jo epäilyksiä jälkihoidon onnistuneisuudesta säästöpankkileirin osalta. Voin yhtyä tähän. Minulla on se tuntuma, että jälkilaskelma osoittaisi, että esimerkiksi SKOPin pikaisen teurastuksen myötä hävitettiin huomion arvoisia arvoja, jotka eivät olisi langenneet veronmaksajien kannettaviksi, jos meilläkin olisi ollut enemmän malttia mukana.

Paniikkiin joutuminen oli tietysti inhimillistä mutta sokaisi. Inhimillistä oli myös hakea syyllisiä ja saattaa heidät edesvastuuseen. Valitettavasti kriisi johti tässä vauhtisokeuteen, eikä tilanne päätellen tämän päivän keskustelusta vieläkään ole tässä mielessä kokonaan ohi.

Aina ei ole osattu nähdä eroa rikollisten tekojen ja virhearvioiden välillä. Oman edun tavoittelu vilpillisin keinoin ja talousrikokset ovat tietysti aina tuomittavia ja niistä on asianomaisille vaadittava rangaistusta. Arveluttavaa on kuitenkin, jos pelkästään varmuuden vuoksi ruvetaan oikeudessa vaatimaan epärealistisia miljardiluokan saatavia yksityishenkilöiltä pelkästään sillä perusteella, että he ovat arvioineet liiketoimintariskit väärin.

Suomen maine oikeusvaltiona ei voi muuta kuin vahingoittua, jos mainitsemiä kaltaiset ensimmäisessä oikeusasteessa perusteettomiksi todetut tähtitieteelliset korvausvaatimukset kohtaavat saman kohtalon myös ylemmässä oikeusasteessa. Vähin peruste, jolla tällaisten vaatimusten ajamiseen kalliiksi käyvillä, kymmeniä miljoonia markkoja maksavilla oikeudenkäynneillä olisi lähdettävä, on edes törkeä huolimattomuus.

Vahingonkorvausoikeudenkäynteihin ryhtyminen ilman asiallisia korvausperusteita kieli poliittisesta vainosta ja huonosta virkamiesmoraalista. Innostuksen kohdistaminen omaisuusarvojen pelastamiseen ottamalla jäitä hattuun on varmasti asiallisempi tie, jolla olisi voitu keventää veronmaksajien kovin raskaaksi kriisin myötä käynnyttä taakkaa.

Det har, herr talman, som jag redan sade kommit fram mycket betänkliga drag i vissa rättsliga processer, där i sista hand med statens goda minne astronomiska och fullständigt orealistiska krav ställs på privatpersoner, utan att det ens kan påvisas grova försummelser, utan att det ens görs gällande att det skulle vara fråga om egen vinning eller någonting brottsligt som incitament för dessa krav. Processerna binder mycken energi och kostar staten mycket, tiotals miljoner mark. Det här är inte ägnat att skapa en bild av Finland som ett civiliserat land, som en rättsstat. Jag hoppas att vi inte skall behöva se sådana processer i framtiden.

Ed. I h a m ä k i: Arvoisa puhemies! Suomi on ollut talouslamassa koko 1990-luvun. Pankkikriisi on osa koko kansantaloutemme kriisiä, joskin kriisi on monen mielestä ollut varsin lievä sana, tilannettahan kuvailtiin aikoinaan jopa katastrofiksi. Pankkikriisi on ravistellut suomalaista yhteiskuntaa vaikuttamalla koko kansantalouden kehitykseen. Monet yritykset ja monet ihmiset ovat joutuneet myllerryksen jalkoihin, ja monta pankkia on kadonnut Suomen kartalta.

Suomen kansantalouden syöksyminen eurooppalaiselta huipulta muutamassa vuodessa läntisen Euroopan mutasarjaan on vielä selvittämätön historia. Siihen on annettu monta selitystä ja monta selvitystä. On puhuttu pitkästä säännöstelykaudesta, rahamarkkinoiden liian äkkinäisestä vapauttamisesta, kyvyttömyydestä sopeutua muutoksiin sekä ylipäättänsä Suomen yleisen talouspolitiikan virheistä koko 1980-luvulla ja 1990-luvun alussa.

Itämarkkinoiden romahdus puolestaan paljasti Suomen teollisuuden kilpailukyvyttömyyden läntisillä markkinoilla. Vuosikymmenen vaihteessa alettiin vasta tosissaan puhua vaihtotaseen vajeen merkityksestä. Kun hallitus aikoinaan vuonna 1986 teki rahamarkkinoiden vapauttamispäätöksen, se muutti suomalaisten käsityksen rahasta. Pankit ja yritykset alkoivat hankkia velkaa ulkomailta, uskalsivat ottaa halpaa lainaa ja tyrkyttää rahaa sitten voitolla edelleen kansalaisille ja yrityksille. Näin paitsi suomalaiset yritykset myös suomalaiset kotitaloudet velkaantuivat nopeasti ja velkaantuivat paljon.

Runsas lainanotto aiheutti omalla tavallaan nousukauden, ns. kasinotalouden ja ylikuumenemisen. Syntyi täysin epärealistinen käsitys Suomen kansantalouden tuotosta ja tilasta. Ihmiset luulivat olevansa paljon rikkaampia kuin olivat.

Niin sanotun kasinotalouden aikana valtion velkahan ei kasvanut kovin merkittävästi. Silloin vallitsi noususuhdanne ja valtion verotulot kasvoivat kaiken aikaa. Noususuhdanne osoittautui hintakuplaksi, eli esimerkiksi asuntojen ja osakkeiden hinnat nousivat korkeammiksi kuin niiden taloudelliset arvot olivat. Sellainen hintakupla romahtaa aina jossakin vaiheessa, ja seuraukset ovat tiedossa. Suomen oma tuotanto romahti, kansantalous kääntyi laskuun, valtio alkoi nopeasti velkaantua, korot nousivat pilviin ja pankkikriisi räjähti käsiin.

Pankkikriisi on suomalaisen taloushistorian synkimpiä lukuja. Suomalainen pankkitoiminta saatettiin tilaan, jossa kaikkien keskeisten pankkien, toki säästöpankit etunenässä, piti hattu kourassa pyytää apua valtiolta, ettei pankkien kannattavuus olisi uhkaavasti lähestynyt kansainvälistä vakavaraisuuden 8 prosentin rajaa.

Pankkikriisi on ollut kuluvalle ja viime vuosikymmenellä ongelma ainakin Norjassa, Ruotsissa, USA:ssa ja Japanissa. Suomessa ei ilmeisesti osattu ennakoita esimerkiksi Norjan pankkikriisin perusteella, että tällaista voisi tapahtua meilläkin. On itse asiassa kummallista, että pankkikriisin syvyydestä ei ollut parempaa aavistusta. Kenelläkään ei ilmeisesti ollut alkuvaiheessa käsitystä pankkikriisin laajuudesta: ei hallituksella, ei talousasiantuntijoilla eikä pankeilla itselläänkään. Kysyä sopiikin, miksi Suomen pankkikriisin hoito on tullut paljon kalliimmaksi kuin naapureissa. Siihen ei vielääkään mitään yleispätevää vastausta ole saatu.

Hallitushan aikoinaan kannatti pankkitukea, koska se piti tärkeänä rahamarkkinoiden häiriöttömän toiminnan varmistamista. Suomessa omaksuttiin muista Pohjoismaista poikkeava tapa kohdentaa pankkituki. Suomen valtio otti varsin nopeasti täyden vastuun pankkien sitoumuksista.

Pankkikriisin hoitotavan vaihtoehtoja ei julistettu, jos niitä ylipäättänsä mietittiinkään. Jos alun alkaen olisi voitu aavistaa kriisin vauhti ja laajuus, asiaan olisi ilmeisesti suhtauduttu toisin. Pankkikriisi on jo tullut aivan liian kalliiksi veronmaksajille. Pankkitukea on maksettu tähän mennessä 51 miljardia markkaa, ja lopullisiksi menetyksiksi arvioidaan 50 miljardia markkaa ilman korkomenoja.

Suomen pankkikriisi on ollut pitkälti säästöpankkikriisi. Maksetusta 50 miljardin tuesta on 42 miljardia annettu säästöpankkiryhmälle. Kysymyksessä on kertomus melkoisesta ammattitaidottomuudesta, uskomattomasta toiveajatte-

lusta yhdistyneenä kontrolloimattomaan valtaan. Suurin syy kaikkeen tähän on siinä, ettei säästöpankeilla ollut itse asiassa varsinaista selkeää omistajaa. Omistajahan olisi huolehtinut omastaan, ja tämä kaikki kerrottakoon nyt omistusoikeuden puolesta.

Jälkiviisaus on jälkiviisautta, kuten täällä on jo todettu, mutta opiksi on otettava. Pankkien valvonta epäonnistui totaalisesti, niin sisäinen tarkastus kuin viranomaisvalvonta. Kontrolloimaton valta näyttää johtavan lähes aika kriisiin. Asiaa ei pidäkään unohtaa, mutta syyt on selvitettävä, jos ei muuten, niin opiksi ja ojennukseksi. Sitä paitsi veronmaksajilla on oikeus tietää, miksi he joutuvat maksamaan tuhansia miljoonia markkoja tuhansien perään. Ne rahat olisi tässä maassa voitu toisinkin sijoittaa. Itse asiassa vastaamatta on jäänyt edelleen kysymys: Mihin rahat ovat menneet, minne pankkitukimiljardit ovat kanavoituneet?

Myös Omaisuudenhoito-yhtiö Arsenal on saanut toimistaan runsaasti kritiikkiä kansalaisten ja yrityselämän silmissä ja myös täällä. Joka tapauksessa on pidettävä huolta siitä, että valtio saa mahdollisimman paljon maksamastaan tuesta takaisin, vaikkakin varovaiset arviot ennustavat, että vain puolet tuesta palautuu. Tilannetta on jatkuvasti seurattava, myös Omaisuudenhoito-yhtiö Arsenalin toimia. Se seuranta mielessä valtioneuvoston tiedonanto on osaltaan ollut paikallaan. Ennen kaikkea on varauduttava siihen, että asiasta on opittu jotakin ja ettei uusi pankkikriisi pääse yllättämään.

Hallituksen onkin tutkittava ja selvitettävä pankkikriisin syyt perusteellisesti. Näiden selvitusten avulla on kehitettävä taloudellista kriisivalmiutta ja -tuntemusta, jotta uuden kriisin uhatessa toimintalinjat olisivat valmiiksi mietittyjä. Hallituksen on valmisteltava mahdollisimman nopealla aikataululla tarpeelliset muutokset lainsäädäntöön, jotta veronmaksajien riski pieneneisi ja omistajien puolestaan kasvaisi. Samalla on varmistettava, että viranomaisella ja eduskunnalla on tulevaisuudessa mahdollisuus kattavaan valvontaan. Toivoa sopii, että talouden näkymät alkavat kirkastua, sillä talouden kehityksen myötä voidaan jälkihoitaa pankkikriisin seuraamuksia parhaiten ja mahdollisimman nopeasti.

Ministeri A l h o : Arvoisa puhemies! Eduskunta on edellyttänyt, että hallitus antaa tiedonannon rahoitusjärjestelmän tervehdyttämisestä, ja tämä tietysti siitä syystä, että niin kuin jo

käydystä keskustelusta on käynyt ilmi, erityisesti pankkijärjestelmään liittyvät ongelmat, pankkikriisi, on ollut niin syvä ja Suomen kansantalouteen niin vakavasti vaikuttava asia, että sen analyysiin ja siitä oppimisten selvittämiseen on todella paneuduttava niin hallituksen kuin eduskunnankin kanssa. Pidänkin tätä tiedonantokeskustelua, lähetekeskustelua, valiokuntatyötä ja nyt palautekeskustelua äärimmäisen hyödyllisenä vuorovaikutusprosessina, sillä rahoitusmarkkinoiden muutos on edelleen valtaisa.

Rahoitusmarkkinat ovat maailman laajuisesti globalisoituneet niin, että yhä useampi kansantalous on riippuvainen siitä, mitä rahoitusmarkkinoiden toiminnassa tapahtuu myös toisella puolella maapalloa. Vastaavasti myös yhteisöläinsäädäntö ja rahoitusmarkkinoiden toimintaan liittyvä lainsäädäntötyö on ollut tavattoman riipeätä, minkä eduskuntakin on voinut havaita omassa työtahdissaan sikäli, että rahoitusmarkkinoihin liittyvää lainsäädäntötyötä on todella tehty paljon, ja ennen kaikkea juuri niin, että saisimme modernisoitua oman lainsäädäntömme niin, että se olisi valmis vastaamaan sekä globaaleihin, mutta myös Euroopan unionin piiristä tuleviin pankkitoimintaan ja rahoitusmarkkinoiden toimintaan liittyviin haasteisiin.

Haluan tässä yhteydessä erityisesti kiittää talousvaliokunnan puheenjohtajaa ed. Tuulikki Hämäläistä ja kaikkia valiokunnan jäseniä siitä, että aika raskaan syksyn aikana kuitenkin voimia ja energiaa on riittänyt tämänkin tiedonannon käsittelyyn niinkin huolellisella tavalla, kuin se valiokunnan mietinnössä on.

Mielestäni se kritiikki, jota on esitetty siitä, että tiedonanto on ollut yleispiirteinen, on tietysti mielessä oikeaa. Mutta toisaalta on ollut myös vaikeata viime keväänä tehdä yksilöityä lainsäädäntösuunnitelmaa, joka olisi voitu sisällyttää tähän tiedonantoon siitä, miten rahoitusmarkkinoiden lainsäädännössä pystytään etenemään, koska monet keskeiset kysymykset, kuten muun muassa talletussuojan purkamiseen liittyvät kysymykset, olivat vielä tuolloin hieman avoimina ja olivat hyvin mutkikkaat varsinaisessa työryhmytyksessä. Tällä hetkellä kyllä jo tiedämme, mitä tulee tapahtumaan. Näin ollen tietysti tuolloin ei voitu ennakoita sitä, että tämä käsittely venähtää tavanomaisesta aika lyhyestä eduskunnan käsittelystä kuitenkin tällaiseksi. Tämä ehkä nyt on tavallaan selitystä myös siihen, miksi näitä lainsäädäntöhankkeita ei tarkemmin ole kuvattu tässä varsinaisessa tiedonannossa.

Mutta sitä vastoin pidän oikein hyvänä sitä,

että talousvaliokunta on antanut mietinnössään neljä kohtaa ehdotuksiksi siitä, mihin rahoitusmarkkinoiden lainsäädännön kehittämistyössä tulee paneutua. Ne vastaavat myös omaa käsitystäni siitä, mitkä ovat tärkeysjärjestyksessä seuraavia työkohteita.

Valiokunta mainitsee, että ensimmäiseksi lainsäädännön vaikutuksissa pankkien käyttäytymiseen pitäisi paneutua juuri moraalikatoon liittyviin kysymyksiin ja piittaamattomaan riskintottoon. Tästä olen täsmälleen samaa mieltä. Haluankin korostaa, kun täällä on moneen kertaan puhuttu juuri valvonnasta, että kyllä lähtökohdan tulee olla se, että pankkijärjestelmässä on lähdettävä siitä, että pankin johdon ja omistajien vastuun kautta, heidän kykyjensä mukaan hallita riskejä, varsinaisen pankkitoiminnan ensimmäinen valvonta-askel tulee hoidetuksi. Lainsäädännön ja viranomaisten valvonta voi olla toimintalinjojen ja maaston antamista, mutta ei koskaan voi kuitenkaan vastata siihen ongelmaan, elleivät pankit pysty omassa toiminnassaan hyvään riskien analyysiin ja riskien hallintaan.

Mielestäni myös muut kohdat, joihin valiokunta on puuttunut, kannustinvaikutusten ja sanktioiden lisäämiseen lainsäädäntötyössä rahoitusmarkkinoiden toimivuuden osalta, ovat erinomaisen tarpeellisia. Itse asiassa jossain vaiheessa varmasti on paikallaan myös talousvaliokuntaa kevätkaudella informoida siitä lainsäädäntösuunnitelmasta, joka vielä tälle vaalikaudelle on ajateltu. Juuri tämän tapaisista kysymyksistä tullaan kyllä lainsäädäntöä antamaan.

Keskustelussa on toivottu analyysia siitä, mitä oikein tapahtui ja miksi. Olen samaa mieltä, että tällaista analyysia tarvitaan ja rohkenen väittääkin, että kyllä sitä koko aika pieninä paloina tehdään. Viittaa esimerkiksi siihen, että Suomen Pankissa Liisa Halme on vastikään julkistanut varsin mittavan selvitys-tutkimustyön lainsäädännön valmiuksista vastata modernisoituihin rahoitusmarkkinoihin. Selvitys päättyy 90-luvun kynnykselle, se ei siis ole vielä varsinaista pankkikriisivuosista, mutta tietysti täytyy nähdä se, että koko pankkikriisin syntyminen on nähtävä historiallisissa yhteyksissään. Suomi suljettuna taloutena hyvin nopeasti joutui avoimen talouden asetelmiin, joissa talouden toimijat, jotka olivat hyvin itsenäisiä, eivät kuitenkaan olleet valmiita toimintapelisääntöihin sopeutumaan ja nimenomaan ehkä juuri riskienhallinnan arvioinneissa oli selvää osaamattomuutta.

Pankkikriisistä toipuminen tulee viemään ai-

kansa, mutta olen samaa mieltä kuin ed. Sasi, joka puheenvuorossaan totesi, että ainakin akuutti vaihe on ohi. Tämä on ollut myös hallituksen käsitys. Tästä syystä esimerkiksi Suomen Pankin toimialaan kuulumaton Sponda-toiminta on siirtynyt pois, Valtion vakuusrahasto on kuluneen vuoden aikana ajettu alas ja se on nyt osa rahoitusmarkkinayksikön normaalia toimintaa, ja kun talletussuojan rajoitukseen liittyvä lainsäädäntö myös keväällä eduskunnalle esitellään, aletaan olla siinä vaiheessa, kuten talousvaliokunta on esittänyt, että myös eduskunnan pankkitukiponnen kumoamisen aika on käsillä.

On selvää, että pankkien ja rahoitusmarkkinoiden toimivuus on hyvin voimakkaasti yhteydessä siihen, millainen on Suomen kansantalouden tilanne. Tässä suhteessa tietysti voi vain sanoa, että onneksi talous on vakaantunut ja että selvästi myös elpymistä siltä osin on tapahtumassa. Pankkien taseet osoittavat sitä, että vaikeat vuodet ovat takanapäin. Edelleen kuitenkin voidaan sanoa, että Suomen pankkijärjestelmän kustannusrakenne on liian raskas ja tästä syystä tarvitaan vielä hyvin raskaita ja vaikeita rationointiin liittyviä päätöksiä. Pankkitoiminta on nopeasti kehittynyt aivan toisenlaiseksi kuin se oli vielä muutama vuosi sitten. Elektroninen raha on tullut hyvin keskeiseksi ja tietysti sitten Emuloissa pankkitoiminta joutuu jälleen kerran tavattoman suuriin myllerryksiin.

Tietysti voi nähdä myös yleisen kehityssuunnan jo kansainvälisesti, että vakuutusyhtiöiden ja pankkien toiminnot alkavat samankaltaistua. Finanssitavaratalot ovat yleisiä, ja tästä jo aiheutuu myös pohdintaa, jota pitäisi tehdä itse valvontaviranomaisten toimintojen suhteen. Nykyjärjestelmällä on usko pystyttävän niin tehokkaaseen ja asiantuntevaan rahoitusmarkkinoiden kokonaisvalvontaan niissä oloissa, joissa juuri finanssitavaratalotoiminta alkaa yleistyä myös Suomessa.

Valvonnasta voin sanoa sen, että hallituksen puolelta on erityisesti yritetty panostaa siihen, että yhteisöläinsäädäntö on myös suomalaista lainsäädäntöä ja niinpä, jos katselen niitä töitä, joita talousvaliokunnalla kahden vuoden aikana on ollut, niin sehän on joutunut käsittelemään parikymmentä rahoitusmarkkinoiden toimintaan liittyvää lainsäädäntöä ja erityisesti tämä vuosi on ollut tavattoman kiivastahtinen. Mainitsen vain, että talousvaliokunta on käsitellyt hallituksen esityksen laiksi Valtion vakuusrahastosta annetun lain ja luottolaitostoiminnasta annetun lain muuttamisesta. Se on käsitellyt niin

ikään myös lain sijoituspalveluyrityksistä ja siihen liittyvästä lainsäädännöstä, joka on erinomaisen tärkeä koko rahoitusmarkkinoiden toiminnan kannalta, myös lain sijoitusrahastolain ja siihen liittyvien lakien muuttamisesta, joka jälleen osoittaa sitä, miten rahoitusmarkkinat laventuvat, mikä oikein onkin. Luottolaitoksia koskeva lainsäädäntö on käsitelty talousvaliokunnassa tänä vuonna, myös osuuspankkien yhteenliittymää koskeva lainsäädäntö jne. Tässä suhteessa ei voi sanoa, että hallitus olisi ollut toimeton, vaan päinvastoin, paljon on tehty.

Ed. Kiviniemi viittasi keskustan ryhmäpuheenvuorossa siihen, että pankkien leimavero vääristää kilpailua ja estää esimerkiksi pankkien asiakkaita kilpailuttamasta pankkitoimintoja. Samaa asiaan on viitannut myös valiokunnan puheenjohtaja. Olenkin tavallaan hyvin iloinen siitä. Leimaverohan on tavallaan jääne verojen arkistoissa, ja kun sen säilyttämiseen tällä hetkellä ei oikeastaan rehellisesti ottaen ole mitään muuta syytä kuin se, että se tuottaa 700 miljoonaa markkaa varoja varsin alijäämäiseen valtion talouteen, niin se on toistaiseksi pidetty. Mutta luonnollisesti tällä keskustelulla, joka näyttäisi osoittavan, että eduskunnassakin ollaan sitä mieltä, että leimaverosta pääsyn aika on käsillä, on merkitystä ja toivon, että jo seuraavassa budjettiesityksessä näin voitaisiin menetellä.

Ed. Kiviniemen ja monen muunkin puheenvuorossa on viitattu myös Omaisuudenhoitoyhtiö Arsenaliin, joka on todella hyvin merkittävä toimija suomalaisessa kansantaloudessa. Olen ollut eduskunnan kanssa samaa mieltä siitä, että parlamentaarisuutta Arsenalin toimintatapojen valvonnassa tulee vahvistaa. Tästä syystä tarkastusvaliokunta-ajatus on syntynyt, siitä on tehty ohjesääntöehdotus, josta on pyydetty talousvaliokunnan valiokuntaryhmien kommentteja. Ne on kaikki saatu ja vielä tämän vuoden puolella tullaan pitämään Arsenalin yhtiökokous, jossa tarkastusvaliokunta tullaan asettamaan ja eduskunta pääsee asettamaan siihen omat ehdokkaansa. (Ed. Ala-Nissilä: Onko se riittävä?) — No, katsotaan, minun mielestäni on hyvä asia, että tarkastusvaliokunta tällaisena tulee ja jos tarkastusvaliokunta motivoituu hyvin työhönsä, uskon, että se myös pystyy vastaamaan niihin odotuksiin, joita eduskunnan puolelta on tähän asiaan liittynyt.

Ed. Tennilä oli viitannut puheenvuorossaan siihen, että pääomatukea, jota myös pankit ovat saaneet, pitäisi ryhtyä perimään hyvin nopeasti takaisin. Tässä kuitenkin uskoisin, että pankit

tulevat kyllä pitämään kiinni sovituista maksusuunnitelmista. Muutoinhan kävisi niin, että valtion osakkuus näissä pankeissa alkaisi muodostua ja sitä en usko kovinkaan monen pankin kuitenkaan tavoittelevan. Näyttää siltä, kun tosiaankin katsotaan pankkien tulosta, että ei ole tällä hetkellä pelkoa siitä, etteivätkö pankit pystyisi näitten sijoitusten maksuaikataulussa pysymään.

Arvoisa puhemies! On todella niin, että pankikriisi on ollut tavattoman syvä ja vaikea ja edelleenkin keskustelu esimerkiksi oikeudenkäyntien ja kaikkien muiden ympäriltä käy kuumana. Mielestäni on kuitenkin hyvä, että jo tässä keskustelussa selvästi on näkymässä mielestäni positiivinen tai myönteinen suuntaus siihen, että enää ei niin kauhean paljon kuitenkaan olla meneessä, vaan jo katsotaan selvästi tulevaisuuteen. Tässä suhteessa toivonkin, että pystyisimme yhdessä eduskunnan, sen valiokuntien kanssa panostamaan nyt aika paljon sellaiseen työhön, jolla voitaisiin kerätä myös kansainvälisiä kokemuksia siitä, mitä muut ovat saaneet rahoitusmarkkinoiden valvonnasta, lainsäädännön kehittamisestä jne. Tässä suhteessa yhteistyö komission kanssa on mielestäni hyvin tärkeitä. Myös pohjoismaisessa valtiovarainministerikouksessa on ollut nyt säännönmukaisesti aiheena pankkijärjestelmään ja rahoitusjärjestelmään liittyvä ajankohtainen keskustelu.

Mielestäni olisi myös hyvä ja on hyvä, että sekä valiokunta mutta toisaalta myös valtiovarainministeriö ja sen virkamiehistö tekevät fact finding -retkiä maailmalle niin, että voidaan kerätä todellakin paljon kokemuksia siitä, miten lainsäädäntöä voidaan viedä eteenpäin. Sen suhteen haluan peräänkuuluttaa luovuutta ja kekseliäisyyttä ja sitä, että kaikkia niitä kokemuksia, joita maailmalla on tavattoman paljon — tässäkin keskustelussa on viitattu esimerkiksi merkittäviin Barings-pankin tappioihin ja kaatumisiin jne. — pystyttäisiin hyödyntämään meillä lainsäädäntötyössä, joka tulee olemaan juuri tämän rahoitusmarkkinoiden globaalisuuden vuoksi tavattoman vaativa tehtävä. Tässä tarvitsemme hyvää yhteistyötä eduskunnan kanssa. Olen ollut erinomaisen tyytyväinen siitä, että ainakin tällä hetkellä, näin minustakin on tuntunut, yhteistyö toimii.

Ed. K u i s m a (vastauspuheenvuoro): Arvoisa puhemies! Ministeri Alho sanoi, että on hyvä, ettei ole puhuttu menneestä. Itsestäni se on kyllä hyvin huono asia. Olen elämässä oppinut silleen,

että jos vanhoja syntejä ei selvitä, ei uutta voi rakentaa. Tässä pankkiasianssahan niitä ei ole selvitetty. Ne ovat liian kipeitä asioita, ja lähes koko Suomen poliittinen ja taloudellinen johto on niissä enemmän ja vähemmän osallisena. Vanha suomalainen sananparsi on, että korppi ei korpin silmää noki, ja tässä on näin tapahtunut. Tässä ns. syyllisyydessähän on mukana eduskuntakin, enemmän ja vähemmän ainakin kaikki ne kansanedustajat, jotka jo edellisellä kaudella olivat mukana eli eduskunnan enemmistö. Nykyisen hallituksen ministeritkin, vaikka eivät ole suoraan syyllisiä, ainakin ovat olleet tekemässä niitä päätöksiä, joita monessa suhteessa voidaan pitää virheellisinä.

Suurin ongelma on se, että kaikki, mitä on tapahtunut, on piilossa vielä julkisuudelta ns. pankkisalaisuuden takana. Niin pitkään kuin sitä pankkisalaisuutta ei vedetä pois ja katsota niitä asioita pohjiaan myöten, niin pitkään tässä asiassa ei ole mitään tervettä tulevaisuutta. Minusta olisi erinomaisen hyvä, jos nyt jo kävisivät hallitus ja valtiovarainministeriö tähän selvitykseen. Ennemmin tai myöhemmin se tulee. Sitä ei voi väistää. Voi olla, että vasta seuraavan hallituksen aikana se on pakko tehdä.

Ed. K ä ä r i ä i n e n (vastauspuheenvuoro): Arvoisa puhemies! Minäkin kommentoin, kuten ed. Kuisma, menneestä ihan lyhyesti. Minusta on kyllä paikallaan, että se käydään läpi kunnolla hyvän tutkimustyön ja selvitystyön kautta, niin hyvin kuin mahdollista. Siitä voi vielä oppia jotakin. Mutta sen sijaan, jos menneen läpikäyminen merkitsee poliittista nokittelua, niin siihen ei kyllä kenelläkään entisistä eikä nykyisistä kansanedustajista ole varaa. Ajattelen asiasta tällä tavalla.

Toisekseen ministeri Alho kertoi, että Arsenaliin on tulossa nyt tarkastusvaliokunta sen töitä vähän seuraillemaan. Hyvä on, että tämä lupaus nyt tässä luvattiin toteuttaa, kylläkin ihan aiemmin puhutulla tavalla. Näitten yhtiöitten takana ja alla on niin paljon omaisuusmassaa, käsittämättömän paljon, että täytyy olla joku positiivinen piiska päällä asioiden hoitamisen osalta. Ilman tällaisia piiskaa, sanon sen hyvässä mielessä, voi tapahtua melkein mitä tahansa.

Tämän valiokunnan työ riippuu siitä itsestään, onko sillä halua, oretta ja tarmoa seurata tarkkaan, mitä tapahtuu tämän omaisuuden realisoimisen osalta. Toivotaan, että valiokunta aikanaan ymmärtää, kuinka tärkeän ja ison asian päälle se on asetettu.

Vielä kolmanneksi, kun täällä vallitsee joulusta tai väsymyksestä johtuen vähän semmoinen hyväntahtoinen henki tämän suuren asian käsittelyssä, se ei saa kyllä tarkoittaa lepsuutta eikä omahyväisyyttä, sillä on syytä pitää pankkituen osalta koko ajan hyvin aktiivinen, tarkkasilmäinen jopa aggressiivinen tarkastelukulma, jotta emme pettäisi itseämme.

Ed. S a s i (vastauspuheenvuoro): Herra puhemies! Kaikissa ryhmäpuheenvuoroissa vaadittiin sitä, että pankkikriisistä tehdään vielä riittävän perusteelliset ja kattavat selvitykset, jotta voimme oppia tulevaisuutta varten pankkikriisin kokemuksista ja sillä tavalla tieteellisen ja muunkin tutkimuksen avulla pyrkiä kehittämään lainsäädäntöä niin, että emme joudu uudestaan kriisiin. Olen hyvin tyytyväinen siihen, että ministeri Alho puheenvuorossaan myös katsoi, että tällaista tutkimustyötä on tehtävä.

Valtiovarainvaliokunnan verojaosto lausunnossaan, jonka se antoi tästä tiedonannosta, myös korostaa näitten kattavien selvitysten laatimista ja merkitystä. Eräs syy, minkä takia tämä haluttiin ottaa lausuntoon, oli se, että kun valtiovarainministeriön kanssa keskusteltiin tästä aiheesta, niin valtiovarainministeriöltä saatujen selvitysten mukaan virkamiehet katsoivat, että vielä ei ole riittävää aikaperspektiiviä pankkikriisiin syntynyt, jotta voitaisiin tehdä riittävän objektiivista tutkimusta. Myös virkamiehet katsoivat, että valtiovarainministeriö, Suomen Pankki, Rahoitustarkastus ja pankit eivät voi tehdä tällaista, koska ne ovat asianosaisia.

Sanon kyllä luettuani Liisa Halmeen raportin, toivottavasti ensimmäisen osaraportin pankkikriisistä, että kyllä on oikeastaan erittäin hyvä, että ne henkilöt, jotka ovat olleet kriisin keskellä, myöskin tekevät tieteellistä tutkimusta ja pyrkivät analysoimaan pankkikriisin syitä ja tapahtumia, koska esimerkiksi Liisa Halmeen raportti on oiva ja tämän tyyppiset raportit juuri auttavat kehittämään lainsäädäntöä tulevaisuudessa.

Ed. P. L e p p ä n e n (vastauspuheenvuoro): Arvoisa puhemies! Kyllä minä heittäisin arvoisalle ministeri Alholle tässä hyvin vakavan vetoomuksen siitä, että tätä asiaa selvitetään viivyttämättä, koska kuten muistamme, kun muutama vuosi sitten äänestelimme pankkeihin liittyvästä lainsäädännöstä, ei tästä salista löytynyt vielä vastuuntuntoa niin paljon, että olisi tehty tiukempi pankkilainsäädäntö jo siinä vaiheessa. Tuntui siinä vaiheessa, kun äänestelimme, että

salissa oli pankkipuolueitten edustajia niin paljon, että asia ei kestänyt päivänvaloa siinä vaiheessa. Mutta tänä päivänä pitäisi olla rohkeutta, koska tämän laskuhan ovat maksaneet syyttömät veronmaksajat.

Nyt tulee tietoon jatkuvasti, että hyvin palkatut pankinjohtajat ja hallituksen jäsenet osoitautuvat varattomiksi. Sitähän ei tässä salissa varmaan yksikään kansanedustaja usko, että he voivat olla varattomia tämän päivän yhteiskunnassa, pitkä työhistoria takana, hyvin palkattu työtehtävä ja monet muut lisäansiot. Käsittämättömän asia on se, että tällaiset ihmiset pystyvät yhteiskunnassa esittämään varattomuutta. Sitä ei varmaan moni usko. Nyt kansalaiset keskustelivat tästä, kun televisiouutiset kertovat, että pankinjohtaja, jolta vaaditaan muutamaa miljoonaa markkaa, on varaton. Tämä on käsittämätöntä.

Sen vuoksi halusin käyttää lyhyen puheenvuoron, että ministeri Alho ottaisi tämän asian tosiaan vakavasti ja hakisi tältä eduskunnalta tukea tässä tärkeässä asiassa.

Ed. I h a m ä k i (vastauspuheenvuoro): Arvoisa puhemies! Ministeri Alhon puheenvuoron johdosta toteaisin, että kansalaiset yhä edelleen kysyvät, miksi pankkikriisin hoito maksoi meillä enemmän kuin muissa Pohjoismaissa ja miksi valittiin toisenlainen linja kuin esimerkiksi Norjassa. Toki tilanne silloin oli vaikea kansainvälisen luottamuksen horjuessa koko Suomen talouteen, mutta virallista selitystä ei ole annettu. Ilmeisesti on niin, että pankkisalaisuus on ollut vaikea este selvityksille. Toki ministeri Alho ei ollut silloin hallituksessa, kun mainittuja ratkaisuja tehtiin, mutta sitä suuremmalla innolla toivoisi hänen selvityksiä nyt tukevan.

Ministeri A l h o : Arvoisa puhemies! Uskon, että hyvin monilla eri tahoilla tullaan tekemään selvityksiä siitä, miksi sellainen kriisi kuin pankkikriisi Suomessa syntyi. Itsekin olen lukenut Liisa Halmeen raportin tai tutkimuksen, jossa hän on käynyt läpi juuri lainsäätäjän näkökulmasta pankkilainsäädäntöön liittyviä prosesseja ja vaiheita. On selvää, että tieteellisen tutkimuksen paikka tässä on, mutta se ei missään tapauksessa mielestäni kyllä voi olla viranomaisten tehtävä. Voi olla todellakin niin, että kun vielä monet keskeiset oikeudenkäynnit ovat kesken, niin on aika hankalaa pystyä sanomaan, mitkä näistä seikoista pitävät paikkansa, joiden nyt uskotaan olleen syitä siihen, että meidän pankkikriisimme lasku on tullut tällaiseksi. Miten niille arvioille

loppujen lopuksi käy, kun prosessit on käyty loppuun, se jää tietysti nähtäväksi.

Mutta on selvä, ettei hallituksen puolelta ole tarkoitus suinkaan minnekään mappi Ö:hön haudata sitä tosiasiaa, että meidän rahoitusjärjestelmämme on tämän kriisin läpikäynyt. Päinvastoin se on koko ajan pontimella sille, että rahoitusjärjestelmän, lainsäädännön valvonnan, riskienhallinnan, kaiken tällaisen kehittämisen työssä täytyy pystyä ennakoimaan sellaisten tilanteitten syntyminen, jossa Suomi 90-luvun alussa oli.

Olen ed. Kääriäisen kanssa samaa mieltä siitä, että kun tästä menneisyydestä keskustellaan, loppujen lopuksi meillä ei ole syytä minkäänlaiseen nokitteluun, koska kyllä ne tilanteet silloin sellaisia olivat, että on vaikea oikeastaan edustaa mitään muuta kuin jälkiviisautta, ja se ei loppujen lopuksi kuitenkaan johda välttämättä tulevaisuuden kannalta hedelmälliseen lopputulemaan.

Haluankin korostaa tässä yhteydessä sitä, että rahoitusjärjestelmän ja kansalaisten kannalta hyvin tärkeä seuraava vaihe onkin juuri talletussuojan rajaaminen. Suomi on, niin kuin täällä on sanottu, ainoa Euroopan maa, jossa on rajaton talletussuoja, ennen kuin talletussuojatyöryhmän ehdotus 150 000 markan talletusten suojaisesta tulee toteutumaan. Siinä on ollut monia pankkiryhmäkohtaisia yksityiskohtia, joita on hiottu tavattoman paljon, ja niissä on ollut hyvinkin erilaisia näkemyksiä. Uskon, että kaikesta huolimatta todella keväällä eduskunnalla asia on käsittelyssä.

Sehän jo pakottaa sinänsä pankeissa johtoa ja hallintoa siihen, että riskienhallintakykyä on parannettava. Se ilmiselvästi tulee johtamaan siihen, että esimerkiksi pankkien neljännesvuosikatsaukset ja osavuositarkastukset täytyy laatia informaatiotasoltaan sellaisiksi, että myöskin ne sijoittajat, joilla on enemmän rahaa sijoitettavana pankkeihin kuin kenties tavallisella kansalaisella tavanomaisten talletusten sijaan, tietävät pankkien tilanteesta enemmän kuin nyt.

Uskon, että tällä ajattelutavalla, että talletussuojaa rajataan ja lisätään riskienhallintakykyä, pankkitukiponsi poistuu jne., lisätään tietopohjaa siitä, mitenkä juuri moraalikatoon liittyvää ongelmaa voidaan lainsäädännöllä ja normeilla lähestyä, päästään hyvinkin eteenpäin ihan hyvin vielä tällä vaalikaudella.

Pankkialaisuus on usein sanottu kaikkien ongelmien syyksi. Täytyy kuitenkin muistaa, että pankkialaisuutta on kaikkialla ja kaikissa mais-

sa ja se kuuluu rahoitusmarkkinoiden luonteeseen. Sen arvioiminen, mitä pankkialaisuuden suhteen pitäisi tehdä, on aika syvälinen oikeuspoliittinen prosessi, jota ei oikeastaan voi tehdä pelkästään siitä syystä, että on koettu, että pankkien johto on ollut asiantuntematonta taikka on ollut näitä räikeitäkin tapauksia, joita näitten oikeudenkäyntien pohjalta on tullut esille.

Haluan kuitenkin korostaa näitten oikeudenkäyntien osalta vielä sitä asiaa, että kun tämä linja on valittu, että nämä kanteet on nostettu ja niihin on ollut aina perustelut, niin sen jälkeen, kun on saatu alemman oikeusasteen käsitys siitä, mitä on tapahtunut, mielestäni on asianmukaista lukuun ottamatta tietysti ikään kuin avainoikeudenkäyntiprosesseja yrittää myöskin päästä sopimusteitse ratkaisuihin niin, että tämä henkilöille, yhteiskunnalle ja koko henkisellemme ilmiölle raskas oikeudenkäyntiprosessi voitaisiin minimoida kuitenkin tinkimättä siitä, että ihmisiä kohdellaan tasapuolisesti ja veronmaksajien oikeudesta saada selvyys siitä, mitä on tapahtunut, ei tingitä lainkaan.

Ed. H ä m ä l ä i n e n (vastauspuheenvuoro): Arvoisa puhemies! Talousvaliokunta mietintöä tehdessään teki myöskin tietoisien rajoitusten siitä, että keskityimme ennen kaikkea viitoittamaan sitä tulevaisuuden suuntaa ja niitä lainsäädännön muutostarpeita, joita tulevaisuudessa riskienhallinnassa on nähtävissä.

Kriisin syistä on varmasti tarpeellista tehdä tutkimusta. Mutta siihen tarvitaan ennen kaikkea taloustieteilijöiden panosta, ja olen hyvin iloinen, että ministerikin näyttää olevan samaa mieltä, että nämä analyysit on tehtävä, ja toivon, että ministeriö siihen kannustaa myöskin tutkijoita. Ihan viime aikoina, viime viikkoinakin, on muun muassa valmistunut väitöskirjoja, ja tutkimuksia on vireillä näistä asioista.

Kun nämä korvausvaatimukset myöskin tulivat tässä esille, haluaisin edelleenkin todeta sen, että sopimusteitse on itse asiassa aika paljon asioita hoidettu saamiemme tietojen mukaan. Sen jälkeen, kun käräjäoikeuden päätöksiä on syntynyt, on sovittu maksusuunnitelmista, joiden yhteydessä muun muassa yhteisvastuusta on vapautettu henkilöitä, jotka ovat valmiita oman pääluvun mukaisen osuutensa maksamaan. Samoin heiltä on vapautettu saamieni tietojen mukaan muun muassa viivästyskoroista, millä on ollut erittäin tärkeä merkitys lopullisessa korvausvastuussa, joka asianomaista on kohdannut. Siis tätä sovittelua tapahtuu kaiken aikaa, ja

alioikeudethan myöskin kohtuullistavat omissa päätöksissään näitä korvausvaatimuksia.

Ed. M i k k o l a (vastauspuheenvuoro): Arvoisa puhemies! Minäkin haluan puuttua oikeudenkäynteihin. Minusta täällä kyllä puhutaan aidansepäistä nyt aika pahasti.

Ensinnäkin kun prosessit on nostettu, on ollut sattumanvaraista, keitä vastaan on nostettu. Vuonna 93 erittäin kovassa kiireessä asianajotoimistoilta pyydettiin lausuntoja, kannattaako prosessi nostaa vai ei. Siinä ei ollut mitään yhdenvertaisuutta sen suhteen eikä ehditty tehdä vertailuja siinä vaiheessa, missä prosessi nostettiin. Osassa nostettiin ja osassa ei nostettu. Se riippui paljon asianajotoimiston lausunnosta tai johtui yksin siitä.

Toiseksi olen täysin eri mieltä siitä, mikä niiten prosessien taloudellinen merkitys on, ettei siitä ole vielä arvioita. Uskallan sanoa varmaksi, että koskaan ei saada perittyä näiltä henkilöiltä niin paljon kuin oikeudenkäyntikulut ovat. Pelkät oikeudenkäyntikulut ovat merkittävästi suurempia. Nyt sanotaan, että tehdään sovinto siinä vaiheessa, kun alioikeusprosessi on ohi. Alioikeusprosessi maksaa kaikkein eniten, Oulun tapauksessa pitkälti yli 10 miljoonaa markkaa. Sanotaan, että sen jälkeen tehdään sovinto. Ei ole mielestäni mitään järkeä tässä tavassa. Mutta tämä on oma henkilökohtainen käsitykseni.

Ed. A i t t o n i e m i (vastauspuheenvuoro): Herra puhemies! Myös minä pitkään napin kanssa seilas, otanko puheenvuoron vai ei. Olisi ollut parempi, että en olisi ottanut. Jälkiviisaus asioissa on tietysti hyväksi, mutta ei sen tyyppisenä, mitä Havukka-ahon ajattelija Konsta Pylkänen välttämättä tarkoitti. Minä vain ihmettelen sitä, että sanotaan, että ei olla tietoisia, mistä pankkikriisi aiheutui, sillä tavalla, että voitaisiin ottaa tulevaisuuteen toiminnallisia ohjeita. Minä vähän ihmettelen. Kyllä kai se asia on riittävästi tiedossa Suomessa, mistä kaikki johtui. Sillä ei ole mitään merkitystä, mitä selviää nyt näissä onnettomissa oikeusprosesseissa, mitä on käynnissä jostakin yksittäisestä tapauksesta. Vastaaivat tiedot löytyvät yleisestä tuntemuksesta pankkikriisin syiden suhteen.

Näissä oikeudenkäynneissä, mitä käydään pankinjohtajia vastaan, on kyllä sattumanvaraisuutta. Olen yleensä ajanut sitä näkemystä, että rosvot linnaan. Se on selvä asia, se on oikein perinteinen ajattelutapa minulla. Mutta kyllä minä sanon, että näissä oikeudenkäynneissä on

hyvin pitkälle kysymys yhteiskunnan ajattelutavan tyydyttämisestä. Ne ovat sattumanvaraisia prosesseja, jotka on vetäisty käyntiin ainakin alkuvaiheessa, jotta ihmiset näkisivät, että kyllä täällä jotakin touhutaan ja viedään asiaa eteenpäin. Loppujen lopuksi saattaa olla, että suurimmat sankarit jäävät kokonaan esille tulematta ja jäävät pysyvästikin. Kyllä tämä asia surkeaa haarukointia on tässä suhteessa. Suuret rosvot jäävät tutkimatta. Pieniä rosvoja vähän ropsutellaan, että saadaan näytettyä ulospäin, että jotakin on tehty.

Ed. H ä m ä l ä i n e n (vastauspuheenvuoro): Arvoisa puhemies! En nyt halua ryhtyä täällä salissakaan oikeusoppineiden kanssa väittelemään, kun itse olen enemmänkin lukuja vaille juristi. Mutta haluan kuitenkin todeta näihin oikeudenkäyntiasioihin, että nämä prosessit nostettiin silloin, kun oli ikään kuin menestymisen mahdollisuus, ja tätä menestymisen mahdollisuutta tietysti ei ole voinut kukaan muu selvittää kuin oikeusoppineet asianajotoimistot, joiden korvaukset ovat tietenkin olleet aivan kohtuuttoman suuria.

Yleinen oikeustaju on vaatinut, että nämä prosessit on nostettu tai että asiat on selvitetty, onko prosessit nostettava. Toisin kuin ed. Mikkola ilmaisi asian, sovittelua on tapahtunut myös ennen oikeusprosesseja. Minusta on kuitenkin kansalaisten oikeusturvan kannalta parempi, että nämä prosessit katsotaan oikeuslaitoksessa, riippumattomassa tuomioistuimessa sen sijaan, että olisi joku kenties hyvinkin mielivaltaisiin päätöksiin päätyvä viranomainen, joka nämä asiat ratkaisisi. Kyllä minusta on ollut oikeusturvan kannalta hyvin tarpeellista, että nämä prosessit on käyty. Kukaan ei kuvittele, että niistä saataisiin perittyä niistä kustannuksia, joita tämä kriisi on aiheuttanut.

Se, että nämä oikeudenkäynnitkin ovat saataneet kohdata epätasapainoisesti isompia tai pienempiä kriiseihin syllisiä, johtuu osaksi siitä, että liike- ja säästöpankeissa on ollut kriisin alkuvaiheessa erilaiset vanhenemisajat. Esimerkiksi liikepankki SKOPissa oli huomattavasti lyhyempi vanhenemisaika kuin säästöpankeissa.

Ed. M i k k o l a (vastauspuheenvuoro): Arvoisa puhemies! Vielä kerran sanon, että tämä on ollut sattumanvaraista, ja on ymmärrettävää, että tämä on sattumanvaraista. Sanon edelleen, että ei tulla saamaan edes oikeudenkäyntikuluja koskaan perittyä.

Sitten sanotaan, mikä tämän prosessin mielekkyys on ja että se on oikeusturvan kannalta hyvä. Minusta tämä on vakava asia. Kun oikeudenkäyntikulut ovat yli 10 miljoonaa markkaa asiasa, niin yksityisen ihmisen mahdollisuus puolustautua on erittäin rajoitettu. Asianajaja sanoo, että tuo 2 miljoonaa markkaa, minä hoidan sinun juttuasi kaksi vuotta, jos haluat tehokkaasti puolustautua. Toisella puolella ovat valtion rahat käytettävissä, eli kaikille niille, jotka käyvät pitkän prosessin, olisi pitänyt antaa jo käytännössä maksuton oikeudenkäynti ja pistää vaikka 150 000 markan omavastuu ja sanoa, että käykää sen jälkeen prosessia, että voitte puolustautua tasavertaisesti ja oikeudenmukaisesti, koska on toinen mahdollisuus, että kiistää kantet ja näennäisesti puolustautuu tai puolustautuu tehokkaasti ja antaa sen saman mahdollisuuden kuin kantajapuolella on ollut.

Enkä tässä halua ollenkaan suojella väärinkäytöksiä ja rikoksia, en missään nimessä, mutta puhun kansalaisten mahdollisuudesta siinä tilanteessa, kun he ovat joutuneet tällaisen prosessin kohteeksi. Sanon, että suurin, aivan valtaosa näistä luottamushenkilöistä esimerkiksi, jotka säästöpankeissa ovat olleet, ovat hoitaneet normaalia kansalaistoimintaa. Joku on tullut kesken nousukauden sinne jäseneksi, ei hän heti ole alkanut tehdä eriäviä mielipiteitä jnp. Tässä kannattaa ottaa käytäntö ja teoria ja sovittaa ne yhteen.

Ed. L u h t a n e n : Arvoisa puhemies! Tässä salissa käytiin äsken keskustelua siitä, kannattaako menneitä muistella tässä asiassa. Talousvaliokunta lähti mietintöä tehdessään siitä, että menneitä ei muistella. Katsomme eteenpäin ja koetamme tehdä tulevaisuuden kannalta mahdollisimman hyvät ja rakentavat ratkaisut. Näin oli mielestäni oikein, mutta tässä salissa kuunneltuani tuota keskustelua kyllä minusta on muutamalla sanalla aivan oikeutettua palata lähimenneisyyteen siksi, että ainakin uusilla kansanedustajilla, esimerkiksi ed. Kiviniemellä näytti olevan epätarkkaa tietoa edellisenkin hallituskauden toimenpiteistä.

Tosiasiahan on se, että Suomessa pankkikriisi hoidettiin edellisen hallituksen aikana siten, että eduskunta avasi ponnellaan avoimen piikin pankkituelle. Nimenomaan tällä oli monia talouselämää kierouttavia vaikutuksia. Tämä pankkituki mahdollisti omaisuuden uusjaon, kun pankki pääsi surutta päättämään siitä, kenelle sen haltuun joutunut omaisuus joutuu. Useissa yhteyksissä onkin todettu se, ettei vas-

taavan kaltaista omaisuuden uusjakoa ole maassamme ennen koettu. Mitä ilmeisimmin tällä menolla rikkaammat rikastuivat edelleen ja köyhät köyhtyivät.

Norjassahan, niin kuin täällä on useissa puheenvuoroissa viitattu, vastaava pankkikriisi hoidettiin siten, että valtio otti pankit haltuunsa ja nollasi samalla pankkiosakkeiden arvon. Nyt Norjan päästyä eroon tästäkin ongelmasta Norjan valtio ottaa muhkeita voittoja myydessään pankkien osakkeita yksityisille.

Mutta nyt me elämme kuitenkin toisessa tilanteessa. Viimeisen vuoden aikana Suomen taloudellinen kehitys on vakiintunut ja nimenomaan tämä on luonut myös rahoitusmarkkinoilla aiempaa valoisammat näkymät. Tämän vuoksi hallituksen antama tiedonanto rahoitusjärjestelmän tulevaisuudesta ja tervehdyttämiseen tähtäävistä toimista on mielestäni ollut enemmän kuin paikallaan.

Ryhmäpuheenvuorossamme jo korostimme sitä, että sosialidemokraatit pitävät esitettyjä linjauksia tarpeellisina ja oikean suuntaisina.

Koko järjestelmän huonoudesta haluan vielä sen tuoda esiin, että edellisen hallituksen aikana harjoitettu talouspolitiikka johti osaltaan myös siihen näin pankkikriisin kannalta, että pankkien tukemiseksi tarkoitettu järjestelmästä ei tullut tarpeeksi tiukkaa. Lähtökohtanaan oli eduskunnassa se, että tuki olisi vastikkeellista, mutta käytännössä tästä muodostui yhteiskunnan avoin piikki pankeille ja tämän seuraukset tiedämme tänään.

Pankkikriisin syntyminen ja syveneminen ovat osoittaneet selvästi sen, miten tärkeä tekijä tasapainoinen taloudellinen kehitys on turvalliselle ja vakaille rahoitusmarkkinoille. Minä yhdyin niihin puheenvuoroihin, joissa on tuotu esiin se, että erityisen haavoittuviksi osoittautuneille pankeille toimintaympäristön merkitys on korostunut. Nyt viime aikoina kansantalous on kuitenkin saatu sellaiselle uralle, joka antaa toiveita myös pankkikriisin päättymisestä, ja tästä syystä myös tämä pankkitiedonannon ajankohta ja niiden toimenpiteiden miettiminen, millä me tästä ulos pääsemme, on enemmän kuin ajankohataista ja paikallaan.

Minusta oli tosi ilahduttavaa se, että talousvaliokunta käsitteli varsin perusteellisesti tätä tiedonantoa, ja mietinnössä on mielestäni hyvin kattavasti otettu kantaa kaikkiin keskeisiin tekoihin. Omasta puolestani haluan vielä korostaa pankkitukiponnin purkamisen pikaisuutta.

Kun talousvaliokunta sai käsiteltäväkseen

valtiovarainvaliokunnan lausunnon, jossa todetaan, että pankkitukiponnan purkamiselle ovat edellytykset tässä ja nyt jo olemassa, minä olisin mielestäni ottanut tämän lausuman ehkä perusteellisemminkin huomioon siitä syystä, että tämän lausuman tärkeys on siinä, että talletuskaton asettaminen aikataulullisesti on riippuvainen pankkitukiponnan purkamisesta sikäli, että talletuskatto tulee asettaa ensin ja tämän jälkeen vasta purkaa pankkitukiponsi. Jos lähdemme siitä, että pankkitukiponnan purkamiselle valtiovarainvaliokunnan mielestä edellytykset ovat olemassa tässä ja nyt, talletuskaton asettaminen tulisi tehdä mahdollisimman pian.

On selvää, että julkisen vallan osallistumista ja riskiä rahoitusmarkkinoilla tulee jatkossa vähentää. Tästä syystä talletuskaton asettaminen on välttämätöntä. Lähetekeskustelussa esitin, että ensisijaisesti tuen tai turvan lähtökohtana pitäisi olla pientallettajan aseman turvaaminen, ja jotta tällä olisi merkitystä, tällöin täysin turvatussa järjestelmässä tulisi pyrkiä hyvin tarkasti henkilötili- ja pankkikohtaiseen 150 000 markan talletussuojaan. Tämähän tarkoittaisi käytännössä sitä, että saman henkilön talletusten jako eri tileille ja eri pankkeihin kyettäisiin estämään.

Nyt valiokunnan mietinnössä lähdemme siitä, että suoja kattaisi yhden tilin samassa pankissa tai samaan vakuusryhmään kuuluvassa järjestelmässä. Tällöin tietysti tämä katto on huomattavasti väljempi, ja jos ihan tarkkoja ollaan, niin joka tapauksessa tämä katto tulee olemaan täysin rajatonkin käytännössä. Mutta saattaa olla, että kun lähdemme kattoa asettamaan, niin tästä lähtökohdasta lähtien väljempi katon asettelu on ehkä parempi. Itse olisin ollut tiukempien järjestelmien kannalla, mutta asiaa tulee tulevaisuudessa seurata.

Haluaisin tässä yhteydessä vielä korostaa sitä, että mitkään yksittäiset tekijät sinänsä eivät voi jatkossakaan ohentaa pankkikriisin ympärille tullutta tilannetta. Me tarvitsemme joukon yhdensuuntaisia toimenpiteitä tilanteen ratkaisemiseksi, ja hyvin tärkeänä pitäisin sitä, että hallitus hyvin valppaasti ja elävästi tutkisi lainsäädäntöämme ja lähtisi siitä, että lainsäädäntöömme tulisi tehdä sellaiset muutokset, joilla varmistetaan nimenomaan pankin johdon nykyistä tiukempi vastuu.

Minusta oli ällistytävää havaita asiantuntijoiden kuulemisen perusteella esimerkiksi se, että tällä hetkellä pankin johto voi luikerrella vastuusta. Käytännössä porsaanreikien estäminen tarkoittaisi sitä, että pankin johto esimerkiksi

joutuisi vastuuseen antamistaan tiedoista valvojalle, vaikkapa tilinpäätös- ym. tämän kaltaisista tiedoista. Uudessa-Seelannissa pankin johto on hyvin selvästi vastuussa valvontaviranomaisille.

Arvoisa puhemies! Kaiken kaikkiaan tiedonannossa esitettyt näkökohdat ovat hyviä ja kannatettavia ja toivon, että hallitus suhtautuisi erittäin vakavasti näihin talousvaliokunnan esittamiin selvityspyyntöihin, koska valiokunnassa harkittiin niitä todella perusteellisesti runsaan asiantuntijakuulemisen pohjalta. Näin pääsisimme tästä eduskuntaa ja hallitusta vuosikausia jätäneestä pankkikriisistä edes omalta osaltamme parempaan tilanteeseen.

Ed. Kuisma: Arvoisa puhemies! En ole eduskunta-aikanani tästä pankkiasiaa puhunut, koska oikeastaan tämä on niin suuri asia, että se ei taida tässä yhteiskunnan vaiheessa vielä olla puhumiskelpoinen kaikilta osin. Sitä osoittaa minusta myös tämä hallituksen selonteko ja tämä keskustelu. Tämä on ollut hyvin pinnallista eikä ihan syvimpiin syihin juuri ole haluttu mennä. Eli tämänkin jälkeen pyykki jää vielä pesemättä. Itse olen jo muutama vuosi sitten sanonut, että ei tämä pyykki voi lopullisesti jäädä pesemättä. Kyllä tämä joskus pestään.

Ensin täytyy todeta, että lähes kaikki me päättäjät olemme tavalla tai toisella osallisia. Monet ovat olleet pankkien hallinnossa tai poliittisessa päätöksenteossa päättämässä tai vähintään hyväksymässä tai hiljaisena sivusta seuraamassa, kun tätä pankkiasiaa on hoidettu. Sen takiahan tämä pyykki on jäänytkin pesemättä, koska kaikki ovat osallisia ja se tekee tämän asian hyvin vaikeaksi. Jos joku rohkenee käydä keskustelua, niin jää hyvin helposti yksinäiseksi.

Totean, että sain kuukausi sitten osuuspankkijärjestön hopeisen ansiomerkin, joka tulee 15 vuoden hallintomiespalvelusta. Sitä palvelua oli kai 20 vuotta. Sitä pankkia, jossa pääosin tämän palvelun tein, ei ole enää olemassa, joten tiedän omakohtaisesti mitä kaikkea viimeisten 20 vuoden aikana on pankeissa tapahtunut. Tai sanotaan näin, että ensimmäiset 15 vuotta aavistelin, mitä siellä tapahtuu, ja viimeisten viiden vuoden aikana olen selvittellyt, mitä tapahtui edeltävien 15 vuoden aikana. Nyt vasta tiedän tarkkaan, mitä kaikkea on tapahtunut. Siitä saisi monta menestysromaania varmasti, mutta niitä ei varmaan koskaan julkaista. Pankkisalaisuus sen estää. Se oli vain yksi pankki eikä ehkä pahinkaan, mutta tietysti siitä voi päätellä, mitä muissakin pankeissa on tapahtunut.

Jos pikkuisen yritän itse omalta kannaltani tätä historiaa analysoida, mitä tässä on tapahtunut, niin kaikkihan alkoi sillä, kun Suomen Pankki osti Säästöpankkien Keskus-Osake-Pankin. Tämähän oli perustuslain vastainen teko. Se tehtävä, mikä Suomen Pankille on perustuslaissa annettu, ei tietysti sisällä sitä, että se voi ostaa tässä yhteiskunnassa jotain. Sillähän on itsellään setelinanto-oikeus, joten jos hyväksyttäisiin, että Suomen Pankki voi ratkaista yhteiskunnan ongelmia ostamalla jotain, niin eduskunnankin valta voitaisiin kaikissa asioissa syrjäyttää ja poliittisen päätöksen taloudellisissa asioissa voisi siivuttaa sillä, että Suomen Pankki ostaa. Eli tietysti jos olisi haluttu Säästöpankkien Keskus-Osake-Pankki pelastaa ja aloittaa sillä tavalla pankkikriisin hoito, johon myöhemmin sitten pankkituki pohjautui, niin päätös olisi pitänyt tehdä eduskunnassa. Se olisi ollut oikea elin sen tekemään eikä Suomen Pankki.

Tähän perustuslainvastaisuuteenhan ei ole kiinnitetty mitään huomiota sen vuoksi, että ei ole ollut ketään, joka olisi voinut kiinnittää siihen huomiota. Sikäli kuin itse tiedän, tämä tapahtui muistaakseni vähän ennen syysistunto-kauden alkua, jolloin eduskunta ei ollut koolla, eikä ollut edes mahdollistakaan muuta kuin kutsumalla ylimääräiset valtiopäivät koolle laillisesti tämä asia hoitaa. Sikäli kuin tiedän, tämän toimenpiteen hyväksyi tasavallan korkein johto siihen aikaan ja kaikkien eduskuntaryhmien johdolta hankittiin siunaus tähän operaatioon. Sitä taustaa vasten on ymmärrettävä, että syyskuussa, kun eduskunta kokoontui, se jälkikäteen hyväksyi tämän perustuslain vastaisen toimenpiteen.

Eduskunta ei tietysti silloinkaan tiennyt asiasta juuri mitään. Silloinhan puhuttiin, mikä oli julkisuudessakin, että tähän riittävät Suomen Pankin voittovarot, että se ei tule veronmaksajille maksamaan mitään. Tällä perusteella eduskunta sen päätöksen teki. Voisi edelleen sanoa, että se eduskunnan päätös ei, kun se perustui niin oleellisesti vääriin tosiasiasiekkoihin, jotka ilmeisesti oli myös osittain tarkoituksella sanottu, koska en voi kuvitella, että kaikki ns. asiantuntijat ovat niin typeriä ihmisiä, eikä tuskin edes tämä siunaus kaikilta osin ole sellainen, johon voi vedota. Joka tapauksessa sen jälkeen ei ole ollut kritikoijia, ei ole ollut ketään vallanpitäjää, joka olisi voinut tästä puhua, koska kaikki ovat tämän viimeistään silloin hyväksyneet.

Sitten voidaan myös analysoida, minkä vuoksi esimerkiksi opposition eduskuntaryhmät sen

hyväksyivät. Silloinhan vielä kuviteltiin, että STS-Pankki voidaan pelastaa. Kuitenkin eduskuntaryhmien johdossa oli tietoa pankin vaikeuksista ja se oli niin arka asia, että oltiin oikeastaan valmiita hyväksymään mitä vain, jotta STS-Pankin huono tilanne ei olisi tullut julki.

Jälkikäteen ajatellenhan kaikki oli turhaa, mutta tässä oli paljon inhimillisiä syitä, minkä vuoksi nämä siunaukset saatiin, paljon varmasti myös sellaisia syitä, joita itse en tiedä, mutta aika lailla tiedän. Tietenkin myös vaikutti se, että maan korkein poliittinen johto oli takana. Tietysti myös vaikutti se, että siinä vaiheessa juuri kukaan ei osannut epäillä meidän korkeimpien virkamiesten tai Suomen Pankin johdon asiantuntemusta. Luultiin, että siellä on korkea asiantuntemus. Nyt luulen, että vuosien varrella luotamus näiden tahojen asiantuntemukseen on kylä romahtanut. Mutta silloin se ei ollut vielä sitä tehnyt.

Nämä kaikki tietysti selittävät sen, miten tällaiset tavallaan täysin mahdollottomat päätökset voitiin tehdä. Perusteena julkisuuteenhan käytettiin sitä, että konkurssivaihtoehto olisi ollut huonompi, eli väitettiin osittain tietämättömyyttä osittain tahallisesti tietien, että esimerkiksi tallettajien asema olisi ollut huono. Ei tietenkään ollut. Meillähän oli silloin ja on tänä päivänäkin lainsäädäntö, jolla tallettajien asiat turvataan. Konkurssivaihtoehdossa tallettajien asema olisi ollut ihan sama kuin toteutuneessa vaihtoehdossa, valtio olisi vastannut, siihen on monia järjestelmiä.

Sitten sanotaan, että lainanottajien asema olisi huonontunut. Siihen pätee sama: Konkurssipesästä valtio olisi voinut ottaa lainat haltuunsa ja hoitaa ne. Sitten sanotaan, että ulkomailla olisi mennyt luottamus. Sekin on täysin väärä väite. Nythän annettiin pankeille avoin valtakirja pankkitukiponnella. Se olisi voitu antaa niin, että valtio vastaa suoraan ulkomaisista lainanotoista.

Nämähän ovat kaikki tekosyitä. Itse ymmärtäisin, että todellinen syy oli se, että haluttiin välttää konkurssi. Konkurssissahan on yksi erinomainen asia, kaikki tulee julkiseksi. Konkurssi olisi lakkauttanut pankkisolaisuuden, sitä ei haluttu. Ei haluttu, että ikäviä asioita peuhataan oikeusistuimissa ja ehkä pieni osa niistä tulee julkisuuteen. Se lienee todellinen syy. Maksamalla rahaa saatiin asiat pysymään siellä, missä niiden haluttiin olevankin, pankkien sisällä ja pankkisolaisuuden turvissa.

Tietenkin täytyy myöntää, että silloin ei tiedetty, että pankkitukea pitää antaa kymmeniä mil-

jardeja markkoja. Jos se olisi tiedetty silloin, valinta olisi ehkä ollut toinen. Mutta sehän on niin, että kun pirulle antaa pikkusormen, se vie koko käden. Kun otettiin tämä yksi toimintalinja, niin siltä ei voitu peräytyä ihan senkään vuoksi, että jos näin olisi tehty, olisi jouduttu myöntämään, että on menty vääraan suuntaan jo pitkän aikaa.

Itse en ole tässä jälkiviisas. Silloin, kun tämä tilanne oli, julkisessa puheessani totesin, että Säästöpankkien Keskus-Osake-Pankki olisi pitänyt päästää konkurssiin valitun vaihtoehdon tilalle. Tämä puhe julkaistiin myös monissa lehdistä. En saanut siitä silloin keneltäkään kiitosta. Jälkikäteen kyllä olen saanut paljon. Monet ns. asiantuntijat ovat jo vuosia sitten todenneet, että se olisi ollut parempi vaihtoehto. Sehän olisi myös vastannut sitä vaihtoehtoa, mikä USA:ssa, Ruotsissa, Tanskassa ja Norjassa toteutettiin.

Ennen kaikkea siinä olisi myös julkisesti jouduttu asiat selvittämään. En väitä, että sillä tavalla rahaa olisi merkittävästi säästynyt, ehkä olisi-kin, mutta konkurssivaihtoehdossa olisi voinut pahimmillaan mennä yhtä paljon rahaa kuin on nytkin mennyt. Rahanmeno on jo sinänsä paha asia, mutta minusta se ei edes ole pahin asia, mikä pankkikriisiin sisältyy. Pahin asia on se, että se on selvittämättä. En usko, että näin isoa asiaa voidaan painaa villaisella.

Minulla ei ole mitään syytä kostaa kenellekään eikä vaatia kostoa, vaan tässähän on kysymys siitä, että jos nyt näin iso asia jää selvittämättä, niin kohtaamme joskus lähitulevaisuudessa vielä suuremman asian. Siitähän tässä on kysymys, että jos emme tätä selvitä, niin kohtaamme ennen pitkää vielä suuremman ongelman. Luulen, että pankkikriisi on tarpeeksi suuri ongelma. Jos tästä selviämme, niin ehkä emme siitä seuraa vasta suuremmasta, ja sen takia meidän olisi pakko tämä selvittää. Mutta olen myös samaa mieltä kuin esimerkiksi ed. Kääriäinen, ettei sillä perusteella, että nokittelemme toisiamme, vaan katsotaan niin kuin asiat olivat, koska siinä mielessä ilmeisesti ei edes kovin moni päättäjistä hyvin paperein voi päästä. (Ed. Aittoniemi: Poliitiikkaan kuuluu aina pikku nokittelu!) — Varmasti se kuuluu. Pitääkö sen välttämättä kuulua ja onko se hyväksi, siitä saatan olla eri mieltä ed. Aittoniemen kanssa.

Pankeissa tietysti petti moni asia. Moraalikin petti, olen sitä läheltä seurannut, mutta ennen kaikkea petti riskienhallinta. Pankkitoimintahan on ennen kaikkea riskienhallintaa, ja jos jonkun pitäisi olla riskienhallinnan ammattilainen, niin pankinjohtajan. Minusta heidän olisi se kyllä pi-

tänyt hallita eikä Suomen taloudellisen kehityksen olisi pitänyt tulla heille yllätyksenä, niin kuin se tuli. Sen ymmärrän, jos se tuli poliitikoille yllätyksenä, heiltä ei ehkä ihan niin paljon voi vaatia. Tarkoitoin esimerkiksi sitä, että kyllä tavallisissa piireissä, jopa itse, joka en ole koskaan ollut pankinjohtaja enkä väittänyt olevani riskienhallinnan ammattilainen, muistan elävästi kun muistaakseni 87 ennustin, että esimerkiksi Helsingissä asuntojen hinnat tulevat romahtamaan. Sain tietysti silloinkin paljon vastaväitteitä, mutta uskoin siihen niin paljon, että asuin koko 80-luvun vuokra-asunnossa. Kun sitä aina ihmeteltiin, niin sanoin juuri tämän syyn, että asuntojen hinnat ovat sikakorkeat. Ne tulevat romahtamaan, joten ostan asunnon sitten kun hinnat romahtavat. Niinpä ostinkin sitten vuonna 93 ja se oli aivan erinomainen kauppa, sain asunnon puolella siitä, mitä olisin maksanut kymmenen vuotta aikaisemmin. Tällä vain sanon, että kun maa meni tähän tilanteeseen, niin ei se täydellinen yllätys ollut, kun tällainen enemmän ja vähemmän hyvin informoitu ja aikaansa seuraava maallikkokin osasi epäillä. Enkä suinkaan tietenkään ollut ainoa. Tiedän monia muitakin ihmisiä, jopa pankinjohtajia.

Itse kun olin pankin hallinnossa, niin kyllähän me silloin 80-luvun puolenvälin jälkeen rupesimme kovasti ihmettelemään — olin hallintoneuvoston tarkastaja pitkään — hultavontta menoa ja moraalialia ja arvoja. Tosin kaikki sitten leimattiin, ettette ymmärrä asioista mitään, ja eihän kritiikki mihinkään kantanut, kun pankki tuotti näennäisesti valtavia voittoja, jotka jälkikäteen ajatellen olivat tietysti kupla. Mutta en ollut ainut. Eräs ammattilintarkastaja, joka oli pankinjohtaja ja on tänä päivänäkin arvostetussa asemassa yhteiskunnassa, oli aivan samaa mieltä kuin minä. Hän meni jopa pitemmälle, hän jätti pankin tilintarkastajan tehtävät ja sanoi, ettei hän voi tällaista menoa hyväksyä. Hän ei tehnyt siitä numeroa, hän vain kieltäytyi jatkamasta. Hänelle naureskeltiin, että onpa nuori mies, mutta vanhanaikaiset ajatukset. Tiedän, että on muitakin pankinjohtajia ja pankin hallintohenkilöitä, jotka näkivät tämän ja puhuivat siitä, en ollut suinkaan ainut. Mutta meidät kaikki vaiennettiin ja meitä pidettiin tyhminä.

Itsekin loukkaannuin niistä niin paljon, että olisin hallintotehtävät jättänyt, mutta minähän olin työnantajan, SAK:n, edustajana, jolloin oli vaikea jättää se tehtävä. Tietysti aina, kun ei tiennyt eteenpäin, ajatteli, että saattaapa sitä olla väärässä, koska onhan yhteiskunnassa todennut

monta kertaa olleensa väärässä. Olin silloin oikeassa. Tietysti kaikki, mitä näin ja epäilin, oli vielä kymmenen kertaa pahempaa. Mutta jos se kymmenesosakin olisi ollut yleisesti hyväksyttyä, niin paljon olisi siinäkin pankissa muuttunut.

Toiseen asiaan, mistä on paljon puhuttu. Eiväthän syylliset ole saaneet mitään rangaistusta, ja oikeudellinen selvittely on ollut täyttä pelleilyä. Se, mitä ed. Mikkola sanoi, pitää paikkansa, mutta syyt ovat paljon syvemmällä. Olen tässä samaisessa pankissa asioita seurannut, ja itse asiassa viimein, kun ilmapiiri muuttui, olin ehkä aktiivisin aloitteentekijä, että ruvettiin asioita selvittämään. Sain ilmapiiriin muututtua siihen muita mukaan, muuten se olisi ehkä vielä muutama kuukauden tai vuoden pitemmälle mennyt. Mutta kun asioita ruvettiin selvittämään ja ne kauheet ainakin meille tarkastajille selvisivät, niin voi sanoa, että tänä päivänä ne eivät kellekään muulle ole tainneet selvitä. Eivät niistä ihmiset ole mihinkään vastuuseen joutuneet. Sehän on täyttä pelleilyä, eiväthän oikeudenkäynnit menesty, kun kantajataho ei haluaakaan niiden menestyvän.

Säästöpankeissahan oikeutta on käyty, koska säästöpankkeja ei siinä mielessä ole enää olemassa. Sielläkin oikeudenkäyntiä jarruttavat säästöpankkien entiset johtajat, jotka ovat Arsenalissa ja muissa pankeissa. Kun he eivät pysty paljon tekemään, niin säästöpankeissahan on käyty paljon enemmän oikeutta ja siellä ovat syyttömätkin joutuneet prosessien kohteeksi. Mutta muissa pankeissa pankit varjelevat mainettaan, ja esimerkiksi osuuspankit ja liikepankithan eivät ole sen takia halunneetkaan oikeudenkäyntejä.

Jos oikeudenkäyntejä, niin kuin tiedän, Valtion vakuusrahaston painostuksesta, joka sekkin on ollut nimellistä ja ehkä perustunut poliittisten päättäjien tahtoon, on pantu pystyyn, niin heti, kun on ollut pienikin mahdollisuus, ne on sovitettu. Ei suinkaan sen takia, että oikeudellisesti niissä ei ole pärjätty, vaan sen takia, että ne ovat olleet ikäviä, ne ovat kohdanneet merkittäviä yhteiskunnan vaikuttajatahoja, entisiä tai nykyisiä, ja niinpä ne on sovittu. Siinä mielessä tähän on ollut oikeuden halventamista koko oikeusprosessi. Uhrin on valittu sattumalta, keihin henkilöihin ne ovat kohdistuneet, mihin pankkeihin ja mitä asioita on käsitelty.

En väitäkään, että oikeudenkäynnit tämän tyyppisissä asioissa olisivatkaan sellaisia, jotka voisivat taloudellisesti kannattaa, ei siitä ole kysymys. Vaikka nämä kaikki roistot saataisiin oikeuteen, ei tietysti niitä rahoja saada takaisin.

Voi olla, että ei saada edes oikeudenkäyntikuluja. Mutta eihän se ole tässä pääasia. Pääasiaahan on se, että jos ei tätä asiaa selvitetä, niin meille tulee vielä suurempi asia, me kohtaamme sen. Sen takia tämä oikeusprosessikin pitäisi käydä, vaikka se ei taloudellisesti missään tapauksessa kannata näin ajateltuna. Mutta se kannattaa. Jos tämä on 50 miljardin kupla, niin jos me vältämme seuraavan 100 miljardin kuplan, niin silloin se on kannattanut. Sillä tavalla tätä pitäisi ajatella.

Itse luulen, että tämä on kyllä niin iso asia Suomen kansalle, että vielä saattaa tulla hetki, että täällä eduskunnassa, ei ehkä tässä eduskunnassa mutta seuraavassa, säädetään taannehtivaa lainsäädäntöä perustuslain säätämisyjärjestyksessä, jossa otetaan verho pois pankkialaisuuden yltä ja takautuvasti jatketaan rikosten vanhentumisaikoja. Nämä rikosten vanhentumisaikojen olivat se suurin ongelma, minkä takia oikeudenkäyntejä ei edes teoriassa ollut mahdollisuus hoitaa sillä tavalla, että ne olisivat olleet tasapuolisia, vaan niin kuin ed. Mikkola oikein sanoi, aikapulassa hyvin sattumanvaraisesti nostettiin prosesseja.

Se, että lainsäädäntö oli näin vanhentunut, tietysti johtui meistä poliitikoista. Ei ollut ajateltu, että koskaan jouduttaisiin tällaisiin tilanteisiin. Pankithan olivat hyvin arvostettuja, ja tavallaan pankissa työuran tekeminen oli yksi arvostetuimpia ammatteja. Itsekin muistan, että nuorena juristina hyvin vähällä olin mennä pankkiin töihin. Tänä päivänä varmasti pankkien arvostus on ihan toisesta reunasta.

Kun oli yhteiskunnassa näin kova arvostus, ei tietysti osattu ajatella, että tällaisia tapahtumia voisi sattua. Tietysti pankkimailma hurautti täysin. Kun kuunteli ja joutui kuuntelemaan joskus pankinjohtajien keskustelua, niin kyllähän he elivät ihan eri planeetalla, jossa oli toiset lait, toinen moraalit. Ihan tuntui jo silloin käsittämättömältä, vaikka itsekään ei ehkä aina ollut niin jalat maassa, mutta kyllä se oli niin kuin toinen maailma, jossa tuntui olevan pelkkiä yli-ihmisiä, jossa asiat olivat toisessa mittakaavassa kuin normaalielämässä. Kun he uskoivat tähän ja vahvasti toistensa uskoa, niin heiltä kyllä hävisi täysin todellisuuden taju. Tämähän mahdollisesti ne valtavat rikokset, mitä on tapahtunut.

Siis on tapahtunut paljon rikoksia. Tiedän, että ei suinkaan kysymys ole pelkästään rikollisesta huolimattomuudesta ja välinpitämättömyydestä, mutta paljon oli rikoksia. Pankkikriisi tuli niin suureksi Suomessa sen takia, että ensin tuli näitä pieniä kupruja, kun tehtiin virheitä.

Sitten niitä ruvettiin salaamaan myöntämällä lisää lainaa ja rahoitusta, tekemällä keinotekoisia kauppvoja jne., joilla saatiin peitettyä hallintohenkilökunnalta ja ehkä pankin ylimmältä johdolta virheet, ja tätä tehtiin 5—10 kierrosta. Alun perin oli ehkä miljoonan kupru, joka kasvoi sitten 50 miljoonaan. Näitä on vaikka kuinka paljon. Mitä pitempään tämä meni, sitä rikollisempaa se oli ja sitä kyseenalaisempiin keinoihin jouduttiin turvautumaan.

Esimerkkejä voisi kertoa vaikka kuinka paljon. Mutta ehkä tämä kuvaa sitä, että itse olen törmännyt sellaisiin papereihin, joissa oli muuttaman tuhannen markan arvoinen tontti, joka lopujen lopuksi, kun sitä kymmenen vuotta ostettiin ja myytiin, oli 50 miljoonan markan lainojen ainoa vakuus. Paperien mukaan se oli tila, jonka arvo oli muistaakseni 75 miljoonaa. Paperien mukaan kaikki oli erinomaisessa kunnossa. Tontti sijaitsi vielä sellaisella paikalla, että pankinjohtajalta olisi mennyt kymmenen minuuttia mennä katsomaan sitä tonttia, jolloin jokainen olisi havainnut, että sillä ei ole mitään arvoa. No, tämä on yksi pieni asia. Näitä on vaikka kuinka paljon. Sitten kun kaupoilla nostatettiin keinotekoisesti kiinteistöjen hintaa, niin pankin tytäryhtiöt olivat tekemässä näitä kauppvoja.

Mitä tämä on? Suunniteltua rikollisuutta. Eivät nämä ihmiset ole missään vastuussa. Ei näistä suurin osa ole ollut lähelläkään oikeussalia. Eikä näitä koskaan normaalisysteemillä selvitetä, näitä on liian paljonkin. No, näitä tapauksia tietysti on vaikka kuinka paljon. Sen jokainen ymmärtää, jos on tappiot 50 miljardia, niin kyllä paljon niitä tapauksia pitää olla, että tällainen summa kerääntyy.

Siinä mielessä olen ihan varma, eikä se riipu missään määrin minun toimenpiteistäni tai mielenpiteistäni, että ennemmin tai myöhemmin meidän suomalaisten on pakko katsoa tämä pankkikriisi pohjia myöten. Mitä nopeammin, sitä parempi, koska sitten kun tämä on selvitetty, voidaan ruveta rakentamaan uutta, tervettä pankkia rahoitusjärjestelmää. Kun tämä on näin iso asia, se vaikuttaa muuhunkin eli koko yhteiskuntaan.

Vaikka joskus olen aika provokatorisesti sanonut, että jos kaikki pankinjohtajat, ne, jotka oli tehtävissään kuumina aikoina, pantaisiin linnaan, niin 90 prosenttia niistä olisi oikeassa paikassa. Tämänkin väitehen sisältää sen, etteivät kaikki pankinjohtajat olleet roistoja eikä varmasti 90 prosenttia kuuluisi linnaan. Tämä on tietysti hyvin kärjistetty väite, mutta kyllä siellä

yllättävän paljon on sellaista, josta pitäisi saattaa oikeudelliseen vastuuseen ihan sen takia, ettei se seuraava asia, joka kohdataan, ole vielä vaikeampi ja suurempi.

Tämä tulee olemaan erittäin vaikea asia sen takia, niin kuin olen jo aiemmin sanonut, että on vaikea nähdä, mikä taho se on, joka pystyy tämän hoitamaan ja joka uskaltaa selvitystyöhön lähteä.

Tietysti toinen puoli on koko kriisissä se, että kyllähän tästä on syytä ottaa opiksi ja varmaan otetaan. Itse olen sanonut, että kun minunkin sukupolveni, joka on sodan jälkeen syntynyt, tietää erinomaisen paljon 30-luvun lamasta, kun se sukupolvi on puhunut, niin olen ihan varma, että tämä pankkikriisi on paljon syvempi kokemus ja tästä tietävät vielä seuraavat sukupolvet ehkä sadan vuoden päästäkin. Siinä mielessä tämä kyllä on sellainen tapahtuma, josta otetaan oppia. Ei ehkä vielä ole täysin sitä sisäistetty.

Itse asiassa olen tullut siihen johtopäätökseen, pitäisikö pankkitalletuksille antaa mitään yhteiskunnan takuuta. Jos ei annettaisi, silloinhan me jokainen tarkasti miettisimme, mihin pankkiin me viemme rahamme. Ei yhteiskunta takaa meille muutakaan. Jos ostetaan epäkelvo auto, itse saamme siitä vastata, jos autonmyyjä on huijari, tai mitä muuta hyvänsä. Miksi pankeilla pitäisi olla joku toinen erinomainen takuu? Olen ihan varma, että jos niillä ei olisi mitään, niin kyllä me ihmiset sen verran viisaita olemme, että me valitsemme vain kunnollisia pankeja, ja epäkelvot pankit eivät pitkään markkinoilla olisikaan.

Yhteiskunnan vastuu tällaisessa ns. markkinatalousyhteiskunnassa itse asiassa johtaa vastuuttomuuteen. Kuitenkin sitten me tavalliset kansalaiset, joita näennäisesti yhteiskunta pelastaa, itse veronmaksajina kaiken maksamme. Tietysti, niin kuin monessa puheenvuorossa on todettu, pankkien osakkaiden tietysti pitäisi vastata, sehän on ihan selvä juttu. Sehän on suorastaan pöyristyttävää, liekö missään maassa niin, että firman, joka on ollut enemmän kuin konkurssikypsä, osakkaat vielä pelastetaan verorahoilla. Kyllähän se on moraalittomuuden huippu. Sikäli kun tiedän Amerikan Yhdysvalloista, joka lienee kapitalistisin valtio, ei siellä kukaan paikallisessa säästöpankkikriisissä uskaltanut tällaista edes ehdottaa. Meillä sitä ei pelkästään ehdotettu, vaan se toteutettiin. Eikä sitä ole niin hirveästi ihmetelty, se on jäänyt kaiken muun varjoon.

Minusta sekään ei ole pelkästään taloudellinen kysymys, vaan se on nimenomaan moraalinen

nen kysymys, niin kuin kaikki vastuukysymykset. Eihän millään ole mitään väliä, jos ei virheistä joudu minkäänlaiseen vastuuseen. Sehän johtaa siihen, että aina tulee yhä suurempia virheitä, ja sillä tavalla vastuun välttäminen, sen välttäminen, että ei tarvitse kohdata ikäviä asioita, on erittäin vaarallista. Suomalaisessa yhteiskunnassa se on jostain syystä tässä ja monessa muussakin asiassa yleistynyt. Ehkä se on yksi peruste siihen, että monet ihmiset pitävät meidän yhteiskuntaamme yhteiskuntana, jossa on melko pitkälle päässyt monenlainen rappio, ehkä nuoriso kaikkein eniten. Se näkyy muun muassa osallistumisena yhteiskunnalliseen elämään, äänestysprosentin alhaisuutena jne.

Minusta ryhmäpuheenvuorot olivat aika pinnallisia. Ihan lopuksi voisi todeta, että omasta mielestäni ed. Smeds piti kyllä varsin hyvän puheenvuoron.

Puhetta on ryhtynyt johtamaan toinen varapuhemies Törnqvist.

Ed. A i t t o n i e m i (vastauspuheenvuoro): Rouva puhemies! Todellisia rikollisia, joiden toimintaan liittyy sekä tahallisuus että hyödyn tavoittelu, pankinjohtajissa on suhteellisen vähän. Suurin syy on se, että kun rahamarkkinat vapautuivat, 80-luvun loppupuolen pankkien välisessä taistossa pankin johdon taholta annettiin pankinjohtajille selkeästi se vaatimus, että heidän täytyy pysyä markkinaosuuksien kilpailussa toisten tasolla. Jos ette pysy, saatte kenkää. Tämä johti siihen, että pankkien ovella olivat melkein portsarit, jotka kiskoivat ihmisiä sisään ottamaan lainaa, jotta markkinaosuustavoite olisi täyttynyt. Tätä ei mielestäni ole riittävän hyvin huomattu vaan on katsottu, että kaikki pankinjohtajat, joiden antamat luotot ovat joutuneet pankkitukilistalle, ovat rikollisia ja roistoja. Minä en hyväksy tällaista ajattelua. Rikollinen ja roisto toteuttaa tekonsa tahallisesti ja tiettyssä hyötymistarkoituksessa itselleen tai toiselle, silloin voidaan puhua rikollisesta.

Mitä tulee ed. Kuismaan, kun hän kertoi olleensa tarkka poika tarkastushommissa, minäkin olin joskus Pohjolan Liikenteen hallituksessa ja vaadin nähtäväkseni yhtiön talletukset, missä ne olivat. Se oli sitä aikaa, jolloin maksettiin 8 prosenttia korkoa kolmen kuukauden talletuksista. Niitä ei aiottu minulle antaa. Annettiin sitten ja tarkastettiin ja tehtiin vähän muutoksia-

kin talletuksissa. Mutta minä en sen jälkeen ole ollut enää Pohjolan Liikenteen hallituksessa, olisi se ollut pirun mukava paikka saada puolitoista tonnia kuukaudessa, vielä hyvät ruoat ja kokouspalkkiot. Niin se vain meni. Ei olisi pitänyt vaatia kaikenlaisia asioita.

Ed. T i u s a n e n (vastauspuheenvuoro): Arvoisa puhemies! Haluaisin yhtyä hyvin pitkälle siihen, mitä ed. Kuisma puhui, se oli hyvä puheenvuoro. Siinä henki se ajatus mukana, että tämä asia ei ole kuitenkaan mennyt aikaa vaan se on ikään kuin tässä hetkessä ja nämä ongelmat voivat jatkua tulevaisuudessa, jos niitä ei selvitetä rehellisesti ja pohjia myöten.

Haluaisin itse todeta, että se sama pankki, jossa ed. Kuisma on ollut hallinnossa, omasi kuitenkin omalla kotiseudullani sellaisen johtajan, joka sai sitten taas enemmänkin kenkää, koska ei lähtenyt mukaan kasinopelitalouteen, johon pankki muuten silloin meni.

Edelleenkin tähän asiaan liittyen viittaisin siihen, että ihmisten oikeuskäsitys ei todellakaan ole vielääkään toipunut niistä iskuista, joita pankkikriisi vuosien mittaan on sille aiheuttanut. Toisaalta tämäkin sali joutui vastikään eli tämän vuoden lisäbudjetin yhteydessä käsittelemään näitä asioita, joita nimenomaan pankkitukimiljardeina meidän esityslistallamme on ollut.

Ed. L u h t a n e n (vastauspuheenvuoro): Arvoisa rouva puhemies! Kun ed. Kuisma spekuloi sillä, mitähan oppositio mahtoi viime kaudella tehdä, voin todeta sen, että emme me ihan toimeettomia täällä olleet Totean vain lyhyesti sen, että vuoden 93 ensimmäisessä lisätalousarviossa, kun hallituksen esityksestä pankkitukea ryhdyttiin jakamaan 20 miljardia markkaa, esitimme vastalauseen, että pankkituen määrän ei pitäisi olla ensinkään näin suuri ja osa pankkituesta pitäisi käyttää työllisyyttä elvyttäviin toimenpiteisiin. Me edellytimme pitkään erilaisissa neuvotteluissa sitä, että pankkituen avoimen jakamisen rinnalla pitäisi olla työllisyyttä ja elvytystä korostava ohjelma. Esitimme yksityiskohtaisen ohjelman. Mutta tähän ei ollut mitään mahdollisuutta suostua, ja tästä syystä me jouduimme avoimen pankkituen tilanteeseen.

Samaten silloin, kun monessa eri yhteydessä vakuusrahastolakeja käsittelemme, niin talousvaliokunnassa kuin muuallakin esitimme vastalauseita heti silloin alusta lähtien. Näimme, mihin työllisyysilanne oli kääntymässä, ja esitimme, että ensisijaisena tehtävänä tulisi esittää el-

vyttävä talous- ja työllisyyspoliittinen ohjelma eikä lähteä suin päin ilman näitä toimenpiteitä jakamaan vain avointa rahaa avoimesta piikistä. Mutta erinäisten vaiheiden jälkeen kriisistä tuli niin kovin iso, että tästä sitten menimme eteenpäin. Mutta toimettomia emme täällä olleet.

Ed. K e k k o n e n (vastauspuheenvuoro): Arvoisa rouva puhemies! Puuttumatta sen laajemmin tähän sinänsä vakavaan ja vaikeaan kysymykseen haluaisin oikaista esitetyn aivan väärän tiedon. Ed. Tiusanen kertoi pankinjohtajasta, joka on saanut kenkää jostakin syystä sellaisesta pankista, josta ed. Kuisma hetki sitten puhui. Tosiasia on se, että sellaista pankkia jonka hallinnossa ed. Kuisma oli, ei ole olemassakaan sillä seudulla, jonka pankinjohtajasta ed. Tiusanen puhui. Minä halusin oikaista tämän sen takia, että minusta tässä salissa täytyisi olla jonkinlainen kunnioitus totuutta kohtaan.

Ed. K u i s m a (vastauspuheenvuoro): Arvoisa puhemies! Ed. Aittoniemelle totean, että minusta ei rikollisia määritellä pelkästään sillä tavalla, että he suoraan varastavat itselleen rahaa. Silloinhan meillä rikollisia olisivat tietysti pikkuvarkaat. Minusta yhtä hyvin, jos pankinjohtaja, joka on tulospalkkauksessa, noudattaa sellaisia ohjeita, joista hän näkee, että ne ei ole kestäviä mutta lyhyellä tähtäimellä tuovat hänelle palkkaa ja ylennyksiä, hän on enemmän ja vähemmän syyllinen myös niihin seurauksiin, joita tulee. Tästähän oli nimenomaan kysymys, että oli hyvin vähän pankinjohtajia, jotka uskalsivat sanoa, että tähän ei lähdetä, ja monet heistä maksoivat sen virallaan, eivät ylenneet urallaan tai joutuivat hakeutumaan muihin työpaikkoihin. Heitä tänä päivänä nyt arvostetaan. Mutta heitähän on hyvin vähän, ja he ovat yleensä sellaisia ihmisiä, jotka eivät nosta itseänsä ylös.

Eniten virheitä tehtiin niin, että ensin myönnettiin lainaa kyseenalaisin perustein, ja sitten hyvin moni rupesi varsinaiseksi rikolliseksi. Peitettiin omia virheitä. Varsinaisesti siinä ei ollut kysymys siis siitä, että omaan pussiin tulisi rahaa, vaan aiheutettiin valtavia vahinkoja ihan sen takia, että yritettiin estää näillä toimilla aikaisempien virheiden julkitulo. En tiedä sitten, onko se mikään lieventävä asianhaara. Tietysti minusta motiivista riippumatta toiminta on rikollista. Tietysti nämä motiivit on sellaisia, jotka tekevät nämä teot ymmärrettävämmiksi. Ennen kaikkea on kysymys siitä, että se, että tällaisilla motiiveil-

la katsottiin voitavan tällaisia tehdä, kertoo moraalien rappiosta.

Ed. K a r j u l a : Arvoisa rouva puhemies! Hallituksen tiedonanto suunnitelmasta rahoitusjärjestelmän tervehdyttämiseksi on todella luonteeltaan yleisluontoinen rahamarkkinoiden toiminnan kehittämiseen tähtäävien toimenpiteiden kuvaus. Keskeisinä rahoitusjärjestelmän tervehdyttämiseen liittyvinä tekijöinä hallitus pitää kolmea perusasiaa: yleisten taloudellisten olosuhteiden parantamista, kilpailuedellytysten tasapainottamista sekä suojajärjestelmien, rahamarkkinoiden valvonnan ja riskienhallinnan kehittämistä.

On varmasti perusteltua, että tällainen tiedonanto annetaan eduskunnalle. Mutta haluan muutamilla ajatuksilla kaikesta huolimatta mennä historiaan, menneisyyteen sen vuoksi, että ajatellen aika pitkälle peruslähdekohdiltaan asiasta samalla tavalla kuin ed. Kuisma edellisessä puheenvuorossa, että tässä on suomalaisen yhteiskunnan etenemisen kannalta niin merkittävästä ja olennaisesta asiasta kysymys, että ellei tällaiseen rehelliiseen tilanneanalyysiin pysähtyä ja arvioida todella niitä syitä ja tekijöitä, miksi tähän on tultu, ei myöskään voida tehdä niitä oikeita johtopäätöksiä, joita tulevaisuus edellyttää. Tähän liittyy mielestäni hyvin keskeisesti myös se, että ei ole suinkaan niin, että pankkijärjestelmä on jokin irrallinen taikka tietyllä tavalla kotoitettu osa yhteiskuntaelämää, vaan ennen kaikkea voidaan sanoa, että se on näin vahvasti materialistisen yhteiskuntaelämän täysin keskeinen osa, ja ellemme me kansakuntana saa pankkijärjestelmää tietyllä tavalla vahvalle pohjalle, monet muutkin yhteiskunnalliset toiminnot ovat vaarannettuja.

Kuvaisinkin tietyllä tavalla menneyttä kehitystä ei niin, että haluan korostaa tavallaan jälkiviisaita arviointoja, koska aina on helppo arvioida sitä, mitä on tapahtunut, mutta lähinnä siltä pohjalta, mitä asioita meidän pitäisi pankkijärjestelmän eheyttämisen osalta, koko yhteiskunnallisen kehityksen eheyttämisen osalta ehkä pysähtyä syvällisemmin tarkastelemaan ja pohtimaan. Nimittäin ei ole suinkaan niin, että valtiontaloudelle ja veronmaksajille aiheutuva kustannus tulee pelkästään pankkituesta.

Useissa puheenvuoroissa on todettu, että tassossa 50 miljardia markkaa tulee olemaan pankkituen kustannus, joka kaatuu veronmaksajille. Mutta minusta myös keskeistä on nähdä se, mikä osaseuraus pankkikriisistä on meidän nykyinen

äärimmäisen korkea, sietämättömän korkea työttömyytemme, työttömyys, jonka kustannus vuositasona on lähes samaa luokkaa, kuin on nyt kokonaisuutena pankkikriisin kustannus.

Mitä merkitsi 80-luvun jälkipuoliskolla se, että suomalainen yhteiskunta lähti sopeutumaan suljetusta taloudesta avoimeen talouteen? Se teki tietyllä osa-alueella lainsäädännöllisiä muutoksia ja uudistuksia, mutta huomataan: teki vain tietyllä osa-alueella. Me vapautimme rahamarkkinat. Muuten meidän yhteiskuntajärjestelmämme jopa yrityslainsäädännön osalta hyvin pitkälle pohjautui suljetun talouden lähtökohtiin, jonka yksi keskeinen juonne oli se, että edelleen yritysten toiminta hyvin pitkälle pohjautui siihen, että ei ollut suinkaan niin, että heillä oli mahdollisuus kerryttää omia pääomia, vaan niin, että merkittävä tekijä oli se, että yhä enenevässä määrin hankittiin vierasta pääomaa, kehitettiin vieraan pääoman, velkaantumisen kautta liiketoimintoja. Näin voidaan sanoa, että virheet eri osa-alueilla kertautuivat.

Nyt on tietysti hyvä kysyä, kenen on vastuu. Puheenvuorossani aika pitkälle keskitynkään siihen, kenen on vastuu. Minä kysyisin: Mikä on ennen kaikkea eduskunnan ja poliittisen päätöksenteon vastuu? Hyvin helposti me kulminoimme nyt tästä kriisistä ongelmat ennen kaikkea pankeille, pankinjohtajille, mutta kaikesta huolimatta meidän lainsäätäjänä on mielestäni nähtävä se, että kuitenkin ensisijainen rahamarkkinoiden vapauttaminen lähti Suomen Pankin ja viime kädessä eduskunnan päätöksellä. Tässä mielessä se toimintaympäristön muutos, joka 80-luvun jälkipuoliskolta on seurannut tähän päivään, tähän ajankohtaan, on niin valtaisa, että rohkenen väittää, että äärimmäisen harvat asiantuntijat, edes tulevaisuuden tutkimukseen ja kehitykseen painottuneet asiantuntijat, kykenivät tätä näkemään.

Tässäkin mielessä minusta sen kysyminen, kenen on vastuu, miltä osin vastuu todella kuuluu poliittiselle päätöksenteolle, miltä osin vastuu kuuluu pankeille, miltä osin se kuuluu pankkien asiakkaille, miltä osin se kuuluu yrittäjille, olisi paikallaan ja liittyisi keskeisesti siihen, että me analysoimme niitä syitä, jotka johtivat tähän erittäin syvään pankkikriisiin. Miksikä tämän tarkastelun läpikäyminen on välttämätöntä? Se liittyy nimenomaan siihen, että me saisimme suomalaisessa yhteiskunnassa rakentumaan sellainen henkinen perusta, jolta me voimme vastata tulevaisuuden edessä oleviin haasteisiin.

Minusta tähän talousvaliokunnan mietintöön

liittyy hyvin olennainen osa siinä, kun tarkastellaan rahamarkkinoiden näkymiä mentäessä kohti Emua, tätä kokonaisuutta. Ensimmäinen lause kuuluu: "Kilpailu Suomen rahoitusmarkkinoilla kiristyy koko ajan." Minusta ei pitempää johtopäätöstä tarvitse tehdä, pitemmälle tarvitse tätä tilannetta tarkastella, kun voidaan todeta se, kuinka kovaan kansainväliseen kilpailuun suomalainen pankkijärjestelmä ja suomalaiset rahamarkkinat joutuvat nyt tästä eteenpäin sopeutumaan.

Siinä mielessä on vahingollista, ettemme löydä sitä pohjaa, josta toisiamme syyttelemättä voimme lähteä rakentamaan tulevaisuutta ja nimenomaan siten, mihin ed. Lax minusta erittäin hyvässä puheenvuorossaan tuossa aikaisemmin viittasi, että tunnistetaan virheet ja rikollisuus. Minusta tämän analyysin tekemisen yksi keskeinen ulottuvuus on se, että me tunnistamme virhe-arvioinnit ja tietoinen rikollinen toiminta. Jos minä tarkastelen asiaa ruohonjuuritasosta ja ennen kaikkea siitä, minkälaisen kohtelun saavat monet pienyrittäjät, jotka ovat tehneet pääsääntöisesti taloudellisia virhearviointoja, joutuu jollakin tavalla toteamaan jopa sen, että tämä kriminalisoinnin painekin on kaikista vahvin näitä toimijoita kohtaan, jotka ovat todella pistäneet likoon ei vain oman lainapääomansa mutta myös koko elämänsä pohjan ja perustan. He ovat sitoutuneet kaikella tavalla henkisesti yrittäjinä omaan toimintaansa, mutta tätä kautta on monessa tapauksessa käymässä niin, että he ovat menettäneet taloudellisen pohjan ja vielä tavalla, jolla asioita on käsitelty, tietyssä mielessä myös ihmisarvon.

Tässäkin suhteessa ehkä kaikista keskeisintä on se, että tämän tyyppinen kiihkoton arviointi pystyttäisiin suorittamaan ja tässä suhteessa minä perään nimenomaan eduskunnankin roolia siinä, että me uskaltaisimme tarkastella asiaa kokonaisuutena ja näkisimme myös sen, mitä merkitsi pankkikriisissä se, että kymmenettuhannet pienyrittäjät ajautuivat vaikeuksiin. Pankit saivat pankkitukimiljardinsa, mutta se hyöty ei millään tavalla siirtynyt edelleen yrityksille, ei välttämättä niissäkään tilanteissa, joissa olisi ollut löydettävissä perusteita jatkolle. Ei ollut sitä hyvää tahtoa antaa tätä mahdollisuutta. Palaan nimenomaan käsitteeseen ihmisarvo. Ihminen, joka haluaa ottaa toiminnastaan vastuun, mielellään hoitaa asioita hyvin ahtaalta ja tiukaltakin verrattuna siihen, että häneltä otetaan kokonaan tällainen mahdollisuus.

Sitten haluan vielä puuttua kaiken kaikkiaan

pankkioikeudenkäynteihin, jotka liittyvät myös vastuunäkökulman selkeyttämiseen. Minusta on näin maallikkona aika hämmästyttävä epäsuhta siinä, että valtion vaatimukset lähtevät tasosta yli 4 miljardia ja nyt kun merkittävä osa alioikeuksien päätöksistä on käsillä, maksettavat korvaukset ovat hieman yli 60 miljoonaa. Eli kyllä tästä jollakin tavalla nousee sellainen kuva, että on lähdetty jopa valtion puolelta tietyllä tavalla soitellen sotaan.

Minusta tämä on lähtökohta, joka ei millään tavalla ole vahvistamassa kansalaismoraalia. Kun tähän vielä liitetään se näkökulma, että oikeudenkäynnit valtion taholta voidaan tehdä nimenomaan avoimeen piikkiin piittaamatta siitä, mitä oikeudenkäyntikustannukset tulevat merkitsemään, ja että monessa tapauksessa vastapuolella on hyvin heikossa taloudellisessa asemassa olevia henkilöitä niin yrittäjätapauksissa kuin myös pankkien luottamushenkilötapauksissa, voidaan käyttää sellaista vertausta, että ikään kuin pantaisiin kehään raskaan sarjan ammattilainen ja höyhensarjan amatööri. Olipa lähtökohta mikä hyvänsä, voittajasta ei ole epäselvyyttä. Tämän vuoksi ajattelen, että on hyvin keskeistä, että tämän tyyppisen epätasapainon me pystymme myös arvioimaan.

Minusta ed. Mikkola totesi aika perustellusti sen, että eikö olisi syytä harkita jopa sitä, että jos oikeudenkäyntejä jatketaan, niin myös ilmainen oikeudenkäynti on mahdollista yksityishenkilöille. Ennen kaikkea ajattelen pankkioikeudenkäyntejä, joissa monessa tapauksessa hyvin pitkään ja raskaasti viedään prosesseja, jotka ovat yksityisen kannalta lähes mahdottomia ja sietämättömiä.

Ennen kaikkea vielä otan näkökulman pankkien riskienhallintaan, koska on luonnollista, että pankeissa pitää olla ammattitaito ja erityisosaaminen siihen, millä tavalla riskit hoidetaan. Mutta haluan kuitenkin viitata siihen, että se toimintaympäristön muutos, joka tapahtui 80- ja 90-lukujen vaihteessa, merkitsi myös riskienhallinnan osalta monessa suhteessa sitä, että jos me arvioimme tilannetta realistisesti, niin me joudumme toteamaan, että ei ollut riittävää osaamista. Siis Suomenkaan monissa, monissa pankeissa ei ollut riittävää osaamista toimia avoimilla markkinoilla. Pankkien toimintakulttuuri oli pohjautunut hyvin varovaiseen suljetun markkinan kulttuuriin ja nyt kun avattiin pellit, tavallaan vaadittiin pankkien avainhenkilöiltä, johtajilta, ihan uudenlaista otetta ja osittain myös pankkikriisistä on kysymys siitä, että

osaamattomuuden hinta nousi täysin kohtuuttomaksi.

Minusta tässä yhteydessä on myös syytä mainita ja ottaa esille, oikeastaan tämän oman puheenvuoroni päättänkin siihen, että jos ajatellaan suomalaisen pankkijärjestelmän eheyttämistä ja sen selviytymistä, niin minusta meidän pitäisi käydä avoin keskustelu senkin vuoksi, että kuitenkin riskin ottaminen säilyy tietyllä tasolla olennaisena osana myös suomalaista pankkijärjestelmää.

Nythän me olemme ajautuneet toiseen äärimmäisyyteen. Ei oikeastaan varsinkaan pienen yrittäjän näkökulmasta enää löydy sellaista vakuusmäärää, että normaalia pankkilainaa on käytettävissä. Äärimmillään tapaukset ovat jopa sellaisia, että vaaditaan paljon merkittävämpi reaaliavakuus, mitä on edes kysymyksessä oleva lainamäärä. Kuitenkin se, että me saamme suomalaisen pienyritystoiminnan toimintaan, kehittymään, vahvistumaan, on täysin olennainen kysymys myös suomalaisen pankkijärjestelmän selviytymisen kannalta. Nimittäin olen näkemässä, että tulevaisuudessa yhä useammin suuryritykset siirtyvät kansainvälisten pankkien asiakkaisiksi ja nimenomaan suomalaisten pankkien selviytyminen tulee entistä enemmän olemaan yksityisten asiakkaiden ja pienyritysten varassa.

Keskeistä on se, millä tavalla me aikaansaamme kansainvälisesti kilpailukykyisen pienyritystoiminnan ja siinä vaaditaan myös pankkeja mukana riskinotossa. Mutta minusta se on hyvin merkittävä haaste myös meille valtion edustajina, kansanedustajina. Onko viisaampaa jatkossa tehdä vakuus- ja takausjärjestelyjä, joissa otamme tietoisesti etuviistossa riskiä sen sijaan, että me käsittelemme tämän tyyppisiä asioita jälkikäteen ja tällä tavalla kohdennamme riskin niihin kohteisiin, joista on suurin hyöty myös Suomelle kansakuntana.

Ed. T i u s a n e n : Rouva puhemies! Aluksi muutama sana ed. Kekkosen puheenvuoroon. Todella pahoitellen ja pyydän anteeksi sitä, että en huomannut, että tuossa pitkässä puheenvuorossa oli kysymys Osuuspankki Yhteistuesta eikä STS-Pankista tai sen edeltäjistä, niin kuin käsitin ed. Kuismen puhuneen.

Mutta halusin viitata edelleenkin tuohon samaan asiaan. Silloin, kun pankkikriisi syntyi ja kun tehtiin ikään kuin sen idut ja lannoitettiin maaperä, oli kyllä sellaisiakin pankinjohtajia ja pankkien hallinnossa mukana olevia, aivan kuten ed. Kuisma totesi, muitakin kuin hän, jotka

eivät olleet suostuvaisia sen tyyppiseen kasinotalouden avaamiseen. Nimenomaan myös tämä asia oli hyvin merkityksellinen sillä taloudellisen toiminnan saralla, jonka taustavoimat olivat vasemmistolaisia, jotka olivat oman toimintansa perustaneet yhteistyön, keskinäisen solidaarisuuden tekemisen traditioon, jota muun muassa näiden STS-Pankin edeltäjien, jos hyvin kauaksi menemme ajassa, ja toimijoiden mielessä oli syntynyt: näiden ajatusten pohjalta sitten syntyi tekoja ja myös tuloksia.

Sitten, kun lähdettiin toiseen suuntaan, käännettiin ikään kuin ajatuksellinen linja bisneksen tekemiseen, haluttiin työväenkin säästöpankeista sellaisia kuin liikepankit olivat. Silloin alkoi tämä murros, joka johti siihen, että esimerkiksi STS:n kohdalla on 3 000 miljoonan markan pankkituki realiteetti. Tähän liittyy ikään kuin ylimääräistä syytekuormaa meille vasemmiston suuntaan. Sen vuoksi STS on mielestäni positiivinen esimerkki, että siellä todella paikallinen, siis kotikalaiselle johtajalle osoitettiin ovea nimenomaan tästä syystä, että hän ei halunnut sen tyyppiseen kasinopankkitoimintaan lähteä mukaan, ja se oli sitten ratkaiseva tässä.

Arvoisa puhemies! Ongelma on varattomista miljonääreistä, jotka hyvinvoivina nyt osallistuvat myös oikeudenkäynteihin tai jotka eivät koskaan, niin kuin ed. Kuisma totesi, edes joudu lähelle oikeussaleja. Vastapuolena on sitten ne lukuisat piensäästäjät, jotka elävät pienillä tuloilla, ovat ehkä säästäneet itselleen asunnon, ovat joutuneet tietyssä tilanteessa takaamaan esimerkiksi lähiomaaisensa ja sitten takaajan asemassa joutuvat varattomiksi, kun menee ja on mennyt omaisuutta takaamisen vuoksi jonkin konkurssin tai vastaavan tuloksena. Tämä oikeudenmukaisuuden tasapaino ei tässä sitten tietenkään toteudu, ja näin jälleen pienituloiset, varattomat, tavalliset ihmiset joutuvat tähän ongelmaan syyttään.

Pankkitukikatastrofissa tai koko tässä tilanteessa on takana edelleen joka päivä, tänäkin päivänä paljon inhimillistä kärsimystä ja sitä ei voi unohtaa. Niin kuin aikaisemmin jo totesin, tämä asia on päivittäin ajankohtainen. Se oli lisäbudjetissa ajankohtainen. Se on ensi vuonna edelleen meillä ajankohtainen. Tulevaisuutta ajatellen se pitäisi pohjiaan myöten selvittää, niin kuin täällä on aikaisemminkin todettu.

Ed. H ä m ä l ä i n e n : Arvoisa puhemies! Sitä mukaa kun keskustelu etenee, yhä enemmän on siirrytty tarkastelemaan menneisyyttä ja sitä,

mikä meni vikaan, mitä olisi pitänyt tehdä ja mitä mistäkin seuraa.

Useat ovat viitanneet siihen, miksi osakkeita ei aikanaan nollattu, niin kuin Norjassa tehtiin, ja miksi sitä ei voitu tehdä tai uskallettu tehdä. Pankki, jonka osakkeet olisi voitu nollata, oli tietenkin SKOP. Miksi sitä ei voitu tehdä silloin? Laskelmat ilmeisesti perustuivat yksinkertaisesti siihen, että jos SKOPin osakkeet olisi nollattu, se olisi vaikuttanut hyvin haitallisesti niiden säästöpankkien taseisiin, jotka puolestaan olivat SKOPin osakkaita. Jos nollausvaihtoehtoon olisi päädytty, ei pelkästään SKOP olisi kaatunut, vaan olisi kaatunut useampia säästöpankkeja.

Mikä sitten sen prosessin ja dominovaikutuksen vaikutus olisi ollut meidän uskottavuuteemme ulkomaisilla luottomarkkinoilla? Koko rahoitusjärjestelmän uskottavuuteen heijastusvaikutukset olisivat saattaneet ulottua vieläkin pitemmälle. Sen vuoksi on vaikea näin jälkikäteen sitä käydä moittimaan, että nollausta ei tapahtunut. Tämäntapaisiin laskelmiin ymmärtääkseni ratkaisu aikanaan perustui.

Mutta se, mitä ainakin itse haluaisin korostaa, on se, että kyllä meidän pitää tehdä selväksi, että tällainen vaihtoehtokin täytyy olla ja se voi omistajia kohdata. Omistajat eivät voi esimerkiksi menneisiin vedoten lähteä siitä, että heidän osansa aina jollakin järjestelmällä turvataan. Tosin SKOPin tapauksessa tietysti osakkaat kokivat menetyksiä erittäin suurina osakkeiden arvonalennuksina.

Oikeudenkäynteihin on useammassa puheen-vuorossa puututtu ja kysytty, miksi nostetaan oikeudenkäyntejä, joissa vaaditaan tavattoman suuria korvauksia, kun oikeuskin päättää huomattavasti eri suuruusluokkaa olevista summista. Siinä nimenomaan on jätetty silloin korvauksesta päättäminen oikeusistuimen harkintaan ja annettu riippumattomalle oikeusistuimelle mahdollisuus kohtuullistaa korvaussummia. Minusta se on tavattoman suuri asia kansalaisten oikeusvarmuuden kannalta.

Kun on kysytty, miksi yleensä oikeudenkäyntejä käydään esimerkiksi pankin luottamusmiehijohto kohtaan tai ovatko yleensäkin oikeat henkilöt näissä oikeudenkäynneissä kohteina, niin minusta niiden merkitystä voi tarkastella yleisestikin pankin johdon vastuun kannalta. Vasta nyt oikeudenkäyntien jälkeen on laajemminkin hahmottunut se asia, että pankin johto ja hallituksessa istuneet ovat aidosti olleet vastuussa toimenpiteistä. Eri asia on sitten, miten vastuu realisoituu. Eivätkä nämä ole ainoastaan rikos-

oikeudellisessa, vaan myös vahingonkorvausvastuussa.

Kannattaa panna merkille se, että nykyisen Rahoitustarkastuksen edeltäjällä eli Oankkitarkastusvirastolla oli oikeus nostaa valtion puolesta kanteita tapauksissa, joissa pankin johto, esimerkiksi hallitus, oli vahingoittanut esimerkiksi tallettajien etua. Ei tiedetä, että koskaan olisi kannetta nostettu pankin hallituksen jäseniä vastaan, ei kertaakaan. Arvellaan, että tapauksia, jossa kanteen olisi voinut nostaa, on ollut kymmeniä. Pankit eivät itse nostaneet kanteita. Yhtään kannetta ei tiedetä nostetun nimenomaan hallituksen jäseniä vastaan. Operatiivisesta johdosta saatettiin joku erottaa, esimerkiksi toimitusjohtaja. Nämäkin yleensä pyrittiin hoitamaan hiljaisuudessa veljien kesken sillä tavoin, että pankin julkista kuvaa ei vahingoitettu. Mutta, kuten sanoin, ei tiedetä ainoatakaan kannetta nostetun hallituksen jäseniä vastaan esimerkiksi 80-luvulla.

Vasta sen jälkeen, kun eduskuntakäsittelyssä pankkituen eri vaiheissa velvoitettiin Valtion vakuusrahasto ensinnäkin suorittamaan erityistilintarkastuksia tukea saaneissa pankeissa ja siten tekemään niiden perusteella johtopäätöksiä, on pankin hallitusten vastuu realisoitunut. Se on realisoitunut juuri niissä kanteissa, joita alioikeuksissa ja nyttemmin valitusten jälkeen myös ylemmissä oikeusasteissa käsitellään. Minusta tämä on ollut erittäin tarpeellista nimenomaan sen korostamiseksi, että jos haluamme, että pankkien johdolla ja omistajilla on aidosti vastuuta, niin tällainen prosessi täytyy silloin läpikäydä.

Se, että tämä on erimittaisesti kohdannut, niin kuin jo vastauspuheenvuorossanikin sanoin, esimerkiksi SKOPin tapauksessa sen johtoa ja toisaalta pienten säästöpankkien johtoa, johtuu nimenomaan siitä, että SKOPin, siis liikepankin, tapauksessa ja säästöpankkien tapauksessa on 90-luvun alussa ollut erimittaiset vanhenemisajat voimassa. SKOPin tapauksessakin käräjäoikeus totesi, että 80-luvun lopulla — oliko se 88—89, jotka käräjäoikeus nimenomaan mainitsi — oli syyllistytty moitittavaan menettelyyn. Mutta kun kanne ei ulottunut niille vuosille, ei niistä myöskään mitään koitunut.

On tietysti inhimillisesti tavattoman vaikea kohdata niitä hyvässä uskossa toimineita pankkien hallituksen luottamusmiehiä, joita nyt vastuut kohtaavat. Mutta niin kuin sanoin, oikeudet ovat kohtuullistaneet korvausvaatimuksia. Kuten vastauspuheenvuorossani aikaisem-

min kerroin, myös oikeuden päätösten jälkeen maksusopimuksia on voitu tehdä sillä tavalla, että heidät on vapautettu viivästyskoroista ja myös yhteisvastuulla korvaamisesta, jos he ovat oman pääluvun mukaisen osuutensa korvauksista maksaneet.

Minusta on ollut tarpeen noudattaa eduskunnan tahtoa siinä, että erityistilintarkastukset on pidetty, ja on ollut tarpeen myös käytännössä osoittaa, että pankkien johdon vastuut voivat myös korvausvaatimuksina heitä kohtaan realisoitua.

Ed. J. L e p p ä n e n : Arvoisa puhemies! Nyt on keskusteltu hyvin pitkään ja hartaasti pankkikriisin syistä ja seurauksista. Vaikka itsekkin muutamalla kommentilla puutun menneeseen, olen kyllä samaa mieltä niiden kanssa, jotka sanovat, että nyt on kiinnitettävä huomio tulevaisuuteen ja otettava vanhasta oppia ja päästävä tulevaisuudessa sellaisiin ratkaisuihin, että tällainen ei enää olisi mahdollista. Mutta kuten sanoin, muutama kommentti tapahtuneesta.

Erityisesti en voi olla kommentoimatta ed. Luhtasen puheenvuoroon liittyvää muistelua edellisen hallituskauden aikana tapahtuneesta pankkikriisin ja erityisesti siihen liittyen vakuusrahastolain käsittelystä.

Kun talvella 92 talousvaliokunta, jonka jäsen silloin olin, lähes koko tammikuun käsitteli vakuusrahastolakia hyvin suurella yksimielisyydellä, kuunteli useita kymmeniä asiantuntijoita, niin merkillepantavaa oli se, että vain yhdellä asiantuntijalla oli ratkaisuehdotus asian hoitoon; en muista tarkkaan, mutta oliko asiantuntijoita kaikkiaan 74. Yleensä kaikki asiantuntijat pohtivat kysymystä, ihmettelivät, käsitelivät rahamarkkinoiden vapauttamisen problemaa, valvonnan problemaa jne. jne. Mutta ratkaisuehdotuksia ei ollut, jolloinkaan, niin kuin me ymmärrämme, ne ratkaisuehdotukset jäivät poliittisten päätöksentekijöiden huoleksi ja sitten tuli, mitä tuli.

Kukaan asiantuntija ei muuten esittänyt siinä yhteydessä, että velkaelvytys olisi se ratkaisu, jolla pankkikriisistä päästäisiin eteenpäin, niin kuin ed. Luhtanen muisteli. Tämä kulminoitui eduskunnassa siihen, että SDP kytki vakuusrahastolain hyväksymisen elvytykseen — eli niin kuin silloin kutsuttiin: velkaelvytykseen, tietysti se todellisuudessa sitä myös oli. Tämän elvytyskytkennän kautta, itse koen niin, SDP kyllä pakeni vastuuta, jota niin vaikeassa tilanteessa, missä silloin oltiin, olisi tietysti toivonut myös

oppositiolta ja olisi opposition pitänyt olla valmis ottamaan. Ymmärrän sen, koska saattoi olla, että osasyynä oli tietämättömyys, joka on sekin ymmärrettävää. Kun ei ole hallituksessa, ei ehkä ole sitä akuuttia tietoa. Ja minä olen vilpitön, kun sanoin, että ymmärrän.

Mutta niin suuret asiat olivat silloin vastakain, ja se johti siihen, että noin puoli vuotta viivästyi vakuusrahastolain säätäminen ja tämän puolen vuoden ajan oli totaalisesti auki pankkituki. Siitä on erilaisia asiantuntija-arvioita, mitä se tarkoitti. Minä en tässä halua syyllistää sen enempää, mutta pitää tosiasiat myös menneisyydestä tunnustaa, niin kuin täällä on useassa puheenvuorossa mainittu, että voi tulevaisuudessa myös tosiasioiden valossa rakentaa uutta. Niinhän vanhatkin sanovat, että joka ei vanhaa tunne, se ei uuttakaan voi ymmärtää.

Arvoisa puhemies! Sitten joku sana tulevaisuudesta.

On puhuttu valvonnasta paljon ja sen merkityksestä. Minusta valvonta ei ratkaise kaikkea. Valvonta on yksi tärkeä elementti, johon kuuluu lainsäädäntötyö ja tietysti sen kautta järjestetty valvonta.

Eräs merkittävä asia on se, että voitaisiin tässä yhteiskunnassa vaikuttaa siten, ettei koskaan tulisi samanlaista henkeä pankkitoimintaan kuin 80-luvulla, vastuutonta tietyllä tavalla. Riskit olivat silloin tavallaan kunniaksi. Mitä suuremman riskin joku otti, sitä kunniallisempi oli. Taseiden kasvattamisen kautta nousivat pankinjohtajien palkat jne. jne. Toivottavasti tämän kaltaista henkeä ei tule, vaan oltaisiin siinä tietyllä tavalla vanhassa turvallisessa pankkitoiminna, joka on vakaata ja turvallista ja tietyllä tavalla myös varovaista tietysti edellyttäen, että ollaan mukana nykyajassa ja kansainvälisessä toiminnassa. Mutta sitä ei voi kiistää, etteikö 80-luvun henkinen ilmapiiri ollut yksi merkittävä tekijä koko kriisin syntymisessä.

Täällä on esitetty erityisen tarkastusvaliokunnan perustamista erityisesti koskien ehkä Arsenalin toimintaa. Siihen kyllä suhtaudun hyvin myönteisesti. Koska tämän talon päätöksillä Arsenal toimii eli yhteiskunnan rahoituksella, kyllä on oltava minusta suurempi yhteys kuin tänä päivänä sen toimintapolitiikkaan, jopa mahdollisuus puuttua yksityiskohtaisiin ratkaisuihin. Täällä en aio niitä esittää. Mutta meillä jokaisella on riittävän paljon yksityiskohtaisia esimerkkejä siitä, miten se toiminta ei ole lähimaankaan sitä, mitä me silloin päätöksiä tehdessämme odotimme. Se asia on kyllä ratkaistava.

Jos se ratkaistaan tarkastusvaliokunnan perustamisella ja sitä kautta tiedonsaannilla ja vaikuttamisella, niin minusta se on hyvä.

Minä en ole koskaan edustanut sitä näkökantaa, että kaikki pankkiin liittyvät asiat olisivat julkisia, julkisesti reposteltavissa. Tällaisen käsityksen hieman sain ed. Kuisman puheenvuorosta. Nimittäin pankkitoimintahan perustuu luottamukseen ja vain luottamukseen, niin kuin rahan arvokin perustuu luottamukseen. Ei pidä ajatella, että suojataan rikollista toimintaa, ei missään tapauksessa, mutta ei se ole aivan yhtä julkista kuin esimerkiksi tämä keskustelu, jota jokainen voi tulla tänne kuuntelemaan. Tämä avoimuus on demokratian peruselementti.

Lopuksi, arvoisa puhemies, tästä oikeudenkäyntiasiasta. Lainsäätäjän tehtävänä on huolehtia ihmisten tasapuolisesta oikeusturvasta. Se on vakava kysymys. Tämänkin asian yhteydessä oikeudenkäyntejä on käsitelty vaatien, että kohtelu olisi kaikille samanlainen. Mutta mitä tulee siihen, että lainsäätäjät, me täällä rupeamme keskustelemaan oikeuden päätöksistä, niin siinä olisin kyllä erittäin varovainen. Kun on olemassa vallan kolmijako-oppi, joka on jo oliko se Montesquieun ajalta vai kuka on tämän kehittänyt, lainsäädäntövalta ja toimeenpanovalta ja tuomiovalta, niin siinä minusta tässä yhteydessä pitäisi hyvin tarkkana olla, että me emme rupea täällä keskusteluillamme ohjaamaan tuomiovalan tulkintaa. Sen jälkeen kun nämä asiat on käyty loppuun, on lainsäätäjän hyvin tarpeellista tarkastella, mikä on lopputulos. Jos se aiheuttaa lainsäädäntömuutoksia jne., niin pitää niihin puuttua. Mutta korostaisin, että erityisen varovainen täytyy olla puuttumisessa tuomiovallan asioihin. (Ed. Hämäläinen: Aivan oikein!)

Ettei tärkein asia unohtuisi, muutama kiitoksen sana valiokunnalle tästä mietinnöstä. Tämä on ollut hyvin mukavaa luettavaa, vaikkakin hyvin pitkälle meneviin konkreettisiin esityksiin on mahdoton päästä tällaisessa yhteydessä johtuen tiedonannonkin yleisluontoisuudesta. Mutta luulen, että tulevaisuudessa tähän kyllä vielä palataan useammankin kerran.

Mutta yhden vinkin tulevaisuuteen rohkenen lopuksi antaa. Kun tätä asiaa käsitellään, meidän asiantuntijoinamme niin edellisen talousvaliokunnan kuin nykyisenkin aikana ovat ne samat pankkien pääjohtajat, hyvin tutut nimet. Olisiko mahdollista joskus kutsua asiantuntijaksi myös ihminen, joka tässä prosessissa on ollut kohteena? Hän voi kertoa omakohtaisia kokemuksiaan, miten on käynyt, ei syyllistäen pan-

kinjohtajia tai muuta vaan niin, että meille tulisi esimerkiksi valiokunnassa yhteinen näkemys, että näinkin on käynyt. Sitäkin kautta peilattaisiin korkeamman tason asiantuntijoita ja saataisiin siltä siihen väliin, jolloin me kaikki voisimme yhteisesti tarkastella tätä kokonaisuutta eikä se jäisi aivan kuin kuulopuheiden ja toistemme opettamisen varaan.

Ed. M. P o h j o l a : Arvoisa puhemies! On hyvä, että tämä hallitus kantaa huolta suomalaisen rahoitusjärjestelmän rakenteesta ja pankkien kunnosta. Vain analysoimalla tehdyt virheet ja ryhtymällä tulosten perusteella asianmukaisiin toimenpiteisiin voidaan tulevien kriisien seuraukset minimoida.

Pankkikriisi on nyt käytännöllisesti katsoen ohi. Sen akuutti vaihe kesti viisi vuotta. Pankkikriisi yhtyneenä talouslamaan on jättänyt pysyvät jäljet suomalaiseen yhteiskuntaan, se on aiheuttanut taloushistoriamme yhden suurimmista omaisuuden uusjaoista ja aikaansaanut paljon inhimillistä kärsimystä. Se on osiltaan vuosikausiksi vaikuttamassa siihen, ettei tuloverotusta voida alentaa EU-maiden keskiarvon tasolle.

Edelleen on kuitenkin selvittämättä, miksi edellinen hallitus reagoi niin myöhään pankkikriisiin. Eduskuntahan sai asian käsiteltäväkseen vasta vuonna 1993 pankkikriisin oltua päällä jo lähes kaksi vuotta. Koko tuon ajan säästöpankkiryhmän ja SKOPin piikki oli auki ja valtiolle syntyi miljarditappioita. Kun heinäkuun 1996 loppuun mennessä on pankkitukea maksettu kaikkiaan 51 576 miljoonaa markkaa ja siitä on lähes 90 prosenttia kulunut säästöpankkiryhmän vastuiden kattamiseen, pitäisi oikeastaan puhua säästöpankkikriisistä.

Vielä on selvittämättä, miksi Esko Ahon hallitus reagoi nimenomaan säästöpankkikriisiin niin hitaasti kuin tapahtui. Miksi ei ryhdytty muihin esimerkiksi lainsäädäntötoimenpiteisiin kuin pelkästään annettiin eduskunnan toimesta pankkiponsi, jossa valtio ilmoitti takaavansa sen, että suomalaiset pankit pystyvät hoitamaan sitoumuksensa ajallaan kaikissa olosuhteissa? Kun eduskunta tässä yhteydessä samalla ilmoitti, että se tarpeen vaatiessa tulee myöntämään riittävät määrärahat ja valtuudet hallituksen käyttöön sitoumusten täyttämiseksi, merkitsi tämä sitä, että valtio otti vastuun pankkijärjestelmän toiminnan turvaamisesta. Samalla se kuitenkin merkitsi avointa piikkiä pankeille myöntää luottoja, joista valtio viime kädessä tuli vastaamaan.

Tiedossa on, että monet hämäläiset ja keltomattolalaiset liikemiehet käyttivät tilannetta häikäilemättä hyväkseen ja saivat luototusta runsain mitoin kannattamattomiin yrityksiinsä. Kun pankin johdolta oli vastuu poissa eikä omistajavastuuta liioin ollut, saattoi hulvaton meno jatkua, niin kuin jatkuikin.

Vaikka sekä Norjassa, Ruotsissa että USA:ssa oli mallit nähtävissä, miten pankkikriisiä olisi pitänyt hoitaa, Suomessa ei haluttu näihin maihin turvautua. Miksi? Norjassahan säädettiin vastaavassa tilanteessa laki, joka mahdollisti tappiollisten pankkien osakepääoman ottamisen valtion haltuun, jolloin osakepääoman arvo samalla nollattiin. Nyt Norjan valtio on saanut mukheita voittoja myydessään pankkien osakkeita takaisin yksityisille.

Että Suomessa on möhlitty tämän asian hoitamisessa, osoittaa sekin, että Suomessa pankkituki on noussut yli 10 prosenttiin bruttokansantuotteesta, kun esimerkiksi Ruotsissa pankkitukeen on mennyt 5 prosenttia ja Norjassa vain runsaat 2 prosenttia maiden bruttokansantuotteesta. Vaikka Suomen lama oli toki syvempi, on pankkituen suuruuden näin huomattavalla erolla muut syyt. Nämä on selvittävä.

Arvoisa puhemies! Jo pankkikriisin alkuvuosina olisi hämäläisliikemiehille voitu panna luu kurkkuun, mutta se jätettiin tekemättä. Miksi? Lipposen hallitus on 1 päivänä helmikuuta tänä vuonna tehnyt periaatepäätöksen hallituksen toimintaohjelmaksi talousrikollisuuden ja harmaan talouden vähentämiseksi. Tämän seurauksena lakivaliokunnassa on nyt käsiteltävänä ehdotus ulosottolain muuttamiseksi, jonka pääasiallisena tarkoituksena on ulosoton tehostaminen epärehellisiä velallisia vastaan. Hämäläisliikemiesten ja talousrikollisten tiedossa oli, että tuomioistuimen tuomitsemat maksut ja korvaukset jäävät pääosin tyhjiksi toteamuksiksi, koska niitä ei saada perittyä. Tutkimusten mukaan ulosotoperinnän kautta on saatu tuomittuja maksuja ja korvauksia takaisin talousrikollisilta vain 3,4 prosenttia. Kun vuosittain lisäksi siirtyy maksamattomia veroja verojäämiksi noin 5 miljardia markkaa eli niitäkään ei saada perittyä, on tällä lainsäädännöllä valtiolle ja veronmaksajille suuri merkitys. Kun tämä Lipposen hallituksen lainmuutos toivottavasti heti helmikuussa saadaan aikaan, tulee viranomaisilla olemaan pitkälti keinot talousrikollisten ja harmaan talouden piirissä toimivien suhteen.

Arvoisa puhemies! Suomen pankkilainsäädännössä on ollut siltä osin paha aukko, ettei

pankkien toimivalle johdolle ja omistajille ole säädetty riittävän tiukkaa vastuuta toimenpiteistään. Sen jälkeen kun valtio oli ilmoittanut takaavansa pankkien toiminnan kaikissa oloissa, ei tallettajilla sen enempää kuin muillakaan velkojilla ollut enää intressiä valvoa pankkien toimintaa. Pankkien selvitystilaa koskevat säännökset ovat Suomessa niin ikään olleet puutteelliset. Koska tallettajat ovat nauttineet rajatonta suojaa, on se käytännössä merkinnyt sitä, etteivät pankit voi mennä konkurssiin. Tämänkin vuoksi talletussuojan rajoitus on paikallaan.

Edellä mainittu Norjan kaltainen säännös tappiollisen pankin osakepääoman nollaamisesta, ennen kuin se joutuu viranomaisen haltuun, olisi hyvä Suomellekin. Tietenkään valvonnan tehtävänä ei ole estää pankkeja ottamasta riskejä, sehän kuuluu kapitalistiseen markkinatalouteen, vaan varmistaa se, että pankkien omistajat ja johto kantavat riskeistä aiheutuvan taloudellisen vastuun. Rahoitustarkastuksen tehtävänä taas on valvoa, että pankit noudattavat niiden toimintaa sääteleviä lakeja.

Kun uusiseelantilaiset ovat tehneet radikaaleja muutoksia, on ilmapiiri täällä koto-Suomessa ollut sellainen, ettei siellä ole mitään hyvää tai ainakaan sellaista, mikä suomalaisille kelpaisi. Uusi-Seelanti uudisti vuonna 1994 pankkivalvontaa koskevat periaatteet, joissa pääpaino on pankin johdon vastuussa ja julkisessa informaatioissa. Pankin johdon on sitouduttava henkilökohtaiseen vastuuseen pankkia koskevan informaation luotettavuudesta. Johto voi joutua vahingonkorvausvelvolliseksi harhaanjohtavan informaation antamisesta tai sellaisten tietojen hyväksymisestä. Tällainen säännös olisi syytä ottaa myös suomalaisen pankkilainsäädäntöön. Viireilläkin olevia oikeudenkäyntejä se helpottaisi aika tavalla.

Pankkituki on ollut suurtyöttömyyden ja siitä koituneiden menojen ohella keskeinen valtion velkaantumista aiheuttava tekijä. Kun toimivilla pankeilla on 6 648 miljoonaa markkaa valtion pääomasijoituksia, on mielestäni selvää varsinkin nyt, kun pankkien toiminta on kääntynyt voitolliseksi, että ne on maksettava takaisin viimeistä penniä myöten.

Arvoisa puhemies! Minä kannatan päiväjärjestykseen siirtymistä.

Ed. K u i s m a (vastauspuheenvuoro): Arvoisa puhemies! Ensinnäkin ed. J. Leppäselälle: Totesin julkisuudesta ja pankkisalaisuudesta, että konkurssivaihtoehdossa ja sellaisessa vaihtoeh-

toehdossa yleensä, missä yhteiskunnan rahaa käytetään, pitäisi olla selvää, että erityinen pankkisalaisuus väistyy. Olen kyllä sitä mieltä, vaiken sitä tuossa puheenvuorossani sanonut, että erillistä pankkisalaisuutta ei tarvita. Olen miettinyt, mihin minä tarvitsen pankkisalaisuutta, enkä ole löytänyt yhtään perusteltua syytä, en yksityisasioideni enkä oman yritykseni kannalta. Enkä ymmärrä, että rehellinen ihminen tarvitsisi mitään erityistä pankkisalaisuutta.

Eihän se tarkoita sitä, että pankkiasiat tulevat julkisiksi. Eihän meillä ole mitään vakuutusyhtiösalaisuuttakaan, mutta eiväthän silti meidän vakuutusasiamme ole julkisia. Ei meillä ole rautakauppalaisuutta, mutta ei ole julkista, mitä me rautakaupassa teemme. Tarkoitan, että tietysti yksityisyys tarvitsee suojaa, mutta ei mitään tällaista erityistä korostettua suojaa, joka estää myös lainkäyttöviranomaisten toimintaa, niin kuin pankkisalaisuus. Sillä ei ole perusteita rehellisen ihmisen kannalta.

On eri asia, jos pankit haluavat hämäräperäistä rahaa tai muuta rahaa, jonka alkuperää ei voida jäljittää, se on kokonaan toinen asia. Mutta rehellinen ihminen ei minun käsitykseni mukaan tarvitse mitään erityistä pankkisalaisuutta missään tilanteessa.

Mitä vastuuseen tulee, niin totean, että tietysti työväenliikkeellehän tämä on erityinen ongelma, koska työväenliike perinteisesti on lähtenyt siitä, että ollaan moraalisesti korkeammalla tasolla, ja nyt kun työväenliikkeen rahalaitokset ja taloudellinen toiminta on muutamassa vuodessa hävinnyt ja köyhien ihmisten omaisuus, jonka he lähes 100 vuoden aikana ovat keränneet, on pantu menemään ilman, että varsinaisesti siitä kukaan olisi joutunut mihinkään vastuuseen, niin tähän on paljon kipeämpi paikka ja varmasti sellainen asia, jonka yli on vaikea päästä.

Ed. K ä r i ä i n e n : Arvoisa puhemies! Tulin puhujakorokkeelle, kun puheenvuoroni on kolme tai neljä minuuttia, ei vain kaksi.

Olen sillä kannalla, että kyllä meidän nyt on käytävä nämä asiat läpi niin tarkkaan kuin mahdollista ja myös mitään pelkäämättä, mitään pimenossakaan olevia asioita pelkäämättä. Tarvitaan tutkimustyötä monissa paikoissa, eikä pelkästään vain ns. virallista tutkimusta, vaan muunkinlaista tutkimustyötä. Tämä on mielestäni selvä asia.

Toisekseen haluan sanoa sitä, että minä tässä asiassa kyllä pitäisin ns. poliittisen nokittelun minimissään, ja tämän sanon ihan kaikkia kos-

kien. Talousvaliokunnan mietintö ja myös asian käsittely siellä valiokunnassa pyrki olemaan tämän henkistä ja se kyllä oikeastaan onnistuikin olemaan tämän henkistä. Kaikki olivat tarvittavassa määrin siellä synnintuntoisia, ja sen takia pyrittiin pysymään asiassa ja pyrittiin katsomaan etupäässä tulevaisuuteen, jotta voitaisi luoda semmoista lainsäädäntöä, toimintapolitiikkaa, jolla uudet, ehkä pahemmatkin pankkeja koskevat kriisit voitaisiin välttää.

Meidän on helppo näin jälkeenpäin itse kunkin omien lahjojemme mukaan käyttää ns. taroituksenmukaisia puheenvuoroja tässäkin asiassa. Mutta pidän oman hallituksen pesemistä tai toisen hallituksen tölvimistä tässä asiassa naiivina toimintana. Anteeksi, että sanon tämän asian tällä tavalla.

Sitten menneestä vielä sen verran lyhyesti, että tämä asia valkenisi kaikille meille myös sitä kautta johonkin mittaansa saakka, jos miettisimme, mitä olisi tässä maassa tapahtunut ilman ns. pankkitukea, jolle tiellesitten hätätilanteessa jouduttiin lähtemään, tilanteessa joka yllätti oikeastaan kaikki, myös poliittiset ryhmät. Mitä olisi tässä maassa tapahtunut ilman pankkitukea? Silloin on syytä miettiä tallettajien kohtaloa, velallisten kohtaloa, Suomen pankkisysteemin kohtaloa ja tämän yhteiskunnan kohtaloa. Kun tätä pohtii, niin ehkä silloin suhteellistuu myös se, mitä on kaikkiaan tapahtunut myös rahassa mitattuna. Kun näin sanon, en ollenkaan tahdo sanoa sitä, ettei ole tapahtunut myös virheitä ja kenties rikoksia, joita ei tarvitse jälkeenään päin tietenkään peitellä eikä hyväksyä.

Samaan kategoriaan kuuluu myös sen miettiminen, missä Suomi olisi ilman pankkitukipontta, jonka eduskunta hyväksyi vuonna 93 ja jonka kumoamista täällä nyt harkitaan ja nimenomaan hallitus joutuu harkitsemaan lähimpien vuosien aikana. Sillä ponnella oltiin pelastamassa Suomea. Tämä voi kuulostaa vähän kovalta jälkikäteisarviolta, mutta se asia sattuu olemaan tällä tavalla ja sen teon merkitys ei miksiäkään muutu siitä, mitä me tästä asiasta oikein puhumme.

Sitten tulevaisuudesta, joka on siis uusien kriisien välttämistä taikka sanoisiko varman politiikan hakemista. Minä kyllä pidän aivan keskeisessä asemassa sitä, että pankin ja pankkien omistajien ja johdon vastuu on kirkas kuin lähdevesi parhaimmillaan. Siitä lähtee moraalikadon hävittäminen, siitä lähtee kestävä uusi moraali. Tämän läpiajaminen lainsäädäntöön ja muualle myös pankkien omiin reklementteihin minusta on kaiken lähtökohta: omistajien ja johdon vas-

tuu, johon liittyy myös toiminnan ja kaikkien tilitietojen ja katsausten täysi avoimuus ja myös julkisuus. Se on etukäteen kriisejä välttävää toimintapolitiikkaa.

Niin ikään haluan tulevasta tähdentää sitä, että kyllähän tämä kriisi jätti hyvin syvän luottamuspuolan pankkien ja asiakkaiden väliin, teki myös uutta luottamuspuola politiikan ja kansan väliin. Luottamuksen rakentaminen vähitellen pankkien ja asiakkaiden välillä on hyvin olennainen asia. Se liittyy moneen moneen tekijään Suomen talouden tilassa ja myös työllisyyden parantamisessa. Tässä kyllä täytyy myös asettaa hyvin suuria vastuita pankeille, että ne ovat osaltaan valmiit tekemään luottamusta tuovia ja luottamusta sisältäviä tekoja asiakkaisiinsa, siis kansaan päin. Tässä meidän poliittisten päättäjien täytyy olla hyvinkin vaativalla, hyvinkin tiukalla kannalla jälleen ketään syyllistämättä.

Anteeksi, puhuin melkein kuusi minuuttia.

Ed. A i t t o n i e m i: Arvoisa puhemies! Poliittista nokitteluaakin täällä on ollut, muun muassa edustajat Luhtanen ja Markku Pohjola esittivät näkemyksen, että vakuusrahastolaki viivästyi siitä syystä, että keskustavetoinen hallitus vastusti sitä ja että ei hyväksytty sosialidemokraattien tekemiä ehdotuksia elvyttämistoenpiteistä. Minä olin itse noissa neuvotteluissa mukana. Se oli yksi suurimmista poliittisista saavutuksista tietysti, missä olen ollut. Ne kestivät viikon verran ja minä muistelen, että ministeri Kalliomäki ja ed. Tuomioja olisivat olleet sosialidemokraattien edustajina. Ed. Tuomioja oli varmuudella. En mene vannomaan Kalliomäestä, mutta hän tietää ehkä itse. (Min. Kalliomäki: Missä?) — Vakuusrahastoneuvotteluissa, joita jaakattiin täällä viikko. Jos ette ollut mukana, niin siltä osin peruutan.

Silloin neuvottelut kariutuivat siihen, että sosialidemokraatit esittivät sellaisia elvyttäviä toimenpiteitä, joita ei ollut lainkaan harkittu. Toisin sanoen he eivät olleet tietoisia koko asiasta. He esittivät muun muassa sellaista koulutuspakettia, josta osa oli jo toteutettu, mutta siihen ei ollut saatu koulutettavia. Tämä johti sitten siihen, että kieltämättä pääministeri Aho hiukan käytti ehkä tätä tilannetta hyväkseen ja sosialidemokraattiset neuvottelijat panivat tästä niin pahakseen, että minun käsitykseni mukaan silloisissa neuvotteluissa ei olisi ratkaisuun päästy milään, vaikka olisi annettu 10 miljoonan markan elvytyspaketti.

Toisin sanoen sosialidemokraatit lähtivät noihin neuvotteluihin aikanaan hyvin huonoilla eväillä ja tiedoilla varustettuina, ja sitten, kun jäivät siitä kiinni, suuttuivat sillä tavalla, että hedelmälliset neuvottelut jatkossa olivat mahdottomat. Silloin tämä kaatui siinä vaiheessa siihen, kun toistuvasti tässä salissa esitetään, että vakuusrahastoneuvottelut olisivat kaatuneet siihen, että keskusta ei halunnut. Kyllä niiden kaatuminen oli sosialidemokraattien vika.

Kauppa- ja teollisuusministeri Kalliomäki: Puhemies! Minä en muista, oliko ed. Aittoniemi mukana noissa neuvotteluissa. Minä olin vuorokaudesta toiseen, yötä päivää ja muistan — minulla on muuten tarkat muistiinpanotkin päivästä toiseen, ne voidaan joskus tsekata — hyvin tuon elvytyspaketin. Se lähti meidän puoleltamme hiukan yli 5 miljardin tasosta. Me menimme vastaan silloista hallitusta 2,8 miljardiin saakka, minusta sellaiseen tasoon, jonka alle menemällä olisi elvyttävät vaikutukset poistettu kertaheitolla.

Ahon hallitus ei tullut vastaan lähellekään sitä, ei lähellekään sitä. Elvytys olisi tietenkin ollut vain yksi osatekijä pankkikriisin ratkaisussa. Se olisi toki kuitenkin voinut vaikuttaa talouteen 4—5 miljardin tasolla sillä tavalla, että kierre, jossa velanotto ja leikkaukset ruokkivat toisiaan ja molempia väärään suuntaan, olisi johonkin mittaan saatu hallintaan ja työllisyyskehitys sen mukaisesti vähän paremmaksi.

Ed. L u h t a n e n (vastauspuheenvuoro): Arvoisa puhemies! En esittänyt, niin kuin ed. Aittoniemi väitti, että neuvottelut olisivat tai laki olisi viivästynyt tai muuta sen kaltaista, sen faktan vain, mitä ensimmäisen lisätalousarvion yhteydessä vuonna 93 esitimme, kun pankkitukea jaettiin lisätalousarvion yhteydessä. Kantamme käy selvästi ilmi lisäbudjetin yhteydessä esitetystä vastalauseesta. Meidän ryhmämme, oppositior ryhmä, edellytti silloin elvyttävää ja työllistävää pakettia, mistä käydyt neuvottelut kariutuivat. Luin ainoastaan pätjän lisäbudjetin vastalauseesta. Kun itse talousvaliokunnassa olin mukana jo omaisuudenhoito-yhtiön käsittelyn alkuvaiheesta lähtien, niin muistan nämä myös siltä osin ja tiedän, kuinka tässä kävi.

Ed. M. P o h j o l a (vastauspuheenvuoro): Arvoisa puhemies! Minustakin tämä pankkikriisi on yhteinen kansallinen onnettomuus, mutta

kun se poikkeaa kuitenkin niin oleellisesti muista Pohjoismaista ja meillä oli malli nähtävissä, miten siinä olisi voitu hantteerata, menetellä, niin tätä mallia olisi pitänyt noudattaa.

En ole saanut järkevää vastausta siihen, miksi meillä ei voitu noudattaa esimerkiksi Norjan mallia ja nollata osakepääomaa ja panna ... (Ed. Hämäläinen: Ette ollut salissa kun kerroin!) — Niin, talousvaliokunnan puheenjohtaja sanoi, että pelättiin dominoteoriaa, mutta minä en allekirjoita tätä. Miksi ei vastaavaa pelkoa ollut Norjassa, Ruotsissa ja USA:ssa? Olisi rajattu vastuu johonkin eikä pidetty avointa piikkiä auki vuodesta vuoteen. Kyllä tämä on semmoinen seikka, joka kaatuu kuitenkin silloisten päättäjiensä päälle, vaikkei tässä nyt syyttämään haluta lähteä vaan löytämään sellaisia syitä, joilla voidaan tulevaisuuden mahdolliset riskit ja tappiot eliminoida.

Ed. Johannes K o s k i n e n: Arvoisa puhemies! Ed. Kääriäinen esitti toimia, jotka ovat tarpeen luottamuksen rakentamiseksi nykyisten pankkien toimintaan. Erityisesti pankkien johdon ja myös omistajien vastuun korostaminen on tarpeen myös lainsäädännön keinoin, niin kuin ed. Kääriäinen viittasi, jotta jatkossa välttytään vastaavilta kriiseiltä. Mutta edelleen on se kansalaisten valtava tiedon tarve, mihin tämä pankkituki on valunut. Nythän valtaosalla ihmisistä on väärä käsitys, että se on ikään kuin jäänyt johonkin pankkimiehille tai pankkeihin perusteettomana tukena. Kun pankkisalaisuuteen vedoten on kieltäydytty kokoamasta tietoja luottotappioista, niin samalla on pidetty yllä väärää käsitystä siitä, mihin pankkituki on valunut.

Tällä hetkellä olisi jo ihan julkisesti saatavissa tietoa ehkä kolmannelle osalle, jos koottaisiin pakkohuutokauppojen, ulosottotietojen, konkurssitietojen perusteella kaikkein räikeimpiä tapauksia pankkien virheluototuksesta. Niitä tutkijat tai tutkivat journalistit eivät ole läheskään riittävästi tuoneet esille ja koonneet. Tarvetta olisi yhteiskunnankin toimin koota tietoa siitä, missä menttiin niin pahasti vikaan. Esimerkin luontoiset koosteet, minkälaisissa tapauksissa on suuria luottotappioita syntynyt, toimisivat myös varoittavana esimerkkinä vastaisen varalle.

Ed. P u l l i a i n e n: Arvoisa puhemies! Muutama näkökohta tähän keskusteluun. En aio käydä kaikkea sitä läpi, mitä tästä aiheesta kirjoittamassani kirjassa olen todennut. Palautan vain muutaman asian mieleen ja erään sellaisen yksi-

tyiskohdan, johon tavallaan viittasi ed. Johannes Koskinenkin äsken käyttämässään puheenvuorossa.

Nimittäin koko ongelmahan on hyvin selvästi kotisyntyinen, meidän itsemme aiheuttama suomalaisena yhteiskuntana. 80-luvun puolivälissä aloitettiin rahamarkkinoiden vapauttaminen tavalla, jossa ei ollut mitään varsinaista suunnitelmaa, ei mitään arviointia siitä, mitä kaikkea pitäisi ottaa tässä yhteydessä huomioon. Muun muassa yksi sellainen asia oli pankkilaitoksen asema, mitä se kestää ja mitä se ei kestä. Ei Yhdysvalloista kelvannut mikään säästöpankkimalli avuksi. Talletussuoja-asiaa oli niin pyhiä asioita, ettei niistä saanut puhuakaan. Piti olla täydellinen talletussuoja. Siis ei ennakoitu mitään sellaista tilannetta, että yhteiskunnan piikki jouduttaisiin todella konkreettisesti avaamaan.

Toisin sanoen koko kulttuuri toimi sen puolesta, että katastrofille annettiin kaikki mahdollisuudet, ja tätä tuettiin tässä salissakin 80-luvun jälkipuoliskolla suurin piirtein niin, että ehkä ed. Seppästä lukuun ottamatta kaikki vanhoivat kasinopelin nimeen ja suorastaan pidettiin yhteiskunnallisena palvelutehtävänä sitä, että pankit käyttäytyivät sillä tavalla kuin käyttäytyivät silloin. Muun muassa silloinen kauppa- ja teollisuusministeri totesi tältä samalta paikalta tämän asian juuri näin, että pankit sillä toiminnallaan, mitä ne harjoittivat 80-luvun jälkipuolella, toteuttivat yhteiskunnallista palvelutehtävää. Paikaltani sitä hyvin tarkkaan kuuntelin.

Mitä oli tämä palvelutehtävä? Se oli sitä, että vuonna 88 yksistään liikepankit ottivat 20 miljardia markkaa bulletilainoja lähinnä Yhdysvalloista dumpatakseen ne lainamarkkinoille ilman mitään vakuuksia ja ilman ylipäättään yhtään mitään eli rakensivat yhteiskunnan piikkiin todellisen paukun.

Muistan elävästi sen, kun taisin olla silloisessa eduskunnassa ensimmäinen, joka uskalsi niinkään tältä paikalta kiinnittää talletussuoja-asiaan huomiota. Silloinen valtiovarainministeri puhutteli minua sekä tältä paikalta että omalta paikaltaan, että tähän saliin eivät kuulu tällaiset puheet. Jos niitä täällä rupeaa esiintymään laajemminkin, niin silloin korot nousevat vielä enemmän kuin ne olisivat muuten nousseet. Se oli sitä koroilla pelottelun aikakautta, jossa suhteessa muuten kulttuuri on muuttunut valtiovarainministerin muuttumisen myötä radikaalisti. Nykyisinhan korot eivät heilahtele mihinkään, puhuu täällä mitä tahansa, mikä on hyvin mielenkiintoinen havainto muuten kaiken kaikkiaan

silloisten puheiden relevanttiudesta. (Min. Kalliomäki: Silloin ne nousivat kyllä!) — Kyllä, mutta sitä stimuloitiin täältä, siis sillä tavalla, että valtiovarainministeri ilmoitti, että niiden pitääkin nousta. Huom!, siinä se oli se syy.

Virhettähän ei tehty siinä, että pankkitukijärjestelmä luotiin, koska sen vaihtoehtohan silloin olisi ollut todella sellainen kuin ed. Johannes Koskinenkin äsken totesi, eli siinä olisi ollut kärsijänä sitten jokainen pankista lainaa ottanut ja tallettaja jnp. Se olisi pistänyt todella yhteiskunnan hyrskyn myrskyn. Mutta se virhe, mikä silloin tehtiin, oli se, että kun tämä oli totta, niin silloin ei uskallettu talletuspankkilain, se oli joku pykälä viisikymmentä ja jotakin, siihen pykälään puuttua niin, että olisi todettu, että esimerkiksi vuonna 1992 tai 1993 siitä ja siitä päivästä lukien on olemassa talletussuoja tiettyyn markkamäärään saakka, olkoon se sitten 100 000 tai 500 000 markkaa tai mikä tahansa. Jos se silloin olisi pystytty tekemään, sillä olisi ollut mitä suurin merkitys. Siis se vaihtoehto syntyi tästä mahdollisuudesta.

Mielenkiintoista on se, että ei sitä ole tehty vielä tänä päivänäkään, siis tätä välttämätöntä linkkua. Tällä hetkellähän tilanne on se, että pankkitukipiikki on edelleen auki. Taselainojen avulla pankit siirtävät Arsenalin piikkiin järjestämättömiä luottojaan. Sillä tavalla tulevat veronmaksajat, joita ryhdytään tähän yhteiskuntaan aikaansaamaan ensi vuonna ja seuraavina vuosina, sitten joskus maksavat niitä korkoja. Näitä lainojahan ei koskaan kai tämä yhteiskunta pysty takaisin maksamaan.

Ed. Filatov merkitään läsnä olevaksi.

Ed. Kuosmanen: Arvoisa rouva puhemies! 60—70-luvulla ja aina 80-luvulle saakka pankkitoiminta oli vakaata ja turvallista toimintaa. Pankit saivat lainaamastaan rahasta noin 3—5 prosenttia voittomarginaalin. Tänä päivänä tilanne on se, että rahaa on paljon tarjolla, mutta pankkien voittomarginaali on vain 0,5—1,5 prosenttia. Palvelumaksuilla ja muulla sijoitustoinnalla pankit yrittävät täyttää tämän aukon.

Mitä pankkikriisiin tulee, mielestäni se olisi pitänyt jo nähdä siinä mielessä, että kun HOP kaatuu, SKOP kaatuu, Työväen Säästöpankki kaatuu ja KOP oli heikossa taloudellisessa asemassa juuri taseitten perusteella. Siinä tilanteessa päättäjien olisi pitänyt huomata tässä talossa,

että olisi ollut parempi pelastaa hyvät, toimivat yritykset, joilla olisi ollut edessään menestyvä tulevaisuus, siten että valtio olisi antanut pääomallinaa näille yrityksille, ja yksityisille henkilöille, jotka olivat asuntovelallisia, Valtionkonttori olisi antanut heille myös maksuaikaa lainalle. Uskon, että noin 20 miljardilla markalla olisi pankkikriisi voitettu, kun nyt pankit kasvattivat omaa pääomaa noin 53 miljardilla markalla, ja sen lisäksi rahaa annettiin ilman vastuita siinä mielessä, että nyt noin 6 000—7 000 pankkitoimihenkilöä heitetään työttömäksi. Minusta tämä on juuri tämän salin eli eduskunnan suurin virhe, mitä se on tehnyt viimeisten kymmenen vuoden aikana.

Kauppa- ja teollisuusministeri Kalliomäki: Puhemies! Olihan se hulvatonta aikaa, ja varmaan eri tahojen itse kunkin on syytä miettiä myös omia toimiaan. Meillä ei silloin ollut käytettävissämme ed. Kuosmasen viisautta, ehkä valitettavasti.

Olin silloin sitä mieltä, että pankeilla on yhteiskunnallinen palvelutehtävä. Olen sitä edelleenkin. Se liittyy siihen kysymykseen, että pankit ovat keskeinen ja perustava osa rahoitusjärjestelmää, jonka varassa hyvin pitkälti tuottava taloudellinen toiminta tässä yhteiskunnassa pyörii, haluttiin sitä tai ei.

Toinen asia on sitten, toimivatko pankit tai ylipäänsä rahoitusjärjestelmän muut osat millään tavalla järkevästi. Olin noina vuosina itse pankkivaltuusmiehenä. Voin niiden taustojen pohjalta todistaa sen, että Suomen Pankki toimi kyllä selkeästi vahvemmin myönteiseen, järkevään suuntaan kuin nyt annetaan ymmärtää. Mutta pankkeja ei kyllä saatu Suomen Pankin voimin silloin kuriin. Se oli, niin uskon, pankkien taholta ennen kaikkea taitamattomuutta, koska oli eletty vain ja ainoastaan säännellyissä rahatalouden oloissa vuosikymmenet eikä ymmärretty, mitä uusi toimintaympäristö olisi vaatinut rahan ostamiselta ja myymiseltä.

Ed. M. Pohjola (vastauspuheenvuoro): Arvoisa puhemies! Olen ministeri Kalliomäen kanssa samaa mieltä pankkien yhteiskunnallisesta vastuusta ja merkityksestä. Uskon, että kukaan ei siinä kohtaa ole eri mieltä. Mutta ongelma onkin juuri se, että jos pankeilla ei ole riittävä vastuuta riskienotoistaan ja lisäksi pankkeja tavallaan väärinkäytetään tässä suhteessa ja tiedetään, että yhteiskunta joka tapauksessa viime kädessä maksaa kaiken, niin silloin houkutukset

ovat aivan liian suuret, ja silloin se johtaa juuri tämän tapaiseen kriisiin, kuin nyt on tapahtunut. Tästä osoituksena on juuri se, että Suomi on tässä eri asemassa kuin muut Pohjoismaat. Me olemme aivan omilla prosenttiluvuillamme.

Ed. Kuosmanen: Arvoisa rouva puhemies! Pankkivastuusta vielä. Erittäin vaikea on jatkossakin valvoa pankkeja niin viranomaisvalvontana kuin pääomapiirin edustajan valvontana siinä mielessä, että operatiivinen pankin johto tekee itsenäisesti sijoituspäätökset ja lainapäätökset, ja siihen ei tavallisella viranomaisella eikä valvojalla ole mitään sanomista. 90-luvun alussa pankkitoiminta romahti siihen, että vakuudet romahtivat, niin kuin meistä jokainen tietää. Sama odottaa vielä jatkossakin, ei sitä voi estää.

Sitten vielä Arsenalista muutama sana sen vuoksi, että nyt Arsenalin omaisuus on myytävänä noin 14 miljardilla markalla. Eilen keskustelimme siitä, millä tavalla jatkossa pitäisi turvallisesti sijoittaa eläkerahastojen varoja. Ehdotan tässä julkisesti, että mahdollisimman kiireesti, kun vuosittain tulee eläkerahajoja noin 14 miljardia sisään, ne pitäisi sijoittaa Arsenaliin, koska Arsenalin omaisuus, kiinteistöt ja asunnot ovat ydinkeskustoissa ja nyt ne saisi puoleen hintaan. Ihmettelen suuresti, että tuppurainen, tappurainen, mitä ministerit tekevät, eivätkö he seuraa aikaansa tässä asiassa. Nyt olisi hyvä ja turvallinen sijoittamismahdollisuus kotimaahan.

Ed. Pulliainen: Arvoisa puhemies! Ministeri Kalliomäki äskeisessä puheenvuorossaan korosti pankkien yhteiskunnallista palvelutehtävää, joka siis hänen mukaansa edelleen niillä on; tähän näkemykseen voidaan yhtyä, se niillä toki on. Kun otetaan huomioon kaikki ne kokemukset, joita meillä on reilun kymmenen vuoden ajalta, eikö voitaisi ajatella kaikista näistä kokemuksista viisastuneina, että tämän palvelutehtävän hoitamisen säätelyjärjestelmä saatettaisiin yhteiskunnan itsensä kannalta turvalliseen jamaan?

Minä vielä korostan, arvoisa ministeri, että pankkitukipiikki on edelleen taselainojen muodossa auki, ja se on aika kova piikki, jos ajatellaan, mitä kaikkea lähivuosinakin voi tapahtua. Otetaan esille vaikka Emu-kulttuuri ja siihen liittyvä valuuttamyllerrys jnp. Se voi olla järisyttävä asia, ja edelleen pankkitukipiikki on auki, eli se 45—46 miljardia voi olla pian nettomääräisesti 100 miljardia markkaa.

Keskustelu julistetaan päättyneeksi.

Toinen varapuhemies: Asian käsittely keskeytetään.

Päiväjärjestyksessä olevat asiat:

1) Hallituksen esitys laiksi vähittäiskaupan ja eräiden työliikkeiden liikeajasta

Ensimmäinen käsittely
Hallituksen esitys 51/1996 vp
Talousvaliokunnan mietintö 27/1996 vp
Lakialoite 38/1996 vp
Toivomusaloite 307/1995 vp

Toinen varapuhemies: Käsittelyn pohjana on talousvaliokunnan mietintö n:o 27.

Keskustelu:

Ed. Hä m ä l ä i n e n : Arvoisa puhemies! Tästä lauantapäivästä näyttää tulleen eräänlainen talousvaliokunnan päivä. Edellinen asia, käsiteltävä asia ja vielä seuraavakin asia ovat talousvaliokunnan tämän syksyn suuria, pitkään pohdituttaneita asioita.

Nyt esillä oleva liikeaikalaki on puhuttanut myös muita eduskunnan jäseniä käytävillä, ryhmäkokouksissa ja kahvilakeskusteluissa jo paljon ennen kuin talousvaliokunnan esitys on ennättänyt täysistuntokäsittelyyn. Asia on myös yksi niistä harvoista talousvaliokunnan asioista, joista loppujen lopuksi valiokunta on jäänyt sisäisesti erimieliseksi.

Talousvaliokunta on kuullut liikeaikalasta ennätysmäärän asiantuntijoita. Tarkoituksemme oli löytää kestävä johtolanka ristiriitaisen asian ratkaisemiseen. Mutta jouduimme toteamaan, ettei mihinkään keskeiseen kysymykseen, esimerkiksi lain työllisyysvaikutuksiin, vaikutuksiin liikealan työsuhteisiin tai kuluttajan ostoskäyttäytymiseen, ole saatu yksiselitteisiä vastauksia. Kannanotot, joita asiantuntijat esittivät, riippuivat ennen kaikkea puhujan omasta sidosryhmästä. Mutta mikä mielenkiintoisinta, yksikään kaupan alue, ryhmittymä tai toimiala ei ole ollut asiantuntijakuulemisessa sisäisesti täysin yksimielinen. Kuluttajienkin piirissä on erilaisia mielipiteitä asiasta, ja johtopäätösten tekeminen jää tietenkin pitkälle edustajille itselleen, ja tämä on tietenkin ollut valiokunnan työssä yksi aikaa vievä asia, yhteisymmärryksen ja kompromissin etsiminen ristiriitaiseen asiaan.

Talousvaliokunta on kuvannut mietinnössään

yleisvaikutelmaa, joka eri intressitahojen kuulemisesta on jäänyt. Pienyritykset suhtautuvat ehkä varauksellisimmin suunniteltuihin aukioloaikojen laajentamisiin. Heidän pelkonsa näyttää olevan, että aukiolouudistus suosisi ennen kaikkea suurmyymälöitä. Pitkällä tähtäyksellä ne varmaan voivatkin parhaiten käyttää tehokkuusedun hyödykseen, ja ilmeisesti juuri siksi suurmyymälöiden kauppiaat yleensä ovatkin puoltaneet sunnuntaiaukiolojen lisäämistä. Pienkauppoja aukiolouudistus puolestaan tukee siten, että niiden kilpailu kioskien ja huoltoasemien kanssa tasoittuu. Nykylainsäädäntö selvästi vääristää kilpailua pienimpien kaupan yksiköiden kesken.

Ehkä selvimmin asiantuntijakuulemisenkin perusteella hahmottuu kaupan rakennemuutos, johon myös aukiololainsäädännöllä voidaan vaikuttaa. Ilman sunnuntaiaukiolojakin meneillään on ollut varsin nopea kaupan keskittyminen suurmyymälöihin, samalla kun pienmyymälöiden verkko on harventunut. Viime vuosina pienkauppa-alue on vienyt vuosittain noin 300 myymälää. Myymäläpinta-ala sen sijaan ei ole pienentynyt, pikemminkin päinvastoin. Tämän kaltainen rakennemuutos jatkuu ilman aukioloaikojenkin muutosta, tämä on nähtävissä, mutta aukiolomuutoksilla ja niiden ajoittamisella voidaan rakennemuutokseen ja sen nopeuteen ilmeisesti vaikuttaa.

Vaikka kannattammekin kilpailua, joka koituu myös kuluttajien eduksi, varoitamme siitä, että kilpailu voi johtaa pahimmillaan liialliseen keskittymiseen. Silloin todellisia vaihtoehtoja kuluttajille ei jääkään. Rakennemuutokseen vaikuttavat kuluttajien valinnat ja ostotottumukset, mutta vastuuta ei voi kokonaan säilyttää yksittäisille kuluttajille, heidän lyhyen tähtäyksen ratkaisuilleen. Kuluttajan voi olla hankala hahmottaa kunkin ratkaisunsa kauaskantoisia seurausvaikutuksia. Vastuu on myös kilpailuolosuhteista päättävillä lainsäätäjillä ja myös kaavoittajilla.

Valiokunta on sisällyttänyt mietintöönsä ympäristöministeriön kauppaa koskevat tavoitteet. Kertaan ne vielä varmuuden vuoksi. Ympäristöministeriö hahmottelee kaupan tavoitteita seuraavasti:

Yhdyskuntien on täytettävä eri väestöryhmien tarpeet sekä edistettävä toimintamahdollisuuksia ja omatoimisuutta. Palvelujen on oltava saavutettavissa jalkaisin tai joukkoliikenteellä. Uusi rakentaminen on suunnattava jo olemassa oleviin yhdyskuntiin, ja jo olemassa olevia yhdys-

kuntarakennetta ja rakennuksia on käytettävä mahdollisimman pitkään.

Valiokunta on pitkin syksyä etsinyt ratkaisua, jolla voitaisiin saada mahdollisimman laaja tuki hallituksen esitykselle. Olemme päätyneet ratkaisuun, jolla kaupalle annetaan lisäaikaa sopeutua meneillään olevaan rakennemuutokseen. Päädyimme esittämään lain voimaantulon porrastamista myyntipinta-alan mukaan. Tämä ratkaisu tukee alkuvaiheessa erityisesti pienmyymälöitä, jos ne pystyvät uudistuksen käytännössä hyödyntämään. Uudistuksella siis tasoitetaan nyt nähtävissä olevaa kilpailun vääristymistä pienkauppojen sekä kioskien ja huoltoasemien välillä.

Siirtymäaika antaa mahdollisuuden myös jatkopohdintoihin. Ensi vuoden keväällä valmistuu ympäristöministeriön työryhmän työ, jolla esittään keinoja ohjata suurmyymälöiden perustamista. Myös rakennuslain uudistaminen on viireillä. Ennen kuin aukiolouudistus astuu täysimääräisenä voimaan, voidaan — niin toivon — löytää keinot, joilla vahvistetaan aitoa kilpailua ja toisaalta turvataan myymäläverkon, siis kaupan palvelujen riittävä tiheys.

Valiokunta siis esittää, että uudistus, sunnuntaiaukiolojen vapauttaminen, koskee ensi vaiheessa myyntipinta-alaltaan enintään 400 neliömetrin myymälöitä. Tästä uudesta rajanvedosta on jo puhuttu etukäteen epäillen sen toimivuutta. Valiokunta on sen vuoksi tähdentänyt, että laissa tarkoitetaan tässä rajanvedossa nimenomaan vakinaista myyntipinta-alaa. Tarkoitus ei ole, että millään köysivirtailmillä tai muilla tilapäisratkaisuilla sunnuntaiaksi muutettaisiin myymäläpinta-alaa uuteen rajaan sopivaksi.

Uusi ratkaisu siis tasoittaisi kilpailua kioskien ja huoltoasemien ja toisaalta pienkaupan välillä. Se saattaisi keskenään yhdenvertaiseen asemaan myös haja-asutusalueen ja asutuskeskusten pienkaupat. Nythän rajan "väärälle" puolelle jäänyt kauppa on saattanut kärsiä kohtuuttomastikin eriarvoisuudesta. Tällä muutoksella ei siis puututa haja-asutusalueiden kauppojen aukioloihin, vaan ne säilyvät ennallaan. Tällä muutoksella tuetaan haja-asutusalueiden kauppojen läheisyydessä olevia asutuskeskusten pienkauppoja, jotka saavat nyt myös lisää aukioloaikaa kilpailukseen haja-asutusalueen kaupan kanssa.

Siirtymäkauden ajan, siis vuoden 99 kevääseen saakka, yli 400 neliön myymälöihin sovelletaan nykyistä kumottavaa lakia. Suurmyymälöiden aukiolomahdollisuudet siis säilyvät ennallaan, myös niiden mahdollisuus nykyisen kalta-

siin aukioloihin kaksoispyhinä. Nykyiset poikkeusluvut jäävät voimaan siihen saakka kuin ne on myönnetty. Uuteen lakiin tulee myös entisen kaltainen poikkeussäännös. Valiokunnalle on kerrottu, että poikkeuslupakäytäntö eroaa nykyisin maan eri puolilla. Valiokunta viittaakin edellisen eduskunnan aikaisen talousvaliokunnan poikkeuslupan perusteita koskeviin tarkennuksiin ja kehottaa kauppa- ja teollisuusministeriötä huolehtimaan ohjein ja tarvittaessa säädöksiin, että eri puolilla maata poikkeuslupakäytäntö on yhdenmukainen ja perustuu oikeihin kriteereihin.

Arvoisa puhemies! Talousvaliokunta siis esittää hallituksen esityksen hyväksymistä siten, että sen voimaantulo porrastetaan myyntipinta-alan mukaan. Valiokunnan mietintöön liittyy keskustan ja kristillisten vastalause, jossa esitetään lakiehdotuksen hylkäämistä epävarmoihin työllisyysvaikutuksiin ja kaupan keskittymisen kiihtymiseen viitaten.

Kauppa- ja teollisuusministeri Kalliomäki: Puhemies! Ensiksi haluan kiittää eduskunnan talousvaliokuntaa erityisesti ja myös työvaliokuntaa niiden asiallisesti, perusteellisesti ja maltillisesti läpi viemästä käsittelystä. Myös hallituspuolueitten eduskuntaryhmien johto on uhrannut paljon aikaansa tälle vaikealle, hankalalle asialle. Aikataulut ovat joustaneet, ja minun puolestani näin on hyvä. Ne voivat joutaakin, jos sillä varmistetaan, että välttämätön uudistus voi edetä hyväksyttävällä tavalla ja hyväksyttävässä muodossa. Mutta kuten sanottu, puhemies, tämä on vaikea, ristiriitainen kysymys eduskunnalle.

Mitä siis hallituksessa yksimielisesti hyväksytyn esityksen taustalla on? Miksi hallituksen esitys annettiin eduskunnalle, vaikka tiedettiin toki ennakolta, että eduskunnan käsitykset jo viime eduskuntakaudenkin kokemuksiin perustuen tulevat olemaan ristiriitaisia ja tunnelmat sen vuoksi vaikeat? Vastaus hyvin yksinkertaisesti on se, että nykyinen tilanne on täysin kestämaton ja johtaa yhä pahenevaan tilanteeseen tulevaisuudessa. Toisin sanoen meidän on tiedostettava se, että nykyinen laki asetuksineen, poikkeuslupamenettelyineen ei toimi ja aiheuttaa kasautuvia vaikeuksia jatkossa. Itse asiassa olemassa oleva käytäntö ja lain kirjain eivät vastaa kaikilta osin enää toisiaan. Tästä konkreettisena ankarana todisteena, piiskana minun selkänahassani on muun muassa apulaisoikeusasiamiehen toimiston jo vuosi sitten esittämä vaade, että tässä

asiassa on ryhdyttävä toimenpiteisiin, ja sen vaa-teen taustalla ovat muun muassa viranomaisille tehdyt esitykset, vaatimukset, kantelut siitä, että ennen kaikkea kioskiasetus ei toimi lain edellyttämällä tavalla käytännössä.

Uskon, että aika monet, varsinkin ne, jotka kuuntelivat edellisessä eduskunnassa liikeaikalain uudistuksen käsittelyä, tietävät, että voimassa oleva laki on paitsi susi myös tietoisesti sudeksi tehty. Sen on tuolloin esitellyt ministeri myös julkisuudessa kertonut, että näin tehtiinkin tietoisesti, jotta lain kehitys menisi eteenpäin. Siinä suhteessa onnistuminen on ollut oikein ripeätä. Ratkaisevan tärkeä kysymys minusta siis kuuluu, millä tiellä ollaan, jos edetään nykyisen lainsäädännön ja käytännön mukaisesti. Se on ratkaisevan tärkeä siksi, että tiedämme, millaisia karhuja tulee vastaan, jos nyt käsittelyssä oleva hallituksen esitys taikka valiokunnan mietintö eivät tule hyväksytyiksi.

Otetaan ensiksi sellainen yhteiskunnallinen palvelupiste kuin tavallinen huoltoasema, se kysymys, mikä huoltoasemien rooli on, mikä sen tulisi olla ja millä tiellä tässä kysymyksessä ollaan. Jos hiukan karrikoin, kehitys etenee ripeään tahtiin sillä tavalla, että polttoainemyynnistä huoltoasemilla on tulossa sivubisnes. Bensa myydään yhä enemmän pisteissä, jotka ovat miehittämättömiä, huoltoasemat ovat muuttumassa ruoka- ja sekatarvikaupoiksi, joissa vähän samaan tapaan kuin takavuosina osuuskaupoissa myytiin bensa takapihalla. No, sekin on yksi vaihtoehtoinen mahdollisuus, että jakaja on kaupan pihassa. Ongelma ja erotus nykykäytännön osuuskauppalla oli se, että sillä oli rajatut aukioloajat.

Mikä siis huoltoasemien osalta tulisi ratkaisun nyt olla? Pitäisikö huoltoasemat pistää kiinni öisin ja sunnuntaisin, siis kiristää merkittävästi säännöksiä niitten kohdalta, että asiat etenisivät järkevällä tavalla? Vai pitäisikö edetä sillä tavalla, että vapautetaan aukioloja vähittäiskaupoille, joiden kannattavuutta nämä huoltoasematkin kalvavat tällä hetkellä varsin hultvottomalla tavalla? Minusta tämä on oikea ratkaisu, ja sitä esitetään sekä hallituksen että valiokunnan enemmistön taholta.

Toinen yhteiskunnallinen toimipiste, kioskit, on ehkä vielä enemmän kielteisenä esimerkkinä. Ne ovat muuttuneet tai muuttumassa kiihtyvällä vauhdilla monivalintamyymälöiksi. Eivät ne ole enää pieniä mukavia, kesäisin luukun kautta jäätelötötteröitä lapsille myyviä palvelupisteitä, vaan ne ovat muuttumassa todella hyvää vauhtia

monivalintamyymälöiksi. Näin ne menevät suoraan pienten vähittäiskauppojen ja erikoiskauppojen reviiirille. Mitä tästä on seurauksena? Tietenkin rakennemuutos, jossa vähittäiskauppa asutuskeskuksissa menettää asemiaan ja siirtyy suurmarkettien suuntaan ja pienkauppa kukoistaa enemmän kioskeissa ja huoltoasemilla. Kärjistän tietoisesti, mutta tämä on kehityksen suunta väistämättä nykyoloissa.

Miten sitten tämä kioski-ongelma ratkaistaan? Se ongelma, josta on todella tehty viranomaisille valituksia. Ollaan nostamassa oikeusjuttujakin. Pitäisikö ottaa taas pakkia, rajoittaa kioskien aukioloa ja panna poliisi sulkemaan ne kioskit, jotka eivät täytä asetuksen kirjainta hengestä puhumattakaan tällä hetkellä? Toisin sanoen ne, jotka eivät myy luukun kautta, jotka ovat sisä-kioskeja, monivalintapisteitä, pannaan poliisivoimin kiinni. Sitäkin on esitetty. En ole erityisen innokas harkitsemaan tämän tyyppistä taantuvaa kehitystä, eikä se ole mahdollistakaan. Ei minusta sekään ole mahdollista, että säänneltäisiin sillä tavalla lisää kioskeja, että rajoitetaan niitten sortimenttia, myyntivalikoimaa, ja pannaan poliisit käyttämään, toimiiko kioski asetuksen mukaisesti. Tässäkin suhteessa minusta on parempi se, että annetaan vähittäiskaupoille mahdollisuus — siis nimenomaan mahdollisuus, ei pakkoa — kilpailla ja palvella kuluttajia ja samalla kääntää edes tältä osin vinoutuvaa kaupan rakennetta paremmalle uralle, kuin millä se nyt on.

Kolmantena asiana valiokunnassa varmasti moneen kertaan suuntaan ja toiseenkin käännetyn poikkeuslupamenettelynkin osalta tie kulkee siihen suuntaan, että poikkeuslupakäytäntö on muuttumassa tai muuttunut jo enemmän maantai läänien tavaksi kuin tarkoin ja suhteellisen harvoin erityistilanteisiin sovellettavaksi poikkeusmenettelyksi. Mitä tästä on ollut seurauksena? Riitoja ja rähinää kauppiaitten kesken ihan oikeusjuttuja myöten — ja ymmärrettävästi, koska sellainen menettely väistämättä myös vääristää kilpailuasetelmia. Se myös eriarvoistaa kuluttajia maan eri osissa alueilla, joilla poikkeuslupia myönnetään. Hallituksen esityskään ei tältä osin 100-prosenttisesti toimi, mutta se toimii 90-prosenttisesti, ja minusta se riittää. Jos esityksen mukaiseen käytäntöön päädytään, niin poikkeuslupamenettely koskee niin harvalukuista määrää sunnuntai- ja pyhäpäiviä, että ongelmaa ei ole.

Mitä muuta on edessä, jos jatkamme nykytiellä? Minusta jokainen joutuu myöntämään sen,

että kaupan rakennekehitys kulkee edelleenkin kielteiseen suuntaan, jos se koetaan kielteiseksi, että markkettipainotteisuus jatkuu. Me tiedämme, että on kymmenittäin hakemuksia jonossa odottamassa, että lupa tulisi. Tämä ei tietenkään korjaannu tuosta vain hallituksen esityksellä. Paljon tärkeämpi väline siinä suhteessa, jos halutaan säännellä markettikehitystä, on kuntien ja tietenkin johonkin mittaan ympäristöministeriön käsissä. Mutta nykytiellä kehitys menee vauhdikkaasti siihen suuntaan, jonka äsken mainitsin, ja se tarkoittaa myöskin asutuskeskusten pienkauppakuolemien jatkumista.

Se tarkoittaa minusta myöskin sitä, että kielteinen kaupan työllisyyskehitys ei käänny sillä nopeudella, sillä vauhdilla myönteiseen suuntaan, jota haluamme, ja haluamme nimenomaan sen tähden, että työllisyystavoitteet sitä edellyttävät. Tässäkin sanon, että en väitä hallituksen esityksen työllisyysvaikutusten olevan mitenkään radikaaleja, mutta jos tässä kaavoitusmenettelyssä kytetään saamaan ratkaisuja aikaan muun muassa Soininvaaran työryhmän työn kautta, niin yhdessä ne vaikuttavat positiiviseen suuntaan, ja pientä apua tulee myöskin hallituksen esityksen mukaisista vaikutuksista. Sen puolesta puhuu Ruotsin esimerkki, jossa on syntynyt pikkuhiljaa uuden tyyppinen pienkauppamuoto asutuskeskuksiin. Mutta paljon on todella kuntien niskoilla tämän markettikehityksen kääntämiseksi järkevämpiin uomiin.

Sitten puhemies, haluan erikseen painottaa periaatteellisesti tärkeää kysymystä, kysymystä kuluttajien asemasta eli asiakasnäkökulmaa, sitä näkökulmaa, jonka minusta pitäisi itse asiassa olla se tärkein näkökulma ja jonka nykytila jättää sittenkin toissijaiseksi. Elämme tilanteessa, jossa eduskunta on lailla päättänyt supistaa, määritellä ihmisten vapaan tahdon muodostuksen raamia tässä asiassa. Ja kuitenkin minun mielestäni kansalaisten valinnanvapauden ja tasa-arvon tulee olla lainsäädännön keskeinen ohjenuora. Ja kun olen sosialidemokraatti, niin sanon, että sen tulisi olla keskeisin ohjenuora jo senkin tähden, että kansalaisten valinnanvapaus ja tasa-arvo on sosialidemokratian sisintä olemusta. Odotan perusteluja niiltä, jotka ovat toista mieltä.

Otan vielä toisen myöskin periaatteelliseksi tai vakaumukselliseksi koetun asian. Tässä yhteydessä on puhuttu lepopäivän pyhittämisestä, tärkeästä asiasta, ja kysymys kuuluu, mikä on ihmisten lepopäivä tämän päivän Suomessa taikka tulevaisuuden Suomessa, mihin kehitys kulkee.

Minusta vastaus siihen on, että lepopäivä ihmisille on se, joka heiltä työn jälkeen jää vapaaksi tai jonka työtön tai eläkeläinen sellaiseksi kokee. Näin pitää olla tänä päivänä. Se on myös selkeä välttämätön yhteiskunnallinen valinta. Maaseudulla tällä hetkellä, jos puhutaan tästä kauppojen aukiolosta ja lepopäivästä, kaupat ovat aivan vapaasti sunnuntaisin auki. Se on se lepopäivä-ratkaisu, joka siinä osassa maata on tehty. Miksi muualla olisi toisenlainen ratkaisu?

Annettakoon ihmisten itse päättää tykönään omasta lepopäivästään siihen mittaan kuin se on mahdollista. Paperityöläinen ei voi sillä tavalla päättää, että minun lepopäiväni on sunnuntaina, eikä siivousfirman työntekijä, eikä yhä kasvavan määrän kohdalla tilanne poikkea tästä. Tuotantorakenne ja elinkeinorakenne kehittyvät sillä tavalla, että työt muodostuvat ja ne tehdään silloin, kun se on sen tuloksen teon kannalta järkevintä. Siihen emme voi itse vaikuttaa. Pyhitettköön lepopäivä sen perusteella, miten ihmiset itse haluavat.

Mutta kun tiedän, että tämä asia on monelle kipeä, en lähde tässä määräilemään. Mutta tämä on oma näkemykseni ja mielelläni kuulen esimerkiksi ed. J. Kukkosen arvion tästä, koska uskon, että hän ajattelee hiukan toisella tavalla. Olen tästä asiasta kyllä vaihtanut kirjeet arkkipiispankin kanssa aikanaan ja tiedän, että evankelisluterilaisella kirkolla saattaa olla siitä erilainen käsitys. Mutta se ei kyllä minun näkemystäni, en puhu vakaumuksesta vaan näkemyksestä, tässä asiassa muuta.

Hallituksen esityksen taustalla on myös hallitusohjelma, jossa lähdetään siitä, että pitäisi sääntelyä purkaa, kilpailua lisätä, yrittämisen vapautta lisätä, kannustaa yrittäjyyttä, tällä tavalla vaikuttaa työllisyyden edellytyksiin, hintakehitykseen myönteisesti. Minusta se on yksi velvoite, ja niiltä pohjilta tämä esitys kirjattiin myöskin hallituksen työllisyysohjelmaan. Ja se, että se oli hallituksen työllisyysohjelmassa, tietysti vaikutti aikatauluun sillä tavalla, että esitys piti antaa viime keväänä. Omalta osaltani muuten olisi ollut valmiutta toimia vähän pidemmälläkin aikataululla ja se olisi ehkä antanut mahdollisuuksia perusteellisempaan ennakokeskusteluun eduskuntaryhmien kanssa. Mutta tämä myöhästyi kuukauden päivät muutenkin jo työllisyysohjelman takarajoista.

Taustalla on sitten minusta varteen otettavana tekijänä myöskin se, että kun katsomme, mitä meillä on tapahtunut tai mitä muualla on tapahtunut silloin, kun lainsäädäntöä on uudistettu

aukioloja vapauttavaan suuntaan, niin palaute ennen pitkää on ollut kaikista suunnista myönteinen. Kansainvälisellä puolella on erittäin paljon näitä esimerkkejä. Naapurimaa Ruotsi on jo yli 20 vuotta soveltanut täyden vapauden periaatetta. Ja kuten sanottu, niin myöskin meillä valtaosa palautteesta lainsäädännön kehityksessä on näissä avautuvaan suuntaan etenevissä päätöksissä ollut positiivista.

Ihan luettelon omaisesti siis, puhemies, hallituksen esityksen vaikutusarvioista tällä menetelyllä, valiokunnan mietinnön hyväksymisellä voidaan nykyisin aiheuttamat pahimmat ja kohutuutumat epäkohdat poistaa huoltoasemien, kioskien ja myös poikkeuslupamenettelyn osalta. Rakennekehityksen vinoutuneeseen suuntaan saadaan pientä korjausta. Kilpailuasetelma tervehtyy kaupan sisällä. Tasa-arvoinen kuluttajien kohtelu maan eri osissa saadaan aikaan ja luodaan kuluttajille heidän omasta päätösvallastaan riippuvaa lisääntyvää valinnanvapautta.

Sehän on mielenkiintoinen kysymys, kun katsotaan erilaisia gallupeja, joita on tehty tästä aukiolojen vapauttamisesta. On aivan siitä kiinni, miten kysymys asetetaan, se, millaisia tuloksia saadaan. Jos kysytään, onko pakko, pitäisikö kauppojen olla sunnuntaina auki, niin hyvin pieni osa, 16 prosenttia vastaa, että ei se pakko ole. Mutta jos kysytään, niin kuin minusta pitäisi tämän lakiesityksen hengessä kysyä, onko sallittava se, että kaupat ovat auki ja kauppiaat saavat itse sen päättää, niin ylivoimainen enemmistö, myös kaupan työntekijöistä, vastaa, että ”kyllä”. Se kuvaa minusta sitä tervettä henkeä, joka kansalaisten, kuluttajien parissa on.

Vielä tähän luetteloon pari lisää: Matkailupuolella tämä tulee varmasti olemaan hyvin terve ja myös työllisyyttä lisäävä uudistus. Työllisyyden osalta muuten on aivan selvää, että osaaikaistyöpaikat ovat se kohde, johon mahdollinen lisääntyminen syntyy. Ostovoimalle syntyy pieni, uusi kanava, joka voi hiukan positiivisesti vaikuttaa työllisyyteen niitten kansalais- ja ihmisryhmien osalta, jotka työn tai muun elämäntilanteensa vuoksi kokevat sunnuntain sellaiseksi ajaksi, jolloin he käyttäisivät kaupan palveluja hyväksi. Todennäköistähän on, että mitään mullistavaa muutosta sinänsä ei kaupan palveluissa ja aukioloissakaan kokonaistasolla tapahtuisi.

Puhemies! Vielä lopuksi lyhyt kommentti siihen, että Liikealan ammattiliitto on tämän kokenut omalta kannaltaan kielteisenä. Olen heidän kanssaan keskustellut, prosessia vienyt läpi jo

puolitoista vuotta, ja se, että hallituksen esitys on se, mikä se on eikä esimerkiksi täyden vapauden periaatteen mukainen, johtuu nimenomaan siitä, että halusin täydellä painollaan tältä osin ottaa huomioon Liikealan ammattiliiton näkemykset. En usko, että tämän mallin sisällä heillä voi olla mitään huomauttamista. Toinen asia on se, että he eivät haluaisi tähänkään malliin mennä. Mutta ei heilläkään ole sitten vaihtoehtoa ja toivonkin, että ne, jotka katsovat, että hallituksen esitys ei ole hyvä, kertovat mikä on se vaihtoehto nykyiselle mallille, joka ei toimi kerta kaikkiaan, joka ei ole hyväksyttävä.

Tiedän, että esimerkiksi ed. Hellberg on ainakin minulle suullisesti esittänyt, että pitäisi lisätä sunnuntiaukioloja hallitusti neljällä sunnuntaila lisää vuositasolla. Siis silloin tulisi neljä plus kymmenen. Se oli se, mitä itse ensimmäisenä tsekkasin, mutta kaikkien tahojen palaute, ja hyvin perustein, oli se, että se ei ole toimiva malli. Se ei poista nykyisiä epäkohtia. Jos pannaan neljä sunnuntaita lisää ja mietitään, miten kauppa siihen reagoi, uskon, että jokin osa suurista marketeista käyttäisi tätä tilaisuutta hyväkseen, ehkä merkittäväkin osa, mutta se tarkoittaisi sitä, että he joutuisivat markkinointiin sijoittamaan merkittävästi lisää rahaa ja kuluttajat maksaisivat sen hinnoissa, kukkarossaan. Ja kioskiongelman, huoltoasemaongelman, poikkeuslupaongelman, eivät poistuisi tällaisella ratkaisulla. Se jouduttiin hylkäämään valitettavasti.

Puhemies! Toivon ja uskon siis, että tämä eduskunta tavalla tai toisella löytää tavan ja riittävän yhteisen sävelen, jolla tämä monia edustajia vaikealla tavalla, sen ymmärrän, koetelevala esitys, mietintö, voisi tulla hyväksytyksi. Se on välttämätön ja olemassaolevan lainsäädännön kohtalokkaat virheet riittävällä tavalla korjaava uudistus. En peräänkuuluta sitä, että oppositio välttämättä olisi mukana sen tähden — vaikka tiedän, että sielläkin myös keskustassa on niitä, jotka kuitenkin pitävät hallituksen linjausta oikeana — että tämä läänikuvio taisi aiheuttaa haavoittuneiden suman, niin että voi olla pikkuisen vaikea sen kynnyksen yli mennä. Mutta toki, jos se on mahdollista, toivon sieltäkin tukea.

Puhetta on ryhtynyt johtamaan puhemies Uosukainen.

Ed. Takkula merkitään läsnä olevaksi.

Ed. R i m m i (vastauspuheenvuoro): Rouva puhemies! Ministeri Kalliomäki tavanomaiseen rauhalliseen ja hillittyyn tyyliinsä esitteli tätä erittäin vaikeaa lakiesitystä, joka ainakin meille monille on varsin vaikea.

Ministeri totesi, että nykytilanne on aivan kestävä, poikkeuslupakäytäntö ei toimi, kioski-asetus ei toimi jne. Kerroitte siitä, että huoltoasemat ovat räjähtäneet tavarataloiksi ja kioskien tilat ovat paisuneet aivan räjähdysmäisesti. Kysyisin: Miksi tätä asiaa ei sitten, en tunne asiaa niin hyvin, ole ajoissa hoidettu ja on annettu tapahtua näin, että kioskit ovat saaneet paisua määrättömän suuriksi ja samaten huoltoasemat? Vai onko haluttu tietoisesti antaa asian luisua niin, että sitä esimerkiksi voidaan käyttää perusteena liikeikalain muuttamiseksi?

Ministeri kiitti tietenkin valiokuntaa, kuten asianmukaista on, ja myös hallitusryhmien puheenjohtajia. Minä en kyllä tässä kohdassa kiitä hallitusryhmien puheenjohtajia, koska he ottivat kuuluun koplaukseensa liikeikalain ja nämä asiat ovat monilta osin mitallisesti eriarvoisia ja koen todella erittäin raskauttavana ja erittäin pahaa mieltä tuntien tämän asian yhteennivomisen, minkä hallitusryhmien puheenjohtajat tekivät.

Markettien lupa-asiassa todella hartaasti toivon, että ministeri Kalliomäki myös omalta osaltaan ottaa määrätietoisesti, kuin on ollut tätä lakia ajamassa kuin käärmettä pyssyyn, jos on lupa näin tulkita, vaikuttaa siihen suuntaan, että markettiluville laitetaan täydellinen stoppi. Minusta marketit ovat järkyttäviä ihmisten ajankäytön kannalta. Minulla on ainakin muuta tehtävää kuin kävellä kilometrikaupalla marketissa voidakseni suorittaa päivän ostoksia.

Ed. J. K u k k o n e n (vastauspuheenvuoro): Arvoisa puhemies! Käymättä vielä tässä vaiheessa varsinaista debattia vastauspuheenvuorossa eräästä hyvin mielenkiintoisesta ministeri Kalliomäen avauksesta sanon, että siinä hän on oikeassa, että nykyinen tilanne on kestävä.

Oma lakialoitteeni, joka tähän aihepiiriin liittyy, pyrkii tätä kestävämmästä tietyllä tavalla rajaamaan. Hämmästelenkin, miksi ei perusteellisemmin sitä puolta asiasta käsitelty ainakaan tuon mietinnön mukaan.

Minun mielestäni kioskeja ja huoltamoita koskevassa ongelmassa olisi ollut etsittävä ratkaisua hyvin tiukasta linjasta esimerkiksi 100 neliometriin rajoittaen. Nimittäin rajoituksia joudutaan joka tapauksessa näissä asioissa val-

vomaan, ja ainakin toukokuuhun 99 asti tilanne myös tämän lakiesityksen pohjalta tulee olemaan mahdollittoman sekava.

Poikkeuslupien on tahallisesti annettu mennä mielivaltaisesti läpi eri puolilla maata jopa ennakoiden tulevaa täyttä vapautta. Minusta on lähinnä laittomuutta vedota mahdolliseen tulevaan tilanteeseen, niin kuin eräissä ratkaisuissa on tehty. Koko prosessia on siis tietoisesti ajettu tähän pisteeseen.

P u h e m i e s (koputtaa): Vastauspuheenvuoro, ed. Kukkonen!

P u h u j a : Tämä, että ministeri nyt erityisesti tätä ratkaisua täältä puolustaa, on tietysti luonnollista, mutta tähän sekavuuteen poikkeusluvis-
sa halusin tässä yhteydessä erityisesti puuttua.

Ed. L i n d q v i s t (vastauspuheenvuoro): Arvoisa rouva puhemies! Ministeri Kalliomäki totesi hallituksen esityksestä laiksi vähittäiskaupan ja eräiden työliikkeiden liikeajasta, että se on välttämätön uudistus. Kyllä tietysti voi näinkin todeta, mutta ehkä olisi riittänyt jonkinlainen pienempikin uudistus. Jotenkin tästä tulee varsin sekava vaikutelma, onko tämän toimivuus vielä heikompi kuin nykyisen lain ja onko tässä huomioitu riittävästi juuri palvelurakennetta. Itse hyvin mielelläni annan ihmisille valinnanvapauden, ja kuluttajathan määrittelevät sitten, tarvitsevatko vai eivät näitä palveluita, ja siitä varmasti muotoutuvat aukioloajat.

Mutta toisaalta mitä enemmän olen tätä pohtinut, sitä vaikeammalta asia tuntuu paitsi maaseudulla myös kaupungissa, kun olen todennut, että esimerkiksi Lahden kaupungin kaikista lähiöistä ovat kauppaliikkeet hävinneet yksi toisensa jälkeen. Sinne on tullut vain suuria marketteja, joihin on melkoinen matka.

Niitä korvaa tällä hetkellä aika hyvin tilapäistä pientä tarvetta palveleva kioskien ja huoltamoiden verkosto. Entäs jos kaupat alkavatkin olla vielä enemmän auki? Nämä häviävät täyden-
tämästä palvelurakennetta. Eli kokonaisvaltaisuuden varmasti, koska kuluttajathan tämän kaiken kuitenkin loppujen lopuksi maksavat, olisi oltava kaiken lähtökohta tässä lainsäädännössä.

Ed. P u h j o (vastauspuheenvuoro): Arvoisa puhemies! Ministeri Kalliomäki antoi ymmärtää, että erityyppisten liikelaitosten kovinkin erilaiset aukioloajat ovat sellainen ongelma, että

sitä ei voi ratkaista muuten kuin nyt hallituksen esittämällä tavalla. Hän mainitsi, että huoltoasemat ja kioskit ovat muodostuneet eräänlaisiksi monivalintamyymälöiksi ja näiden kovinkin runsaat aukioloajat aiheuttavat pienten vähittäiskauppojen sulkemisia ja siten suurkauppojen suhteellisen osuuden lisääntymistä.

Minun mielestäni ministeri ei käsitellyt asiaa tarpeeksi monipuolisesti. Hän arvioi vain aukioloaikoja, mutta kyse on myös hinnoista. Kioskeissa ja huoltoasemilla ovat tuotteet paljon kalliimmalla rahamäärällä ostettavissa kuin tavallisissa kaupoissa, ja siksi minä en näitä myymälöitä katso ongelmaksi, koska juuri hintoja vertailemalla kansalaiset voivat valita halvemman eli normaalin kaupan tai kalliimman eli kioskikaupan. Eri asia on sitten, jos on muita vääristymiä huoltoasemien ja kioskien kohdalla.

Ed. B r e m e r (vastauspuheenvuoro): Arvoisa rouva puhemies! Minusta oli hyvin positiivista kuulla ministeri Kalliomäen pohdintoja kaupan ja elinkeinoelämän lukuisista suurista periaatteellisista ongelmista. Oli myös mukava kuulla hänen edistyksellisiä ajatuksiaan huoltoasemaja kioskiongelmasta. Nehän kiteytyvät pohdintaan siitä, miten pitkälle ylipäättänsä on suotavaa sallia kaupan alojen, jotka eivät siis pärjää omillaan, siirtyä loisimaan muille aloille aukioloaikoihin ja poikkeuslupiin ym. liittyvillä kilpailueduilla.

Yksi vakava asia jäi kuitenkin mielestäni kokonaan vaille pohdintaa, nimittäin se, miten pitkälle on suotavaa, että valtion liikelaitokset ja jopa viranomaistoiminnot ryhtyvät tukku- ja vähittäiskauppiaksi ja sillä lailla kilpailemaan omat kustantajansa — kansalaisensa, veronmaksajansa — suohon, konkurssiin saakka. Tällaisia ovat Valtionrautatiet, Suomen Posti, myös osittain Postipankki, Rajavartiolaitos, Tielaitos, Ilmailulaitos, Ajoneuvohallintokeskus, Finnair. Kaikki nämä ovat siirtymässä kilpailemaan veronmaksajien, omien kustantajien kanssa. Se on erittäin vakava asia, joka pitäisi ottaa ohjelmaan eduskunnassa ja todella ajatella läpi.

Ed. K u i s m a (vastauspuheenvuoro): Arvoisa puhemies! Kun ministeri kyseli vaihtoehtoja tälle lakiesitykselle, niin minusta parempi vaihtoehto olisi ollut kumota koko laki eikä säätää mitään muuta. Ei meillä lainsäädännöllä ole muutenkaan säädelty elinkeinojen harjoittamisen aikaa, ja monta muuta elinkeinoa työtur-

vallisuuden tai muiden syiden takia voitaisiin mieluummin rajoittaa kuin kauppojen aukioloaikaa.

Kauppojen aukioloaikahan ei välttämättä tästä lisäännä. Kuluttajathan sen ratkaisevat; me voimme mennä kauppaan silloin, kun on tarvis, ja yrittäjätkin varmaan pitävät kauppaa auki vain silloin, kun on asiakkaita ja se kannattaa. Sunnuntiaukiolo tietysti voi olla sellainen, ettei se lisäännä juuri lainkaan, koska kustannukset ovat nykyisin suuria. Eli itse asiassa voisi ministerin kysymykseen vastata, että koko tämä asia, kauppojen aukioloaika, on nykyisessä yhteiskunnassa ehkä sellainen asia, joka ei kuulu lainkaan eduskunnan päätettäviin asioihin.

Ed. Z y s k o w i c z (vastauspuheenvuoro): Arvoisa rouva puhemies! Ministeri Kalliomäki toi esiin niitä hankaluuksia, joita nykyinen lainsäädäntö on aiheuttanut, ja korosti myös asian periaatteellista puolta. Itsekin olisin halunnut asian periaatteellista puolta korostaa ja hyvin samassa hengessä kuin ed. Kuisma äskeisessä puheenvuorossaan. Mielestäni kysymys kuuluu: Kuuluuko eduskunnan lailla säätää, milloin kaupat saavat olla auki? Miksi kuuluisi? Emme me säädä siitä, milloin toimistot tai tehtaات saavat olla auki.

Mielestäni kuluttajien ja kauppiaiden pitää voida täysin vapaasti päättää siitä, milloin kaupaa käyvät. Kauppiaiden harkintaan luonnollisesti vaikuttavat kustannukset, ja tätä kautta myös työntekijät hinnoitellessaan palvelujaan kauppiaille päin ovat vaikuttamassa siihen, milloin on tarkoituksenmukaista kauppojen olla auki, milloin on mahdollista toteuttaa ne kuluttajien ja mahdollisesti yrittäjien toiveet, että myös sunnuntaisin voitaisiin kauppaa käydä. Tämä asian periaatteellinen puoli on mielestäni aika tärkeä, kun asiaa mietitään.

Usein arvostelemme esimerkiksi Euroopan unionia siitä, että se antaa direktiivejä kaiken maailman turhista asioista. Mielestäni meidän pitäisi itse kunkin pysähtyä miettimään, onko todella niin, että meidän pitää tässä talossa säätää, milloin kaupat saavat olla auki, säätää erilaisista neliörajoista, säätää siitä, mitä saa mistäkin kaupasta mihinkin aikaan myydä.

Hallituksen esitys ja talousvaliokunnan mietintö ovat toki askeleita eteenpäin, ja kannatan toki niiden hyväksymistä. Mutta jatkossa mielestäni tulisi päästä täyteen vapauteen eli kumota kokonaan kauppaliikkeiden aukioloaikasääntely.

Kauppa- ja teollisuusministeri Kallio -mäki: Puhemies! Ed. Rimmi kysyi, miksi asioita ei ole hoidettu ajoissa, miksi ongelmia ei ole ratkaistu ajoissa. Puheenvuorossani aiemmin viittasin jo siihen, että edellinen lainsäätävä tiesi tekensä ongelmia. Niin nopeasti kuin mahdollista niitä nyt pyritään oikaisemaan. Kysymys on vain siitä, että ne eivät oikeine muulla tavalla kuin tällä.

Ed. J. Kukkonen viittasi lakialoitteeseensa ja siihen, että asettamalla kioskeille 100 neliömetrin raja, joka muuten liittyy tähän hallituksen esitykseen, voitaisiin ilman hallituksen esityksen muuta kokonaisuutta homma hoitaa. Mutta se ei käy, vaan kioskien asema silloin itse asiassa vain vahvistuisi. Me sinetöisimme silloin kilpailuedun kioskeille ja kilpailua vääristävän kehityksen kioskien ja asutuskeskusten pienkauppojen välille, koska kioskeilla olisi vapaa aukiolo 100 neliömetrin laajuisella toimintapinta-alalla suoritettulle kaupanteolle. Se siunaisi nykyisen tilanteen ja ongelmat kärjistyisivät yhä vain jatkossa.

Sama vastaus sopii oikeastaan ed. Lindqvistin puheenvuoroon. Markettikehitykseen todella pitää vaikuttaa muilla ja ennen kaikkea ehkä muilla, muun muassa kaavoitukseen liittyvillä keinoilla, ei tällä lainsäädännöllä.

Todella kysymys on myös hinnoista. Kioskien ja huoltoasemien palvelut ovat kalliimpia kuin vähittäiskauppojen, mutta eihän se ongelma sillä tavalla ratkea, että kuluttajat eivät kalliita ostopaikkoja valitsisi, jos ne ovat tiettyinä aikoina ainoat valittavissa olevat. Jos vähittäiskauppa, niin kuin nyt esitetään, voi olla suurin piirtein samaan aikaan auki, ei yöllä mutta iltaisin suhteellisen pitkälle ja sunnuntaisin, kilpailuasetus on terveempi. Todennäköistä on, että rakennuskehitys kioskien osalta toimii silloin sillä tavalla, että osa kioskeista voi muuttua suoraan vähittäiskaupoiksi ja vähittäiskaupat valtaavat niille luonnostaan kuuluvaa markkinaosuutta kioskeilta. Yhteisvolyymi pien-, vähittäiskauppojen ja kioskien osalta tulee varmasti kasvamaan.

Ed. Kuisma viittasi siihen, että tämä laki pitäisi vain kumota, siis päätyä täyden aukiolovapauden järjestelmään. Tätä on tietenkin se mahdollisuus, joka poistaisi kaikki nykyisessä laissa olevat ongelmat kioskien ja huoltoasemien poikkeuslupamenettelyjen osalta. Se oli myös hallituksessa esillä.

Mutta kuten äsken sanoin, minun päätykseni tähän malliin perustui hyvin pitkälle siihen, että halusin ottaa alan työntekijäliiton, Liikealan ammattiliiton, näkemyksen huomioon suhteessa

täyden vapauden periaatteeseen. Tein sen siinä uskossa, että hallituksen esityksen pohja ajaa likimain saman asian kuin täyden vapauden periaate. Tiedän, että toimin hyvin poikkeuksellisella tavalla. Harvoin hallituksessa näin tehdään, että huomioidaan näin pitkälle jonkin yksittäisen intressitahon tavoitteita. Samalla muistutan siitä, että ei Liikealan ammattiliitto hyväksynyt tätä mallia sinänsä, mutta heilläkään ei ole esittänyt vaihtoehtoja ratkaisua.

Minua ilahduttaa se, että ed. Zyskiewicz otti periaatteellisella puolella omassa puheenvuorossani esiin tuomani sosialidemokraattisen periaatteellisen kannan, että kansalaisten valinnanvapaus ja tasa-arvo tulee toteuttaa. Se on todella syvintä sosialidemokratian aatteellista ydintä. Ed. Zyskiewicz, tervetuloa oikeisiin joukkoihin.

Ed. Kuoppa: Arvoisa puhemies! Ministeri Kalliomäelle ihan lyhyesti haluan todeta: Jos edellinen laki oli syis, niin pitääkö nyt synnyttää emäsi uudelleen?

Lisäksi kioskeista. On kyllä totta, että kioskien hintataso on selvästi kalliimpi kuin kauppojen. Se perustuu siihen, että kioskeilla pitkistä aukioloajoista johtuen on kalliimpi kustannusrakenne siltä osin. Näin ollen heidän pitää saada enemmän hintaa. Pitääkö myös pienmyymälöiden kustannusrakenteen tulla kalliimmaksi, jolloin myös ne joutuvat nostamaan hintaa? Kaiken tämä maksaa kuluttaja. (Ed. Zyskiewicz: Eikö hintataso perustu ollenkaan kilpailutilanteeseen?) — Arvoisa ed. Zyskiewicz, hintataso perustuu kilpailuun, mutta kun kauppojen kustannuksia lisätään muun muassa sunnuntaiaukioloa lisäämällä, on selvää, ettei kauppias sitä kustannusta maksa, sen maksaa kuluttaja. Ed. Zyskiewicz, tuskin suostuisi tekemään 52:ta sunnuntaityötä vuodessa ilman sunnuntaityökorotuksia. (Ed. Bremer: Pienyritykset tekevät niin!)

Hallituksen ja talousvaliokunnan esitys kauppojen aukioloaikojen vapauttamiseksi on todellinen lehmänkauppojen äiti. Kaupan kohteena oli naisvaltainen osa-aikatyötä tekevä ala, pienipalkkainen nainen. Heistä halutaan nyt tehdä nykyajan uusi torppariluokka, joka on aamuvarhaisesta iltamyöhään nykyajan shoppailijoitten palveluksessa, kun he viettävät vapaa-aikaansa kauppakeskuksissa. Liikeikalainen käsittelyssä olisi pitänyt ottaa huomioon Helsingin asematunnelia laajempi lähtökohta, sillä eihän näillä shoppaajilla ole sen enempää rahaa käytettävissä ostoksiin, ovat kaupat auki vaikka koko yön tai

pidetään ne sunnuntaina suljettuina. Rahahan eli ostovoima ei yhtään lisäännä. Ei kai kukaan ole niin naiivi, että luulisi, että vapauttamalla kauppojen aukioloajaksi kello 7—21 ja sallimalla kauppojen aukiolo myös sunnuntaisin ostajien käytössä oleva raha tai hienommin sanottuna ostovoima siitä lisääntyisi.

Ei ole olemassa sellaisia esimerkkejä, jotka osoittaisivat, että suomalaiset eivät pysty nykyisiä kauppojen aukioloaikoina kuluttamaan kaikkea sitä ostovoimaa, mikä heillä on käytettävissään. (Ed. Aura: Liikaa rahaa!) Kaikki rahat tavallisilta ihmisiltä menee, ehkä ed. Auralla on sitä niin paljon, että hän ei pysty sitä kuluttamaan, mutta kun tuskin tänäänkään istunto kestää kello 18:aan ja siihen asti ovat kaupat auki, niin vielä on mahdollisuus ed. Auralla kuluttaa. (Ed. Zyskowiec: Huomennakin ovat kaupat auki!) — Niin ovat, joulukuussa kaupat ovat sunnuntaisin auki, niin että huomennakin on mahdollisuus. — Liikkeiden aukioloaika ei ole varmasti nykyisellään este suorittaa ostoksia, vaan ongelmana on, kuten jo aikaisemmin totesin, raha. Rahaa ostosten tekoon puuttuu erityisesti työttömiltä, eläkeläisiltä, lapsiperheiltä ja opiskelijoilta ja näiltä ryhmiltä juuri ed. Zyskowiecin edustama puolue on ollut rahaa ottamassa erilaisilla leikkauksilla. Näillä ihmisillä olisi juuri tarvetta lisätä kulutusta järkevällä tavalla.

Aukioloaikojen pidentämisellä on väitetty olevan työpaikkoja lisäävä vaikutus. Jos ostovoima ei merkittävästi lisäännä, ei synny uusia työpaikkoja. Laajennettaessa kauppojen aukioloaikaa ostosten määrä vain jakaantuu pidemmälle ajalle ja työtuntien määrä pysyy entisenään tai niitä vähennetään, koska sunnuntaiaukioloajasta syntyy lisäkustannuksia samoin kuin myös iltaukioloajan pidentämisestä. Työtuntia kohti tulee kaupassa olla määrätty määrä myyntiä, että toiminta on kannattavaa. Myyntiajan kasvaessa mutta kokonaismyynnin pysyessä suunnilleen samalla tasolla on työtunnit jaettava kaupan työntekijöille uudelleen niin, että ne kattavat koko aukioloajan. Tästä seuraa entistä enemmän yksin työskentelyä, osa-aikaistamista ja entistä huonompia työaikoja ja turvallisuuden heikkenemistä yksin työskennellessä illan myöhäisinä tunteina.

Ed. Aura kyseli pienyritysten tilannetta. (Ed. Aura: Se oli ed. Bremer!) — Anteeksi, se oli ed. Bremer. — Tämä ei todellakaan paranna pienyrityksien asemaa. Suuret kauppaketjut pystyvät pitämään liikkeitään auki kyllä aivan varmasti, mutta pienkauppias, jolla on perheyritys, joutuu

nykyisten kuuden työpäivän sijasta tekemään jatkossa seitsemänpäiväistä työviikkoa. Heillä ei ole varaa, jos aikovat tulla toimeen tai kilpailia, pitää kauppaa sunnuntaisin kiinni, jos kilpailija vieressä pitää sunnuntaisin kauppaa auki. Siitä huolimatta erityisesti maaseudulla asiakkaat eivät lisäännä, vaikka kauppa olisi kuinka pitkään auki. Siellä on määrätty ostosvolyyymi, joka käytetään ostosten tekemiseen, ja kaupan tulos ei voi siitä parantua. Tästä syystä hallituksen ja talousvaliokunnan esitys on mielestäni emäsusi, kuten jo aikaisemmin totesin.

Nykyiset aukioloajat mahdollistavat esimerkiksi joulukuussa kauppojen aukioloajan myös sunnuntaisin, samoin kesäisin on mahdollista pitää liikkeitä auki joinakin sunnuntaina. Tänä aikana esimerkiksi maaseudulla, missä on paljon mökkiasutusta, kaupathan ovat jopa lauantai-iltaisin kello 22:een auki, jotta mökkiläinen voi ostaa lenkkimakkaransa tai kaljakorinsa käydä hakemassa. Mielestäni tämä on kyllä täysin riittävä eikä sitä enää pitäisi laajentaa, kuten nyt ollaan tekemässä.

Aikaisemmin, kun esimerkiksi elintarvikeliikkeit sulki ovensa kello 18, aina osa asiakkaista tuli juuri ennen sulkemisaikaa kauppaan. Kun aukioloaikaa pidettiin klo 20:een, niin samat asiakkaat tulevat juuri ennen sulkemisaikaa kauppaan ostoksille. Voidaan perustellusti väittää, että se on enemmän tapa kuin välttämätön pakko. Jos kauppojen aukioloaikaa jatketaan klo 21:een, niin uskallan väittää, että nämä samat asiakkaat tulevat vähän ennen klo 21:tä hakemaan keskikaljakorinsa kaupasta. Kaupan kannattavuus ei tästä parane yhtään, mutta se lisää kaupan kustannuksia, jotka muut kuluttajat joutuvat maksamaan. Muun muassa ravintoloiden aukioloaikojen jatkaminen vain siirsi ravintoloiden myynnin myöhäisempiin tunteihin. Ei se niin paljon kuitenkaan kokonaisvolyyymia tuonut lisää.

Palvelualojen ammattiliitot ovat perustellusti vastustaneet kauppojen, partureiden ja kampaamoiden aukioloaikojen pidentämistä. Kun hallituspuolueiden johtajat tekivät käsittämättömät koplauksensa, ei tainnut olla mielessä se, miten lehmänkauppa vaikeuttaa näiden naisvaltaisten alojen työntekijöiden asemaa. Olen sitä mieltä, että koplaukset voidaan lopettaa vain hylkäämällä tämä kelvoton hallituksen esitys. Hallituksen olisi parempi miettiä sitä, miten se parantaisi kansalaisten ostovoimaa, kuin sitä, miten ostovoimaa jaetaan yhä useammalle tunnille.

Ed. B r e m e r (vastauspuheenvuoro): Arvoisa rouva puhemies! En ole perillä siitä, millä alalla ed. Kuoppa on kokemuksensa hankkinut, mutta ei hän ainakaan kaupan alalta ole niitä hankkinut. Aukioloaikojen laajentaminen, ed. Kuoppa, ei missään tapauksessa tarkoita automaattisesti sitä, että markettien on pakko pitää ovensa auki yhtä kauan kuin aukioloajat sallivat. Sen lisäksi marketeille tulee todella kalliiksi lauantai- ja sunnuntaiaukioloajat verrattuna yksityisyrittäjiin ja pieniin perheyriityksiin, joissa perheen yrittäjä ei suinkaan ole samojen ylityö- ja muiden maksukorvausten alaisena. Se, että pienkaupat muka eivät pysty pitämään kuutta päivää viikossa auki, on täydellinen harhakäsitys. Nimenomaan pienet lähi- ja korttelikaupat, jotka ovat yhden perheen pitämiä, pitävät, voivat pitää jopa seitsemän päivää viikossa auki. Sen lisäksi pienkaupalla on myös mahdollisuus panna kauppansa kiinni maanantaina, niin kuin on hyvin monessa monessa maassa tapana, ja pitää auki silloin, kun kauppa käy.

Tämä on koko kysymyksen ydin. Uskalletaanko täällä antaa pienyrittäjille mahdollisuus pitää auki ja toimia silloin, kun kauppa käy, vai halutaanko määrätä, milloin ei saa pitää auki, vaikka kauppa kävisi?

Ed. A u r a (vastauspuheenvuoro): Arvoisa puhemies! Ensinnä kiitos ed. Kuopalle ystävällisistä ajatuksista minun osaltani.

Haluaisin todeta ed. Kuopalle haja-asutusalueiden myymälöistä, että siellähän on muutama vuosi saatu pitää auki kauppa silloin, kun kauppa käy, ja erittäin hyvin tuloksin. Moni haja-asutusalueen kauppa on pelastunut sen takia, että heillä on ollut vapaa aukioloaika.

Nyt tämän hallituspuolueiden tekemän kompromissin mukaisesti myös taajamien pienkaupoilla aina 400 neliömetriin asti on mahdollisuus pitää sunnuntaina auki. Uskon, että se tulee täällä myös vaikuttamaan positiivisesti näiden myymälöiden elinmahdollisuuksiin.

Ed. S a s i (vastauspuheenvuoro): Arvoisa puhemies! Ed. Kuopan puheenvuoro oli menneen ajan puolustus. Ensinnäkin mitä tulee kioskien hinnoitteluun, niin kyllä vanha totuus on se, että mitä vähemmän kilpailua, sitä korkeammat hinnat. Kun vain kioskit voivat pitää auki eivätkä kaupalliikkeet, kyllä se automaattisesti johtaa myös korkeampiin hintoihin.

Täytyy myös todeta se, että niiden haja-asutusalueiden kauppojen, jotka ovat taajama-

alueiden lähellä ja jotka voivat pitää sunnuntaisin auki, markkinatilanne on tänä päivänä aivan erinomainen, koska ihmiset käyvät niissä sunnuntaisin hyvin mielellään ostoksilla.

Minun täytyy myös kyllä kysyä ed. Kuopalta, että jos meillä on Suomessa 400 000 työtöntä, niin miksi lailla pitää ihmisiä kieltää menemästä työpaikalle sunnuntaisin. Eikö sentään pitäisi tällaisessa maassa, jossa on näin paljon työttömiä, antaa ihmisille mahdollisuus tehdä työtä silloin, kun he haluavat, ja yrittäjälle mahdollisuus yrittää sellaisena ajankohtana kuin hän katsoo parhaaksi ja kannattavaksi yrittää?

Minun täytyy myös sanoa, että tällä on aika suuri henkinen merkitys. Jokainen meistä, joka liikkuu ulkomailla ja niissä maissa, joissa kaupalliikkeet ovat illalla, yöllä, sunnuntaisin auki, tuntee kyllä tietyn vapauden tunteen ja myös tietyn elintason nousun tunteen siitä syystä, että voi mennä kaupalliikkeeseen silloin, kun itse haluaa. On miellyttävää jossakin New Yorkissa liikkua ja mennä ostamaan elintarvikkeita myöhään illalla tai sunnuntaina ja nauttia siitä vapudesta, mikä siellä on.

Täytyy todeta, että ei tämä valiokunnankaan kanta kovinkaan hyvä ole. Olen ed. Kuisman kanssa täsmälleen samaa mieltä siitä, että tällaista sääntelyä ei ylipäättänsä tarvita lainkaan. Koko laki pitäisi kumota. Mutta kun poliittisesti ei ole mahdollista päästä pitemmälle ja kompromisseja täytyy tehdä, niin tässä on nyt siedettävä kompromissi.

Ed. L u h t a n e n (vastauspuheenvuoro): Arvoisa puhemies! Talousvaliokunnalla ei ollut todellakaan minkäänlaisia harhakuvitelmia tämän esityksen työllistävistä vaikutuksista. Tässä asiassa nimenomaisesti viittasimme työasiainvaliokunnan lausuntoon, jossa todetaan se, että kaikki arviot tämän esityksen työllistävistä vaikutuksista ovat hyvin ristiriitaisia ja näin ollen mitään tällaista varmaa johtopäätöstä ei tästä asiasta voida tehdä.

Sen sijaan minua kiinnosti myös ed. Kuopan analyysi siitä, kun totesitte kioskeissa hintatason olevan huomattavasti kalliimman kuin kaupoissa. Kuitenkin te vastustatte tätä lakiesitystä ja hylkäisitte sen. Minä kysyisin, viitaten ministeri Kalliomäen toivomukseen, että samalla esittäisimme, jos ja kun kritisioimme tätä esitystä, oman vaihtoehtomme: Kuinka te hoitaisitte tämän kioskiproblematiikan?

Ihan samaa toteaisin, kun vetositte asematunnelin näkökulmaan, että kyllä tässä tietysti pää-

kaupunkiseudun asukkaana kaipaisi, että maa-seudun avarat kauppapuut tulisivat myös tänne pääkaupunkiseudulle ja asematunneliin. Nyt kerrankin kehitys olisi näin päin.

Ed. K u o p p a (vastauspuheenvuoro): Arvoisa puhemies! Ed. Bremerille haluan vain todeta, että yli 30 vuotta olen joutunut erittäin läheltä seuraamaan kaupan työntekijän kannalta, mitä kaupan kehittyminen ja aukioloaikojen lisääminen on merkinnyt. Itse asiassa maaseutupaikkakuntien kauppojen ongelmat ovat kaiken aikaa kasvaneet, vaikka aukioloaikoja on lisätty. Sieltä on suljettu kauppaja. Se ei ole aukioloaikojen lisäämisestä ollut kiinni. Niitä on lisätty ja lisätty, mutta pienkauppojen ongelmat ovat vain lisääntyneet ja lisääntyneet. Sillä, että saa käydä ostamassa makkaraa tai voita yöllä, ei tätä ongelmaa ratkaista.

Kun ed. Sasi puhuu työpaikkojen lisäämisestä, niin minä uskallan väittää, että kahden kolmen vuoden päästä kaupan alalla on huomattavasti vähemmän vielä työpaikkoja kuin tänä päivänä ja niitä on vielä entistä enemmän osa-aikaistettu kuin nyt, sillä siihen tämä tulee johtamaan, koska tämä tulee nostamaan kustannuksia ja kustannukset karsitaan vain sillä tavalla kaupan alalla, että siellä vähennetään työtuntien määrää, ja työtunteja tekevät ihmiset.

Ed. J. K u k k o n e n : Arvoisa puhemies! Tanssi kultaisen vasikan ympärillä jatkuu. Kul-taisella vasikalla vanhatestamentillisessa mieles-sä tarkoitetaan mammonismia, jonka minä ymmärrän olevan tänä päivänä uskoa jatkuvaan kasvuun ja kaupallisuuteen ja siihen, että sitä kautta ihmisille aukeaa onni. Siksi, arvoisa puhe-mies, jo siitä lähtökohdasta minä vastustan tätä lakiesitystä. Koetan sitä perustella myös pikkui-sen järjestelmän, koska ymmärrän, että tämä peruste ei monenkaan edustajatoverin mielestä ole riittävä.

Tämä lainmuutos ja pitkässä juoksussa vapai-den aukiolojen salliminen koskettaa suomalaista elämänmuotoa hyvin ratkaisevalla tavalla. Mielestäni kaupalle, siis markkinavoimille, ei voi antaa avointa valtakirjaa. Kun puhutaan esimer-kiksi sosialidemokratian sisimmästä olemukses-ta, jota keskustelua me, arvoisa ministeri, voimme käydä ja käymme tässä salissa, mutta voimme yhtä hyvin käydä paikallisosastoissa, puolueko-kouksissa ja monissa muissa yhteisissä palave-reissamme, niin minä ymmärrän, että silloin on keskusteltava siitä, millä tavalla yhteiskuntapoli-

tiikkaa hoidetaan, mitä varten politiikka ja yh-teiskunnallinen vaikuttaminen on yleensä ole-massa. Hyvin syvässä mielessä vasemmistolaise-na ja kristittynä ajattelen, että se on sitä varten, että sillä voidaan ja tulee säädellä markkinatalo-utta. Olkoon sitten kuinka puhetta kumpujen yöstä, niin näin minä ymmärrän.

Sitä me teemme myös monissa muissa asioissa. Miksi emme siis tässä? Ajatellaanpa vaikka työ-suojelua. Eikö kyse ole nimenomaan siitä, että me haluamme lainsäädännöllä ja yhteiskunnalli-sen elämän kaikkia välineitä käyttäen vaikuttaa siihen, että myöskin työntekijöiden asema ja on-gelmat ja kaikki se, mikä johtuu siitä, että talou-dellista valtaa käytetään mahdollisimman mak-simaalisesti hyväksi, olisi sillä tavalla rajallista ja säänneltyä, että ihmisarvo ja kyse ihmisen ja myöskin tässä tapauksessa työntekijöiden ja hei-dän perheidensä oikeuksista voisi mahdollisim-man hyvässä mielessä toteutua?

Käyn nyt lyhyesti läpi ne kuusi kohtaa, joiden perusteella olen omalle eduskuntaryhmälleni ilmoittanut olevani tätä esitystä vastaan. Ymmär-rän, että tänään emme läheskään kaikilta osin pysty asiasta keskustelemaan, mutta jatkamme sitä maanantaina. Sitä paitsi, arvoisa puhemies, aion ehtiä 17.40 lähtevään koneeseen viettääkse-ni lepopäivää perheeni parissa.

1) Muutos ei siis alentaisi kaupan kustannuk-sia eikä työllistäisi tutkimusten mukaan oleelli-sesti enemmän kuin tällä hetkellä. Tähän johto-päätökseen voidaan tulla kaikkien niiden tutki-musten pohjalta, joita tästä asiasta on tehty. Ne tutkimukset ovat ristiriitaisia, mutta ne varmasti antavat sille suuntaa, että tämä on sillä tavalla kyseenalainen asia, että sitä ei voida käyttää pe-rusteluna. Ymmärränkin, että tässä asiassa halli-tuksen työllisyysohjelma on tullut täytetyksi sil-lä, että asia selvitetään, niinhän siellä sanottiin. Mutta se selvitys on johtanut ristiriitaisiin tulok-siin, ja tässä nyt vain viittaan esimerkiksi Sami Kajalon kauppakorkeakoulusta tulleeseen tutki-mukseen.

2) Ratkaisulla heikennettäisiin voimakkaasti sekä naisvaltaisen liikealan työntekijöiden että pienkauppiaina toimivien perheyrittäjien työssä käynnin ja tasapainoisen perhe-elämän edelly-tyksiä. Kysyn, onko meidän kunnalliselämämme ja moni muu taho, jota tämä asia koskettaa, varautunut siihen, että jo ensi vuoden alusta mei-dän kunnissamme on valmius hoitaa esimerkiksi liiketyöntekijöiden lasten päivähoitokysymyksiä sillä tavalla, että siitä aiheutuvat lisäkustannuk-set todella pystytään kattamaan, tai että pienyrit-

täjinä toimivat perheyrittäjä-kauppiaat eivät todellisesti murru sekä taloudellisesti että henkisesti tämän esityksen johdosta.

3) Muutosesitys ei nouse mielestäni niinkään kuluttajien kuin kaupan ja erityisesti sen keskusliikkeiden tarpeista lisäten kaupan keskittymistä ja keskusliikkeiden ohjausta. Tähän viittaa muun muassa se, että hyvin monet pienkauppiaat ovat myös tässä asiassa olleet liikkeellä, eivät vain liikealan työntekijät. Itse olen ensimmäisen palkkani saanut osuusliikkeestä, niin kuin moni työväenliikkeen ihminen, ja tiedän, että meidän ryhmällämme ja myöskin itselläni on sinne hyvin kiinteät suhteet, mutta minua on monella tavalla koskettanut se, että joku yksittäinen kenkäkauppias Kuopion torilla tulee vastaan ja kiittää siitä, että heidän ja heidän perheidensä puolta pidetään.

4) Eurooppalaistumiskehitys ei edellytä sunnuntaikaupan laajentamista, vaan päinvastoin. Esimerkiksi Saksa laajensi aukioloja äskettäin lähes Suomen tasolle, ja Norjassa ollaan parhailaan kiristämässä lainsäädäntöä. En käy tässä tätä vertailua laajemmin läpi, mutta minulla se kyllä on, niin kuin moni muukin aineisto tähän liittyen. Se vapauden tunne, josta ed. Sasi täällä äsken puhui, on sitä Amerikan herkkua, jota tällä esityksellä Suomeen ollaan tuomassa. Siihen tähän mennessä Euroopassa ovat menneet vain Ruotsi ja osittain Englanti. Eikö meidän kannattaisi enemmänkin olla eurooppalaisia kuin amerikkalaisia? Täytyykö joka asiassa käydä läpi ne samat yhteiskuntapoliittiset haavat, joita siellä on, koska esimerkiksi nämä sosiaaliset seuraukset, joita tästä on tulossa ja joita pieneltä osin äsken käsittelin, ovat minusta hyvin todennäköisiä?

5) Pyhäpäivinä kauppojen kiinni pitäminen vahvistaa kestäväen kehityksen edellytyksiä ja osaltaan vaikuttaa myöskin ympäristöön siinä, että paine esimerkiksi autoiluun pyhäpäivinä vähenee. Vaikka tiedänkin tämän viimeisen lauseen ärsyttävä ed. Bremeriä, niin sanon näin.

6) Kyse on lepopäivän rauhoittamisesta. Siitä myöskin ministeri aivan oikealla tavalla kaipasi keskustelua. Lepopäivän rauhoittaminen tähtää ihmisen suojelemiseen. Arkkipiispa on tässä yhteydessä sanonut, että kolmas käsky, muista pyhittää lepopäivä, on tunnetun elämämme ensimmäinen työsuojelulaki. Nyt kun keskustellaan siitä, mitä se merkitsee tänä päivänä, niin haluaisin muistuttaa tähän käskyyn kuuluvasta selityksestä, jossa sanotaan, että pyhäpäivänä saa tehdä sitä, minkä kristillinen rakkaus ja välttämätön

tarve vaatii. Arvoisa ministeri, siksi minä sallin kioskikaupan mielessäni, mutta en täyttää vapauttamista. Välttämättömän tarpeen rajanveto on tietysti hiuksenhieno, mutta jossakin on raja, mitä kaikkea me talouden kultaisen vasikan ympärillä olemme valmiita tekemään. (Min. Kalliomäki: Entä vähittäiskauppa maaseudulla?) — Mitä tulee vähittäiskauppaan maaseudulla, olen sitä meiltä, että sillekin olisi pitänyt panna paljon tarkemmat rajat. Kaiken kaikkiaan minusta arkipäivät ovat kaupankäyntiä varten, olkoot auki vaikka ympäri vuorokauden, mutta pyhäpäivä on pyhäpäivä, ja siellä välttämätön tarve voisi olla esimerkiksi neljä tuntia ja sillä siisti. Joka tapauksessa lähimmäisen rakkauden ja välttämättömän tarpeen pohtiminen on minusta tässä asiassa paikallaan ja sitä ei nyt näköjään haluta harjoittaa.

Ammattiyhdistysliike ja kristillinen kirkko ovat asiantuntijoina ja asianosaistahoina pitäneet esillä näitä asioita, joista olen edellä puhunut. Meitä on kyllä kuultu ja kuunneltukin, mutta vaikutusta ei ole paljon ollut.

Siirtymäsäännöksistä ja 400 neliömetrin rajoista keskusteltiin jo äsken ja keskustellaan myöskin jatkossa. Niinpä tässä yhteydessä sanon vain, että nyt pikkuhiljaa ilmeisesti ollaan siinä tilanteessa, jota kauppa ja kokoomus ovat halunneet, ja 99 toukokuussa he ovat tyytyväisiä, jos sen tilanteen saavat. Itse panen vastaan niin paljon ja pitkälle kuin voin. Ymmärrän myöskin, että se on sen vakaumuksen pohjalta tapahtuva, jonka olen itse, niin kuin sanoin, työväenliikkeessä ja kristittyinä omaksunut.

Ed. Bremer (vastauspuheenvuoro): Arvoisa puhemies! Maailman meno on muuttunut 1900-luvulla enemmän kuin kaikkina aikoina ennen sitä. Meidän lapsemme elävät jo sellaisessa virtuaalitodellisuudessa, johon meillä ei tuskin ole edes pääsyä. On turha istua täällä ja laulaa koskaan et muuttua saa, kun eletään tällaisessa tilanteessa.

Ed. J. Kukkonen, ei ole kysymys mammonismista, vaan yksinkertaisesti työpaikoista. Maailma näet kutistuu uskomattoman nopeasti ja muualla maailmalla käydään kauppaa silloin, kun me nukumme täällä Suomessa. Mutta se kauppa, jota käydään muualla maailmassa, tässä pienentyvässä maailmassa, vaikuttaa meihin. Jos me haluamme olla mukana tässä kehityksessä, meidän on reagoitava silloin, kun muualta maailmasta sitä kauppaa tulee. Se vaikuttaa meihin silloinkin, kun me emme ole normaalissa työajassa.

sa. Tämä johtaa siihen, että meidänkin entiset ns. normaalit työajat muuttuvat, ne hajautuvat ympärivuorokautiseksi, ja syntyy tarpeita ihan meillä kansalaisilla ostaa ruokaa ja asioida silloin, kun normaalisti ennen vanhaan emme tehneet sitä.

Näin ollen pientyöllistäjät ja pienkaupat eivät murru. Ne joutuvat kyllä sopeutumaan kilpailuun, mutta heiltä kilpailu käy helpommin kuin suurilta jäykiltä marketorganisaatioilta. Pientyöllistäjän ongelmaksi kuitenkin jää se, vaikka hän itse on valmis muuntautumaan, jos työntekijät eivät tule mukaan muuntautumaan ja ota työtä silloin kun sitä on tarjolla. Tästä tiettysti syntyy se ongelma, jossa me olemme juuri nyt tällä hetkellä ja jota me yritämme ratkaista.

Ed. H ä m ä l ä i n e n (vastauspuheenvuoro): Arvoisa puhemies! Ed. J. Kukkonen epäili, että pienkauppiat murtuvat sekä henkisesti että fyysisesti uusien aukioloaikojen paineissa. Tähän olisin halunnut huomauttaa, että tämäkään lakiuudistus ei pakota ketään kauppooja pitämään auki sunnuntaina, se ainoastaan antaa siihen mahdollisuuden. Se antaa mahdollisuuden myöskin niille pienkauppiaille, jotka kokevat sen oman liiketoimintansa kannalta tarpeellisen ja katsovat, että se heidän tilannettaan helpottaa.

Työllisyysvaikutuksiin minäkään en vetoaisi. Tutkimustulokset siinä suhteessa ovat kovin risiiritaisia. Mutta sen sijaan kuntien palveluissa ja samoin yksityisissä palveluissa joudutaan jo nyt ottamaan huomioon se, että varsin moni taho on myöskin sunnuntaityössä.

Hyvin paljon tämän esityksen arviointi ja lopulliset johtopäätökset riippuvat myöskin asianomaisen ihmisen vakaumuksesta, jota mielelläni haluan kunnioittaa. Mutta kaikella ystävyydellä, ed. Kukkonen, että kioskista myytävät lotto ja tupakka ja irtokarkit olisivat jotakin erityisen suurta lähimmäisen rakkautta ja pienkaupasta myytävät leipä ja maito eivät sitä olisi, niin minusta tämä rinnastus ei nyt kyllä oikein istu.

Sen sijaan haluaisin vakuuttaa ed. Kukkoselle, että hänen aloitteensa on kyllä ihan asiallisella tavalla tullut käsitellyksi. Oikeastaan kaikki ne näkökohdat, jotka tässä keskustelussa muutenkin ovat tulleet ilmi, ovat tavalla tai toisella valiokuntakäsittelyssä laajassa asiantuntijakuulemisessa tulleet kyllä ilmi. Mutta poliisiviranomaisen ei oikein hyvin sovi lupaviranomaiseksi kauppojen aukiolosta säättämään. Poliisiviranomaisella on hiukan toisen tapaisia turvallisuus-

tehtäviä. Tässä suhteessa hallinnolliset viranomaiset ovat kyllä parempia.

Ed. J. K u k k o n e n (vastauspuheenvuoro): Arvoisa puhemies! Talousvaliokunnan puheenjohtajalle ed. Hämäläiselle sanoisin, että kyllä minä tätä rinnastusta haluan siinä mielessä viljellä ja käyttää edelleenkin, että nythän tämä pienkauppojen avaaminen — sitä paitsi alle 400 neliömetrin kaupat eivät enää ole pienkauppoja, hyvin pieni osa niistä on todella pieniä — johtaa ja sen tarkoitus tässä yhteydessä on johtaa kauppojen aukioloaikojen kokonaan vapauttamiseen. Tässä mielessä minusta se välttämätön tarve — sitä lähimmäisen rakkautta en toki minäkään varmasti osaa harjoittaa — jota varten esimerkiksi apteekit ja monet muut yhteiskunnalle välttämättömät kauppapaikat on pidettävä auki, tulee hoidetuksi paljon pienemmissä puitteissa kuin nyt ehdotetaan. Tästä selvästi paistaa läpi ja itse asiassa se sanotaan, että tarkoitus on vapauttaa kaupat kokonaan. Pienkaupat ovat sitä paitsi useimmiten sidoksissa ketjuihin, ja yritinkin sanoa sitä, että ketjujen painostus niihin päin ja sopimusten tekeminen aiheuttavat sen, että ihmiset ovat niska limassa kiinni siinä kaupanteossa sitten seitsemän vuorokautta.

Työpaikkavaikutuksista, ed. Bremer, tutkimukset osoittavat mitä osoittavat. En toki pyri pysäyttämään maailmaan kulkua enkä niin sanottua kehitystä, mutta minun mielestäni silläkin on oltava rajat ja on pyrittävä siihen, että lepöpäivää pidetään. Se voi olla toki ihan hyvin muukin viikonpäivä, mutta yleisen menon ja meiningin kannalta arkipäivät ovat eri asia kuin pyhä.

Ed. M. P o h j o l a (vastauspuheenvuoro): Arvoisa puhemies! Taitaa olla niin, että tästä kysymyksestä tulee enemmänkin maailmankatsomuksellinen kuin välttämättömästi tosiasioihin pohjautuva. Eläisin kovin mielelläni siinä maailmassa, jonka ed. J. Kukkonen maalasi. Se olisi ihanteellinen. Mutta kun maailma ympärillä on jotain muuta ja pakottaa meidät myöskin toisenlaiseen maailmaan, niin meidän täytyy vaan tässä kovassa maailmassa pärjätä, ja siihen tämä lakiehdotus antaa joitain aseita.

Minä uskoisin ja toivoisin, että ed. Kukkonen on sitä mieltä, että Suomen työttömyys- ja talousongelmia ei voida ratkaista ilman palvelusektorin nopeaa ja voimakasta kehittämistä. Tämä lakiehdotus on yksi askel tuohon suuntaan, vaikka se on monella tavalla vastenmielinen varsinkin liiketyöntekijöille.

Kysymyshän ei kuitenkaan ole pakosta, vaan optiosta. Olen sitä mieltä, että kaikenlainen taloudellinen toimeliaisuus on omiaan lisäämään työpaikkoja, ja siihen tälläkin tähdätään, vaikka tästä asiantuntijat ovat hiukan erimielisiä. Viitataan tässä Ruotsin esimerkkiin, joka on selvästi osoittanut sen, että varsinkin kaupunkiyhteisöissä on työpaikkoja syntynyt lisää. Ne ovat toki luonteeltaan hiukan erilaisia, työsuhteen rakenne on erilainen, mutta niitä on syntynyt lisää, ja uskon, että näin tässäkin tulee tapahtumaan.

Intressitahot ovat tässä kovin moninaiset, mutta kokonaisintressi on se, että työllisyyttä ja elinkeinoelämää on Suomessa parannettava ja siihen tämä lakiehdotus tähtää.

Ed. S m e d s : Arvoisa puhemies! Joudun ilmoittamaan, että tavoistani poiketen tämän puheenvuoron pituus saattaa ylittää annetun suosituksen.

Liikeaikalain käsittelyn yhteydessä eräs vasemman laidan kansanedustaja purki tuntosansa sanoiksi sanomalla jotenkin tähän tapaan: "Hallituksen esitys on roskaa. Mutta kun on lähtenyt rikoksen tielle, on se tie kai käytävä loppuun." Jääköön kertomatta, kuka kansanedustajista näin on todennut. Arvelen kuitenkin, että tämä lausahdus kuvaa ehkä aika monen vasemmiston edustajan tunteja, kun hallitus esittää hallituspuolueiden ryhmäjohtajienkin siunaamana liikeaikalain muuttamista markkina-arvoja myötäillen.

Vielä kuitenkin haluaisin uskoa, että niin sosialidemokraateista kuin vasemmistoliitostakin löytyy riittävästi ryhdikkäitä kansanedustajia, jotta liikeaikalain tämän kaltainen väljentäminen voidaan yhteisvoimin estää. Talousvaliokunnassa tämän kaltaista kaipaamaani ryhdikkyyttä ei valitettavasti löytynyt, vaan kaupan työntekijöiden, pienyrittäjien ja lepopäiväperinteen puolustajat jäivät vähemmistöön.

Arvoisa puhemies! Edellinen eduskunta muutti vuoden 94 valtiopäivillä liikeaikalain nykyiseen muotoonsa. Tuolloin vasemmistoryhmien kansanedustajat käyttivät tässä salissa paljon periaatteellisia ja tunteellisia puheenvuoroja, jotka pieneltä, valikoidulta osin on perusteltua tuoda esiin. Tämä tilanne, jossa liikeaikalaki on lyhyen ajan sisällä toistamiseen eduskuntakäsittelyssä, antaa oivan tilanteen vertailla, keiden puheet ovat johdonmukaisia ja minkä tahojen periaatteet kestävät. Menneiden kertaus on varmasti hyvä ajatellen edessämme olevaa kolmannen käsittelyn äänestystä.

Haluankin, arvoisa puhemies, ilmoittaa jo nyt, että tuossa käsittelyssä kristillisen liiton eduskuntaryhmä tulee toimimaan lakiesityksen hylkäämisen puolesta.

Ed. Kekkonen totesi toukokuussa 94 seuraavaa: "Ei mielestäni riitä se, että haja-asutusalueilla jo nyt on jokin käytäntö, perusteluksi sille, että tällainen täysin pakanallinen tavarafetisismi pitää ulottaa läpi koko suomalaisen yhteiskunnan." Ymmärtääkseni ed. Kekkonen on sosialidemokraattisessa puolueessa merkittävässä asemassa ja pystyy varmasti omaa näkemystään siellä saattamaan koko puolueenkin linjaksi tässä eduskunnassa.

Sosialidemokraattien yleisiä tunnelmia kuvaillaessaan ja vastatessaan ministeri Salolaisen puheenvuoroon ed. Kekkonen totesi ytimekkäästi: "Ihan yleisellä tasolla ne pelot, mitä sosialidemokraattisella puolella on, ovat kaupan keskittyminen eli yksityisyritteliäisyyden vaikeutuminen sekä kaupan työntekijöiden osa-aikaistuminen eli sellainen työmarkkinaterrorismi, josta jo pikku viitteitä on olemassa."

Nämä lausunnot ovat mielestäni aika selkeitä, kielikuviltaan jopa aika kovia, kun todellakin huomioidaan, että silloisen porvarihallituksen liikeaikalain muutosesitys oli suorastaan konservatiivinen verrattuna Lipposen hallituksen liberaaliin antaa mennä -linjaan. Jos porvarihallituksen esitys voidaan leimata pakanalliseksi tavarafetisismiksi ja työmarkkinaterrorismiksi, niin kuinka paljon rajummilla sanoilla voitaisiin kaan luonnehtia tämän kertaista esitystä.

Edellisen hallituksen alkuperäisen esityksen mukaan kauppohen sunnuntaiaukiolo piti sisälleen joulukuun sunnuntait ja kahdeksan muuta sunnuntaita. Talousvaliokunnan kompromissiesitys lähti kuudesta lisäsunnuntaista. Silloinen ed. Halonen totesi tästä lievennyksestä ymmärtääkseni aika tyytyväisenä seuraavaa: "- on saatu jonkinlainen kompromissi aikaan, joka on luultavasti parempi kuin nykyaikainen kapitalistinen anarkismi, johon ministeri Salolainen oli viemässä tilannetta." Ymmärtääkseni ed. Halonen on tämän jälkeen lyönyt tässä hallituksessa sen kaltaisiin aseisiin, että jos hän todellakin on ollut noiden sanojen takana, joita hän edellisessä eduskunnassa lausui, hänen olisi täytyntä irrottautua hallituksen yksimielisestä esityksestä. Voi tietysti kysyä, onko ministeri Halosen maailmankuva muuttunut niin, että hän nyt kokee voivansa olla tukemassa kapitalistisen anarkismin leviämistä.

Edellisen eduskunnan aikaisten puheenvuoro-

jen siteeraamisen haluan päättää vasemmistoliiton kansanedustaja M. Korhosen puheenvuoroon. Mielenkiintoista on, että kansanedustaja Korhosella on tämän eduskunnan talousvaliokunnassa ollut tilaisuus luoda linja liikeaikalakiin uudemman kerran. Jostakin syystä, mikä ei ole tiedossani, ed. Korhonen ei kuitenkaan ilmaantunut talousvaliokunnan ratkaisevaan kokoukseen, vaikka eduskunnassa hän päivän aikana näyttikin olevan. Huhtikuussa 94 ed. Korhonen jätti kuitenkin valiokunnan pöytäkirjaan vastalauseen ja esitti silloista lakia hylättäväksi. Viime kerralla hän totesi vastauspuheenvuorossaan muun muassa seuraavaa: "Lisäksi kaupankäynti keskittyy väistämättä, suuret yksiköt tulevat. Tätä kautta pienet kioskikauppiat jne. puutoavat pois. Työttömiä tulee yhä lisää. Konkursikierre kiihtyy - -."

Ed. Korhonen perusteli vastustavaa kantaansa tämän lisäksi tasa-arvosyillä ja lopetti puheenvuoronsa oikeastaan aika mahtipontisesti seuraaviin sanoihin: "En näe mitään hyvää tämän lain kautta saavutettavan."

Arvoisa puhemies! Luettuani myös monien muiden vasemmistoryhmien edustajien liikeaikalakiin liittyvät puheenvuorot edellisen eduskunnan ajalta voin vakuuttaa, että sisältö ja henki oli pitkälle sama, kriittinen kauppojen aukioloaikojen väljentämiselle. Itse asiassa luulen, että olen lukenut kyllä kaikki vasemmistoryhmien tässä salissa käyttämät puheenvuorot.

Tämän pohjalta luulisi voivan levollisin mielin odottaa, että vasemmisto hyvin laajasti vastustaa markkina-arvojen ehdoilla tehtyä hallituksen esitystä kolmannen käsittelyn yhteydessä. Mikäli kävisi niin, mihin en halua uskoa, että vasemmisto hallituksen ministerien ja talousvaliokunnan jäsenten esimerkkiä noudattaen hyväksyisi kauppojen aukioloaikojen lähes täydellisen rajoittamattomuuden, niin vasemmiston kansanedustajien omat sanat kahden ja puolen vuoden takaa tuomitsevat heidät: Työttömiä tulee yhä lisää, menemme kohti kapitalistista anarkismia, työmarkkinaterrorismia ja pakanallista tavara-fetisismiä, kuten vasemmisto on itse ääneen sanonut.

Arvoisa puhemies! Vasemmiston lisäksi haluan kohdistaa jonkin sanan kokoomuksenkin suuntaan, koska varsinainen syltityehdas taitaa sijaita täällä salin oikealla laidalla. Ensimmäisiä poliittisia tehtäviä aloittaessani toimin talouselämän palveluksessa, ja niissä yhteyksissä itselläni oli tilaisuus tehdä paljon yhteistyötä kokoomuslaisen puoluekannan omaavien ihmisten kanssa.

Tuo yhteistyö taisi sujua ihan hyvin. Erään keran kohdalleni esitettiin kysymys: Mikset ole kokoomuslainen, kyllähän meilläkin arvostetaan kristillisiä arvoja? Taisin vastata siihen jotakin sen kaltaista, että kristillisellä liitolla kristilliset arvot eivät ole vain ö-mapissa, joka satunnaisesti kaivetaan esille.

Liikeaikalaki on yksi testi ja esimerkki puolueiden periaatteista ja arvoista. Tämä on keskeiseltä osaltaan myös arvokysymys. Se on eettinen kysymys, jossa punnitaan, mitkä arvot suomalaisessa yhteiskunnassa tänään ovat etusijalla. Kristillinen lepopäiväperinne nojaa kolmanteen käskyyn lepopäivän pyhittämisestä. Se on, kuten ed. J. Kukkonen arkkikiispaa lainaten totesi, ensimmäinen tunnettu työsuojelulaki, joka tähtää ihmisten suojelemiseen työn ja markkinoiden ylivallalta. Tämä ohje on tukenut perheyhteyttä ja on tuonut tarpeellisen rytmin työn ja levon välille. Kristillisen lepopäiväperinteen puolustaminen sopii mielestäni hyvin kodin, uskonnon ja isänmaan puolustamisen henkeen. Se on oikeaa sinivalkoista politiikkaa.

Arvelen, että kokoomuslaisten kansanedustajien äänestyskäyttäytyminen liikeaikalain yhteydessä on valitettavasti monen kohdalla ennustettavissa kokoomuslaisten ministerien ja talousvaliokunnan jäsenten jo nähtyjen toimien perusteella. Tällöin on sanottava oikeastaan aika murheellisenakin, että hyöty- ja markkina-arvot ovat kokoomukselle sydämen asioita, kristilliset arvot eivät enää.

Arvoisa puhemies! Näin se on, koska puheiden testi on käytännön valintatilanteissa. Kokoomus ilmoittaa omassa periaateohjelmassaan arvostavansa kristillistä etiikkaa. Ajattelen, että etiikka käsitteenä tarkoittaa ja vastaa kysymykseen, mikä on oikein. Tällöin kristillisen etiikan sisältö tiivistyy lähimmäisenrakkauden periaatteeseen ja Raamatun normeihin, kymmeneen käskyyn, joista yksi siis käsittelee lepopäivää. Jos kokoomuksen edustajat haluavat toimia oman periaateohjelmansa mukaisesti, voitte hyvin liittyä kristillisen liiton ryhmän mukana tämän hallituksen esityksen torjujiin. Jos näin ei kävisi, raukeaisi periaateohjelmanne kirjain tyhjiin.

Arvoisa puhemies! Vielä jokunen sana lakiesityksen työillisyysoikeutuksista. Hallitus on tehnyt omasta esityksestään houkuttelevamman väittämällä esityksensä perusteluissa, että uudistus mahdollistaisi noin 1—2 prosentin kysynnän kasvun, jonka johdosta uusia työpaikkojakin voisi syntyä noin 2 000, joista puolet osa-aikaisia. Se on kyllä paljon luvattu. Tämän väitteensä

hallitus on perustanut tutkimukseen, jonka kauppa- ja teollisuusministeriö teetti Rope-yhtiöillä. KTM antoi tutkimuksen tekemiseen aikaa noin kuukauden. Se, mitä seuraavaksi sanon, on kirjallisesti todennettavissa.

Työttömät, eläkeläiset ja taajamien ulkopuolella asuvat eivät kelvanneet tutkimukseen haastateltaviksi. Ilmeisesti hallitus on itsekin tietoinen, että nämä kansalaisryhmät eivät hallituksen toimien johdosta kykenekään lisäkulutukseen ja siksi sitä on turha edes tutkia. Oppositio voi yhtyä näin ilmenneeseen hallituksen käsitykseen.

Kuluttajan ostokäyttäytymisen ennakointi on erityisen haastava ja monimutkainen asia. Tällaisen tutkimuksen tekeminen on varmaankin hyvin vaativa ja huolellista taustatyötä vaativa projekti. Sen sijaan paljon helpompaa on tutkia esimerkiksi puolueiden kannatusmuutoksia. Tällöin haastatteluotoksen suuruus on 1 500—2 000 henkilöä, ja tällöinkin virhemarginaali jää aika suureksi.

KTM:n tilaama tutkimus aukioloaikojen työllisyysvaikutuksista on siinäkin mielessä jännittävä, että haastateltavia oli kaikkiaan 31 henkilöä. Tältä pohjaltako nyt sitten tulisi uskoa, että ennusteet uusista työpaikoista toteutuvat? Muistelen, että kansanedustaja Hassi kritisoi voimakkaasti KTM:n toimintatapaa Energia Ekonon tutkimuksissa, jotka liittyivät hallituksen energiaveroesityksiin.

Esittämilläni perusteilla samaa kritiikkiä KTM:ää kohtaa on syytä esittää tässäkin yhteydessä. Minkälaiseen demokraatiaan me oikein olemme siirtymässä, jos hallitus tavan takaa alkaa perustella omia esityksiään tilatuilla tekeleillä? Liikeaikalain yhteydessä siis jutusteltiin 31:tä ihmistä, ja siltä pohjalta uskotellaan kulutusksynnän lisääntyvän 1—2 prosenttia. Toivon, että arvoisat edustajat voisivat perehtyä Rope-yhtiöiden tutkimukseen ja itsekin havaita sen puutteet. Hallituksen taakkaa keventääkseen voi todeta, että kritiikki tältä osin kohdistuu nimenomaisesti kauppa- ja teollisuusministeriöön.

Ed. Hellberg: Arvoisa rouva puhemies! Kuluttajatutkimuskeskuksen tutkimuksen mukaan nykyisiin aukioloihin ollaan varsin tyytyväisiä. Mutta valtaosa kuluttajista, myyjistä ja kauppiaista katsoo silti, että kauppojen tulisi saada itse päättää aukioloajoistaan. Kuitenkin jatkuvan sunnuntiaukiolon kannalla oli tutkimuksen mukaan kuluttajista vain 16 ja kauppiaista vain 11 prosenttia. Suuri osa myyjistä ei haluaisi koskaan työskennellä sunnuntaisin.

Mielestäni tämä tutkimus osoittaa varsin selvästi, että vaikka periaatteessa ollaan vapaan aukiolon kannalla, niin käytännössä kuitenkin nykytilannetta pidetään varsin hyvänä. Uskon, että näin varmasti kaikkien kuluttajien osalta on. Tuskin tulee tarvetta sunnuntaisin mennä kaupakierrokselle. Kuitenkin on tietysti selvä asia, että nykytilanteessa on ongelma, ja se on kioski-kaupan käsite ja valvontakysymykset. Tähän asiaan on myös eduskunnan apulaisoikeusasiamies puuttunut kirjeellään kauppa- ja teollisuusministeriölle 1.11.1995.

Hallitus on nyt lähtenyt ratkaisemaan vähittäiskaupan liikeaikalakia siltä pohjalta, että kaupan aukiolo sallitaan viikon jokaisena päivänä kello 7—21 välisenä aikana eräitä poikkeuksia lukuun ottamatta. Hallitus ei siis lähtenyt selvittämään lainsäädäntöä kioskien eikä myöskään huoltoasemien osalta vaan lähti menemään yli sieltä, mistä aita on matalin, eli vapauttamaan kaupan aukiolon käytännössä kokonaan, koska siitähän on kysymys. Nyt uhrataan markkinavoimien alttarille kaikki, jopa sunnuntait.

Hallituksen esityksessä on todettu, että on pyritty ottamaan huomioon esimerkiksi ammattiyhdistysliikkeen ja kirkon esittämiä näkemyksiä. No, tietysti näin voidaan sanoa, jos lähtökohta on se, ettei olisi minkäänlaisia rajoituksia aukiolon suhteen. Nyt kuitenkin on niin, että yöllä ei leninkejä saa ostaa eikä pääse kaupakierrokselle. Mutta lähtökohta on ollut se, niin kuin on Liikealan ammattiliiton näkemyksessään tullut selvästi esille, että tämä ei ollenkaan tyydytä ammattiyhdistysväkeä. Kirkon ja kristillisten näkemyksiä on jo tänäänkin iltapäivän aikana selvästi kuultu, mitä mieltä ollaan.

Minusta on todella valitettavaa, että nykyinen hallitus ei todella halua säädellä markkinataloutta. Tämä tulee kerta kerralta entistä enemmän ja selvemmin esille. Tässäkin tapauksessa todella lähdetään siitä, että markkinat tämän homman hoitavat. Näin ei kerta kaikkiaan ole. Jos me markkinavoimille kerta kerran jälkeen annamme enemmän periksi, suurempiin vaikeuksiin tässä tullaan, on sitten kysymys sosialidemokraattisen aatemaailman sisällöstä tai mistä tahansa muusta asiasta, joka ihmistä lähellä on.

Jos esimerkiksi lähdetään perhe- ja sosiaalipoliittisista syistä, minusta nyt yksi päivä viikossa voitaisiin pyrkiä perheelle antamaan. Ihmistä ei pidä panna työhön sunnuntaiksi, jollei ole todel-la pätevää syytä. On tietysti olemassa syitä, on hoitotyötä, julkinen liikenne täytyy hoitaa, määrättyt tehtaat, paperitehtaat, öljynjalostamoteh-

taat jne., niiden täytyy pyöriä, niitä ei voida ajaa alas. Mutta se, että ehdoin tahdoin lähdetäisiin siitä, että sunnuntaina tehdään työtä, on minusta aika järkyttävää.

Sen lisäksi, jos nyt kauppojen aukiolot näin vapautetaan, että ne sunnuntaisin entistä enemmän ovat auki, sehän sysää vastuuta myös kunnille entistä enemmän. Tulee tietysti päivähoitokysymyksiä, jotka jollakin tavalla täytyy myös kunnissa ratkaista. Se tietysti merkitsee, että taas tulee ihmisiä enemmän sunnuntaityön piiriin.

Tällä olisi myös aivan selvästi ilmeisesti se vaikutus, että osa-aikatyö yleistyisi entisestään, siis ei vapaaehtoinen osa-aikatyö vaan sellainen, että siihen on pakko mennä, koska kuuden päivän aukioloista mentäisiin viikossa seitsemän päivän aukioloon. Se on aivan selvä, että se lisäisi nimenomaan osa-aikatyötä. Muodostuisi entistä enemmän sellaisia työpaikkoja, jotka eivät elätä tekijäänsä.

Myös kauppiaiden osalta tilanne on varsin ongelmallinen. Tämähän ei tietysti pakota aukioloon, jos sunnuntait saa olla auki, mutta sallimalla jatkuva aukiolo sunnuntaisin pakotetaan kauppiat kilpailutilanteessa kuitenkin monista ystävistä pitämään kaupat auki myös sunnuntaisin. Tämä on varsinkin pienemmille kauppiaille erittäin suuri ongelma. Jo nyt ovat monet kauppiat tulleet minullekin keskustelemaan ja ihmettelemään, miten tässä käy, heidän ainoa lepopäivänsä ollaan viemässä, koska monet tekevät todella pitkiä päiviä kuutena päivänä viikossa ja sekin nyt sitten muuttuu. Tämä on tietysti suurten keskusliikkeiden tahto. Siellä ei varmasti tällaisia asioita todella mietitä.

Arvoisa puhemies! Vastustan liikeaikalain uudistamista hallituksen esittämässä muodossa ja toivon todella, että tämä tällaisena ei menisi läpi. Talousvaliokunnan mietinnössä on lähdetty siitä, että uusi laki koskisi voimaan tullessaan enintään 400 neliön myymälöitä ja suuremmat myymälät tulisivat lain piiriin 15.5.1999 eli runsaan kahden vuoden kuluttua. Tätähän on nyt esitetty eräänlaisena kompromissina. En itse näe tätä minkäänlaisena kompromissina, koska sehän kuitenkin päätetään, että kaikki myymälät tulevat lain piiriin vuonna 99, joten se ei tilannetta miksiään muuta. Tässä todella vapautetaan käytännössä kaupat kokonaan vuonna 99, ja se on mielestäni erittäin valitettava ja huono ratkaisu.

Ed. K ä ä r i ä i n e n : Arvoisa puhemies! Heti kärkeen jo sanon, että kun laki tulee kolmanteen

käsittelyynsä ensi viikolla, keskusta tulee esittämään lain hylkäämistä.

Ed. J. Kukkonen puheenvuorossaan ennen kotiin lähtönsä kertoi kuuden punktin muodossa, miksi hän vastustaa lakia. Minullakin on punkteja kuusi, osittain ja pitkälle samoja kuin edustajakollega J. Kukkosellakin, Savon miehellä.

Ensimmäinen niistä liittyy työntekijän asemaan ja hänen näkökulmaansa. On ihan selvää, että esityksen työllisyysvaikutus on vähintään epävarma ja vähintään ristiriitainen. Sillä ei ole hallituksen esittämällä tavalla työllisyyttä parantavaa vaikutusta, ei ainakaan sitä. Tässä riittää, kun viittaa kaikkiin asiantuntijoiden kuulemisiin. Tähän näkökulmaan liittyy myös se, että kyllähän työntekijöille aiheutuisi melkoisia hankaluuksia työaikoihin nähden eikä myöskään työturvallisuuskäsitteitä pidä millään tavalla vähätellä.

Toinen punktini on se, että lain muutos kiihdyttää muutenkin valtoimenaan etenevää kaupan keskittymistä ja se johtaisi varsinkin pienet yksityisyritykset ja perheyrittäjät todella vaikeaan kilpailutilanteeseen suurten kanssa. Siitä voimme olla yksimielisiä, että kaupan kokonaismyynti ei vapauttamisen seurauksena käytännössä kasva vaan se jakautuu uudella tavalla eri viikonpäivien kesken ja erikokoisten kauppojen kesken.

Kolmas näkökohtani on se, että tällä on vaikutusta myös kaupunkirakenteeseemme, mikä ei ole mikään vähäpätöinen asia. Ympäristöministeriö on asiaa arvioinut ja myös toimittanut siitä kirjallisenkin arvion työasiainvaliokunnalle, jossa lausunnossa ympäristöministeriö toteaa, että kaupunkien keskustoja koskeva kuihtuminen on suuri ongelma. Mitä tapahtuu keskustalle, josta poistuvat elinkelpoiset kaupalliset palvelut? Ilman keskustaa ei ole olemassa elinvoimaista kaupunkia eikä kiihtyvää kylääkään — tässä keskusta tarkoittaa muuta kuin poliittista, sinänsä hyvää puoluetta. Tämä näkökohta on tärkeä. Kaupungin keskustassa pitää olla vilkas elämä, siellä pitää asua, siellä pitää olla palveluita. Muuten se ei ole mikään viihtyisä kaupunki.

Neljänneksi on syytä katsoa asiaa pienyrityksen näkökulmasta, sillä ns. vapautus ja uusi tilanne johtaisi siihen, että hänellä olisi entistäkin vähemmän vapaa-aikoja. Pienyrityksen pitäisi lisätä itselleen yksi työpäivä viikossa, jotta voisi vähänkään kilpailla uudessa tilanteessa.

Viidenneksi on katsottava asiaa kuluttajan näkökulmasta. Lain muutoksen edut kuluttajille

olisivat käytännössä olemattomat. Viitattiin jo viralliseen tutkimukseenkin, jonka mukaan suuri osa kuluttajista on tyytyväinen nykyisiin aukioloaikoihin. Talousvaliokunnassa meitä kävi opastamassa tältä puolelta kaksi kuluttajajärjestöä, jotka olivat täysin vastakkaisilla kannoilla. Molemmat perustelivat omia näkökohtiaan tavallaan taitavalla tavalla. Mutta tämä tutkimustieto kuitenkin on mielestäni hyvin pitkälle jo kadunmiehen järjelläkin oivallettavissa eli että kuluttajankaan edut eivät ole vaatimassa aukioloaikojen totaalista vapauttamista.

Viimein kuudes punktiksi on se, että kyllähän tämän kaltaista lainmuutosta pitää katsoa arvovalintana, ei pelkästään taloudellisena kysymyksenä. Ihminen tarvitsee työn ja levon rytmittämistä, ja fyysisen levon lisäksi me kyllä kaipaamme myös henkistä rauhoittumista. Se näkökohta, että lepöpäivä on viisasta pyhittää, on painava näkökohta. Kirkko kävi myös tämän meille talousvaliokunnan jäsenille kertomassa.

Arvoisa puhemies! Tämän liikeaikalain käsittelyn yhteydessä on ollut havaittavissa mielenkiintoista yhteiskunnallisten voimien uudelleenryhmittymistä, enkä tässä viittaa vielä poliittiseen uudelleenryhmittäytymiseen. Keskustelun ja asiantuntijakuulemisten aikana on nimittäin löytynyt eräänlainen "uusi kolmikanta". Pannaan se kuitenkin vielä sitaatteihin.

Ammattiyhdistysliike on tuonut esille hyvin monella areenalla oman selvän kantansa, joka on kielteinen. Siinä ei ole mitään ehtoja, vaan se on kielteinen. Arvostan ay-liikkeen kantaa tässä ja vähän muissakin asioissa, vaikka se vähän kummalta voi joistakin kuulostaa. Toisekseen tämän alan pienyrittäjät ja perheyrittäjät ovat ottaneet myös hyvin selkeän kannan. He eivät voi tämän muutoksen takana seistä, vaan pitävät nykytilannetta suotavampana. Kolmas kolmikannan kärki onkin sitten kirkko, jonka kannasta äsken kerroin.

Tämä uusi kolmikanta on ottanut tällaisen yhteisen linjan toisistaan riippumatta tietenkin, ja se on jotenkin uudenlaista suhtautumistapaa tämän yhteiskuntamme probleemoihin ja suunnan ottamiseen, linjanvalintaan. Tämä viehättää meikäläisen mieltä. Liikealan ammattiliittohan on ollut tietysti ikään kuin omien etujensa puolustamisessa kaikkein tarmokkain ja olemme kaikki saaneet heiltä viimeisimmäksi kirjeen, joka oli hyvin otsikoitu "Olkaa kerrankin ihmisen puolella".

Arvoisa puhemies! Pakottavaa, asiallista ja ajankohtaista tarvetta ei miltään kannalta kat-

sottuna ole liikeaikalain muutokseen muodossa, jonka Lipposen hallitus on esittänyt. Minä yhdyn hyvin pitkälle siihen arvopohjaiseen argumentointiin, jota edustajat Kukkonen, Hellberg, Smeds myös ja muutkin ovat täällä tuoneet esille. Tämä on ikään kuin pala palalta ja asia asialta antautumista kylmille markkinavoimille. Se on antautumista materialismille ja selänkäntöä, nytkähtämällä aina kerta kerralta selänkäntöä ihmisyydelle. Kyllä tämänkin tapaiset näkökulmat saisivat entistä enemmän olla vaikuttamassa eduskunnan päätöksentekoon aikana, jolloin Suomi joutuu ottamaan näissä ja muissa, isommissakin asioissa todella vakavalla tavalla suuntaa. En voi ymmärtää, jos eduskunta antaisi yhteiskuntamme suunnan kylmien markkinavoimien otettavaksi lähes yksinomaan. Jos näin on, silloin politiikkaa ei tarvita. Voimme hakeutua muihin töihin.

Tämä liikeaikalaki tähän muotoonsa esitettyinä on osa pakettia. En halua ryhtyä siinä olemaan mikään tuomari, koska varsin hyvin ymmärrän hallituspolitiikan omat lainalaisuudet ja omat vaikeudet. Ne ovat olleet meillä aikanaan ja teillä nyt siellä vasemmalla. Ymmärrän, että pakketteja täytyy tehdä. Mutta tässä tämä paketointi kyllä tekee rumaa jälkeä. Siinä ei olla ihmisen puolella. Ymmärrän, että hallituksen on pitänyt näin suoristaa omia vähän rakoillettakin rivejä. Mutta asiat, jos tämä tehdään, ovat kyllä väärin valittuja. Ne ovat ihmisyyttä vastaan.

Minä vetoan, vaikka se ei minulle kuulukaan, vasemmistopuolueiden kansanedustajiin ja heidän itsenäiseen harkintavaltaan, että tämä asia otettaisiin ihan omana kysymyksenänsä ja annettaisiin tässä ihmisyyden voittoa.

Ed. H ä m ä l ä i n e n (vastauspuheenvuoro): Arvoisa puhemies! Ammattiyhdistysliikkeellä on aidosti legitiimi oikeus puolustaa etujaan ja siitä täytyy pitää kiinni. Silloin kun täällä päätöksiä tehdään, joudutaan tietysti ottamaan hyvin monia muitakin näkökantoja huomioon. Ammattiyhdistysliikkeen pelot tätä esitystä kohtaan johtuvat suuresti siitä, että he pelkäävät uuden, tilapäisiin töihin palkatun osa-aikaisen työntekijäkunnan valtaavan nimenomaan nämä sunnuntaityöt. Siinä he tietenkin saattavat olla aivan oikeassa. Hallituksen esityksessäkin arvellaan, että sunnuntaityötä tulisi lähinnä tekemään osa-aikainen työntekijäkunta.

Mihin johtopäätökseen tästä havainnosta tullaan, niin se on toinen asia. Ammattiyhdistysliike on myös pelännyt sitä, että tämä on

johtamassa sellaiseen tilanteeseen, jossa heidän sopimus pohjansa kokonaan murtuu. Niin tapahtuisi silloin, jos aukiolot kokonaan vapautettaisiin. Ministeri kävi tätä lakiesitystä valmistellessa erittäin huolelliset neuvottelut ammattiyhdistysliikkeen kanssa, jossa varmistettiin se, että vaikka Liiketyöntekijöiden liitto ei tästä esityksestä pitänytkään, heillekin kävi selväksi, että heidän sopimus pohjansa säilyy tällä rakenteella.

Kukaan ei kiistä niitä ongelmia, joita tässä on esitetty eikä niitä ristiriitoja. Mutta ed. Kääriäinen, talousvaliokunnan varapuheenjohtaja, emmeköhän me nyt kumpikin toisaalta joudu tunustamaan sen, että tätä esitystä on tarvittu niiden ongelmien hoitamiseen, niiden ristiriitojen ja lähes laittomuuksien hoitamiseen, joita syntyi edellisen hallituksen aikaisella lainsäädännöllä, joka ei sitten yksinkertaisesti enää toiminut elävissä elämässä ja aiheutti tavattomasti soveltamisongelmia ja ristiriitoja. Tässähän tämä on. Jos nollatilanteesta olisi lähdetty, niin näitä nyt esitettyjä rajankäyntiongelmia ei olisi, mutta tällä vain paikataan edellisen hallituksen edellisen esityksen aiheuttamia ongelmia.

Ed. R i m m i : Arvoisa puhemies! Ensi aluksi haluaisin kommentoida jonkun täällä julki lausumaa sanontaa, että kun maailma muuttuu, niin pitää olla siinä muutoksessa mukana. Minusta maailma muuttuu ihmisten tekemillä päätöksillä, nimenomaan ihmisten tekemillä päätöksillä, meidän itsemme tekemillä. Me voimme omilla päätöksillämme siten vaikuttaa siihen, minkälaiseksi maailma muuttuu ja minkälaisia arvoja haluamme siihen muutokseen sitten tulevan mukaan.

Ministeri Kalliomäki korosti kovasti tässä esityksessään, jota en omassa kommenttipuheenvuorossani ehtinyt kommentoida, kansalaisten valinnanvapautta ja totesi sen kuuluvan myöskin sosialidemokraattisiin ihanteisiin. Kyllähän se ihan kaunis ihanne on, mutta ei tälläkään lailla kaikkien kansalaisten valinnanvapaus toteudu, ei toteudu pienkauppiaiden valinnanvapaus eikä toteudu myymälähenkilökunnan valinnanvapaus, mennäkö töihin vai eikö mennä. Tämä valinnanvapaudenkin tulkinta on aina vähän sellainen kaksiteräinen asia.

Hallitus nyt kuitenkin esittää tätä vähittäiskaupan ja työliikkeiden lakia muutettavaksi ja lähes vapaaseen aukioloon, onneksi ei nyt kuitenkaan täysimittaiseen. Kirkolliset juhlapäivät, vapunpäivä ja itsenäisyyspäivä jäisivät ulkopuo-

lelle. Päivittäinen aukioloaika olisi kello 7—21 ja sitten tietenkin aattopäivinä vähemmän.

Valiokunta esittää myöskin, että laki tulisi voimaan kahdessa erässä, niin että 15.5.1999 se tulisi koskemaan kaikkia liikkeitä ja tässä ensi vaiheessa alle 400 neliön myymälöitä. Kuitenkin sitten kun katsotaan sitä, että minkä kokoisia liikkeitä ja minkälaista määrää se koskettaa, niin tässä valiokunnan mietinnössä todetaan, että päivittäistavarakaupan myymälöistä 3 900 eli 76 prosenttia on pinta-alaltaan alle 400 neliötä. Jos sitten ajattelen tätä asiaa sitä vasten, kuinka montaa liikealan työntekijää, kuinka montaa kauppiasta ja siinä osassa myös pienkauppiasta tämä asia koskettaa, niin kyllä se tältä osin vielä, vaikka valiokunta halunnut pehmentäviä hallituksen esitykseen tehdäkin, on hyvin vakava asia.

Tätä lakiesitystä on perusteltu myös kuluttajien tarpeella ja kauppojen, kioskien ja huoltoasemien keskeisellä epäoikeudenmukaisella kilpailuasemalla, joka täällä on nyt sitten moneen kertaan tuotu esiin. On sanottu, että kun se on päässyt tämmöiseksi, sille asialle ei nyt sitten muka olisikaan mitään tehtävissä, vaikka nimenomaan eduskunnan oikeusasiamieskin puuttui tähän tilanteeseen. Olisin itse henkilökohtaisesti toivonut sitä, että nimenomaan sen tilanteen korjaamiseen oltaisiin menty eikä lähdetty tähän aukioloaikojen laajentamiseen.

Hämmästyttää se, miksi tätä aukioloaikaa tarvittaisiin lisää, koska nykyisiäkään aikoja ei lähes tuloonkaan käytetä hyväksi. Monet liikkeetjän avaavat ovensa vasta kello 10. Itse olisin monta kertaa tarvinnut kauppalpalveluita aamusta ja mennyt mielelläni aamusta vaikkapa kahdeksalta, mutta kun sinne ei pääse vielä edes yhdeksältä, vaan se on siirtynyt ja painottunut iltaan päin. En tiedä sitten, mistä se johtuu. (Ed. Hämäläinen: Asiakkaat käyvät iltaisin!) — Niin varmaan onkin, niin kuin ed. Hämäläinen huomauttaa, että asiakkaat käyvät iltaisin, mutta kyllä sinne varmaan aamustakin menijöitä olisi, jos ne aamusta auki olisivat.

Me elämme nyt semmoista aikaa, joulukuuta, jolloin sunnuntaisin liikkeet ovat auki, ja on totta kai aika luonnollinen asia ja ymmärrettävää se, että tähän aikaan vuodesta väkeä siellä kaupoissa on. Mutta tässä pari viikkoa sitten Aamulehdessä oli artikkeli, jossa oli haastateltu sunnuntaina kaupassa pyöriviä ihmisiä. Oli aika uskomatonta ja oikeastaan tuntui aika pelottavalta itsestäni, kun luin sitä artikkelia, jossa ihmiset kertoivat, että he vain ajan kulukseen pyörivät

siellä kaupassa, että siitä on tullut ajanviete. Tässä asiasta voisi olla jopa huolestunut. Onko nyt todella tilanne menossa siihen, että ihmisillä ei ole parempaa ja hyödyllisempää ajanvietettä kuin maleksia kauppaliikkeitten käytävillä? Tätä varten ei ainakaan pidä kauppaliikkeitä sunnuntaisin auki pitää. No, tämä on tietysti vähän kärjistys, mutta ei kuitenkaan tyhjistä temmattu asia.

Oletan käyvän niinkin, että jos sunnuntaiaukiolot vapautetaan esityksen mukaisesti, kiinnostus sunnuntaina kaupankäyntiin ja kauppaan menoon saattaa ajan myötä vähentyäkin.

Kun tätä hallituksen esitystä on valmisteltu, on kuunneltu muun muassa Suomen Kuluttajaliittoa, mutta murheellista on se, ettei kuultu toista, varsin merkittävää ja arvostettua kuluttajajärjestöä eli Kuluttajat — Konsumenterna ry:tä. Siteeraan suoraan heidän kirjelmästänsä, jonka he jättivät työasiainvaliokunnalle: ”Järjestömme mielipiteet eivät ole kelvanneet hallituksen esillä olevan lakiesityksen valmisteluun, sillä ne ovat ratkaisevasti erilaisia kuin kauppa- ja teollisuusministeriön.” Mutta valiokunnalle annan tunnistusta siitä, että valiokunta on tasapuolisesti kuunnellut molempia merkittäviä kuluttajajärjestöjä.

Vakavaa huomiota olisi mielestäni tullut kiinnittää tässä laissa työntekijöiden asemaan. En tunne, kuinka runsaasti sitä on lain valmistelussa tapahtunut. Mutta siihen ei mielestäni kuitenkaan ole täydellä vakavuudella suhtauduttu, vaikka ministeri Kalliomäki kertoikin ja myöskin valiokunnan puheenjohtaja Hämäläinen kertoi äsken siitä, kuinka Liikealan ammattiliiton näkemyksiä on yritetty ottaa huomioon.

Kuitenkin me kaikki tiedämme, että liikealan työntekijät ovat todella murheissaan, todella tyrmistyneitä ja lähettävät meille postia, soittavat ja ottavat yhteyksiä joka taholla siitä, että tätä lakiesitystä ei hyväksyttäisi. Alan ihmiset ja ammattiliitto tietenkin kaikkein parhaiten tietävät, mitä vapaat aukioloajat tulisivat merkitsemään työntekijöille työllisyysvaikutuksina, työaikojen pirstoutumisena, osa-aikaisuuden lisäämisenä, yksintyöskentelyn lisääntymisenä, jopa myymälävarkauksien ja rikollisuuden lisääntymisenä. Juuri siitä johtuen, kun tulee yksintyöskentelyä, on vielä helpompaa tämäntapainenkin ikävä toiminta, jos tähän todella nyt ollaan menossa.

Tätä lakiesitystä on myös perusteltu työllisyyden parantumisella. Jos mitkä, niin nämä perustelut vasta todella ristiriitaisia ovatkin. Täällä on viitattu kauppa- ja teollisuusministeriön teke-

mään Ropen tutkimukseen, jossa oli todella onnetoman pieni otos. Olen eri yhteyksissä, muun muassa kun ministeri Kalliomäki vieraili vasemistoliliiton eduskuntaryhmässä, häneltä asiaa perännyt, ja hän on kertonut, että se on mitat ja tutkimuksen kriteerit täyttävä, ihan luotettava tutkimus. Siinähan luvattiin varsin paljon työpaikkoja, joista kuitenkin osa olisi osa-aikaisia. Toiset tutkimukset kertovat puolestaan ihan muuta.

Todella tämä on hyvin ristiriitainen asia. Esimerkiksi SOK:n pääjohtaja Jere Lahti ja Palvelutyönantajien toimitusjohtaja Pellikka ovat todenneet julkisuudessa, että ei edes 15 tai 20 prosentinkaan myynnin lisäys tuo vielä pysyviä työpaikkoja. Myöskin valiokunta mietinnössään toteaa työpaikkojen tulon ristiriitaisuuden ja myöskin työasiainvaliokunta lausunnossaan.

Minä pyydän, arvoisa puhemies, anteeksi, jos aika tällä kertaa vähän ylittyy, mutta kun en tiedä, ennätänkö tästä asiasta monta kertaa puhua, olen näin epäkohtelias tänään.

Turvattomuudesta jo kerroinkin ja siitä, mitä kauppoissa tapahtuu. Ne tilanteet ovat ihan joka-päiväisiä. Myymälähenkilökunta joutuu ottamaan kiinni varkaita jne. He ovat ihan päivittäin tällaisien asioiden kanssa tekemisissä ja pelkäävät todella, että tämä lisääntyy.

Sitten on puhuttu työajan joustavuudesta. Nythän on tiedossa sekin, että tuskin tulee työpaikkoja lisää, ei ainakaan niin, että ne olisivat samoilla tuntimäärillä, vaan olemassa olevaa työaikaa mitä suurimmalla todennäköisyydellä jaetaan pienempiin palasiin. Tämä johtaa siihen, että osa-aikaisten määrä edelleen lisääntyy. Selvityksiähän Liikealan ammattiliitto muun muassa on tehnyt siitä, että nämä sunnuntaiaukiolojen lisäämiset, mitä nyt on ollut, eivät ole liioin työpaikkoja lisänneet.

Erityisen huolestunut olen myöskin tästä pienkauppiaitten tulevaisuudesta. Täällä joku viittasi siihen, että kenkäkauppias tulee vastaan ja kiittää siitä, kun on kamppailut, että tätä lakia ei hyväksyttäisi. Aivan samanlaisten yhteydenottojen kohteeksi joudun Tampereella kulkiessani kaupoissa. Valokuvausliikkeet, muut pienet erikoisliikkeet, kenkäkauppiat, vaatekauppiat, erilaisten putiikkien omistajat, kun sattuvat tuntemaan kasvot, ottavat kiinni ja sanovat, että kuule, koeta nyt, hyvänen aika, vaikuttaa, ettei tällaisista lakia tulisi. Kuitenkin lain perusteissa puhutaan, että kauppiaat haluavat tätä.

Kioskikaupan tulevaisuudesta täällä on myöskin puhuttu. Minä en usko sitä, että vaikka

liikeaika vapautettaisiinkin, ihmiset lähtevät pienten ostosten vuoksi pitkälle matkalle marketteihin. Kyllä he ostavat tuotteet siitä läheltä, vaikka hintataso onkin kalliimpi. Kioskit auttavat palvelurakenteen monipuolistumisessa ja palvelevat asiakasta, joka niitä palveluita tarvitsee. Minä en usko, että kovin helposti pitkälle lähdetäisiin.

Sitten menen ihan siihen seikkaan, onko meidän yhteiskuntamme valmis tällaisiin muutoksiin. Ajatelkaapa, onko päivähoitojärjestelmä valmis. Meillä on nyt kyllä vuorotyöläisten lapsille esimerkiksi päivähoitopaikkoja kunnissa, mutta ne ovat vissiin koko lailla täynnä. Entä, jos äiti vie lapsen sunnuntaina päivähoitoon? Hän joutuu maksamaan varmaankin myöskin kalliimman hinnan sunnuntaihoidosta ja menettää siinä mahdollisen vähäisen sunnuntaityökorvauksen, jos hän sen saa. Tosiseikka on myöskin se, että varsin monissa työpaikoissa jo nyt sunnuntaityötä vaihdetaan vapaaseen.

Onko myöskään yhtään mietitty syvällisesti ja kokonaisvaltaisesti tällaisia tietyllä lailla eettisiä näkökulmia näissä asioissa? Minä luin joku aika sitten artikkelin, jossa kerrottiin, mitenkä sunnuntaipäivä on ainoa, jolloin perheet enää esimerkiksi kokoontuvat yhdessä ruokailemaan. Saattaa teistä joistain tuntua ihan tyhmältä, että minä puhun tällaisista, mutta minusta on tarpeen esimerkiksi se, että perheessä olisi edes yksi päivä viikossa, jolloin kaikilla perheenjäsenillä olisi mahdollisuus kokoontua yhteiseen ruokapöytään, opettaa lapsille ja nuorille käytöstapoja, ruokailutapoja, ruokailutottumuksia, keskustella asioista ja luoda jotakin lämmintä yhteistä turvallisuudentunnetta lapsiin ja koko perheeseen. Kun me tiedämme, kuinka ristiriitaisia, rikinäisiä lapsetkin tänä päivänä ovat, olisi yhteinen ateria paljon hienompi vaihtoehto ja arvostetumpi kuin se, että jokainen tulee vuorollaan kotiin, mistä sattuu, nappaa jääkaapista mahdollisesti kaupan pakastealtaasta ostettuja eineksiä, heittää mikroon ja syö omaan tahtiinsa. Se on arkipäivää tänä päivänä, mutta rakkaat työtoverit, minä toivoisin, että se ei olisi ihmisten joka päiväistä elämää kodeissa.

Sunnuntai on lepopäivä, ja me voimme sille lepopäivälle antaa hyvin monenlaisia arvoja kristillisistä arvoista esittämiini näkemyksiin. Emme me kansanedustajatkään haluaisi täällä työpäikkallämme sunnuntaina olla, vaikka menemmekin erilaisiin kokouksiin ja muihin tehtäviin, joihin meitä kutsutaan, mutta me menemme sinne ihan vapaaehtoisesti.

Aikaisemmin totesin, että sanottiin, että on ajanviete mennä kauppoihin kävelemään. Onko todella niin, että ihmisten harrastukset ovat ohjautumassa tähän suuntaan ainakin joiltakin osin? Emmekö me kykene päättäjinä, kunnallisina ja täällä lakia säätävinä päättäjinä, vaikuttamaan ja luomaan sellaisia mahdollisuuksia, että ihmisiä kyettäisiin ohjaamaan kulttuuriharrastusten, liikuntaharrastusten pariin, monenlaisiin hyviin harrastuksiin, joita tänä päivänä kuitenkin on? Vai onko niin, että taloudellinen ahdingko, muu tällainen ja varojen puute tekevät sen, että ei enää ole varaa esimerkiksi vähemmänkin maksaviin tilaisuuksiin osallistua? Sen kyllä uskon, että työttömät ja pienituloiset eivät kauppojen käytävillä varmaan kävele, koska en uskoisi, että heillä on kovin iloa silmälle mennä katselemaan kauniita tavaroita, joita eivät kykene ostamaan.

Arvoisa puhemies! Tämä lakiesitys vaikuttaa laajasti myös koko yhteiskuntaan ja vaikuttaa mitä suurimmalla todennäköisyydellä niin, että paineet sunnuntaityöhön ja sunnuntain ja lauantain välisenä yönä tehtävään työhön lisääntyvät. Tässä otan esimerkkinä leipomotyön.

Jos kauppaliikkeet aikovat saada mahdollisimman hyvän katteen sunnuntaista, kyllä ne haluavat sinne varmaan myös tuoreita, hyviä leipomotuotteita ja herkulliset tuoksut houkuttelemaan asiakkaita. Kaikissa paikoissa ei lähestulkoon ole paistopisteitä, ja vaikka niitä paistopisteitä olisikin, tarvitaan myös yksi työntekijä lisää paistamisia hoitamaan.

Sitten on sellainen asia, arvoisa puhemies, että ainakin me vasemmistoliiton kansanedustajat — ja olen kyllä monien sosialidemokraattisten kansanedustajienkin kanssa tästä keskustellut — tiedämme, kuinka vaikeaa tämä säästöjen ja leikkauksien tekeminen on monelle meille ollut. Taloudellisista syistä on jouduttu tekemään kipeitä ratkaisuja, jotka ovat koskettaneet työttömiä, lapsiperheitä, eläkeläisiä ja muutoin pienituloisia. Itse olen hallituspuolueen jäsenenä niellyt monia tukehduttavia paloja, sellaisia paloja, joissa on ollut mausteena valtiontalouden vaikea tilanne. Tällä lakiesityksellä ei ole mitään tekemistä valtiontalouden kanssa muilta kuin siltä osin, että mitä suurimmalla todennäköisyydellä se vaikuttaa kielteisesti työllisyyskehitykseen.

Arvoisa puhemies! Monia kielteisiä asioita, joita me olemme täällä läpivirtaneet, voimme korjata niin halutessamme, esimerkiksi päättämällä luopua indeksikorotusten jäädyttämisestä viimeistään vuonna 98. Mutta jos tämän lakiesi-

tyksen nyt hyväksymme, se tulee jäädäkseen, enkä ainakaan henkilökohtaisesti toivoisi, että me olisimme antamassa kaupan alan työntekijöille ja tätä lakia kiivaasti vastustaville pienyrityksille tämän tyyppistä joululahjaa.

Ed. H ä m ä l ä i n e n (vastauspuheenvuoro): Arvoisa puhemies! Pelkään kyllä itsekkin, että alan kohta kuulostaa joltakin sunnuntaiaukioloaikojen ylipapittarelta, ja vakuutan, että minulla eivät kyllä New Yorkin ostokeskusten öiset valot kiillä silmissä, niin kuin täällä aikaisemmillä puhujilla. Mutta kun ed. Rimmi viittasi ja moni muukin on viitannut kioskiasetukseen toivoen apua sen muuttamisesta, kukaan kuitenkaan ei ole kertonut, millä tavoin se muutos voisi tapahtua, jotta ne täällä kuvatut rajankäyntiongelmät olisivat hoidettavissa.

Mehän tiedämme esimerkiksi sen, että laman aikana tyhjentyneisiin liike- ja toimistohuoneistoihin on tullut runsaasti kioskivalikoimalla ja kioskiaukioloajoilla toimivia yrittäjiä ja heidän henkilökuntaansa, ja näistä muun muassa juuri Liiketyöntekijäin liitto on tehnyt useita kanteluita, kun on katsonut, että paikat eivät täytä kioskimääritelmiä. Minä ihmettelen, tarkoittavatko kaikki ne, jotka nyt puhuvat kioskiasetuksella näiden rajankäyntiongelmien hoitamista, sitä että nämä kylmästi pitää sulkea, lopettaa nämä yritykset, jotka eivät ainakaan lain henkeä täytä, saati kirjainta, sen paremmin kuin asetuksenkaan.

Muistuttaisin nyt siitä, kun täällä tätä rajaa käydään, että myös nämä kioskityöntekijät ovat ihan samaisen Liikeliiton jäseniä, aivan saman liiton jäsenkuntaa, johon kauppojenkin työntekijät kuuluvat. Minusta olisi tavattoman vahingollista, jos tämä keskustelu johtaa ja painottuu siihen, että me joudumme hyvin runsaasti yrityksiä sillä tavalla väkivaltaisesti käsittelemään, että uhkana on lappu luukulle, kun elävä elämä on ajanut nyt ohi siitä, mitä asetuksella on kioskeista tähän saakka määrätty.

Ed. B r a x : Arvoisa puhemies! Pyhäpäivän pyhittäminen tarkoittaa eri uskonnoille, kulttuurille, perheille ja yksityiselle ihmiselle eri asioita. Silti lähes kaikille pyhäpäivä tarkoittaa eri asiaa kuin arki. En tiedä yhtään kieltä, jossa pyhä ja arki eivät olisi kaksi eri asiaa, jossa niillä ei olisi kahta selvää eri merkitystä.

Maaillamme on kovassa murroksessa. Jatkossa työelämä on pysyvästi epäpysyvää. Minun sukupolvestani jo enemmistö tekee ns. epätyypil-

lisiä työsuhteita tavalla tai toisella, ainakin siis niistä, jotka ovat ylipäättäneet päässeet töihin. Projektit seuraavat toisiaan. Sitoutuminen jollekin paikkakunnalle, johonkin asentoon, saati asuntovelkaan on pelottavaa taikka tuntuu jo vieraalta sukupolvelle. Monille tämä tarkoittaa jo sitä, että sitoutuminen perheeseen, pysyvään perhesuhteeseen pelottaa vähintään, jos nyt ei sentään tunnu vieraalta.

Monille maailman muutoksille me emme täällä eduskunnasta käsin voi mitään. Monien muutosten suhteen on ehkä viisaampaa antaa maailman tuulille jonkin verran periksi, jotta voisi ohjailla purttansa edes jonkin verran. Koko minun sukupolveni poliittiset valinnat tulevat olemaan paitsi arvovalintoja myös sen jatkuvaa pohdintaa, mihin meidän pienen kansakuntamme ja pienen kansantaloutemme voimavarat riittävät, missä menevät valtamme rajat, missä on syytä antaa periksi. Tämä on ollut harvinaisen selvä oppitunti ns. Humen giljotiiniin; Sein ja Sollen ovat eri asiat. Monesti siitä, mitä meidän mielestämme pitäisi olla, ei seuraa se, että niin myös on.

Pyhä, pyhäpäivä on minulle arvo, jota tahdon puolustaa monesta syystä. Kyse on perheestä, lähimmäisistä, hiljentymisestä, niin henkisestä kuin fyysisestä terveydestä huolehtimisesta. Minulle on kyse myös uskonnollisesta arvosta, mutta siltä osin tahdon sanoa, että minun uskonnollisista arvoistani ei tietenkään automaattisesti seuraa, että minulla olisi oikeus päätellä niistä muiden arvoja tai muiden käyttäytymismalleja. Mutta tässä asiassa mielestäni olen selvästi vahvoilla. Pyhä on arvo, joka kuuluu kulttuuriimme. Pyhään liittyy niin paljon muitakin asioita kuin minun uskonnollinen vakaumukseni.

Itse asiassa koko tämä asia on hiukan hullunkurinen. Tämä on onnistuttu kääntämään ihmisten päässä niin, että meidän, jotka haluamme pitää pyhän ja arjen erillään, pitäisi jotenkin perustella oikeuttamme siihen. Minun mielestäni tämä on esitys, joka uhkaa pyhää, yrittää tuoda ilman mitään kunnon syitä arkea pyhään, ja silloin mielestäni todistustaakka on päinvastoin niillä, jotka ilman vahvoja perusteita haluavat tuoda arkisia asioita sunnuntaihin, siihen yhteen päivään viikossa, joka vielä on pyhä.

Rajanveto on tietysti ikuista siitä, mitä pyhänä sopii tehdä taikka mikä on pyhä ja mikä arki. Muistan hyvin, kun nuorena tyttönä voitin ensimmäiset isommat hiihtokilpailuni ja mummoni oli kovin pahoillaan, kun hänelle selvisi, että ne kilpailut olivat olleet sunnuntaina. Itse vetäisin

rajan siihen, että kaikkea semmoista turhaa arkista toimintaa, joka on omiaan sekoittamaan pyhän ja arjen, ennen kaikkea semmoista työtä, joka tuo arkiset velvoitteet pyhään, ei ole syytä lisätä, ellei siitä saada jotain merkittävää lisäarvoa, joka on vielä suurempi. Tässä tapauksessa mitään sellaista lisäarvoa ei ole osoitettu.

Edellinen puhuja, ed. Rimmi, on mielestäni aivan oikeassa, että puheet tämän ratkaisun työllisyysvaikutuksista eivät ole kestäviä. On selvää, että jokin alkupiikki saattaa olla, mutta viime eduskuntakaudella tehdyn kompromissin jälkeen riittää se, että näinä ruuhka-aikoina eli ennen joulua, koulun alussa ja mahdollisesti ennen keväthuhlia, kun arki saattaa todellakin kaatua niin pahasti perheille päälle, että pitää vähän lainata pyhästäkin, saattaa olla tarpeita siirtää osa arkisesta toiminnasta pyhään. Muilta osin en usko, että mitään ylimääräistä rahaa kauppaan tulee tässä pyörimään, vaan kyse on siitä, niin kuin monet muutkin ovat sanoneet, että sama raha liikkuu hiukan pitempinä aikoina.

Arvoisa puhemies! Jos tässä oikeasti on kyse siitä, että jotkut eivät ehdi kuluttamaan kaikkea rahaa suomalaisessa kansantaloudessa, niin paljon järkevämpää olisi silloin viimeinkin muuttaa kotitalouksien työllistämismahdollisuuksia niin, että ne ihmiset, joilla ajasta on niin suuri pula, voisivat järkevin ehdoin palkata ihmisiä koteihinsa tekemään osan arkisista töistä niin, että heille jää sitten aikaa sinäkin aikana käydä ostoksilla. Jos se on tässä idea, että kaikki ihmiset eivät todellakaan ehdi käydä kaupoissa, niin olemassa järkevämpiä, työllistävämpiä vaihtoehtoja muuttaa tämä asia.

Rajanveto pyhään tehtävän työn suhteen on iäti uinuvainen. Mielestäni ministeri Kalliomäki on väärässä hehkuttaessaan huoltoasemien ja kioskien ongelmaa. Aivan yhtä loogista olisi, että siitä seuraavaksi kysytään: Jos kerran kaupat ovat auki sunnuntaisin, niin miksi eivät virastotkin, miksei kaikki muukin ole? Tällöin päätellään, että kun jokin on, niin siitä seuraa sitten toista.

Ainoa oikea lähtökohta tässä asiassa on se, että annetaan pyhälle se, mikä pyhään kuuluu. Olkoon meillä tässä alati muuttuvassa, yhä sirpaleisemmassa, pätkityssä ja monella tavalla joustoja vaativassa arjessa ja elämässämme jotakin pysyvää, kerran viikossa sunnuntai. Olkoon meillä päivä, jolloin kansalaisten vapaaehtoisella ajankäytöllä, harrastuksilla, hyväntekeväisyydellä ja perheillä on selvästi suurempi tila kuin muina päivinä. Siitä, että esimerkiksi lääkärit

tekevät sunnuntaisin usein töitä, ei seuraa se, että myös muiden pitää tehdä sunnuntaisin töitä.

Tässä asiassa on kyse junioriurheilusta, siitä, että juniorijoukkueen valmentaja voi tietää, että ainakin sunnuntaisin on todennäköistä, että lasten vanhemmat pääsevät kuljettamaan joukkueita. Tässä asiassa on kyse suurista arvoista. Täällä on vedottu markkinavoimiin ja sanottu monesakin muun muassa vastauspuheenvuorossa, että markkinavoimat vaativat meitä uhraamaan sunnuntain. Se puhe on roskaa. Puhe on sikäli katteetonta, että ei ole kysymys markkinavoimista, vaan jostain kummallisesta illuusiosta. Monessa asiassa markkinavoimat oikeasti vaativat meiltä jotakin. Jos me emme tietyllä tavalla taivu niiden eteen, niin maksamme ja taivumme. Tässä asiassa me emme saa vastapalvelukseksi mitään. Me uhraamme junioriurheilua, kuorotoimintaa, kansalaisyhteiskuntaa, me uhraamme pyhää, tuomme turhaa ilman mitään hyötyä, arkisia toimia pyhään.

Arvoisa puhemies! Tästä prosessista viime aikoina. Omalta osaltani vihreän liiton puheenjohtajana en ole halunnut tehdä tästä asiasta sellaista, että jos jotkut ovat aidosti olleet ryhmässämme tai vihreissä ylipäättänsä kanssani eri mieltä pyhän merkityksestä, olisin halunnut jyrätä tätä asiaa jonkinlaiseksi ryhmäpäätökseksi. Koko ajan niin ministerimme kuin neuvottelijamme ovat tienneet, että minä ja käsittääkseni myös muutamat muut ajattelevat näin, ja ovat sen myös tuoneet esille tässä prosessissa koko ajan. Tämä on kulttuuri-, omantunnon- ja arvokysymys.

Viimeistään siinä vaiheessa, kun lehmänkauppoja oltiin tekemässä ja lopputulos selvisi, minul-le kuitenkin selvisi, että nyt on neuvoteltu hyvin eri tasoista asioista. Sosiaaliturvan ja työelämän pikkuviilaukset taikka muutokset menevät ja tulevat, vuosi vuodelta me kaikki niitä täällä käsittelemme. Jos ajattelemme esimerkiksi epätyypillisiin työsuhteisiin tulevaisuudessa liittyviä ongelmia, niin se, miten nyt pienellä viilauksella niitä muutetaan suuntaan tai toiseen, ei pitämällä tähtäyksellä ratkaise sitä suurta ongelmaa, mikä liittyy koko verotuksen ja sosiaaliturvan yhteensaattamiseen tulevaisuuden epätyypillisillä työmarkkinoilla, ei itse asiassa vain tulevaisuuden, vaan jo tämänkin päivän epätyypillisillä työmarkkinoilla.

Sen sijaan se, että me nyt aukaisemme sunnuntain yhdellä napin painalluksella — ja täytyy muistaa, tällä yhdellä napin painalluksella nyt sekä pienten kauppojen että markettien osalta —

on mielestäni käsittämätön lehmänkauppayhteys, ja ennen kaikkea se, että marketitkin tuotiin jo tähän yhteyteen. Jonkinlaista ymmärtämystä, joskaan en ollut heidän kanssaan samaa mieltä, koin niitä ihmisiä kohtaan, jotka kokivat tässä mahdollisuuden auttaa kaupunkirakennetta, auttaa pieniä kauppia, että sunnuntait olisi tuotu vain pienille kaupoille, ikään kuin kilpailuetuna marketeihin verrattuna. Mutta nyt on tehty kaupat, joiden myötä sunnuntait avataan tosiasiallisesti kerralla, lopullisesti. Näillä näkymin näyttää siltä, että seuraavat hallitukset ja seuraavat eduskunnat eivät voi asiaa enää muuttaa. Päätös on lopullinen.

Oikeastaan tämä lehmänkauppa, että sitä ei kerralla tehdä, on mielestäni sikäli vielä huonompi kuin se, että se kerralla tehdään, että tässä saattaa syntyä joillekin illuusio siitä, että he tässä ja nyt vapauttavat vain pienet kaupat. Sovittu päivämäärä käytännössä tarkoittaa sitä, että sunnuntait ja myös marketit aukeavat viipeen jälkeen kaikille.

Arvoisa puhemies! Harvoin meillä on varaa enää tehdä niin selvästi päätöksiä arvoista, ilman että maailman todellisuus pakottaa meitä niistä luopumaan. Toistan vielä: Tässä meillä on kaikki vara, jos me nyt kumarramme jollekin, niin me kumarramme tyhjälle. Me emme saa tästä kaupasta mitään, me menetämme selvästi pyhää.

Puhetta on ryhtynyt johtamaan ensimmäinen varapuhemies Pesälä.

Ed. H y s s ä l ä (vastauspuheenvuoro): Arvoisa puhemies! Mielestäni ed. Brax käytti hyvin ansiokkaan puheenvuoron, kun hän korosti pyhän merkitystä ja sen merkitystä perheen yhdessäololle. Samalla hän mainitsi, että ehkä virastoille tulee myös painetta avata. Itse mietin samaa asiaa, että jos tässä yhdessäoloon viitataan hallituksen taholta, niin miksi ei esitetä kirjastoja auki sunnuntaisin, miksi esitetään marketteja.

Olen aivan samaa mieltä ed. Braxin kanssa näistä argumenteista. Tässä ei pidä nyt lähteä antamaan pahalle pikkusormea, se vie varmasti koko käden. Meidän tulee vaalia perheiden yhtenäisyyttä, perheiden yhdessäoloa, pyhää, ihmisten hengellisiä ja henkisiä tarpeita tästä näkökannasta katsoen. Kauppojen aukioloajan lisäämistä täytyy vastustaa viimeiseen asti.

Ed. B r a x (vastauspuheenvuoro): Arvoisa puhemies! Sunnuntain leviämisestä vielä sellainen kokemus Amerikasta, jonka unohdin äsken sanoa. Tulini sieltä juuri virkamatkalta. Eivät siellä vain kaupat ole sunnuntaisin auki. Sen näkee aivan selvästi, että se on levinnyt muualle. Sunnuntai on yleinen joustotyöpäivä kiiretilanteissa. Hirvittävän monella palvelualalla ja esimerkiksi asianajotoimistoissa, arkkitehtitoimistoissa ja monissa paikoissa sunnuntai on hyvin yleinen työpäivä. Ei se ole vain sitä, että turistit voivat käydä mukavasti sunnuntaina kaupassa. Perheelliset ihmiset alalla kuin alalla tekevät usein sunnuntaisin töitä.

Ed. J. L e p p ä n e n : Arvoisa puhemies! Oli lämmittävää kuulla ed. Braxin argumentoitu puheenvuoro edellä ja yhdyn siihen hyvin monilta osilta. Yritän olla toistamatta kovin paljon.

Käsiteltävänä oleva hallituksen esitys vähittäiskaupan ja eräiden työliikkeiden liikeajasta, niin kuin tiedämme kaikki, on aiheuttanut hyvin laajaa keskustelua ja meille on tullut paljon yhteydenottoja. Erityisesti minua ihmetyttävät hyvin voimakkaat kannanotot ammattiyhdistysliikkeen taholta.

Tätä asiaahan voimme lähestyä hyvin monella tavalla ja monelta puolelta. Onko meidän lähtökohtamme kaupanalan näkökulma pelkästään? Onko meidän näkökulmamme sen kiireisen asiakkaan näkökulma, joka on tietty pieni osa? Onko meidän näkökulmamme arvoperustainen näkökulma, josta edellä kuulin? Minulle on ensisijainen myös arvopohjainen lähtökohta.

Ministeri Kalliomäki käsitteli minusta hyvin mukavalla tavalla lepöpäivän käsitettä. En voi olla sitä mainitsematta ja minä arvostan hyvin korkealle sitä, että hän avoimesti kertoi, mikä hänen käsityksensä lepöpäivästä on, kun hän sanoi, että lepöpäivä on se, jonka ihminen ottaa lepöpäiväksi. Hän myös avoimesti tunnusti sen, että hänellä on eri käsitys muun muassa kirkon kanssa asiasta. Toistan, että arvostan tällaista avointa, rehtiä asian tarkastelua ja oman mielipiteen esittämistä.

Seuraavaksi esitänkin oman näkökulmani lepöpäivästä, joka on sunnuntai ja toivottavasti se on sellainen aina, myös tulevaisuudessa. Toivottavasti sitä eivät muuta yhteiskunnalliset virtaukset, ei edes se — sanon seuraavaksi ehkä aika voimakkaasti — vaikka Suomen perustuslaissa toisin säädettäisiin. Tämä käsitys ei johdu tottelamattomuudesta lakia kohtaan eikä lain arvosuoksen puutteesta. Se pohjautuu hyvin vanhaan

käsitykseen, ja avoimesti tunnustan, että se on todella vanha ja joidenkin mielestä saattaa olla vanhanaikainenkin. Se käsitys on kolmannessa käskyssä: Muista pyhittää lepopäiväsi. Tätä käsitystäni ei muuta muuttuva aika.

Esillä olevat monet ongelmat, jotka ovat syntyneet liikeaikalain aikaisempien käsittelyjen yhteydessä, niin rohkenen sanoa, johtuvat juuri siitä, että lepopäivän asema, pyhän merkitys on yhteiskunnassamme unohtunut ja tilalle ovat nousseet monesti hyvin ristiriitaiset arvot ja näköalat. On valitettavaa, että ed. Sasi ei ole paikalla. Hän myös hyvin avoimesti kertoi siitä, kuinka kaupan kokonaan vapauttaminen on suuri henkinen asia ja otti esimerkin Amerikasta, johon myös ed. Brax edellä viittasi. Näin se varmasti on. Tässä on juuri ajatusmaailmallinen, henkinen suuri kysymys, mutta en voi missään mielessä hyväksyä tätä. Pitää kysyä, mihin se johtaa, mihin se johtaisi tämän kaltaisessa kulttuurissa kuin meillä Suomessa on.

Arvoisa puhemies! Muutamalla sanalla talousvaliokunnan mietintöä en malta olla kommentoimatta. Se on hyvin mielenkiintoinen monelta osin. Sivulla 6 siteerataan ympäristöministeriön laatimaa Ympäristöohjelma 2005:tä. Siinä on neljä erilaista kohtaa. Hieman keventäen asiaa kolmantena kohtana on, että ”palvelujen on oltava saavutettavissa jalkaisin tai joukkoliikenteellä”. Jos yritän sovittaa tätä omaan asuinpaikkaani Keski-Suomessa, niin sanoin jo ed. Kääriäiselle, että siellä ei tulevaisuudessa ole ylipainoisia ihmisiä, niin pitkä matka on jalkaisin, koska se on ainoa saavutettavuus, kun joukkoliikennettä ei ole. Sekin voi olla kannanotto yhteiskunnalliseen kansanterveyteen, mutta kun yhtenä lauseena sen irrottaa, niin saa aika huvittavan näkökulman. Ed. Kääriäinen minusta hyvin mielenkiintoisella tavalla käsitteli kaupunkien asemaa ja mainitsi keskustankin aseman, mutta se ei ole tämän puheenvuoron aihe eikä siinä ole kommentin tarvetta.

Toinen asia on se, kun valiokunta on tehnyt kompromissin, välitysesityksen, että 400 neliömetriä olisi koko, jota pienemmät kaupat heti avataan ja vuonna 1999 kaikki. Se on juuri niin kuin ed. Brax mainitsi, että tässä tehdään nyt päätös, että vapautetaan aukioloajat kaikista rajoituksista. On vain makukysymys, että siinä on jonkin vuoden siirtymäaika, mutta periaatteratkaisu tehdään juuri nyt.

Arvoisa puhemies! Muutamalla sanalla keskustan vastalauseesta, johon perusteluineen yhdyin. Yhdestä sen kohdasta lopuksi muutama

ajatus. Tässä on kysymyksessä myös eettinen arvovalinta. Niin kuin jo alussa oman arvopohjani kerroin, niin se on juuri tätä. Työ ja lepo ovat niin tärkeä asioita ihmisen elämässä, ettei niitä voida panna minkään markkinatalouden armoille. Ei voida sanoa niin, että kun ihmiset haluavat. Minusta lainsäätäjällä on oltava myös vastuu ohjata yhteiskunnan toimintoja. Miksi me täällä olemme, mikä on lainsäätäjän velvollisuus ja vastuu? Jos meidän ainoa tehtävämme on vapauttaa, niin että ihmiset voivat vapaasti tehdä lähes mitä tahansa, niin, hyvät edustajatoverit, jotka harvalukuisina olette vielä paikalla, uskon, että seuraavalla kerralla, kun kansalaiset tänne äänestävät väkeä, he muuttavat toisenlaiset edustajat tänne. He odottavat tänne ihmisiä, joilla on pohja, milta ponnistavat, tietävät, mikä heidän mielipiteensä on. Kyllä yksi merkittävä asia on myös se, että on tiettyjä arvoja, joita pidetään tärkeinä, joita ei lainsäädännöllä tehdä tyhjäksi. Se on tässä yhteydessä minusta hyvä myös meidän kaikkien muistaa.

En ole kuullut nyt käsiteltävänä olevan esityksen yhteydessä sitä perustelua, jonka kuulin kaksi vuotta sitten, että kauppojen aukiolo sunnuntaina on välttämätöntä siksi, että perheet voivat olla yhdessä kaupassa sunnuntaisin. Minä olen suurperheen isä, niin kuin tiedätte. Jotkut sanovat meillä päin, että viisi lasta on suurperhe ja siitä eteenpäin on heimo, eli minä olen sitten heimopäällikkö tässä kaavassa. Jos ajattelen omia kokemuksiani kaupassa olemisesta lasten kanssa, niin en halua kyllä sunnuntaita pilata sillä hommalla, en kerta kaikkiaan. Jos viikko on tehty työtä ja kaikki ovat väsyneitä, ja lähdetään sitten sunnuntaina kauppaan hyvin erilaisten intressien ristiriitaan, valtavan kovan mainonnan ristiriitaan ja moneen tällaiseen, niin minusta se ei ole vastuullisen vanhemman rooli, että hän vie perheensä ja lapset kauppaan sunnuntaina. Tämä on hyvin henkilökohtainen kannanotto. (Ed. Hämäläinen: Saa niitä viedä, mutta ei siihen ketään pakoteta!) — Aivan, mutta että me lainsäätäjänä annamme tällaisen viestin, silloin tietysti voi kysyä, mikä se ihanne on.

Arvoisa puhemies! Ettei pitkittyisi se tavoite, mikä minullakin henkilökohtaisesti on, päästä kotiin viettämään lepopäivää perheen kanssa huomenna, niin lopetan puheenvuoroni tähän ja sanon, että emme aio mennä huomenna jouluostoksille.

Ed. K u o s m a n e n : Arvoisa herra puhemies! Tuon yrittäjän näkökulman liikeaikala-

kiin. Kaupan aukiolokysymys jakaa mielipiteitä myös yrittäjäkentässä. Kaikista runsaasta 46 000 kauppa-alan yrityksestä on noin 30 000 yksityisyrittäjää tai oman perheen voimin toimivia yrityksiä.

Osa yrityksistä lähtee siitä, että sääntelyn purku on perusteltua ja tarpeellista myös kauppojen aukioloaikojen kohdalla. Markkinatalouteen kuuluvan kilpailun katsotaan ohjaavan kehityksen oikeisiin uomiin. Osa yrityksistä taas kokee, että aukiolojen täysi vapauttaminen johtaa varsinkin pienet yksinyrittäjät ja oman perheen voimilla ylläpidetyt kaupat erittäin vaikeaan kilpailulliseen tilanteeseen suurten kauppojen kanssa. Kaupan markkamääräisen kokonaisuutensa ei uskota juuri kasvavan aukioloaikojen vapautumisen seurauksena, jolloin osa nykyisestä kaupankäynnistä ohjautuu niille kauppoille, jotka kykenevät tehokkaasti hyödyntämään lisääntyviä aukioloaikoja. Pienkauppiaalle, joka haluaa aukioloajoissa kilpailla suurten kauppojen kanssa, uusi tilanne merkitsee luopumista vapaapäivistä.

Erityistä huolta pienten kauppojen kohdalla on aiheuttanut se yhteisvaikutus, jonka aukioloaikojen vapauttaminen samaan aikaan tapahtuvan suurmyymälöitten lisääntymisen kanssa voi aikaansaada. Suurmyymälöitten rakentaminen varsinkin taajamien ulkopuolelle erilleen keskustoista nähdään jopa suurempana uhkana kuin kauppojen aukioloajat. Tähän kehitykseen tulee puuttua tarvittaessa myös lainsäädännöllisin toimin.

Aukioloaikakysymystä pohdiskeltaessa on mielestäni otettava huomioon eri tekijöitten kokonaisvaikutukset yritystoimintaan. Parhaimpana ratkaisuna pitkällä tähtäyksellä pidän täysin vapaita aukioloaikoja. Tämä estää kilpailun vääristymisen ja antaa kauppoille mahdollisuuden palvella kuluttajia silloin, kun he haluavat kauppoissa asioida. Koska tähän ei tällä hetkellä näytä olevan mahdollista mennä, pidän talousvaliokunnan esitystä hyvänä askelena oikeaan suuntaan.

Vähittäiskaupan aukiolojen vapautuminen hallituksen ehdottamalla tavalla parantaa kaupan toimintamahdollisuuksia. Se on myös omiaan korjaamaan vääristynyttä kilpailutilannetta kauppojen, huoltoasemien ja kioskien välillä. Huoltoasema- ja kioskimyymälät ovat muodostuneet nykyaikaisiksi valintamyymälöiksi laajentuneilla päivittäistavarakaupan sortimenteillaan. Toiminnassaan ne käyttävät hyväkseen vapaita aukioloaikoja. Tähän kilpailuun tavalli-

set vähittäiskaupat eivät pysty vastaamaan rajoitettujen aukioloaikojensa vuoksi.

Aukioloaikojen vapauttaminen ei lyhyellä tähtäyksellä juurikaan lisää vähittäiskaupan kokonaisaukioloaikoja. Yksittäiset kaupat pystyvät nykyistä paremmin ottamaan huomioon asiakaskuntansa tarpeet aukioloaikojensa suhteen. Ruotsissa aukioloajat vapautuivat 1970-luvun alkupuolella. Kauppojen aukioloajat asettuivat suunnilleen 10–15 vuoden aikana. Näin tapahtuu todennäköisesti myös meillä Suomessa.

Liikeaikalain muutos vaikuttaa kaupan rakennemuutokseen vain siten, että se luo mahdollisuuden uuden pienmyymälätyypin syntymiselle Suomeen. Ruotsissa aukioloaikojen vapautuminen oli lähinnä pienkaupan pelastus. Sen seurauksena Ruotsissa toimi 90-luvun alussa jo 2 500 pienmyymälää. Ruotsissa vapaat aukioloajat toivat suurimman hyödyn pienille kauppoille, jotka pystyivät joustavammin ja alemmilla kustannuksillaan hyödyntämään tilanteen. Näin kävisi Suomessakin päivävastoin kuin on epäilty.

Kokemukset sunnuntiaukioloajoista ovat Suomessa olleet erittäin myönteisiä. Sunnuntait ovat yleisesti ottaen erittäin kannattavia kauppapäiviä. Aukiolojen vapautuminen parantaa kaupan työllisyystilannetta. Erityisesti uusia osa-aikatyöpaikkoja syntyy vähittäiskauppaan. Vapaat aukioloajat tarjoavat lisämahdollisuuden vakinaiselle henkilökunnalle. Ellei halukkuutta tähän esiinny, palkataan lisätöyövoimaa, lähinnä osa-aikaistyövoimaa. Kehitys tulee johtamaan samaan kuin Ruotsissa. Arkipäivisin työtä tekee eri työtekijäryhmä kuin viikonloppuisin.

Aukioloaikojen vapauttaminen nostaa kaupan palvelutasoa lisääntyvän turistimyyntin osalta. Se auttaa myös elvyttämään kaupunkien keskustoja.

Ruotsissa valmistui vuonna 1991 tutkimus vapaitten aukioloaikojen vaikutuksesta hintatasoon. Tutkimuksen tulokset osoittivat vääräksi luulon, että vapaat aukioloajat johtavat korkeampaan hintatasoon. Niiden havaittiin päivästä aiheuttaneen lisääntyvää painetta hintojen alentamiseen. Kuluttajatutkimuksen mukaan 85 prosenttia kuluttajista, 63 prosenttia myyjistä ja 70 prosenttia kauppiaista oli sitä mieltä, että kauppojen tulisi itse saada päättää aukioloajoistaan.

Edellä olevaan viitaten esitän ja pidän tärkeänä, että hallituksen ja talousvaliokunnan esitys hyväksytään mahdollisimman nopeasti.

Ed. S i i m e s : Arvoisa puhemies! Käsiteltävänä oleva lakiehdotus vähittäiskaupan ja eräiden työliikkeiden liikeajoista on kuumentanut tunteita sekä täällä että tämän talon ulkopuolella yllättävänkin paljon. Itse pidän aukioloaikojen vapauttamista erittäin positiivisena asiana. On hyvä, että asiassa vihdoinkin ollaan pääsemässä eteenpäin. Tärkeimpänä pidän yrittäjien laajempaa vapautta yritystoimintansa harjoittamiseen.

Täällä on paljon puhuttu kaupan keskittymisestä ja väitetty, että aukioloaikojen väljentäminen heikentäisi erityisesti pienten kauppojen elinmahdollisuuksia. Olen tismalleen päinvastaista mieltä. Ensinnäkin pienten lähikauppojen suurimpia uhkia ovat laajentunut kioski- ja huoltamokauppa. Huoltoasemilla ja kioskeissa myytävät elintarvikkeet ja muut päivittäistavarat ovat yleensä kalliimpia kuin kaupoissa myytävät, mutta menevät hyvin kaupaksi juuri vapaampien kaupankäyntiaikojen vuoksi. Aukioloajat ovat kauppiaille kilpailutekijä.

Väljennetyt mahdollisuudet kaupankäyntiin eivät suinkaan tarkoita, että koko sallittu aika olisi liikettä pidettävä auki. Olosuhteiden, ympäristön ja asiakaskunnan mukaan kauppias voi valita parhaat ajat, jolloin pitää kauppaansa auki. Eli käytännössä vapaammat aukioloajat mahdollistavat yrittäjälle erikoistumisen tässä suhteessa.

Mitä tulee esityksen työllisyysvaikutuksiin, en usko kummempia mullistuksia tapahtuvan. Kuitenkin yksikin lisätyöpaikka on aina kotiinpäin.

Liikealan väki on arvostellut lakiehdotusta varsin voimakkaasti. Kuitenkin omien kokemusteni pohjalta, kun vuoden verran itekin olen tavaratalon kassana työskennellyt, olivat paremmin palkatut sunnuntaityöt todella haluttua tavaraa. Sunnuntai- ja iltatöille löytyy varmasti halukkaita tekijöitä enemmän kuin töitä edes on tarjolla.

Myös asiakkaiden mielipiteet vaihtelevat laidasta laitaan suhtautumisessa aukioloaikoihin. En ole yllättynyt. Ihmisten tarpeet vapaammille aukioloajoille vaihtelevat yhtä lailla. Joka on nykytilanteeseen tyytyväinen, ei näe uudistukselle tarvetta. Uudistus ei kuitenkaan heidänkään tilannettaan heikennä.

Arvoisa puhemies! Ehdotettu aukioloaikojen väljentäminen luo yrittäjälle uusia mahdollisuuksia, helpottaa monien ihmisten elämää asiakkaina, mutta ei pakota ketään sen enempää myymään kuin ostamaanakaan mitään nykyisten aukioloaikojen ulkopuolella. Ehdotus myös vähentää poikkeuslupien tarvetta ja tervehdyttää

kilpailutilannetta erilaisten yrittäjien välillä. Toivon, että eduskunta hyväksyy sääntelyä vähentävän lakiehdotuksen.

Ed. T i u s a n e n : Arvoisa puhemies! Aivan lyhyesti haluaisin kommentoida ajatuksia, joita on esitetty tämän hallituksen esityksen tueksi.

Kaikkein kauimpana suomalaisesta elämänmuodosta oli ed. Sasin Manhattanin kokemus, jossa voi shoppailla myöhään illalla ja myöskin sunnuntaisin ostaa, niin kuin hän sanoi, hyvin erilaisia tuotteita ja samalla toteuttaa vapautta. Tällöin tuo elämänmuoto ja suomalainen perinteinen, positiivisessa mielessä suomalainen, elämänmuoto ovat kyllä kaukana toisistaan. Tuo Manhattanin elämänmuodon perusta on siis kuluttamisen vapaus, vapaus kellonajoista riippumatta ostaa, jolloin elämän ikään kuin keskeisin asia on ostaminen, kuluttaminen ja siitä todella on tullut uusi jumala, uusi elämän keskeisin asia. Tämä on hyvin tärkeä huomata sen vuoksi, että tällaisen elämänfilosofian päämääränä on myös tämän planeetan tuhoutuminen, koska siinä kiteytyy nimenomaan keskeisin ongelma, kuluttaminen ja luonnonvarojen, kaiken haaskaminen myös. Eli tällä tavalla amerikkalaiset maltil sitten Suomeenkin tulisivat.

Ed. M i k k o l a : Arvoisa puhemies! En kuulu niihin, jotka kovin innokkaasti ovat tekemässä tämän lain uudistusta, mutta en myöskään kuulu intohimoisiin vastustajiin. Mutta tätä keskustelua kun olen seurannut, olen sillä kannalla, että tämä keskustelu on aika mustavalkoinen, joko tai. Toisin sanoen ollaan joko hyvin tyytymättömiä nykyläinsäädäntöön tai hyvin tyytyväisiä siihen. Se on aika erikoista. Yleensä käy niin, että ihmiset, jotka ovat aikaisemmin vastustaneet, myöhemmin ovat tyytyväisiä siihen tasoon, mikä on saavutettu. Tyypillisin asia tässä on kuntien veroäyri. Kun edellisenä vuonna on nostettu veroäyriä, sitten ollaan seuraavina vuosina kauden tyytyväisiä, että nyt se on oikealla tasolla, vaikka edellisenä vuonna on vastustettu. Niin tässäkin näyttää olevan tapa arvioida tilannetta.

Kun puhutaan esimerkiksi vaarallisuudesta ja sopimattomuudesta, olisin oikeastaan odottanut, että jotkut olisivat edes sanoneet, että esimerkiksi kioskien aukioloaikaa tulisi rajoittaa samaan tai huomattavasti nykyisestä. Nimittäin puhutaan esimerkiksi työn vaarallisuudesta. En missään tiedä olevan niin paljon kähämiä oikeastaan kuin nakkikioskijonoissa. On varmin tapa saada turpiinsa, kun menee etuilemaan sin-

ne ja kun joku toinen sanoo, että siellä on jonon pää, niin sanoo, että siellä oli jo joku, niin kyllä yleensä on aina saanut turpiinsa tähän asti. Keskustelutapaa, millä tätä arvioidaan, oikeastaan en arvioi sen enempää. En muuta halua sanoa kuin sen, että kyllä minusta jossain määrin liberalisointia olisi perusteltua tehdä ja ainakin saat-taa samalle viivalle eri kauppamuotoja.

Mutta menen ihan muutamaan asiaan, saivar-telen vähän juristinomaisesti, en voi olla sitä tekemättä. Kun täällä on muutettu 5 §:ää, luen sitä. Täällä sanotaan: "Joka tahallaan tai huolimatto-muudesta rikkoo tässä laissa tai sen nojalla an-nettuja aukioloa koskevia säännöksiä, on tuo-mittava liikeaika-rikkomuksesta sakkoon, jollei teosta muualla laissa säädetä ankarampaa ran-gaistusta". Tämä koko pykälä on mielestäni nyt ongelmallinen.

Ensinnäkin siitä ilmeisesti puuttuu sana "sää-dettyjä". "Tässä laissa säädettyjä tai sen nojalla annettuja aukioloa koskevia säännöksiä", sen pitäisi olla, jos moitteettomasti kirjoitetaan.

Miksi tämä koko pykälä on nyt ongelmallinen? Tämä on kirjoitettu siinä tilanteessa, kun ei ollut 7 §:n 3 momenttia, eli oli olemassa vain yksi aukioloaika, joka oli kello 7—21, eli "tässä laissa tai sen nojalla annettuja säännöksiä". Tässä vii-tataan asetukseen, joka voidaan antaa haja-asu-tusalueista, sen rikkomiseen. Nyt tämä 5 § tulee hyvin problemaattiseksi minun mielestäni, kuten seuraavassa koetan esittää.

Nimittäin koko tämän 7 §:n struktuuri on mi-nulle kovin vieras. Tiedän, että tammöinen on esimerkiksi jossakin tieliikennelaissa joskus hy-väksytty, ja silloin, kun tämä kauppojen aukiolo-laki vuonna 69 tuli, siinäkin voimaantulosään-nöksessä on vähän samanlaista tekniikkaa, jota pidän kylläkin kovin merkillisenä.

Nimittäin jos nyt katsotaan, miten valiokunta tämän on tehnyt, niin se on kirjoittanut: 7 §:n 1 momentti: niin kuin hallituksen esitys, eli milloin laki tulee voimaan. 2 momentti kertoo, että tällä lailla kumotaan vähittäiskaupan ja eräiden työ-liikkeiden liikeajasta 24 päivänä kesäkuuta 1969 annettu laki (435/69) siihen myöhemmin tehtyine muutoksineen. Siis 2 momentissa kumotaan ko-konaan edellinen laki. Mitä sanotaan 3 momen-tissa? "Jos ammattimaista vähittäiskauppaa sekä parturin- ja kähertäjänliikettä harjoitetaan liike-huoneistossa, jonka vakainainen liiketoiminta-käytössä oleva myyntipinta-ala on yli 400 m², harjoitettavaan toimintaan ja liikehuoneiston aukioloon sovelletaan kuitenkin kumotun lain 1—3 ja 5 §:ää 15 päivään toukokuuta 1999 asti,

jolloin mainitut säännökset lakkaavat olemasta voimassa." 2 momentissa on koko laki kumottu ja sitten kerrotaan, että ne lakkaavat olemasta voimassa vasta tiettyssä vaiheessa. Se on minusta väärää tekniikkaa. Näin ei pitäisi tehdä, vaan pitäisi ottaa tämä kokonaan uudestaan. Näin on jossakin tehty aikaisemmin, mutta näin ei saisi tehdä. Tästä tulee myös eräitä muita ongelmia, joista aion sanoa.

Ensinnäkin, jos olisin kirjoittanut, mitä tässä sanotaan, olisin jättänyt sanan "vakainainen" pois, kun sanotaan, "jonka vakainainen liiketoi-mintakäytössä oleva myyntipinta-ala on yli 400 m²".

Valiokunnan puheenjohtaja kyllä kertoi, mitä saa käyttää alle 400, mutta tässä saa pitää yli 400 neliön tiloja, kunhan ne eivät ole vakinaisia. Tilapäisästi saa olla isompia määriä. Tämä on kirjoi-tettu näin.

Sitten toinen problematiikka. Kyllä vähintään sanoisin, että kumotun lain koko tämä tekniikka on kyseenalainen. Viittaisin siihenkin, mikä laki on kyseessä, kun kuitenkin oli kirjoitettu esimer-kiksi "edellä 2 momentissa kumotun lain". Tässä rupeaa kyselemään, mikä laki mahtaa olla ku-mottu jnp.

Mutta mitä tässä ajan takaa, niin kysyn sitä, onko 5 §:n rangaistuspykälä lainkaan voimassa näihin yli 400 neliön tiloihin, koska viitataan siihen kumottuun lakiin, vuoden 69 lakiin, jossa on olemassa määräykset. Täällä 5 §:ssä taas sa-notaan, että "tässä laissa tai sen nojalla annettuja aukioloa koskevia säännöksiä", eli viitataan ase-tukseen, mutta ei viitata lainkaan väliaikaisesti voimassa olevaan, jo kumottuun lakiin.

Rangaistussäännöksiä on ehdottomasti tul-kittava suppeasti. Aika lailla olen sitä mieltä, että näin ei olisi.

Miksi otan tämän täällä esille? Otan sen sen takia, että kun tämä on niin kauhean kiistelty laki, olisin aika huolellinen soveltamisalojen määrittelyssä.

Ed. H ä m ä l ä i n e n : Arvoisa puhemies! Ed. Mikkola esitteli minulle, ennen kuin hän käytti puheenvuoron, tätä samaa asiaa. Valitan kovasti, että todellakin vaikuttaa tämä siirtymäsään-nöksen 3 momentti kovin kummalliselta. Tiedän kyllä, että näitä siirtymäsäännöksiä sen jälkeen, kun valiokunta päätyi ratkaisuuksa, ovat minulle kerrotun mukaan olleet kirjoittamassa useat lakien kirjoittamiseen erikoistuneet henkilöt, jotka saavat palkkaa kaksi kertaa vähintään sen mitä edustajat siitä, että heidän pitäisi osata

tämä. Minä olen kovin tuhtunut siitä, jos tämä pitää paikkansa, että tässä syntyy joitain ongelmia tästä.

Juuri sen vuoksi, että tämä laki on ollut sisälöltään ongelmallinen, olen huolellisesti moneen kertaan pyrkinyt varmistamaan, onko pykälät nyt varmasti oikein, onko siirtymäsäännös nyt aivan varmasti oikein kirjoitettu, kun se näyttää maallikonkin silmään vähän erikoiselta. Minulle on kerrottu, että se on kunnossa ja muutkin pykälät ovat kunnossa. Toivoisin kovasti, että silloinkin, kun täällä kiire on tai kun edustajat joutuvat hyvin kiireessä ponnistelemaan, jaksaisi koko muukin koneisto sillä tavoin ponnistella, että tämä ei jää edustajien nokkeluuden varaan ja että voidaan varmistaa, että se, mitä on tarkoitettu, tulee myöskin oikein kirjattua.

Toivon, että nyt selvitetään kakkoskäsittelyyn mennessä, onko tässä sellaista, joka voidaan ihan tarkistuksessa muuttaa, ja jos se ei ole tarkistuksessa hoidettavissa, niin suuri valiokuntakin tietysti voi vielä tehdä ne tarkennukset. Asiaanhan tämä ei vaikuta.

Olen tietysti kovin kiitollinen, että ed. Mikko-la on nähnyt vaivaa ja ryhtynyt vielä tässä esilukijaksi.

Keskustelu julistetaan päättyneeksi.

Lakiehdotuksen ensimmäinen käsittely julistetaan päättyneeksi.

2) Hallituksen esitys laiksi osakeyhtiölain ja eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta

Kolmas käsittely

Hallituksen esitys 89/1996 vp

Talousvaliokunnan mietintö 24/1996 vp

Lakialoite 8/1996 vp

Ensimmäinen varapuhemies: Toisessa käsittelyssä päätetyt, hallituksen esitykseen sisältyvät 1., 2. ja 4.—12. lakiehdotus sekä talousvaliokunnan mietinnössään ehdottama 13. lakiehdotus voidaan nyt hyväksyä tai hylätä.

Keskustelu:

Ed. Kääriäinen: Arvoisa puhemies! Kysyin eduskunnan korkealta virkamies johdolta tänä aamuna, onko nyt se paikka, jolloin pitää esittää lausumaa, jotta pääsee äänestämään asiasta ensi viikolla. Vastaus oli, että kyllä, joten siis ehdotan seuraavaa lausumaa:

”Eduskunta edellyttää, että hallitus ryhtyy pikaisesti toimenpiteisiin pienyritysten uuden yhtiömuodon aikaansaamiseksi niin, että uusi yhtiömuoto voidaan ottaa käyttöön viimeistään vuoden 1999 alusta.”

Tämä on siis keskustan vastalauseessa oleva esitys.

Ed. J. Leppänen: Arvoisa puhemies! Kannatan ed. Kääriäisen tekemää ehdotusta.

Ed. Ala-Nissilä: Arvoisa puhemies! Minäkin haluan kannattaa ed. Kääriäisen tekemää ehdotusta ja haluan perustella sitä lyhyesti sikäli, että yrittämisen ja yrittäjyyden kynnystä olisi Suomessa välttämättä alennettava. Mehän tiedämme, että henkilöyhtiöiden verotuksellisen aseman osalta on tapahtunut negatiivista kehitystä Niinistön ollessa valtiovarainministeri ja nykyhallituksen aikana. Toisaalta osakeyhtiölain uudistustavoite sinällään, että osakepääomaa nostetaan, on oikea. Mutta toisaalta on niin, että tämä väistämättä nostaa myöskin yrittämisen kynnystä ainakin lyhyellä aikavälillä. Onkin niin, että Suomessa tarvittaisiin oma yritysmuoto pienyhtiötä varten varsin nopeasti, jotta voitaisiin myöskin osakeyhtiömuotoisten yhtiöiden osalta alentaa yrittämisen kynnystä.

Arvoisa puhemies! Me tarvitsemme Suomeen kymmeniätuhansia uusia yrityksiä, ja näyttää siltä, että nykyhallituksen politiikalla niitä ei tule, ellei saada eduskunnan vahvaa tahtoa. Siinä mielessä on ilo kannattaa ed. Kääriäisen tekemää ponsiesitystä.

Keskustelu julistetaan päättyneeksi.

Ensimmäinen varapuhemies: Asian käsittely keskeytetään.

3) Hallituksen esitys laeiksi Pääkaupunkiseudun yhteistyövaltuuskunnasta ja ulkoilulain 2 §:n muuttamisesta

Kolmas käsittely

Hallituksen esitys 223/1996 vp

Hallintovaliokunnan mietintö 26/1996 vp

Ensimmäinen varapuhemies: Toisessa käsittelyssä päätetyt lakiehdotukset voidaan nyt hyväksyä tai hylätä.

Keskustelua ei synny.

Lakiehdotukset hyväksytään.

Lakiehdotusten kolmas käsittely julistetaan päättyneeksi.

Asia on loppuun käsitelty.

4) Hallituksen esitys laiksi sosiaalihuoltolain väliaikaisesta muuttamisesta annetun lain muuttamisesta

Kolmas käsittely
Hallituksen esitys 220/1996 vp
Sosiaali- ja terveystieteiden valtiokunnan mietintö 40/1996 vp

Ensimmäinen varapuhemies:
Toisessa käsittelyssä päätetty lakiehdotus voidaan nyt hyväksyä tai hylätä.

Keskustelu:

Ed. H y s s ä l ä : Arvoisa puhemies! Tässä lakiehdotuksessa on kysymys toimeentuloturvaan liittyvistä järjestelyistä. Mielestäni tässä yhteydessä on syytä myös ottaa vähän laajemmin asiaan kantaa, nimittäin niihin sosiaalisiin riskitilanteisiin ja palvelujärjestelmään, niitten toimivuuteen, laatuun ja kriteereihin. Perustan näkemykseni sille, että juuri tällä hetkellä toimeentulotuessa jonot ovat erittäin suuria ja tukiluukulle pääseminen kestää hyvin kauan. Siihenhän tämä lakiesitys tähtää, että siihen tulisi helpotusta.

Sosiaaliturvan rakenteessahan toimeentulotuki on viimesijainen etuus, johon kansalaisella on oikeus silloin, kun muut toimeentulomuodot ovat riittämättömiä. Viimesijaisen asemansa vuoksi tämä edellyttäisi, että ensisijaiset etuusjärjestelmät toimisivat siten, että kansalaiset eivät ajautuisi toimeentulotuen saajiksi. Tällä hetkellä erityisesti ensisijaiset etuudet toimivat kovin heikosti ja kun vähimmäisetuuksia on leikattu — tarkoitan nyt esimerkiksi työmarkkinatukea, indeksikorotukset jätettiin juuri tekemättä — tämä on seikka, joka ajaa ihmisiä entistä enemmän toimeentulotuella, koska ensisijaiset etuudet eivät riitä, jolloin sosiaalitoimistoihin luukuille edelleen väkeä tulee yhä enemmän.

Tässä yhteydessä, toimeentulotuen maksatuksen kokeilun siirtämisessä Kelalle, sosiaalioikeuslaitokset ovat olleet huolissaan työpaikoistaan. Täytyy todeta, että on aivan selvää, että vain sosiaalioikeuslaitosten ammattitaito pystyy niihin sosiaalisiin tilanteisiin antamaan apua ja hel-

potusta jo koulutuksen perustalta, joista useimmissa toimeentulotukiasioissa on kyse, kun on kyse hyvin monen tyyppisistä ongelmista. Jos ajatellaan sosiaaliturvaa tältä osin, sosiaaliturvaan on kirjattu perustuslakiin ja sosiaaliturvaan liittyvät oikeudet luetellaan Suomen hallitusmuodon perusoikeuksissa.

Tätä seikkaa tulisi pitää mielessä, kun arvioidaan toimeentulotuen asiakkaiden oikeuksia tänä päivänä. Jokaisella on oikeus perustoimeentulon turvaan kuuden eri sosiaalisen riskin perusteella: työttömyyden, sairauden, työkyvyttömyyden, vanhuuden, lapsen syntymän ja huoltajan menetyksen. Perustuslaki edellyttää, että jokaista näistä varten on olemassa kattava lakisääteinen toimeentulon turvajärjestelmä. Nyt voidaan sanoa, että tässä on varmasti aukkoja, vaikka perustuslaki edellyttäisi, että sosiaaliturvaan ei saa muodostua vähäosaisia välinputoajaryhmiä.

Laissa sana ”jokaiselle” viittaa siihen, että nimenomaan turvajärjestelmän tulisi olla kattava ja universaali. Sana ”jokaiselle” on myös sosiaaliturvajärjestelmän sisältöä koskeva ilmaus. Tämä perustoimeentuloturva sisältää puolestaan toimeentuloturvan tasoa koskevan vaatimuksen, ja tästä nyt on viime aikoina esimerkiksi juuri meidän valiokunnassamme, sosiaali- ja terveystieteiden valtiokunnassa, puhuttu hyvin paljon, koska perustuslakivaliokunta ei ole määritellyt sitä tasoa ja markkamääriä, minkä tasoinen sosiaaliturvan markkamääräisesti tulisi olla, jotta se täyttäisi tämän lain kohdan.

Esimerkiksi kansaneläkkeitten leikkauksen kohdalla, kun tehtiin eläkevähenteisyyssuudistus, otettiin kantaa, että muutokset eivät saa johtaa siihen, että kansaneläke laskisi alle perustulossa tarkoitetun perustoimeentuloturvan. Siitä on luettavissa ajatus, että on olemassa jokin markkamäärä, jonka alle ei saa mennä, ja että se markkamäärä on hyvin lähellä täyden kansaneläkkeen tasoa. Kun nyt tiedämme, että on olemassa jokin tällainen perusmarkkamäärä, tämä lakiesitys, josta nyt puhutaan, tietenkin tähtää siihen, että se voitaisiin myös yhtä hyvin maksattaa Kelan toimistoista, mutta siinä jää silloin sosiaalioikeuslaitoksen ammattitaidon arviointi asiakkaan oikeuksista ja muista perusoikeuksista korostumatta.

Kehitettäessä näitä palveluja, palvelujen laatua, palvelujen mittareita, olisi hyvin tärkeää tämä asiakasnäkökulma ja sen huomioon ottaminen, ja uskonkin, että näihin laatuun ja laatu- kriteereihin kiinnitetään jatkossa enemmän huol-

miota. Jos ajatellaan, että latteimmillaan tällainen asiakasnäkökulma voi olla vain kaupallisista palveluista lainattua asiakastytyväisyyden mittaamista, haasteena olisi täydentää tätä perusoi-
keuksien toteutumisen mittaamisella. Jos mietitään näitä asiakkaiden oikeuksia, olivatpa he saamassa tukietuutta Kelalta tai sosiaalitoimis-
tosta, hyvin tärkeää on molemmissa paikoissa säilyttää tämä asiakasnäkökulma ja toimintojen sujuvuus.

Arvoisa puhemies! Kannatan esitystä, koska mielestäni Kansaneläkelaitos voi erinomaisesti hoitaa toimeentulotuen maksatuksen tältä osin ja silloin sosiaalityöntekijöitten aikaa säästetään todella vaativiin sosiaaliin, sosiaalityöntekijöitten ammattitaitoa vaativiin tapauksiin. Missään tapauksessa tämän lakiuudistuksen, jos se pysyvänä myöhemmin tulisi voimaan, ei pidä johtaa siihen, että sosiaalityöntekijöitä kunnista irtisanoitaan. Heidän ammattitaitoaan kyllä tarvitaan.

Keskustelu julistetaan päättyneeksi.

Lakiehdotus hyväksytään.

Lakiehdotuksen kolmas käsittely julistetaan päättyneeksi.

Asia on loppuun käsitelty.

5) Hallituksen esitys laiksi Kuntien takauskeskuksesta annetun lain muuttamisesta

Lähetekeskustelu
Hallituksen esitys 245/1996 vp

Ensimmäinen varapuhemies: Puhemiesneuvosto ehdottaa, että asia lähetettäisiin hallintovaliokuntaan, jolle talousvaliokunnan on annettava asiasta lausunto.

Keskustelu:

Ed. M i k k o l a : Arvoisa puhemies! Totean vain lyhyesti, että tässä on mielestäni, en tiedä,

onko se isokin ongelma, mutta yksi tulee mieleen, koska Kuntien takauskeskuksen jäseniä ovat kunnat. Ne olivat automaattisesti tämän jäseniä, elleivät ne tämän lain voimaan tullessa, se tuli viime kesänä voimaan, kolmen kuukauden aikana ilmoittaneet, että ne eivät sen jäseniksi tule, eli piti ilmoittaa, ettei tule. Nyt ne ovat liittyneet jäseneksi yhteisöön, jonka toiminta-aluetta merkittävästi lavennetaan nyt eli tarkoituspäälä. Ne ovat liittyneet erilaisen takauskeskuksen jäseneksi, kun me nyt sitä välittömästi lain voimaan tultua lavennamme. Kysymys kuuluu: Onko niillä oikeus nyt sitten lähteä sieltä pois? Totean tämän problematiikan.

Keskustelu julistetaan päättyneeksi.

Puhemiesneuvoston ehdotus hyväksytään ja asia lähetetään hallintovaliokuntaan, jolle talousvaliokunnan on annettava asiasta lausunto.

6) Hallituksen esitys valtion talousarvioksi vuodelle 1997

Hallituksen esitys 103/1996 vp
Valtiovarainvaliokunnan mietintö 46/1996 vp
Talousarvioaloitteet 1—441/1996 vp

Mietintö pannaan pöydälle puhemiesneuvoston ehdotuksen mukaisesti seuraavaan täysistuntoon.

Ensimmäinen varapuhemies: Eduskunnan seuraava täysistunto on ensi maanantaina kello 12.

Täysistunto lopetetaan kello 18.53.

Pöytäkirjan vakuudeksi:

Seppo Tiitinen

